శ్రీమద్

వాల్మీకి రామాయణాయనమ్

సుందర కాండము

వివిధ పారాయణ పద్ధతులలో
నిత్యం పారాయణ చేసికొనేందుకు వీలుగా
తెలుగు వ్యావహారిక భాషలో కథ మఱియు విశేషాంశాలతో

: గ్రంథకర్త :
'రామాయణ ప్రవచన సుధాకర'
'భాషాప్రవీణ'
డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు
ఎం.ఏ.,(తెలుగు) ఎం.ఏ., (సంస్కృతము) పిహెచ్.డి.,

: ముద్రింపిస్తున్న ఉదారులు :
శ్రీయుతులు
చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)
దంపతులు
నగరం పాలెం - గుంటూరు.

శ్రీమద్ వాల్మీకి
రామాయణాయనమ్
(సుందరకాండము)
ద్వితీయ ముద్రణము :
ప్రతులు : రెండు వేలు
సర్వస్వామ్యములూ గ్రంథకర్తవి.

వెల. రు. 35.

ప్రతులకు :

డాక్టర్.మైలవరపు శ్రీనివాసరావు

D.No. : 5-21-37
2/6 బ్రాడీపేట,
గుంటూరు - 522 002
ఫోన్ : 32836 p.p.

ప్రిన్సిపాల్,
సంస్కృత కళాశాల,
తెనాలి. ఫోన్ : 3963
గుంటూరు జిల్లా - 522 202

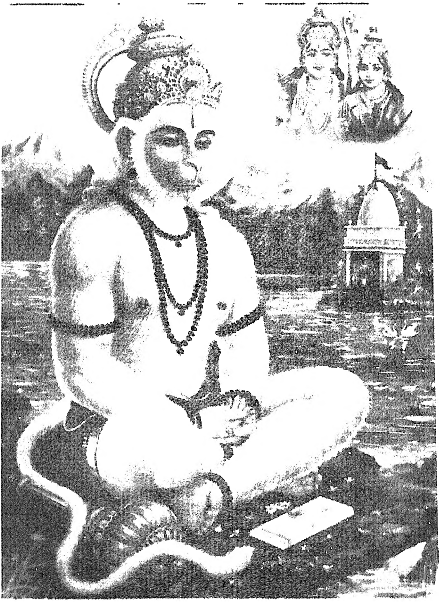
మరియు
ఆంజనేయస్వామిదేవస్థానము
క్రొత్తపేట -గుంటూరు.

: ముద్రింపించినవారు :
శ్రీయుతులు
చెన్నంశెట్టి నవరత్నకుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)దంపతులు
నగరం పాలెం - గుంటూరు. ఫోన్ : 23960.

ఆంగీరస భాద్రపద శుద్ధ పూర్ణిమ 11-9-1992

Laser Typeset & Designed at GOLDEN GRAPHICS ✆ 24808 &
Printed at GOLDEN OFFSET PRINTERS, ✆ 23714. Guntur. (A.P.)

అంకితం

నీదుపేరిటి కాండము, నీదుకథయు
నీవు చెప్పఁగఁ జెప్పితి నీవు వినఁగ
ఎంతటి యదృష్టమీవు నాకిచ్చినావా!
అంకితమ్మిదె రామాయణాయనమ్ము!!

విషయసూచిక

గమనిక: (1) ప్రతి సర్గంలోనూ కథాభాగం కాగానే విశేషాంశాలు వివరంగా ఉన్నాయి. అయితే అతి ముఖ్యమైన విశేషాంశాల శీర్షికలను మాత్రమే ప్రక్కపుటలోని 'కథా ప్రారంభం' అనే శీర్షికలో ఇయ్యడం జరిగింది.

(2) గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాలున్న శ్రీమద్ రామాయణ శ్లోకాలని చాల మంది పాఠకులు అడిగిన కారణంగా 24 బీజాక్షర శ్లోకాలనీ గ్రంథం చివరిలో (పుట 237) ఇయ్యడం జరిగింది.

కథాభాగ సూచిక

రెండో ముద్రణానికి ముందు రెండు మాటలు

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే ।
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ।

విచిత్రమైన ప్రత్యక్షానుభవం

సుందరకాండని మూడవ మాఱు పారాయణం చేస్తూ 'రామ పట్టాభిషేకానికి నాలుగు దిక్కుల నుండీ సముద్ర జలాన్ని తెమ్మని, సుగ్రీవుడు నాలుగు వానరాలకి ఆజ్ఞ చేసాడు' అని చదువుతూ ఉన్నాను.

అకస్మాత్తుగా మా ఇంటిలో నేను పూజచేసికొనే చోటికి సరిగా నాలుగు వానరాలు వచ్చాయి. శ్రద్ధగా కూర్చున్నాయి. నా ఆనందం చెప్పలేనంత అయింది. మఱో చిత్రమేమంటే, ఆ నాలుగు వానరాలూ వెళ్లిపోబోతూ నాలుగు దిక్కుల వైపుకి ముఖాలు పెట్టి కాసేపు కూర్చున్నాయి. నాకు శరీరం గగుర్పొడిచింది. నా కుటుంబ మంతా ఈ చిత్రాన్ని తిలకిస్తూ ఉండిపోయింది. కాసేపటికి అవి వెళ్లిపోయాయి.

రోజూ కంటె ఆనందంతో నివేదన పూర్తి చేసికొని ఇవతలకి వచ్చానోలేదో, సరిగా అరగంటలోగా శ్రీయుతులు చెన్నంశెట్టి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)గారు వచ్చి 'సుందర కాండ గ్రంథాన్ని ద్వితీయ ముద్రణ నేను చేయించదలిచాను' అన్నారు. నా ఆశ్చర్యానికి అవధిలేదు.

ఇంత వఱకే అయితే మూఢమైన నమ్మకమని కొట్టిపారవేయవచ్చునేమో! కాని ఇది జరిగాక ఒకనాడు శ్రీ వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)గారు 41వ సర్గని పారాయణం చేసి 'మా ఇంటికి కూడ ఆంజనేయుడు ఒకసారి వస్తే బాగుండును' అనుకొన్నారట. అంతే! కొంతసేపటిలోనే వానరం వచ్చి తృప్తిగా పెట్టినవన్నీ ఆరగించి వెళ్లిందట. ఇది వారే చెప్పారు.

మా ఇంటి కంటె వారి ఇల్లు మరీ సందడిగా ఉండే ప్రాంతంలో ఉంది. మేడ మీద ఎన్నో గదులు దాటి పూజా గృహానికి వానరానికి వచ్చే అవకాశం అసలు లేదు. ఈ రెంటిని బట్టి నాకు ఇది గాఢమైన నమ్మకమే అయింది.

అసలు సుందర కాండ ప్రారంభం నుండీ నాకు ఇలాటి అనుభవాలే కలిగాయి. క్రొత్తపేట ఆంజనేయ స్వామి దేవస్థానం - గుంటూరులో శ్రీమద్ రామాయణం పై

ఉపన్యసింపవలసిందని ప్రధానార్చకులు శ్రీ అయినవోలు ప్రసాదుగారు నన్ను పిలిచారు. అప్పటికి ఆఱుమాసాలుగా అశేష శ్రోతల సమక్షంలో శ్రీమద్ రామాయణాన్ని ఉపన్యసిస్తూ ప్రజాపతి సంవత్సరాదినాడు సుందర కాండ ప్రథమ ఉపన్యాసం చేసి వేదిక దిగాను. శ్రీ చింతలపాటి వేంకట సీతారామాంజనేయ శర్మ ప్రతిపాదనపై సుందర కాండని ప్రచురించాలని నిర్ణయించడమూ, శ్రోతలందఱూ విరాళాలు వేసికొని ప్రచురించడమూ సాగింది. **జీవితంలో చెప్పుకోదగిన ఓ ఘట్టం ఇది.**

అకస్మాత్తుగా ధరవరలు పెరిగి అచ్చుపనికి కొంత ద్రవ్యం కావలసి రాగా 'ఎంత అయితే అంత ఇస్తామని ముందుకు వచ్చి, అప్పటికి అవసరమైన రు. 2,500 (అంతకు ముందు ఇదే గ్రంథం కోసం తామిచ్చిన రు. 650+ఇక్కడి శ్రీరాముని కల్యాణానికి 153 మేలిముత్యాలు కాక) ఇచ్చి ఈ గ్రంథాన్ని లోకానికి తెచ్చిన ఉదార దంపతులు శ్రీ చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు) గారలు.

సుందరకాండం అచ్చు ప్రారంభం కాగానే శ్రీరామ చంద్రుని అనుగ్రహ కారణంగా నా ఈ క్రింది గ్రంథాలు స్వచ్ఛందగా వెలుగుచూచాయి.

గ్రంథము	ముద్రింపించిన వారు
(1) మాంగల్య తంతునానేన	- శ్రీ అన్నా వసుమతీ కృష్ణమూర్తి - శ్రీ అంజనీ దేవప్రసాదరావు దంపతులు.
(2) బాల కాండము	- శ్రీ కోరర్ల సరోజినీ పూర్ణచంద్రరావు దంపతులు
(3) అయోధ్యా కాండము	- శ్రీ పద్మనాభుని రామారావుగారు.

బాల - అయోధ్యలకు ప్రేరణ శ్రీ నీలి శ్రీరామమూర్తిగారు. నా ఉపన్యాసాలకు వస్తూ శ్రీమద్ రామాయణం మీది భక్తిలో నామీది ఇష్టంలో ఇలా ప్రచురింపచేయడం నాకు ఎంతో ఆనందాన్ని కల్గిస్తోంది.

శ్రీ చెన్నంశెట్టి దంపతులు నాకు నిత్య శ్రోతలు. ఆంజనేయ స్వామి గర్భాలయానికి ముందున్న బాగా వెడల్పయిన ఇనుపగేటు ఖర్చు, ప్రజాపతి సంవత్సర దేవీ నవరాత్ర వ్యయమూ భరించిన దాతలు. పాత గుంటూరులోని శ్రీ గంగాపార్వతీ సమేత అగస్త్యేశ్వరస్వామిదేవాలయ మహాకుంభాభిషేకానికి - అమ్మవారి విగ్రహ పునఃప్రతిష్ఠకీ ద్రవ్యదానంతో పాటు, మంచి వ్యాపారకాలంలో (Season)కూడ దైవ కార్యానికే ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చి దాదాపు 2 నెలలు అహర్నిశలూ శ్రమించిన భక్తులు వీరు.

అజాతశత్రువులూ - నిగర్వీ - అయిన శ్రీ వేంకటేశ్వర్లుగారు ఇటీవలే శ్రీ శ్రీ శ్రీ రత్నానంద స్వాములు (శ్రీశైలం - కేదారనాథ్)వారి వద్ద భార్యా సమేతులై మంత్ర దీక్షను స్వీకరించారు. ఆధ్యాత్మిక దృష్టితోనే హిమాలయాలని తమ గురువుల వెంట వెళ్ళి దర్శించిన ముముక్షువులు.

భార్య భర్తరి బద్ధవైర హృదయాః అని కలియుగ లక్షణంగా చెప్తారు. ఏ భార్యనైనా పిలిచి 'నీకు శత్రువు ఎవరు?' అని అడిగితే తడుముకోకుండా 'నా భర్తయే!' అని కలియుగంలోని స్త్రీలు చెప్తారని ఇతిహాసం చెప్పింది. కాని ఈ దంపతుల అన్యోన్యత చూస్తే "పరస్పర తపస్సంపత్ఫలాయిత పరస్పరౌ" అన్న కాళిదాసు మాట గుర్తుకు వస్తుంది. పార్వతి పరమేశ్వరుని కోసం - పరమేశ్వరుడు పార్వతికోసం తపస్సు చేసికాని దంపతులు అయ్యారట. అలాటి జంటే వీరిది. భర్త ఇస్తానంటే, భార్య - 'వెనుకవేయాలి' - అనడం కన్పించే ఈ కాలంలో ఆమె ఔదార్యం చెప్పుకోదగినది. ఏనాడూ విసుగూ - చిరాకూ లేక ప్రసన్నత ఆ యిరువురిలోనూ ద్యోతకమవుతూ ఉంటుంది. తానే నవ్వుతూ పల్కరించే శ్రీ వేంకటేశ్వర్లు గారు తన అదృష్టానికి కారణం 'తన వివాహం' అని పల్కుతూ ఆమెను చూపుతారు. ఎంతటి అదృష్టశీలిని ఆమె!

ఈ ఉదారులైన దంపతులు మంచి గంధపు పరిమళమూ+చల్లదనంలా, చంద్రుని వెన్నెలా+ఆకర్షణీయతా లాగా జీవితాంతమూ అన్యోన్యంగా ఇలాగే ఉండి భగవత్ కృపకు పాత్రులు కావాలని, ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రింపిస్తూన్నందుకు కృతజ్ఞతాంజలులని ఘటిస్తూ, పరమేశ్వరుని ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఈ గ్రంథాన్ని ఎవరు పారాయణం చేసినా, ఆ ప్రేరణ ఫలితం ఈ దంపతులకే చెందుతుందని వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు కదా!

ఆంగీరస శ్రావణ బహుళ త్రయోదశి,
26-8-1992.

ఇట్లు
డా॥ మైలవరపు శ్రీనివాసరావు
గ్రంథకర్త

అభివాదనలూ – అభినందనలూ

నాలుగు అక్షరాలు ఒంటబట్టే శరీరాన్నిచ్చి నా యోగక్షేమాలే వారి భోగభాగ్యాలుగా జీవించి అకాల ఆకస్మిక మరణాన్ని పొంది, దివి నుండి కూడా నిత్యం నన్ను ఆశీర్వదిస్తూ అనునిత్యం నాకు అభయాన్ని ప్రసాదించే పూజ్యులు నా తల్లిదండ్రులు కీ॥శే॥ సీతారామమ్మ చంద్రశేఖరరావు దంపతులకూ – కొవ్వూరు ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాపీఠంలో సంస్కృతాంధ్ర భాషాభిక్షని పెట్టిన సర్వ బ్రహ్మశ్రీ కట్టి శ్రీరామమూర్తిశాస్త్రి, కంగవేంకట సుబ్బారాయడు, రావూరి వేంకటేశ్వర్లు, (పూర్వాశ్రమ) లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారికీ – ఆ జీవన భిక్షాప్రదాత, నా విద్యాజీవితానికి సార్థకత చేకూర్చిన ప్రొఫెసర్. వేలూరి సుబ్బారావు పెదమామ గారికీ, మనసా వాచా కర్మణా నిరాడంబరులూ, నిష్కపటులూ, అనునిత్యం నా మనస్సులో మెదిలే ధర్మమూర్తి నామామగారు వేలూరి బ్రహ్మానందం గారికీ – నా మనసులో శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మన్ని, తమ తపశ్శక్తితో ప్రవేశపెట్టి, తాముగా తెనాలి తాలూకా జూనియర్ కళాశాలలో శ్రీమద్రామాయణ ఉపన్యాసాలని నాచే చెప్పించి, తమ చాతుర్మాస్యకాలంలో తాము విని అనుగ్రహించి ఆశీస్సులనిచ్చిన మన్మనోఒంబుజారాధ్యులు పుష్పగిరి పీఠాధిపతులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ మదభినవోద్దండ విద్యా భారతీనృసింహ స్వాములవారికీ – గుంటూరులో నా రామాయణ విద్యని తొలుతగా ఆశీర్వదించిన ఓంకార క్షేత్రపు గాయత్రీ మాతకూ – నన్ను నిత్యమాశీర్వదిస్తూ, వాత్సల్యంతో చూచే మా అన్నగారు బ్రహ్మశ్రీ మైలవరపు ఆంజనేయశాస్త్రిగారికీ నా సాష్టాంగ ప్రణామాలు.

గ్రంథంలో అచ్చుతప్పులు పడరాదనే ఉద్దేశ్యంతో తానుగా శ్రద్ధవహించి, నాకంటె ఎక్కువ ఓర్పుతో 'గ్రంథం ఆసాంతమూ నాదే' అనే స్ఫూర్తితో సర్వాంగ సుందరంగా ముద్రణ వ్యవహారాన్ని సాగించి నన్నానంద పఱచిన చి॥ శ్రీ కనమర్లపూడి సత్యనారాయణ (బుజ్జి) గారికి ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధి ఆశీస్సులు. వారికి సహకరించిన మిత్రులు శ్రీ యకమా నాగేశ్వరరావు, శ్రీ గజవెల్లి వేంకటేశ్వరరావు గార్లకు నా ధన్యవాదాలు.

లోకంలో శ్రీమద్రామాయణవ్యాప్తి జరిగేలా భక్తుల మనసులోనికి ప్రవేశించి మొదటిసారి దేవస్థానం శ్రోతలచేత అచ్చువేయించి, రెండవమాఱు శ్రీ నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు) దంపతుల ద్వారా అచ్చువేయించి, ఎందఱినో పారాయణపరులని చేస్తూ ఎందఱికో సుఖశాంతులని ప్రసాదిస్తూ – సీతారామ లక్ష్మణులకు నమస్కరిస్తూన్న – ఆంజనేయునికి మోకరిల్లుతున్నాను.

ఆంగీరస శ్రావణ బహుల త్రయోదశి, ఇట్లు

26-8-1992. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు (గ్రంథకర్త).

గ్రంథ కర్తృ దంపతులు

మైలవరపు సుబ్బలక్ష్మీ, శ్రీనివాసరావు దంపతులు

ముద్రింపించిన వారు

శ్రీ యుతులు
చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)
దంపతులు
నగరం పాలెం — గుంటూరు.

శ్రీమద్ వాల్మీకి సుందరకాండం
నిత్యం పారాయణం చేయాలని ఉంటుంది.
సమయం చాలదు.
ఎలా?
అయినా పారాయణం అంటేఏమిటి?
ఎలా చేయాలి?

ఇది, ఈనాడు చాల మందిని వేధించే ప్రశ్న. అందుకే ఆ అభిప్రాయాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే, ఈ గ్రంథాన్ని వ్రాయ సంకల్పించినది కూడ.

ఒకప్పుడు క్రొత్తపేట ఆంజనేయస్వామి దేవస్థానము- గుంటూరులో ప్రతి దినమూ రాత్రి 7 నుండి 8 వఱకు ది.19-10-90 నుండి దాదాపు సంవత్సర కాలం సాగిన నా శ్రీమద్రామాయణ ప్రవచనానికి ప్రతినిత్యం వచ్చే పన్నెండు వందల మంది శ్రోతల్లోనూ ఈ ప్రశ్న ఉండేది. దాదాపు అందరూ ఇదే ప్రశ్న అడిగితే ఇదే సుందర కాండ గ్రంథం వ్రాసాను.

భగవదాశీర్వచనం వలన నాలుగు నెలల్లోనే ప్రతులన్నీ చెల్లిపోయి రెండవ ముద్రణకు వచ్చింది. అదే ఇది.

నిత్య పారాయణం చేసిన అందఱకూ ఎన్నెన్నో ప్రయోజనాలు సిద్ధించాయని ఉత్తరపూర్వకంగానూ, సమ్ముఖంలోనూ తెలియచేసారు. అందుకే ఈ రెండవ ముద్రణ చేపట్టినది కూడ. **ఇలా వాంఛితం సిద్ధించిన వారిలో ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురింపిస్తున్న శ్రీ చెన్నంశెట్టి నవరత్నకుమారి వేంకటేశ్వర్లు దంపతులు ముఖ్యులు.** వీరికి పుస్తకాన్ని ప్రచురించడానికి నా అంగీకారాన్ని తెలిపిన పిమ్మటకూడ ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురింపించడానికి ఇద్దరు దాతలు ముందుకు వచ్చారు. కాని అప్పటికే అంగీకరించాను కాబట్టి వారిని అన్యథా భావించవద్దని మనవి చేసాను.

ఇంతకీ సుందరకాండని పారాయణం చేయడం అంటే ఎలా? సమయం చాలదు ఎలా? అనే ప్రశ్నలు చాలమందిలో ఉన్నాయి. దానికి సమాధానం చూద్దాం.

ప్రశ్న వేయడం తేలికేగాని, సమాధానం వివరంగా వ్రాయక తప్పదు మఱి.

కొద్ది ఓపిగ్గా, చివరివఱకూ చదివితే, మీకు సమాధానం వస్తుంది.

సులభవిధానం అనేది ఒకటి ఉండవచ్చా? అని మఱికొందరి ప్రశ్నకూడ.

ఇలాటి ప్రశ్నే, పార్వతి, శంకరుణ్ణి అడిగింది.

'విష్ణు సహస్రనామాలు' అని శ్రీమహావిష్ణువుకున్న పేర్లని, వేయింటిని చెప్పే ఒక స్తోత్రం ఉంది. ఏమైనా అనివార్య కారణాలవలన, అన్ని నామాలనీ రోజూ పారాయణ చేయడం, కష్టం కావచ్చునని భావించిన పార్వతీదేవి, శంకరుణ్ణి ఇలాగే అడిగింది.

కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్ ।
పఠ్యతే పండితైర్నిత్యం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో॥ అని.

'ఇన్ని నామాలకి బదులుగా, లఘువుగా ఈ నామాల ఫలితం వచ్చేదీ, పండితులచే చదువబడేదీ ఏదైనా ఉంటే, చెప్పండి' అని.

దానికి, శంకరుడు సమాధానం చెప్తూ

శ్రీ రామరామ రామేతి రమే రామే మనోరమే ।
సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే ॥ అన్నాడు.

ఇలాటి సులభపద్ధతి లేదనీ, ఉండరాదనీ శంకరుడు పల్కకుండా, 'శ్రీరామ రామ రామ' అని భక్తితో పల్కితే, ఒక్కొక్కసారి పలికినదీ ఒక్కొక్కవేయి విష్ణునామాల (ఒకసారి విష్ణుసహస్రనామాలు చదివినంత) ఫలితాన్ని ఇస్తుందన్నాడు.

నమ్మించడం కోసం ఇలా అని ఉండవచ్చు- నిజమౌతుందా? అని ఆలోచన. నిజం కానిదాన్ని శంకరుడు చెప్తాడా!

' ఓం నమో నారాయణాయ' లోని 'రా' అక్షరాన్ని

అలాగే 'ఓంనమ శ్శివాయ' లోని 'మ' అక్షరాన్ని కలిపితే శివవిష్ణు సమ్మేళన రూపంగా ఏర్పడిన ఉభయబీజాక్షరమంత్రం 'రామ' అనేది.

అయితే 'శ్రీరామ రామరామ' అంటే 'వేయి' రామనామ ఫలితాన్నిస్తుందని శ్లోకం చెప్తోంది. ఎలా?

'యరలవ' అనే అక్షరాల్లో 'ర' 2వది.

'పఫబభమ' అనే అక్షరాల్లో 'మ' 5వది. దీన్ని 'సంకేత భాష' అంటారు. కాబట్టి

'రామ' 10ని సూచిస్తుంది. $\underset{రా}{2} \times \underset{మ}{5} = 10.$

రామ రామ రామ = 10 × 10 × 10 = 1000. కాని, సీతమ్మలేని రాముడు కార్యసాధకుడు కాడు. అందుకే 'సీత' ని బోధించేందుకు '(శ్రీ)' కలపాలి. అపుడు '(శ్రీ) రామ రామ రామ' అవుతుంది. ఇదీ 'భక్తితో' అంటేనే, విష్ణు సహస్రనామ పారాయణ ఫలితమిస్తుంది. '(శ్రీ)' అంటే సీత.-'రామ' అంటే రాముడూ - కాబట్టే, '(శ్రీ) రాములు' (సీత మరియు రాముడు, అందుకే బహువచనం ('లు') అని వ్రాయడం. "అ ప్రమేయం హి తత్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా!" - రాముని యొక్క తేజస్సు అంతా సీతయే నట. అలాటి సీతారాముల్నిగుర్చి ధ్యానించడమే ఉండే, ఈ సుందరకాండని నిత్యం పారాయణ చేయడం వల్ల ఎన్నో సత్ఫలితాలని పొందిన ఎందఱో, మనకి కన్పిస్తుంటారు. అలాటి భక్తుల ప్రేరణయే ఈ పునర్ముద్రణకి కారణం

పారాయణం అంటే.......?

నిత్యమూ, భక్తి శ్రద్ధలతో ఈ కాండంలోని శ్లోకాలని దేవుని ముందు కూచుని పఠించడమే పారాయణమంటే.

అయితే శ్లోకాలు సంస్కృతంలో ఉండడం, అవి కూడా అర్థం కాకుండా ఉండడం, తప్పులు చదివితే ఏమైనా కల్గుతుందేమో ననే భయం వల్ల, చదువగోరే వారు కూడా మానేస్తున్నారు.

అందుకని అందఱికీ అర్థమయ్యే వ్యావహారిక తెలుగు భాషలో సుందరకాండాన్ని సంస్కృతంలో ముఖ్యమైన శ్లోకాలని అక్కడక్కడ ఉంచుతూ వ్రాసాను. ఇప్పుడు సంస్కృతాన్ని చదవలేమేమో అనేభయమూ ఉండదు. అర్థం కాదేమో అనే దిగులూ ఉండదు. ఇక పారాయణాల్లోని భేదాలని చూద్దాం.

(i) 16 రోజుల పారాయణ విధానం

ఈ కాండలో మొత్తం 68 సర్గలు (సంస్కృతంలో కొన్ని శ్లోకాలని కలిపి చేసిన ఒక విభాగం పేరు) ఉన్నాయి.

కొందరు "రాఘవో విజయం దద్యాత్
మమ సీతాపతిః ప్రభుః" అనే వరుసలో పారాయణం చేస్తారు. అంటే, ఇందాక రామశబ్దాన్ని 2, 5, అక్షరాలకి సంకేతంగా గ్రహించినట్లు ఆయా అక్షరాలని బట్టి ఆ రోజుకి అన్నేసి సర్గలు పారాయణం చెయ్యడమన్నమాట.

2	4	4	4	8	1	8	1		
రా	ఘ	వో	వి	జ	యం	ద	ద్యాత్	=	32
5	5	7	6	1	6	2	4		36
మ	మ	సీ	తా	ప	తిః	ప్ర	భుః	=	68

పారాయణ ప్రారంభం రోజున 2 సర్గలు, ఆ తర్వాతి రోజున 3వ సర్గ నుండి 6వ సర్గ వరకూ అంటే 4 సర్గలు. ఇలా 16 రోజుల్లో, కాండ పూర్తి చేసే విధానమే, **16 రోజుల పారాయణం** అంటే. రాముడు షోడశ కలా పరిపూర్ణుడు. 16 ఉత్తమ గుణాలు కల్గినవాడు కాబట్టి, 16 అంకె యోగ్యమైనదనే అభిప్రాయంతో, ఈ శ్లోకపాదం ప్రకారం పారాయణం చేయడం ఒక పద్ధతి. ***"సీతాభర్తయైన రాఘవుడు, నాకు విజయమును చేకూర్చుగాక!"*** అని ఈ శ్లోక పాదభావం.

సెలవులు నిర్ణీతకాలంలోనే ఉన్నవారికి, ఈ విధానం అనుకూలమైనది. అయితే 8 సర్గలు గరిష్ఠ పఠనం, కనిష్ఠం ఒక సర్గ పారాయణం చేయాల్సి వస్తుంది. 8 సర్గలని, పారాయణం చేయడానికి చదవడం బాగా అలవాటు ఉన్నవారికి గంట పడితే, లేనివారికి, మరో అరగంట అదనమౌతుంది. చిట్టచివరి రోజున ఈ గ్రంథం చివరన ఉన్న శ్రీ రామ పట్టాభిషేక సర్గని చదివి, మళ్లీ సుందరకాండ ప్రథమ సర్గాన్ని చదివి పారాయణాన్ని ముగించాలి.

(ii) సప్త సర్గ పారాయణ విధానం

40 రోజుల దీక్ష తీసికొని చేయడం 'మండల' దీక్ష కదా! ఈ 68 సర్గల సుందరకాండని కూడా, రోజుకి 7 సర్గల చొప్పున, అంటే, ఈ రోజు 1 నుండి 7 సర్గలు, రేపటి రోజు 8 నుండి 14 సర్గలు . . . అలా రోజూ 7 సర్గల చొప్పున పారాయణం చేస్తే, 39వ రోజుకి, 4 మార్లు సుందరకాండ పారాయణం అవుతుంది. ఒక సర్గ చదవవలసి వస్తుంది కూడా. (ఎందుకంటే 39 రోజుల్లో, రోజుకి 7 చొప్పున 273 సర్గలు చదవాలి కదా! 4 మార్లు 68 సర్గాలూ చదివితే 4x 68=272 కదా! అందుకని). ఆ

మిగిలిన సర్గగా 'శ్రీరామ పట్టాభిషేక సర్గ'ని చదువుతారు. సుందరకాండ గ్రంథ ప్రారంభంలోని సర్గకూడా, 40వ రోజున చదివి ముగిస్తారు. రోజూ 7సర్గల చొప్పున చేయబడే పారాయణం వలన **సప్తసర్గ పారాయణమని** పేరు వచ్చింది.

ఇందాకటి పారాయణ విధానంలా, రోజురోజూ ఎన్ని సర్గలు? అని గుర్తుంచుకో నక్కఅలేకుండా, రోజుకి 7సర్గలు అని, మొద్దు అంకెగా గుర్తుంచుకొనే విధానం. 40 రోజుల దీక్షకూ అనువైనది.

(iii) సప్తతిపారాయణ విధానం

రోజుకి 7సర్గలు చదివే వీలుకూడా లేని పక్షంలో, రోజూ ఒక సర్గపారాయణం చేయడం. 68 రోజుల్లో గ్రంథం అయిపోగానే ముగించేయకుండా, 69వ రోజున శ్రీరామ పట్టాభిషేక సర్గనీ, 70వ రోజున సుందరకాండ ప్రారంభ సర్గనీ పారాయణం చేసి ముగించడం. 70 రోజుల దీక్ష కాబట్టి, **సప్తతిదిన పారాయణం** అంటారు.

ఇవన్నీ, సమయాన్నీ అవకాశాన్నీ బట్టి, మనకి మనం నిర్ణయించుకొనేందుకు వీలుగా, చేయబడినవి.

ఇన్ని వెసులుబాటులున్నా పారాయణం కుదరడం లేదని అంటే, అదొక 'సాకు' మాత్రమే.

(iv) ఇంతకీ అర్థం తెలియని పారాయణం వ్యర్థమేకదా!

అందుకే సరళ వ్యావహారిక తెలుగు భాషలో సుందరకాండాన్ని వ్రాయడం జరిగింది. అర్థం తెలియకుండా పారాయణం చేస్తుంటేనే, ప్రయోజనం సిద్ధిస్తోందంటే, అర్థం తెలిసి చేస్తేనో. . . . . అందుకే, ముఖ్యమైన శ్లోకాలను నడుమ నడుమ ఉంచి, సంస్కృత శ్లోకాలభావం చెడిపోకుండా, పారాయణానికి వీలుగా కూడా, 68 విభాగాలుగా వ్రాయడం జరిగింది.

(v) అందుకే, అర్థం తెలుసుకుంటూ ఇలా పారాయణం చేయండి!

చదివేది (పారాయణం చేసేది) తెలియకపోవడం వలననే, విసుగు పుట్టి, ఈ పని అయింతర్వాత పారాయణం చేద్దాం, అనుకుంటూ, అలా గడిపేసి, ఈ రోజుకి మాని, రేపు రెండూ కలిపి చేద్దాంలే, అనుకోడం, మొత్తానికి ఎగవేయడం సంభవిస్తోంది.

అందుకని, అర్థం తెలిసేలాగునా, పారాయణం సాగేలాగునా, మనకి కార్యం సాధింపబడే లాగునా, సమయ నియమానికి లోబడి ఉండేలాగునా, కథాప్రారంభానికి ముందు ఉన్న ప్రకారం పారాయణ శ్లోకాలు చదివి పారాయణం ప్రారంభించండి.

పారాయణ ప్రారంభానికి ముందు కొంత తెలుసుకోవలసి ఉంది.

వాల్మీకి మహర్షులవారు శ్రీమద్ రామాయణాన్ని వ్రాస్తూ, కొంత కొంత కథాభాగానికి, **"కాండ"** అని పేరు పెట్టారు.

శ్రీరామచంద్రునికి సీతమ్మతో పెళ్లి కావడం. అయోధ్యకి లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులు, కూడా, భార్యలతో రావడం వఱకూ ఉన్న కథని **'బాలకాండ'** అన్నారు.

కైక, వరాలు కోరడం, సీతారామ లక్ష్మణులు పధ్నాలుగు సంవత్సరాల వనవాసం కోసం అయోధ్యని వీడివెళ్లడం, అత్రిమహర్షి–ఆయన భార్య అనసూయా దేవీ, వీరిని ఆశీర్వదించడం, అనసూయాదేవి సీతమ్మకి వాడని పూలనీ, వస్త్రాలనీ బహూకరించడం వఱకూ ఉన్న కథని **'అయోధ్యా కాండ'** అన్నారు.

సీతారామ లక్ష్మణులు అరణ్యంలో సంచరించడం, విరాధుణ్ణి వధించడం, మహర్షుల ఆశ్రమాలు సందర్శించడం, శూర్పణఖ రావడం సీతని రావణుడు అపహరించడం, కబంధుని వధ, శబరికి రాముడు దర్శనాన్ని ఇయ్యడం వఱకూ ఉన్న కథని, **'అరణ్య కాండ'** అన్నారు.

సుగ్రీవుని భార్య "రుమ" ను ఎత్తుకుపోయి, తనభార్యగా చేసికొన్న **'వాలిని'** వధించడం, అతని ప్రశ్నలకు సరైన సమాధాన మీయడం, తన భార్య సీతని వెదకే నిమిత్తం అంగదుని సేనానాయకత్వంలో, ఆంజనేయునికి అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చి పంపడం, ఆంజనేయుడు మొదలైన వానర శ్రేష్ఠులు లంకా సముద్రం దగ్గఱకు చేరడం, వఱకూ ఉన్న కథని **'కిష్కింధకాండ'** అన్నారు.

ఈ మీదట రాబోయే కథని **'సుందర కాండ'** అన్నారు.

వ్యక్తికి బలం ఉండవచ్చు. కాని బుద్ధిబలం లేక ప్రయోజనం లేదు.. సింహం-కుందేలు కథ చిన్నప్పుడు చదివాం. అయితే బుద్ధిబలం - శరీర బలం ఉన్నా, ధైర్యం లేకపోతే పరాక్రమాన్ని చూపించే అవకాశం ఉండదు. అలా శరీర-బుద్ధిబలాలూ- ధైర్యం ఉన్నాయి కదా అని దేశాన్నిబట్టి, కాలాన్నిబట్టి పోయే విధానమూ, అన్నిటికీ మించి ఈ లక్షణాలతో పోలికలేని 'వినయము' లేకపోతే కార్యసిద్ధి కాదు. ఇవన్నీ కావాలనీ, అవన్నీ హనుమలోనే ఉన్నాయనీ గమనించి, అంగుళీయకాన్ని హనుమకే ఇచ్చాడు రాముడు.

మరోవిశేషం కూడా ఉంది. సీతాన్వేషణం అనేది రామకార్యం. భగవంతుని పనికి ఎవరెవరు ఎంతెంత సహాయపడగలరు? అని ప్రశ్నిస్తే 10 యోజనాలు ఎగురుతానన్న గజుడు 10వ వంతు సహాయపడగలనన్నాడన్న మాట. అలాగే గవాక్షుడు 20 యోజనాలశక్తి కలవాణ్ణి- అన్నాడంటే 5వ వంతు సహాయపడతానని అన్నాడన్నమాట. భగవదనుగ్రహం ఎవరి మీద ఉంటుంది? అంటే, సంపూర్ణంగా సహాయపడగలనని ముందుకొచ్చే వాడిమీద. అలాగని శక్తిలేనివాడు సహాయపడతానని చెప్పి ప్రయోజనమేముంది? అందుకే, ఇంతకు మించి మావలన కాదని చెప్పారు. శక్తికి మించి వాగ్దానం చేయదలచడం, సహాయం చేయడం కూడ తప్పే.

అందుకే జాంబవంతుడన్నాడు. *'దీనికి ఆంజనేయుడే తగును - అతని శక్తి అతనికి తెలియదు'* అని. 'ఇదో పెద్ద పనా? ఇలా చేసాను - అలా చేసాను అని, చేసి ఉంటే పొగడు కోరాదనడానికీ, చేయకపోయినట్లయితే డాంబికాలు పల్క కూడదనడానికి నిదర్శనమే, ఆంజనేయునకు తన బలం తనకు తెలియక పోవడం. పుట్టినపుడే సూర్యుని మ్రింగదలచిన శక్తి ఉన్నవానికీ, అందరు దేవతల అనుగ్రహమూ, వరాలూ లభించిన వానికీ, 'అతని బలం అతనికి తెలియకుండా ఉండుగాక!' అని శాపం ఈయడంలోని ఔచిత్యం ఇదే.

ఎంత బలం తనకున్నదో తెలిసినందువలననే, రావణునకు అహంకారం పెరిగి, లంకానగరం సమూల ధ్వంసం కాబోతోంది. అహంకారం ఎవరికి ఉంటే వారు నశించడమే కాక, వారిని ఆశ్రయించిన వారికీ నాశనం తప్పదని భావం. అందుకే మహర్షులు, హనుమకి *'తన బలం, తనకు గుర్తు చేస్తే తప్ప తెలియదు'* అని శాపం ఇయ్యడం. **మహర్షుల శాపాలు ఎక్కడ చూచినా, వ్యక్తులకి వరాలే గాని, శాపాలు ఎక్కడా కానేకావు.**

గుర్తు చేసేవాడు ఉంటే కదా, హనుమకి గుర్తు వచ్చేది. పోనీ - ***"జాంబవంతా? గుర్తుచెయ్యి"*** అని రాముడు చెప్పాడా? - లేదు. పని సాధించుకోవలసిన రాముడు ఎందుకు చెప్పలేదు? ఆ బుద్ధికూడ అక్కడివాళ్లకి కలిగి పనిని సాధించాలి' అని.

రాముని ఆలోచన చిత్రమైనది. సీతమ్మని ఎఱిగిన లక్ష్మణుడు చెంతనే ఉంటే కాదని, ముక్కు మొగం ఎఱుగని ఆంజనేయుణ్ణి, లంకకి పంపించదలిచాడు. ఈయన పంపదలిస్తే, హనుమకూడా, 'నేనెఱుగను' అనకుండా వెళ్లడానికి సంకల్పించాడు. దక్షిణ సైన్యానికి నాయకుడు అంగదునకుగాని, అందఱికంటె పెద్దవాడైన జాంబవంతునకుగాని, ఈ అవకాశం లేక, హనుమకే ఈ అవకాశం, రాముడు ఇచ్చాడు. దీన్నే 'భగవదనుగ్రహం' అంటారు. మనం చేయలేని పనినికూడా, మనమీద భగవంతునకు అనుగ్రహ బుద్ధి, కల్గిన రోజున మనకే అప్పచెప్తాడు.

రాముని అంగుళీయకం ఎవరికీ కాకుండా, తనకే యిచ్చినా మిగిలిన వారిని తక్కువగా చూడడం కాని, తానే ఎక్కువ, అని భావించడం కాని హనుమకి లేవు.

ఈ లక్షణాలన్నీ, హనుమకి, నిరంతరం రాముణ్ణి మనసా భావన చేయడం వలన కలిగాయి. ప్రతి సందర్భంలోనూ, "ఇలాటి సందర్భంలో రాముడైతే ఏం చేస్తాడు?" అని ఆలోచించడమే, "రామభావన భావనం" అంటే. ఆ'రామభావన భావనం' కలవాడుహనుమ.

అయోధ్యా రాజ్యం వచ్చినా, ముఖంలో ఏ మార్పూ, అహంకారం రామునికి ఎలా లేవో, అలాగే హనుమకి కూడా, రాముడు అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చినా, మార్పులేదు. ముఖంలో ఇలాటి స్థితి లక్ష్మణునకు ఇంకా ఏర్పడలేదు. **అందుకే, దూత లక్ష్మణుడు కాదు, ఆంజనేయుడే.**

వర్షకాలం దాటగానే వస్తానన్న సుగ్రీవుడు రాకపోతే, లక్ష్మణుణ్ణి దూతగా కిష్కింధకు పంపి, లక్ష్మణునకు తెలియకుండా పరీక్ష పెట్టాడు రాముడు.

ఏ క్రోధం, దూతకృత్యాన్ని చెడుగొడుతుందో, అదే కోపంతో, 5 తలల పాములా వెళ్లిన లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుని మేధావితనం వలన, తార ఎదురు రాగానే, చప్పచల్లారిపోయాడు.

శయ్యా గృహం నుండి, పర పురుషుడు చూడ వీల్లేని రీతిలో తార వస్తే, తలదించుకుని, తార అడిగినప్రశ్నలకి సమాధానంకూడ, పలుకలేక పోయాడు లక్ష్మణుడు.

వానరసేనలని తెచ్చినా, పరీక్షలోమాత్రం రాముడనుకున్నన్ని ఎక్కువ అంకాలతో (Marks), లక్ష్మణుడు ఉత్తీర్ణుడు కాలేదు. **ఇక్కడ సమాధాన పత్రాన్ని దిద్దిన వాడు హనుమ. పరీక్ష పెట్టినవాడు రాముడు. అభ్యర్థి లక్ష్మణుడు. పరీక్షా కేంద్రం కిష్కింధ.**

ఈ లక్ష్మణుడు, లంకకి వెడితే ఏమౌతుంది? అనేది, ఇక్కడే తేలిపోయింది.

ఇక్కడి సుగ్రీవుని కంటె ఎన్నోరెట్లు మాయావి రావణుడు, అక్కడున్నాడు. ఇక్కడి తారకంటె, అనౌచిత్యంగా, అసభ్యంగా కన్పించే నిత్య శృంగారపరాయణలైన

స్త్రీలు ఎందఱో, అక్కడున్నారు. ఇంతే కాక, ఇక్కడ కోపం రాదగిన సంఘటనలు మించిన, అనేక సంఘటనలు అక్కడ రానున్నాయి. అన్నింటికీ మించి, సుగ్రీవుడులాటి వాణ్ణి కూడా మాట వినేలా చేయగల హనుమ, ఇక్కడ ఉన్నాడు కాబట్టి, పనిజరిగింది. అక్కడ అలాటివాడు విభీషణుడు ఉన్నా, హనుమతో బలపరాక్రమాలకి సాటిరాడు.

మఱి, లక్ష్మణుణ్ణి వెంట తెచ్చుకున్నది ఎందుకు? అంటే, గ్రామంగాని, నగరంగాని, 14 ఏండ్ల కాలంలో, ప్రవేశించరాని నియమం కల రామునికి, సుగ్రీవుని వద్దకు పంపేందుకు కావాల్సిన వ్యక్తి, అంతరంగికుడై ఉండాలికదా! అందుకున్నూ, తన మానసిక బాధని వినడానికి, ఇంకా శూర్పణఖ, అయోముఖి, అనే వాళ్ల ముక్కు చెవులు కోయడం, మొదలైనవాని కోసమున్నూ.

అలాగే, సుగ్రీవుడు కూడ దూతకృత్యానికి పనికిరాడు. రాజైనవాడు దౌత్యానికి పోరాదు. పైగా, అతడు లేకపోతే, అతని సైన్యం తనమాట వినకపోవచ్చు. లేదా లంకకి వెళ్లిన సుగ్రీవుడు, మాయావియైన రావణునితో చేయి కలిపితే, విషయం జటిలం కావచ్చు. అదీ కాక, అనుమాన స్వభావం కల సుగ్రీవుడు, తాను లంకకి వెళ్లిన కాలంలో, తన సైన్యాన్ని రాముడు, తనవైపుకు తిప్పేసుకున్నాడేమోనని భయపడవచ్చు. దానితో పని అయినా కాకపోయినా, అల్ప వ్యవధిలో, తిరిగి వచ్చేస్తాడు. దౌత్యం చెడుతుంది. అన్నిటికీ మించి, అంగదునికి సైన్యంమీద అధికారం, కొంతకాలమైనా ఉండడం సుగ్రీవునకు గిట్టనిది.

అంగదుడు కూడ, దూతకృత్యానికి పనికిరాడు. పినతండ్రి సుగ్రీవునికి, వీనికి సహృదయత అంతగా లేదు. వానరసైన్య మధ్యంలో, సుగ్రీవుని గూర్చి చాల తప్పుగా మాట్లాడాడు.

సముద్రపు టొడ్డుకి రాకముందు ఇతడు వెడితే, ఆలోచనలు సుగ్రీవునిమీదా, లోచనాలు లంకలోనూ ఉండి, పని సానుకూలపడదు. ఇక ఈ యిద్దటిలో ఎవరు పనిని సాధించినా, మఱొకరికి అసూయా ద్వేషాలే.

ఇలాటి రామభావనని భావించగల జాంబవంతుడు కూడ, ఇక్కడే ఉన్నాడు. భగవద్భావనతో, శ్రీ మహావిష్ణు త్రివిక్రమావతారాన్ని, ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణం చేయాలని సంకల్పించి, ఇరవైయొక్క మాఱులు చేయగలిగాడు. అందుకే, అలాటి జాంబవంతుడు, – సరియైన కాలం ఇది అని గ్రహించీ – సరియైన వ్యక్తి అంగుళీయకాన్ని పొందిన 'హనుమ' అని గ్రహించీ – అతని బలం అతనికి గుర్తుచేసి, మహేంద్ర పర్వతంపై, సముద్రం ముందు, లంకకి ఎగిరేందుకు వీలుగా, ఆంజనేయుణ్ణి నిలబెట్టాడు.

ఇక్కడి నుండి సుందరకాండ ప్రారంభమన్న మాట.

దీనికే "సుందర కాండ" అని ఎందుకు పేరు పెట్టాలి?

మిగిలిన కాండలన్నీ 'సుందర కాండ'లు కావా? ఏదో విశేషం లేక ఇలా పేరు పెట్టరు కదా! వరసగా విశేషాలు చూద్దాం.

1. శ్రీ మద్రామాయణానికి కథానాయకుడు రాముడు. ఏ కథలోనైనా నాయకుడు అన్ని విభాగాలలోనూ (రామాయణంలో "కాండ"లలో) కన్పించి తీరాలి. బాల - అయోధ్య - ఆరణ్య - కిష్కింధలలో కన్పించే రాముడు, సుందరకాండలో కన్పించడు. మీద నున్న యుద్ధ - ఉత్తర కాండలలో మళ్లీ దర్శనమిస్తాడు. నాయకుడైన రాముడు కన్పించని కాండే అయినా, పరోక్షంగా ఆయన గుణగణాల ప్రశంసే ఉన్న కాండ కాబట్టి "సుందరం".
2. తప్పిపోయినవారిని గానీ, ఎత్తుకుపోబడిన వారినిగానీ, వెదకడానికి, వారిని ఎఱుగున్న వ్యక్తులను పంపిస్తాం. కాని సీతాముఖం ఏనాడూ ఎఱుగని ఆంజనేయుణ్ణి (ఒక్కణ్ణే) పంపించాలని రాముడు సంకల్పించడం, అలాగే ఆంజనేయుడు బయలుదేరడం, అనే విచిత్రత ఉన్న కాండ కాబట్టి "సుందరం".
3. కథకి సంబంధించిన అన్ని కాండలలోనూ నాయకుడూ, నాయికా అనే ఇద్దఱూ సహజంగా ఉంటారు-ఉండాలికూడ. కాని అయ్యవారే (రాముడే) ఉండి, అమ్మవారిని (సీతమ్మ) తలుస్తూ ఉన్న కాండ "కిష్కింధం". అమ్మవారే ఉండి, అయ్యవారిని తలుస్తూ ఉన్న కాండ "సుందరం". అందుకని కూడ "సుందరం".
4. తన భర్త రాజ్యం లేనివాడై, తనను కోరే రావణుడు రాజైనా - తన భర్త సంపద లేనివాడై, రావణుడు సంపన్నుడు అయినా - తన భర్త నార బట్టలు కట్టగా, రావణుడు పట్టువస్త్రాలు ధరించినా - తన భర్త అడవిలో ఉన్నా, రావణుడు మహామందిరాల్లో ఉన్నా - తన భర్త తననే కోరుతూ, రావణుడు కూడా కోరుతూ ఉన్నా - తన భర్తే తనకు సర్వస్వమని పల్కి, భారతీయ సంప్రదాయాన్ని కోటినోళ్లతో ఎలుగెత్తి ఆచరించి చెప్పిన సీతమ్మ ద్వారా, స్త్రీ ఔన్నత్యాన్నీ, ఆచరింపదగిన ధర్మాన్నీ చెప్పించిన కాండ, కాబట్టి 'సుందరం'.
5. ఎంతో ఆలోచనతో, రామలక్ష్మణులు లేని సమయం కోసం వేచి ఉండి బలాత్కారంగా అపహరించికొని వచ్చిన సీతమ్మని, ఆకాశంలో వెడుతూన్న ఏ

గంధర్వుడు, కిన్నరుడు మొదలైన ఎవరైనా చూచి, రామునకు విన్నవించేలా, అశోకవనంలో బహిరంగంగా ఉంచి, తన మనస్సుని సరిగా అర్థం చేసికోవలసినదిగా రావణుడు ప్రార్థిస్తూ, దర్శనమిచ్చే కాండ, కాబట్టి "సుందరం"

6. అలా అపహరించిన సీతమ్మని, ఎంతో గట్టి రక్షణలో ఉంచాలని తెలిసిన రాజైన రావణుడు, అంగవైకల్యం ఉన్న రాక్షస స్త్రీలనే కాపలా పెట్టి, తన మనసుని అర్థం చేసికొనమని ప్రార్థిస్తూ దర్శనమిచ్చే కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
7. "తీసికొని వెళ్లి రామునకు సమర్పిస్తాను రమ్మని" ఆంజనేయుడు ప్రార్థిస్తే, ప్రతి క్షణమూ మనోవ్యధతో క్రుంగిపోతున్నట్లు కన్పించిన సీతమ్మ, "రాను" అని బదులు పల్కిన గట్టిదనం ఉన్న కథ కలది, కాబట్టి "సుందరం"
8. ఇష్టం లేని ఆమెను, తన భార్యలముందే బ్రతిమలాడుతూ, తనవారి ముందే "కుక్కా!" అనే తిట్టు దగ్గఱనుండి, పైవరస తిట్లని తిట్టించుకొనే లంకాధినేత ఉండే కథ, కాబట్టి "సుందరం"
9. కైకమ్మ కోరిక ప్రకారం, ఏ పధ్నాలుగు సంవత్సరాలూ రెండునెలల్లో తీర బోతున్నాయో, ఆ రెండు నెలల్నే తానుకూడా గడువుపెడుతూ, తన యథార్థ రూపం గమనించమని ప్రార్థించే కథ కల రావణుడున్న కాండ, కాబట్టి "సుందరం"
10. ముద్గ, కుంత, తోమర, ప్రాస, మొదలైన పేర్లుగల మారణాయుధాలని నిత్యం ధరించి తిరిగే రాక్షసులని, నిరాయుధుడై వణికింపచేసిన చరిత్రకల ఆంజనేయుడున్న కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
11. రావణుణ్ణి చంపగల దైవశక్తి తనలో ఉండి, సాక్షాత్తు శ్రీ మహావిష్ణు స్వరూపుడే అయికూడా, మానవ ధర్మంతోనే పోరాడాలని నిశ్చయించిన రాముని చుట్టూ తిరిగే కథ ఉండే కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
12. తిండి రావణునిదే అయినా, బుద్ధి మాత్రం సీతాపక్షాన ఉండి, సీతమ్మ శుభాన్ని కోరే త్రిజట, సరమ మొదలైన రాక్షస కాంతలున్న కథ ఉండే కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
13. భస్మం చేయగల శక్తి ఉండి కూడా, రాముని ఆదేశాలకై ఎదురు చూస్తున్నానని పలుకుతూ, భయం పైకి నటిస్తూ, లోపల మహాధైర్య సాహసాలున్న సీతమ్మ ఉన్న కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
14. జీవాత్మ రూపిణియైన సీతమ్మని, పరమాత్మ రూపమైన రామునితో సంధానం చేయడానికి, శరీరమనే "లంక" అంతా అన్వేషిస్తూ గురురూపంలో ఉన్న ఆంజనేయుని కథ ఉన్న కాండ, కాబట్టి "సుందరం".

15. 24,000 శ్లోకాల రామాయణంలో, 12 వేలవ శ్లోకంతో ఈ కాండ ప్రారంభమౌతుంది. మొదటిదైన బాలకాండలానే, ఈ కాండ మొదటి శ్లోకం ప్రథమాక్షరం **'త'** – చివరి శ్లోకం చివరి అక్షరం **'త'** – అందుకని **"సుందరం"**.

16. 'విద్యార్థులు' అంటే విద్యార్థి, విద్యార్థిని – ఇద్దటినీ సంబోధించినట్లే. దీన్ని ఏకశేష సమాసం అంటారు. అలాగే 'సుందరశ్చ సుందరీచ సుందరౌ తయో రధికృత్య ప్రవృత్తః సుందరకాండః అని-అర్థం చెప్తే సుందరుడైన (విష్ణు సహస్ర నామాల్లో ఒకటి) రాముణ్ణి గూర్చి పరితపిస్తున్న సుందరియైన (బాలా త్రిపుర సుందరి) సీతని, వెదకి వానరుడై, నరునికి ధైర్యాన్నిచ్చిన సుందరుడున్న (సుందర హనుమాన్) కథ కలిగిన కాండ, కాబట్టి **"సుందరం"**.

17. తనకి నిత్య సన్నిహితుడైన లక్ష్మణస్వామి చెంతనే ఉన్నా, ఈ మధ్యే పరిచితుడైన ఆంజనేయునికి అంగుళీయక మిచ్చి, దూతగా లంకకి పంపాడు, కాబట్టి **"సుందరం"**.

18. సత్యం శివం సుందరం బ్రహ్మ. బ్రహ్మ పదార్థం ఈ మూడు గుణాలతోనూ ఉంటుందిట. మూడు కాలాల్లోనూ ఒకే రీతిగా ఉండేది **సత్యం**. సర్వకాలాల్లోనూ శుభాన్ని కల్గించేది **శివం**. అన్ని కాలాల్లోనూ వినయాన్ని వహింపచేసేది **సుందరం**. ఈ మూడు పర బ్రహ్మగుణాలూ వర్ణింపబడిన కాండ, కాబట్టి "సుందరం".

19. రాముడు స్వయంగా బాలకాండలో చేసిన తాటకావధ ద్వారా ఆయన భుజశక్తి – అయోధ్యా కాండలో తానే చూపిన పితృవాక్య పరిపాలనం ద్వారా ఆయన సత్యశక్తి – అరణ్యకాండలో తానే వ్యతిరేకించిన శూర్పణఖ ద్వారా ఆయన శీలసంపదా – కిష్కింధాకాండలో తానే వధించిన వాలి ద్వారా ఆయన ధర్మ పరరక్షణ బుద్ధీ – తెలుస్తాయి. ఇవన్నీ రాముడే స్వయంగా సాధిస్తే, ఆయన కంటె ఆయన నామం, సేవ గొప్పవని తలచి, రామదూత అయిన ఆంజనేయుడు, పై రామ లక్షణాలన్నిటినీ తనయందు నిలిచిఉన్న రాముని వలన సాధించి చూపిన కాండ, కాబట్టి **"సుందరం"**.

20. తన కంటె వృద్ధులైన జాంబవంతుడు మొదలైన ఎలుగురాజులున్నా – దీర్ఘదృష్టి ఉన్న సంపాతి మొదలైన పక్షి రాజులున్నా – సుగ్రీవుడు మొదలైన వానర రాజులున్నా – రామనామాన్ని, దృఢంగా నమ్మితే అసాధ్యం లేదని నిరూపించిన ఆంజనేయుడున్న కాండ, కాబట్టి **"సుందరం"**.

21. ఇలా ఎన్నో విశేషాలూ ఇవికాక, కవితా సౌందర్యం భావ సౌందర్యం, వంటివీ దీనియందు ఉండడం వల్ల **"సుందరం"**.

22. అయ్యవారైన రాముని నుండి బయలుదేరి అమ్మవారిని దర్శించి రాముని కంటె సీతమ్మయే గొప్పదని ఆంజనేయుడంతటివాడు నిశ్చయించి చెప్పిన కథ ఉన్న కాండ కాబట్టి **"సుందరం"**.

23. పదమూడు సంవత్సరాలపాటు సాగిన కథకి ఒకేఒక్క రాత్రిలో ముగింపు ఉపాయం నిర్ణయింపబడిన కథ కల కాండ కాబట్టి సుందరం. (ఎంతో కాలంగా ఉన్న దుఃఖం ఒక్కరోజులో తొలగింపచేయగల శక్తిగల కాండ కాబట్టి పారాయణం వలన **"సుందరం"**.)

24. సీతారామాంజనేయ ఉపాసన వలన క్రొత్తశక్తీ, భక్తితోకూడిన అనుభవమూ ఈయగల శక్తి కల కాండ కాబట్టి సుందరం. గాయత్రీ మంత్రాక్షరాలు 24 వలె, 24 విశేషాలు ఉండి, గాయత్రీ మంత్రాక్షర శక్తిని ఇముడ్చుకున్న రామాయణంలోని ఈ కాండ, పారాయణం వల్ల ఫలితాన్ని యిస్తుంది కాబట్టి **సుందరం.**

ఇన్ని విశేషాలుండడం బట్టే

"త్రివర్గ ఫలకామేన విపదుత్తరణేచ్ఛునా ।
శ్రీమత్సుందర కాండస్య పాఠః కార్యో విజానతా" ॥

అన్నారు పెద్దలు. "ధర్మార్థకామాలూ, సత్వరజస్తమో గుణాలూ అనే ఈ మూటివల్ల కలిగే ఫలాన్ని పొందదలచినా సాంసారిక, మానసిక కష్టాల నుండి దాటదలిస్తే శుభాన్నిచ్చే సుందర కాండని చదివి తీరాలి" అని దీనిభావం. చివరిగా మఱొక్క మాట.

"సుందరే సుందరో రామః
సుందరే సుందరీ కథా
సుందరే సుందరీ సీతా
సుందరే కిన్న సుందరమ్? సుందరకాండలో
రాముడు సుందరుడు (ప్రవర్తన చేత).
సీత సుందరి. (శీల సంపదచేత).
కథ సుందరం. (అంతరార్థం తెలియం చేత).

ఇలా సుందరంలో, ఏది సుందరంగా ఉండదు?

కథా ప్రారంభానికి ముందు గమనికలు

(1) ప్రతి సర్గానికీ కథా, కథ అయ్యాక "విశేషాంశాలు" వేఱు వేఱుగా వ్రాయబడ్డాయి. పారాయణం చేసికో దలచినవారు 'కథ' వఱకూ చదివితే చాలు.

కథ ఒంటపట్టి (ఒంటిలో ప్రవేశించే) శరీరం రామమయం కావాలంటే, విశేషాంశాలని తరవాత చదువుకోండి.

సమయం ఉంటే, విశేషాంశాలని పారాయణ కాలంలోనూ, చదువుకోవచ్చు. తప్పుకాదు. అలా అని విశేషాంశాలు చదవకపోతే, దోషమూ రాదు.

(2) కథాభాగంలో అక్కడక్కడ 1, 2... అని ఇలా అంకెలు కన్పిస్తాయి. అక్కడక్కడ విశేషాలున్నాయని అర్థం.

'విశేషాంశాలు' అనే శీర్షికలో కూడ కథాభాగంలో అంకెలు వేయబడిన ఆ వరుసలోనే విశేషాలు వ్రాయబడ్డాయి. అన్ని సర్గల మొత్తం కథ చివర, వేదాంతపరమైన అంతరార్థం, కాండ మొత్తానికి ఉంది.

(3) గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాలున్న శ్లోకాలూ, ఇంకా నోటికి రాదగిన శ్లోకాలూ, ఇతర ముఖ్య శ్లోకాలూ, కథాభాగంలో వ్రాయబడ్డాయి.

పారాయణ చేసే వారికి ఫలితం చేకూరేందుకే ఈ ప్రయత్నం.

(4) అదృష్టవశాత్తూ, పశుపక్ష్యాదులకి లేని 'బుద్ధి'ని మనకి భగవంతుడిచ్చాడు.

కథని చదివేటప్పుడు కళ్లలో ఊహిస్తే, కథ కళ్లలో కన్పడి రామాయణం ఒంటపట్టి శరీరం రామమయమౌతుంది. సుందరకాండ పారాయణ ఫలితం లభిస్తుంది.

లేని పక్షంలో సమయం, శ్రమా దండుగ ఔతాయి.

పారాయణ ప్రారంభంలో చదువ వలసిన శ్లోకాలు

మీకు తోచిన ఒక పురోహితుని పిలిచి, ప్రారంభపు రోజున మాత్రమే, గణపతి పూజ, సంకల్పము (సుందరకాండ పారాయణం కరిష్యే వఱకు) చేయించమని చెప్పండి. 'కరిష్యే' అని వారు చెప్పించాక మీరు ఇలా చదువుకోండి. పురోహితులు లభించని పక్షంలో (ఇతర రాష్ట్రంలో ఉన్న తెలుగువారు ఈ సందేహాన్ని వ్రాసారు) వినాయకుని ప్రార్థన శ్లోకాన్ని భక్తితో చదివి కొబ్బరికాయ కొట్టి, 'సుందరకాండ పారాయణాన్ని నిర్విఘ్నంగా కొనసాగింపచేయి స్వామీ!' అని ప్రార్థించి పారాయణాన్ని ఇలా ప్రారంభించండి. ఈ క్రింది శ్లోకాలని పైకి చదువుకోండి.

మాతా రామో మత్పితా రామచంద్రః
స్వామీ రామో మత్సఖా రాఘవేశః ।

సర్వస్వం మే రామచంద్రో దయాలుః
నాన్యం దేవం నైవ జానే నజానే ॥

ఆపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వసంపదామ్ ।
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయో భూయో నమామ్యహమ్ ॥

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్ ॥

శిరో మే రాఘవః పాతు-ఫాలం దశరథాత్మజః
కౌసల్యేయో దృశౌ పాతు- విశ్వామిత్రప్రియః శ్రుతీః ॥
ఘ్రాణం పాతు మఖత్రాతా-ముఖం సౌమిత్రి వత్సలః ॥
జిహ్వాం విద్యానిధిః పాతు-కంఠం భరతవందితః ॥
స్కంధౌ దివ్యాయుధః పాతు -భుజౌ భగ్నేశకార్ముకః ॥
కరౌ సీతాపతిః పాతు- హృదయం జామదగ్న్యజిత్ ॥
పార్శ్వే రఘువరః పాతు - కుక్షి మిక్ష్వాకునందనః
మధ్యం పాతు ఖరధ్వంసీ - నాభిం జాంబవదా శ్రయః ॥
సుగ్రీవేశః కటిం పాతు- సక్థిని హనుమత్ప్రభుః ॥
ఊరూ రఘూత్తమః పాతు - గుహ్యం రక్షః కులాంతకృత్ ॥
జానునీ సేతుకృత్ పాతు- జంఘే దశముఖాంతకః ॥
పాదౌ విభీషణ శ్రీదః - పాతు రామో అఖిలం వపుః ॥

జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥

నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ
దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై ।
నమోఽస్తు రుద్రేంద్ర యమానిలేభ్యో
నమోఽస్తు చంద్రార్క మరుద్గణేభ్యః ।

స్వస్త్యస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ
తథా పితుర్మే జనకస్య రాజ్ఞః ।

దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య
రామస్యాక్లిష్టకర్మణః ।

హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం
నిహంతా మారుతాత్మజః ॥

అస్త్రవిజ్జయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥

ఇప్పుడు, రోజుకి ఒక సర్గచొప్పున, కథా ప్రారంభం నుండి ఈ గ్రంథంలోని భాగాన్ని శ్రద్ధతో చదవండి. అయిపోయిన వెంటనే, పై భాగంలోని

'జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః' అనే చోటి నుండి, 'రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః' వఱకు చదివి, ఈ క్రింది మంగల శ్లోకాలు కూడ చదవండి.

మంగలం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే
చక్రవర్తి తనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగలమ్ ॥

ఆసాద్య నగరీం రమ్యామ్ అయోధ్యాం సహ సీతయా
రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ మంగలమ్ ।

ఈ ప్రకారం మంగళం పలికి, ఏదో ఒకటి భగవంతునకు "నైవేద్యం"గా పెట్టండి. (అరటిపండు 1 లేదా పటికబెల్లం లేదా పంచదార) ఇంతే పారాయణమంటే.

ఇలా 68 రోజులూ అయ్యాక, మళ్లీ 1వ సర్గని పారాయణం చేసి ఆంజనేయస్వామి ఆలయానికి వెళ్లి, స్వామికి అష్టోత్తర శత నామపూజ చేయించి, దీక్ష విరమించానని, ఆయనతో మనసులో ప్రకటించండి.

ఎంతటి మనశ్శాంతి చేకూరుతుందో, మీరే తెలుసుకుందురు గాక!

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే ।
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ।

1వ సర్గము

సుందరకాండ కథా ప్రారంభం

ఆంజనేయుని నాలుగు అసాధ్య కార్యాలు

తతో రావణ (1) నీతాయాః సీతాయాః శత్రుకర్శనః । (2)
ఇయేష పదమన్వేష్టుం చారణాచరితే పథి ॥ (1)

జాంబవంతుడు ప్రోత్సహించిన మీదట, శత్రువులని నాశనం చేసే స్వభావం కల హనుమ, సీతాదేవిని వెదుకదలచి సముద్రం ఎదుట నిలుచున్నాడు. చుట్టూ వానరగణం నిలబడి ఉంది. రావణుడు ఎత్తుకొనిపోయిన సీత జాడని, దేవలోకంలో పాటలు పాడే **'చారణులు'** అనేవారు ప్రయాణించే మార్గంలో పోయి తెలుసుకోవాలని సంకల్పించాడు.

ఎదురుగా అంతా నీరే. అలలతో ప్రతిధ్వనిస్తున్న సముద్రాన్ని చూచాడు. *'ఇదెంత?'* అన్నట్లు, తలా - మెడా పైకెత్తి చూచేవారికి మదించిన వృషభం (3)లా కన్పించాడు.

ప్రయాణానికి ముందు వేగంగా, అటూ, ఇటూ, ఆనందంతో సంచరిస్తూ, పక్షి - మృగ సమూహాలని బెదరకొడుతూ సింహం (4)లా కనిపించాడు.

మదించిన ఏనుగులకి ఆటపట్టు అయిన, ఆ పర్వతంలోని ఒక ప్రదేశంలో నిలువబడిన హనుమ, మడుగు మధ్యలో ఏనుగు (5)లా అనిపించాడు.

న సూర్యాయ మహేంద్రాయ పవనాయ స్వయం భువే! (6)
భూతేభ్య శ్చాంజలిం కృత్వా చకార గమనే మతిమ్ ॥ (8)

ప్రయాణానికి ముందు దేవతలకి నమస్కరించవలెననే ఆలోచనతో, సూర్యునికీ, ఇంద్రునికీ, వాయువుకీ, బ్రహ్మకూ, పంచభూతాలకీ నమస్కరించి, మళ్లీ తూర్పునకు తిరిగి తన, తండ్రి వాయువునకు నమస్కరించాడు.

ఇలా నమస్కరించగానే, హనుమ శరీరం పెద్దది కాసాగింది. (7) నాలుగు పాదాలమీదా, వానర రూపంతో అడ్డంగా నిలబడిన హనుమ శరీరం, 4 దిక్కులకూ, ఊర్ధ్వ

దిక్కుకీ పెరగసాగింది. వానరులు మొదట చూచినపుడు, ఆంజనేయుని మెడ ఉన్నచోటుకి, ఇప్పటి హనుమకి చీలమండలు వచ్చాయి. అంత ఎత్తు ఎదిగాడు. అలాగే వెనుకకీ, ముందుకీ, ప్రక్కలకి కూడా శరీరం పెరిగి 10 యోజనాల వెడల్పూ, 30 యోజనాల పొడుగూ అయిన శరీరం అయింది. పర్వదినాల్లో సముద్రునిలా, పరమోత్సాహంతో ఉన్నాడు హనుమ. నమస్కరిస్తూ నిలువబడిన అంగదాది వానరాలు తమ మెడని ఎత్తినా చూడ లేనంత ఎత్తుగా పెద్దగా అయ్యాడు హనుమ.

ఎగురదలచిన హనుమ, ఒక్కసారి పర్వతం మీద ఊగగానే, పర్వతం కదల సాగింది. ఆ కదులుడికి చెట్లు పూలురాల్చి, ఆంజనేయుడికి శుభం పలికినట్లైంది. తన నిండా పూలుపడి ఆ పర్వతం 'పుష్పగిరి' లా ప్రకాశించింది. ఆ పర్వతపు గుహలలో ఉండే జంతువులు, పర్వతం కదలడంతో ఒకదాని పిమ్మట మఱొకటి అతిభయంకరంగా అఱచాయి. పర్వతంలో ఉన్న సర్పాలు, అకస్మాత్తుగా పడగలు విప్పి, కంఠం మీది కృష్ణపాదాలు కన్పడేలా నిటారుగా నిలబడి, ఎఱ్ఱని కళ్లతో, కోపంగా ఆ రాళ్లని ఎన్నోమార్లు కాట్లు వేసాయి. విషాన్ని హరించే ఓషధులు ఆ పర్వతం మీద ఉన్నా, విషం తీవ్రతకి రాళ్లు, ముక్కలు ముక్కలుగా పగిలిపోనే పోయాయి. తాపసులంతా ఏది జరుగుతోందో తెలియక భయపడ్డారు. విద్యాధర దంపతులు ఎందఱో, తమవిలువయిన వస్తువులను విడిచి ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోసాగారు. ఎగురుతూ క్రిందికి చూడగా, పర్వతంలోని మహర్షులు వారితో ఇలా అన్నారు.

రామార్థం వానరాణాం చ చికీర్షన్ కర్మ దుష్కరమ్ । (8)
సముద్రస్య పరం పారం దుష్ప్రాపం ప్రాప్తు మిచ్ఛతి ॥ (30)

"విద్యాధరులారా! రామునికోసం, అతని అభ్యుదయాన్ని కోరే వానరుల కోసం, ఎవ్వరూ చేయలేని, సముద్రాన్ని దాటడం అనే అసాధ్యకార్యాన్ని ఇతడు చేస్తున్నాడు" అని. **ఇలా దాటదలచడం మొదటి అసాధ్యకార్యం.**

తన వలన పుట్టిన ఈ ఉపద్రవాలకి ఆనందించాడు. సంతోషంతో ఒక్కసారి ఒళ్లు విరిచాడు. అన్నివైపులకి వెళ్లబోయే వాడిబాణాల్లాగా, శరీరంమీద రోమాలు నిలబడ్డాయి. గరుడుడు పాముని పట్టుకోగా, పాము వేగంగా తిరిగినట్లు, అతని తోకని గుండ్రంగా త్రిప్పాడు. ముందు కాళ్లని రెంటినీ దూరంగా చాపి, ఎగరడానికై పర్వతాన్ని గట్టిగా పట్టుకొన్నాడు. శరీరాన్ని సాగదీయడంతో నడుం సన్నగా కన్పించింది. పెద్ద భయంకరమైన పెడబొబ్బ పెట్టాడు. పక్షులు ఎగిరిపోయాయి. మృగాలు చెల్లాచెదురై పోయాయి. ఎగిరే దూరాన్ని ఒకసారి కళ్లతో చూచి, హృదయంలో ప్రాణ (9) వాయువుని బంధించి, ఎగురవలసిన ఆకాశాన్ని మళ్లీచూస్తూ వానరులతో ఇలా అన్నాడు.

యథా రాఘవనిర్ముక్తః శరః శ్వసన విక్రమః (10)
గచ్ఛేత్తద్వ ద్గమిష్యామి లంకాం రావణపాలితామ్ ॥ (40)
సర్వథా కృతకార్యోఽ హమేష్యామి సహసీతయా । (42)

"రాముని బాణం, అతని ధనుస్సునుండి విడువబడి ఎలా వెడుతుందో, అలా లంకకి వెడతాను. సీత కన్పడకపోతే, ఈ వేగంతోనే దేవలోకానికి వెడతాను. అక్కడకూడ ఆమె లేకపోతే రావణుణ్ణి కట్టి తెస్తాను. మొత్తానికి పనిపూర్తి చేసికొని, సీతతో వస్తాను. లేదా లంకని మొత్తాన్ని రావణునితో సహా, పెకలించి తెస్తాను" అంటూ ఒక్కసారిగా ఆకాశానికి ఎగిరాడు.

హనుమ ఎగిరే వేగానికి (గాలి వీచుటవలన) వెంటవచ్చిన కొన్ని చెట్లు, పూలని రాలుస్తూ కొంతసేపట్లోనే సముద్రంలో పడి, చుట్టాన్ని సాగనంపడానికి వెళ్లిన బంధువులు తిరిగివస్తూ కన్నీరు కారుస్తూ దుఃఖ సముద్రంలో మునిగినట్లనిపించింది. మఱి కొన్ని చెట్లు రాజు వెంట వెళ్లే సైనికులులా కొంతదూరం వెళ్లి తిరిగి వచ్చినట్లని పించింది (10 a). ఎగురుతూన్నప్పుడు, ఆ తోక వంకరగా ఉండి, గరుడుడు పట్టిన నిడుపైన పాములా ఉంది. క్రింది వానరాలకు ఇలా కన్పిస్తే, చాచిన రెండుచేతులూ - విప్పిన వ్రేళ్లతో, తమవైపు ఎగిరివస్తూన్న ఆంజనేయుణ్ణి చూస్తున్న విద్యాధరులకి 5 తలల పాములు రెండు, మీదికి వస్తూన్నట్లనిపించాయి. ఎఱ్ఱనైన కోపం కల కళ్లు, లంకని మ్రింగివేసేందుకు వస్తూన్న రెండు కార్చిచ్చుల్లా ప్రకాశించాయి.

ఇక, పై నుండి చూస్తూన్న సిద్ధులకి, తనచుట్టూ గుండ్రంగా త్రిప్పుకొని (11) ఉన్న హనుమతోక, సూర్యునిచుట్టూ ఉన్న పరివేషం (గుండ్రని గీత)లా కన్పించింది. గాలికి ఎదురుగా (దక్షిణానికి ఎదురుకదా!) పోతూంటే వచ్చిన ధ్వనులు మేఘ గర్జనలలా అన్పించాయి. హనుమ శరీరంతో సమానమైన (12) నీడ, సముద్రంలో పడుతూ, వేగంగా ఒకే కాలంలో ఇద్దఱూ (హనుమా, నీడా) వెళ్తూంటే నీళ్లలో కొంత మునిగి, పైన ప్రయాణిస్తున్న 'గాలిఓడ'లా అన్పించాడు. తన గాలి వేగానికి సముద్రంలోని నీళ్లు అటూ, ఇటూ, చెల్లాచెదరైపోతే, క్రిందనున్న జలచరాలు ఒక ప్రక్కనుండి స్పష్టంగా కనిపించాయి. ఆకాశానికి తాడు కట్టుకొని, భూమ్యాకాశాల మధ్యంగా, సముద్రంమీద అడ్డంగా ప్రయాణించే పెద్ద ఏనుగులా ఉన్నాడు మారుతి.

అతనికి కష్టం కలుగ కుండా సూర్యుడు (13) ప్రకాశం తగ్గించాడు. వాయువు అనుకూలంగా వీచాడు. యక్ష - కిన్నర - కింపురుషులు స్తుతించారు. ఈ కోలాహలంతో సముద్రుడు కూడ, తనవంతు సహాయం తాను చేయాలని సంకల్పించి, తనలో ఉన్న మైనాకుడనే పర్వత శ్రేష్ఠునితో "మైనాకా! రామ కార్యార్థం ఆంజనేయుడు వస్తున్నాడు.

లంకకి వెళ్లదలచిన అతనికి అలసట రాకుండా, నీ శరీరాన్ని పెద్దదిచేసి నడుమ నిలిచి, విశ్రాంతి తీసికొనే అవకాశం అతనికి కల్పించు. పాతాల రాక్షసులు రాకుండా, అడ్డుగా సముద్రంలో నిలువబడి, లోకానికి సహాయం చేసే స్వభావం ఉన్న నీవు ఈ పనిని చేసి, సత్పురుషుల అనుగ్రహాన్ని పొందు" అన్నాడు.

మైనాకుడు తన బంగారు శృంగాలతో పైకి లేచి నిలువబడగానే విఘ్నకర్త అని భావించిన ఆంజనేయుడు, ఱొమ్ముతో ఒక్క త్రోపు త్రోసాడు. దానితో శరీరం గగుర్పొడిచిన మైనాకుడు, మనుష్య రూపాన్ని ధరించి తన పర్వత శిఖరంపై నిలిచి ఇలా అన్నాడు.

"కృతేచ ప్రతికర్తవ్య మేష ధర్మః సనాతనః
సోఽయం తత్ప్రతికారార్థీ త్వత్త స్సంమాన మర్హతి ॥ (114)

ఉపకారం చేస్తే ప్రత్యుపకారం చేయడం శాశ్వత ధర్మం. రామునికి పూర్వులైన సగరపుత్రులు సాగరాన్ని (సముద్రుని) ఏర్పాటు చేసారు. ఆ కృత (చేసిన మేలుని)జ్ఞ (గుర్తుంచుకొనే) భావం సముద్రునికి ఉండి, నీకు అలుపు తీర్చేందుకు నన్ను నిలిపాడు. అతడు నీకు ఆవిధంగా ప్రత్యుపకారం చేయదలిచాడు. నాకున్న ఱెక్కలని ఇంద్రుడు నఱుక బోతుంటే మీ తండ్రి వాయువు, నన్ను వేగంగా సముద్రంలో పడవైచి, ఱెక్కలనీ నన్నూ రక్షించి నాకు ఉపకారం చేసాడు. నేను ఈ విధంగా ప్రత్యుపకారం నీకు చేయదలచాను. ఆశ్రయమిచ్చి రక్షించిన సముద్రుని మాటపై అతనికి ప్రత్యుపకారం చేయదలిచాను. (14)

అతిథిఃకిల పూజార్హః ప్రాకృతోఽపి విజానతా ।
ధర్మం జిజ్ఞాసమానేన కిం పునర్యాదృశో భవాన్ ॥ (121)

ఎంతటి అధముడైనా అతిథి అయితే పూజార్హుడే. కాగా నీవంటి ధర్మజ్ఞుడు అతిథిగా వస్తూంటే ఇక చెప్పవలసిందేమున్నది? నా పై విశ్రాంతినీ, నా ఆతిథ్యాన్నీ తీసికొని, నీ తండ్రిని సంమానించినంత (15) ఆనందాన్ని నాకు కల్గించు" అన్నాడు.

మనుష్య రూపంలో, మనుష్య ధ్వనితో మాటాడినవి విని, ఆంజనేయుడు మైనాకునితో ఇలా అన్నాడు.

"త్వరతే కార్యకాలో మే అహశ్చాప్యతి వర్తతే । (16)
ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా న స్థాతవ్య మిహా న్తరే ॥ (132)

మైనాకా! నిన్ను చూడడం, మాట్లాడడంతోనే అతిథి సత్కారం స్వీకరించి నట్టైంది. నేను ఉండడం లేదని కోపించవద్దు. పొద్దువాలేలోగా లంకకి వెళ్లాలి. మధ్యలో ఆగనని వానరులతో శపథం చేసాను" అని చిరునవ్వు ముఖంతో మైనాకుణ్ణి స్నేహ పూర్వకంగా స్పృశించి (17), అదే వేగంతో వెళ్లిపోసాగాడు. పై నుండి చూస్తున్న సిద్ధులూ, మహర్షులూ, దేవతలూ, ఇది **హనుమయొక్క 2వ అసాధ్య కార్యం.**

మైనాకుడు, ఇంద్రభయం లేకుండా పైకి వచ్చి దేవతాకార్యానికి సహాయపడ్డాడు కాబట్టి ఇంద్రుడు మైనాకునికి అభయ మిచ్చాడు:

ఆంజనేయుడు యథా ప్రకారం వెడుతుంటే, నాగులకి తల్లి ఐన 'సురస'ని దేవతలు ప్రార్థించి, అతనికి విఘ్నాన్ని కల్గించి, ఆతని ధైర్య - ఉత్సాహ - బుద్ధి బలాలని తమకి తెలియచేయవలసిందని అన్నారు.

పచ్చని కళ్లతో, పెద్ద కోరలతో, రాక్షస రూపంతో నిలబడిన సురస, ఆంజనేయునితో "ఓయీ! దేవతలు నిన్ను, నాకు ఆహారంగా చెప్పారు. నానోటిలోనికి పో" అంది.

"తస్యాస్సకాశం దూతోఽహం గమిష్యే రామశాసనాత్ ।
కర్తుమర్హసి రామస్య సాహ్యం విషయవాసిని ॥
...ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణోమితే । (156)

"ఓ సురసా! రాముని పనిమీద వెడుతున్నాను. (రాముని కథ అంతా చెప్పి) నువ్వు అతనికి సహాయపడ దగినదానివి. నువ్వే ఇలా అంటే ఎలా? (18) అయినా సీతని చూచి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నీ నోటిలోనికి పోతాను గాని నన్నిప్పుడు అడ్డగించకు వస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను" (13) అన్నాడు హనుమ.

అయినా కాదని సురస నోరు తెరవడం ప్రారంభిస్తే, అంతకు మించి శరీరాన్ని పెంచాడు హనుమ. 90 యోజనాల నిడివిగా శరీరం పెంచిన హనుమని గెలవాలని, నూరుయోజనాల వెడల్పుగా నోటిని సురస తెరిస్తే, బుద్ధిమంతుడైన హనుమ సూక్ష్మరూపంతో లోనికి వెళ్లి క్షేమంగానూ - శీఘ్రంగానూ తిరిగి వచ్చి

"ప్రవిష్టోఽస్మి హి తే వక్త్రం దాక్షాయణి నమోఽస్తు తే ।
గమిష్యే యత్ర వైదేహీ సత్యశ్చాసీద్వరస్తవ ॥ (166)

"ఓ దక్ష పుత్రికా! నీవెవరవో నాకు తెలిసింది. బ్రహ్మవరం వల్ల ఇలా చేయగలిగావు. నీకు నమస్కరిస్తూ, సీతవద్దకి వెళ్లిపోతున్నాను" అన్నాడు.

సురస నిజరూపం ధరించి "హనుమా!

"అర్థసిద్ధ్యై హరి శ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ ।
సమానయస్వ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా ॥ (168)

"నీ పని సాధించడానికి సుఖంగా వెళ్లు. సీతని రామునికి చేర్చు" అన్నది. (20)
ఇది హనుమ చేసిన 3వ అసాధ్య కార్యమని సర్వభూతాలూ ప్రశంసించాయి.

ఆంజనేయుడు అదే వేగంతో 'చారణమార్గం'లో ఎగిరివెడుతూనే ఉన్నాడు. 'చారణమార్గం' అంటే దేవగాయకులైన నారద తుంబురాది మహర్షులు తిరిగే త్రోవ. ఇంద్ర ధనుస్సు ఏర్పడేచోటూ - దేవతా విమానాలూ, మృగాలని వాహనాలుగా చేసికొని పోయేవారూ, సంచరించే మార్గమూ - పిడుగులకి అగ్ని రగిలేచోటూ - దేవేంద్రుని ఐరావతం, విశ్వావసుడనే గంధర్వరాజు నివాసం, విద్యాధర సమూహాలూ, అశ్వని మొదలైన నక్షత్రాలూ, కుజుడు మొదలైన గ్రహాలూ, సూర్య చంద్రులూ ఎప్పుడూ తిరుగుతూ కన్పిస్తూండేచోటూ అదే. గంధర్వ గానాలూ, యక్షుల గీతాలూ, కిన్నరుల వాయిద్యాలూ, నిరంతరం విన్పిస్తూంటాయక్కడ.

అలా పోతున్న హనుమని **'సింహిక'** అనే రాక్షసి చూచింది. దేహాన్ని పెంచి, వానిని తినడానికై, వాని నీడని పట్టుకొంది. తన వేగం కుంటుపడడంతో, పైకీ, క్రిందికీ, ప్రక్కలకూ చూచి, క్రింద సముద్రంలో నుండి లేచిన మహారాక్షసిని గమనించి, వర్షకాల మేఘంలా శరీరాన్ని మఱింత పెంచాడు హనుమ.

"కపిరాజేన కథితం సత్త్వ మద్భుత దర్శనమ్ ।
ఛాయగ్రాహి మహావీర్యం తదిదం నాత్ర సంశయః ॥
సతాం బుద్ధ్వార్థతత్త్వేన సింహికాం మతిమాన్ కపిః (187)

సుగ్రీవుడు పంపుతూ "సముద్రంలో నీడని పట్టుకొనే రాక్షసి ఉంటుందన్నాడు. అది యిదేనన్నమాట." అని భావించాడు. దేహం పెంచిన హనుమని మ్రింగేటంతగా, నోరు తెఱచింది సింహిక. పాతాల ద్వారంలాంటి దాని నోటిలోని ఆయువు పట్టుని చూచాడు హనుమ. తన దేహాన్ని క్షణంలో అతి సూక్ష్మంచేసి రాహువు నోటిలోనికి పోయే పూర్ణ చంద్రునిలా దాని నోటిలోనికి పోయాడు. అది నోరు మూసేలోగా తనగోళ్లతో, దాని ఆయువు పట్టుని చీల్చాడు. అది చచ్చి సముద్రంలో పడి పోయింది.

(రాహువు చంద్రుణి పట్టుకుంటాడు. చంద్రుడు రాహువు నోటినుండి బయటకు వస్తాడు. కాని, రాహువు కంఠాన్ని విష్ణువు ఛేదిస్తాడు. అలాగే సింహికని

ఆంజనేయుడు చంపి, బయటికి వస్తాడని చెప్పడమే, రాహువు నోటిలోనికి చంద్రునిలా హనుమ వెళ్ళాడని పర్కొడంలో భావం). ఇలా చచ్చిపడిన సింహికను చూచి, ఆంజనేయునిని ప్రశంసిస్తూ ఆకాశంలోని భూతాలు ఇలా అన్నాయి.

> భీమమద్య కృతం కర్మ మహత్సత్వం త్వయాహతమ్ ।
> సాధయార్థమభి ప్రేత మరిష్టం ప్లవతాం వర ॥
>
> యస్య త్వేతాని చత్వారి వానరేంద్ర ! యథాతవ ।
> ధృతిర్దృష్టిర్మతిర్దాక్ష్యం స్వ కర్మసు న సీదతి ॥ (198)

"ఓ హనుమా ! ఎందరికో అపకారం చేసిన ఈ సింహిక నీచేత చంపబడింది. ధైర్యమూ, సూక్ష్మదృష్టి, విషయాన్ని ఆలోచించే బుద్ధి, పనిని సాధించుకొనే శక్తి–అనే ఈ నాల్గూ ఉన్న సింహికనే చంపిన నీకు అసాధ్యం లేదు. (21) సీతాన్వేషణం చేసి రామానుగ్రహం పొందు" అని ఆ భూతాలన్నీ పలికాయి. **ఆంజనేయుడు చేసిన 4వ అసాధ్య కార్యం సింహికావధ.**

సముద్రం అయిపోయి, ఒడ్డు కన్పిస్తూంటే తన విశాలరూపాన్ని తగ్గించుకొని పోవాలని నిశ్చయించుకొని తన మామూలు రూపాన్ని పొందాడు.

> "త ద్రూప మతి సంక్షిప్య హనుమాన్ ప్రకృతౌ స్థితః । (22)
> త్రీన్ క్రమానివ విక్రమ్య బలివీర్య హరో హరిః ॥ (206)

అజ్ఞానం పోయిన ఆత్మజ్ఞానిలా, బలిని సంహరించి త్రివిక్రమావతారాన్ని విడిచిన వామనునిలా, పూర్వపు రూపాన్ని ధరించి, ఎదురుగా చూచాడు. లంబపర్వత శిఖరం మీదికి ఎగిరి, నిశ్వాసం విడిచి (ఎగుర బోయేముందు ఉచ్ఛ్వాసం చేసాడు) దేవతల రాజధాని అయిన అమరావతీ పట్టణంలా ఉన్న త్రికూట పర్వతం మీది లంకానగరాన్ని చూచాడు. భర్తలను కలిసికోబోయే నదీ స్త్రీలున్న (23) 100 యోజనాల సముద్రాన్ని చూస్తూ (24) అనంతరకృత్యం ఆలోచించసాగాడు.

విశేషాంశాలు :

1. తతో రావణ నీతాయా :–

'తతః' అంటే ఆ తరువాత, అని అర్థం. *'వానరులకి భేదాభిప్రాయాలు పోయాక - అందఱూ ఆంజనేయుడే సమర్థుడనే నిశ్చయానికి వచ్చాక - 'సీతని వెదకడం అందఱి బాధ్యత' అనే భావనకు వచ్చాక'* – అని అర్థం.

'రావణ నీతాయాః' – రావణ అనే పదంలోని 'వ' గాయత్రీ మంత్రంలోని 12వ అక్షరం. శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథం **శాశ్వత** కాలం ఉండడానిక్కారణం, బీజాక్షరాలుండడమే. ప్రతి వేయి శ్లోకాలకి ఒక్కొక్క అక్షరం చొప్పున 24వేల శ్లోకాల రామాయణంలో 24 అక్షరాలూ ఉంచబడ్డాయి. ఇది 12వ అక్షరం–అంటే 12 వేలవ శ్లోకమన్నమాట. అంటే సరిగా రామాయణం మధ్యలో ఉన్నామన్నమాట. (గాయత్రీ బీజాక్షరాలున్న 24 శ్లోకాలూ గ్రంథం చివరిలో ఉన్నాయి).

'రావణనీత' *అంటే రావణునిచేత తీసికొనిపోబడినది'* - అని భావం. ఎత్తుకొని పోబడినది అనకుండా, తీసికొనిపోబడినది అనడం వలన, రావణుని అభిప్రాయం, మోక్షం కోసం అమ్మవారిని తీసికొని పోయినట్లుగా తెలుస్తుంది. లేకపోతే *'రావణ హృతాయాః'* అనవచ్చుగా! ఈ విషయం మఱింత ముందు వివరించబడుతుంది).

2. శత్రు కర్శన :–

రావణుడు శత్రువర్ధనుడు – హనుమ శత్రుకర్శనుడు. అందుకే రావణునిమీదికి హనుమ పోవడం. అనేక స్త్రీల విషయంలో **కామం.**

తనని కాదంటే **క్రోధం.**

పుష్పక విమానం మొదలైన వాటిని తేవడంలో **లోభం.**

ఇతర వివాహిత స్త్రీల విషయంలో **మోహం.**

దేవతలని పాఱద్రోలాననే **మదం,**

తనకి మించి ఎవరికీ ఉండరాదనే **మాత్సర్యం** – అనే ఈ ఆఱు శత్రువులూ ఉన్న దేహం రావణునిది.

శృంగార పరాయణులైన వానర స్త్రీల నడుమ ఉండికూడ **కామం లేనివాడూ,**
సీతాన్వేషణం వద్దని వానరులన్నా క్రోధం లేనివాడూ,

వాలిని చంపగలిగికూడ కిష్కింధా రాజ్య విషయంలో **లోభం లేనివాడూ,**

కనీసం ఒక దిక్కు సైన్యాధిపత్యమైనా (దక్షిణ దిక్కుకి అంగదుడు గదా!) కావాలనే **మోహం లేనివాడూ,**

తనకే అంగుళీయక మిచ్చాడని మదం ఉండవీలైనా **మదం లేనివాడూ,**

తనకు లేని కౌగిలిని ప్రారంభంలో రాముడు సుగ్రీవుని కిచ్చాడనే **మాత్సర్యం లేనివాడూ** హనుమ.

ఇలాటి 6 అంతశ్శత్రువులనీ కృశింపచేసాడు కాబట్టి శత్రుకర్శనః.

శత్రువులని వృద్ధి చేసికొన్నవాడు నశిస్తాడు. నశింప చేసికొన్నవాడు వృద్ధి పొందుతాడు. అందుకే రావణ నాశనమూ, హనుమకి కీర్తి పతాకమున్నూ.

3, 4, 5 : — వృషభం తెల్లగా ఉంటుంది. ఇది ధర్మానికీ, సత్త్వ గుణానికీ చిహ్నం. హనుమ, ముందుగా సత్త్వగుణంతో విజయాన్ని సాధించాలని, మానసికంగా భావన చేస్తే, అలా కన్పించాడు.

సింహం రజో గుణానికి సంకేతం. హింసకు ప్రతిరూపం. సత్త్వగుణం పనిచేయకపోతే రజోగుణం ద్వారా సాధించాలని భావన చేస్తూండగా, అలా కన్పించాడు.

ఏనుగు నల్లగా ఉండి తమోగుణానికి సంకేతం. పై రెండూ వీలుకాని పక్షంలో, (అశోకవన ధ్వంసం, లంకాదహనం, ఈ నడుమ అమాత్య పుత్రుల వధ వంటివి) తమోగుణ ప్రకారం సాధించాలని భావన చేయగా, అలా కన్పించాడు.

6 : — పుట్టిన వెంటనే సూర్యుణ్ణి పట్టబోయాననే కోపంతో తన పని చెడగొట్ట వద్దనీ, సూర్య పుత్రుడైన సుగ్రీవుని ఆజ్ఞపై, సూర్యవంశీయుడైన రాముని పనికై, సూర్య శిష్యుడైన తాను వెడుతున్నాననీ, సూర్యాంశ కల్గినవాడినని కూడా చెప్పూ సూర్యునకు ఆంజనేయుని నమస్కారం. 'ధియోయోనః ప్రచోదయాత్' అనే మంత్రం ప్రకారం బుద్ధిని ఇచ్చేది సూర్యుడే కాబట్టి, సకాలంలో సరైన బుద్ధికోసం నమస్కారం.

ఇంద్ర పుత్రుడైన వాలిని సంహరించామనే కోపం లేకుండా ఉండడానికీ, ఇంద్రియాలకి అధిపతి కాబట్టి, జ్ఞాన కర్మేంద్రియాలు సరిగా పనిచేసేవీలు కల్పించడానికి ఇంద్రునకు నమస్కారం. యజ్ఞం చేస్తే ఏ హవిస్సు ఇంద్రునకు వెడుతుందో, ఆ యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసేవాడు (యజ్ఞఘ్నుడు) రావణుడైతే, యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసే వారిని నాశనం చేసేవాడు (యజ్ఞఘ్నఘ్నుడు) రాముడు. 'రాముని పని సఫలం చేస్తే, నీకే హవిస్సులు లభిస్తాయి' - అందుకని సానుకూలి ష్ఠించమని ఇంద్రునితో చెప్తూ ఇంద్రునికి నమస్కారం.

ఇంద్రజిత్తు వద్ద బ్రహ్మాస్త్రం ఉంది. తనకు క్షణకాలం బ్రహ్మాస్త్రానికి కట్టుబడాల్సిన శాపం ఉంది. ఆ బ్రహ్మ పేరిట అస్త్రం కాబట్టి రక్షించమని బ్రహ్మకి నమస్కారం.

ఎగిరి సముద్రాన్ని దాటవలసి ఉంది కాబట్టి ఊక్కలకి శ్రమ లేకుండా, అనుకూల పవనాలని వీచడానికీ, శరీరంలోనున్న వాయువులని (ప్రాణ-అపాన-వ్యాన-ఉదాన-సమాన) సరిగా ఉంచి రక్షించడానికీ వాయువుకి నమస్కారం.

పంచభూతాలనీ అదుపుచేసి, రావణుడు ఏ పనైనా చేస్తాడు. 'ఏతేషా మవిరోధేన...' పంచభూతాలనీ వ్యతిరేకించక పనిచేయాలి. అందుకే పంచభూతాలకి నమస్కారం.

మళ్లీ వాయువుకి నమస్కారం తండ్రి అనుజ్ఞకోసం. దక్షిణ దిక్కుకి తిరిగి నల్గురికీ నమస్కరించడం రావణునకు అశుభం జరగాలని ప్రార్థించడమన్నమాట. తూర్పు తిరిగి నమస్కరించడం సూర్య వంశీయుడైన రామునికి శుభం కోరుతూ నన్నమాట. (దక్షిణ దిక్కుగా నమస్కరించరాదు. ప్రయాణం వేళ తూర్పుదిక్కుగా దేవతలకి నమస్కరించాలి) తండ్రి అనుజ్ఞకూడ పొందాలి.

7 :— ప్రారంభంలో హనుమ తనని వానరంగా భావన చేసికొన్నాడు. జాంబవంతుడు తనకి తనశక్తిని చెప్పాక, దేవతా భావన కల్గింది. నల్గురికీ, వాయువునకూ నమస్కరించగానే వాయుదేవతా స్థితికి ఎదిగిపోయాడు హనుమ. అదే శరీరం పెద్దది కావడమంటే.

8 :— రామునికోసం, వానరులకోసం దుష్కరమైన పని హనుమ చేయబోతున్నాడు- అంటే ఇక్కడి వానరాలు, వానరాలు కాదని గమనించాలి. "అప్సరస్సు చ ముఖ్యాసు గంధర్వీణాం తనూసు చ - సృజధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాంస్తుల్య పరాక్రమానో - అప్సరసల, గంధర్వ స్త్రీల గర్భాలలో దేవతాంశలవలన కల్గినవారు వానరులు. వట్టి కోతులు కారు. కాబట్టి రామునికోసం, వానరుల కోసం హనుమ

వెడుతున్నాడు అంటే, విష్ణువు కోసం, దేవతల కార్యం కోసం వెడుతున్నాడని అర్థం. అలాటివారికి సహాయం, హనుమ చేయగల్గుతున్నాడంటే, దుష్కరం కాదా మఱి! ఎంత గొప్పవాడు మారుతి!

9. లోకంలో నోటినుండి వాయువుని విడుస్తూంటే మాటరావడం సాగుతుంది. కాని, ఆంజనేయుడు ప్రాణవాయువుని బంధించి మాట్లాడాడు కాబట్టి అసామాన్యుడు.

10. "రాముడు ధనుర్ధారి. బాణాన్ని నేను (హనుమ). లంక వెళ్లేచోటు". అన్నాడు హనుమ. బాణానికి ప్రాణం ఉండదు. అలాగే, ఎంత దూరం తన బాణం వెళ్లాలో, ఏమేమి ఆ బాణం చెయ్యాలో, ఎంతలోగా చెయ్యాలో నిశ్చయించి, విడిచేవాడు బాణం విడిచినట్లు, రాముని అభిప్రాయం ప్రకారం, అన్నీ నేను నిర్వర్తిస్తాను తప్ప, నా ఆలోచన ఏమీ ఉండదని హనుమ మాటలలోని ఆంతర్యం. 'రామభావనయే తన భావన' అని సారాంశం. 'రాముని బాణాన్ని నేను' అని హనుమ ఇక్కడ అనడం వలనే, 'రామబాణం' అంటే 'ఆంజనేయుడు' అనే అర్థం వాడుకలోకి వచ్చింది.

సీతాపహరణం చేయగలనా? లేనా? అని జంకుతూ రావణుడు వెళ్లి, చచ్చీ-చెడీ – ఆ పనిని పూర్తిచేస్తే, పనిని పూర్తిచేసికొని మరీ వస్తానని పనికి ముందే ధైర్యంగా చెప్తున్నాడు ఇక్కడ హనుమ. ఇలా చెప్పడానికి కారణం 'తాను రామదూత'. అంటే ధర్మదూత, 'ధర్మం' అంతటి ధైర్యాన్ని వ్యక్తి కిస్తుంది. అధర్మం దొడ్డిత్రోవన (రామలక్ష్మణుల్లేక) సీతాపహరణం చేయిస్తే, ధర్మం బహిరంగంగా అధర్మపరులని వధించింది.

10 a. ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః ।
అనుజగ్ముర్హనూమంతం సైన్యా ఇవ మహీపతిమ్ । (47&48) అని శ్లోక వాక్యాలు. బంధువుని సాగనంపే బంధువులు ఇష్టంతో, భక్తితో వెళ్లినట్లు కొన్ని చెట్లు వెడితే, రాజు ఇచ్చే జీతభత్యాలని ఆశించి ఉద్యోగ ధర్మం వలన 'తప్పక' వెళ్లే రాజు వెంట సైనికుల్లా మఱికొన్ని చెట్లు వెళ్లాయి. పీఠాధిపతులెవరైనా వస్తే ఇష్టంతో భక్తితో దర్శించేవారు మొదటి జాతివారు. ప్రక్కవారు కూడా వెడుతూంటే తమని వెళ్లకపోతే నలుగురూ ఏమనుకుంటారో అనే ఆలోచనతో వెళ్లేవాళ్లు రెండోజాతివారు. ప్రక్కచెట్లు వెడుతూంటే, వాటితో మెలికపడిన తమ కొమ్మలున్న కారణంగా బలవంతానా వెళ్లిన చెట్లవంటివారు.

11. కొన్ని దేవాలయాలలో ఆంజనేయుని చుట్టూ వాలం ఉంటుంది. ఆ ఆంజనేయుడు, ఈ సందర్భంలో రామకార్యార్థియై ఎగురుతూన్నప్పటి వాడని గమనించాలి. అలా భావించి నమస్కరించాలి.

12. శరీరానికి సరిపడేంతటి నీడే, సరిగా ఆ శరీరం క్రిందే, పడుతోంది అంటే, సరిగా మిట్టమధ్యాహ్నమైందని అర్థం.

13. నమస్కారం చేసిన కారణంగా సూర్య–వాయు–అప్ (సముద్రుడు) మొదలైన భూతాలు సహాయపడ ప్రారంభించాయి.

14. ఉపకారం చేయడం గొప్ప ప్రత్యుపకారం అంటే, తీసికొన్న అప్పుని తీర్చినట్లే, అసత్యమాడకుండా, మైనాకుడు 'ప్రత్యుపకారం' చేస్తున్నానని పల్కడం, వినయాన్ని నేర్పడం.

పైగా, సముద్రునికి సహాయం సగరపుత్రులు (రాముని పూర్వీకులు) చేస్తే, హనుమకి సంమానం ఎందుకు చేయాలి?. చేస్తే, రామునిక్కదా సముద్రుడు చేయాలి!– చేయించాలి!– అంటే, రామభావన భావనతో పోయే ఆంజనేయుడు రామునిలాటివాడే. భగవంతునివిషయంలో ఎంతటి భక్తి శ్రద్ధలుండాలో వాటిని భాగవతుని మీద కూడ అది చూపాలి. అది ధర్మం.

ఇంద్రుడు, తన ఱెక్కల్ని ఇప్పుడైనా నఱకుతాడేమోనని వంచనతో తప్పించు కోకుండా, భగవత్కార్యానికి సహాయపడ్డాడు కాబట్టే ఇంద్రుడు మైనాకునికి అభయమిచ్చి, స్థిరంగా, అలాగే ఉండిపోవచ్చునన్నాడు. భగవత్కార్యానికి వంచన సరికాదు.

కొన్ని లక్షల సంవత్సరాల క్రితం ఱెక్కలు నఱకడం, సాగరం త్రవ్వడం సాగితే, ఇప్పుడు వచ్చిన హనుమకి–వాళ్లు సహాయం చేస్తూ అదికూడ ప్రత్యుపకారమని గుర్తు చేస్తున్నారంటే, చేసిన మేలుని ఎంతకాలం గుర్తుంచుకోవాలో, అది ఎంతటి ఉత్తమ ధర్మమో తెలుస్తుంది.

15. పామరుణ్ణికూడా, అతిథి అయితే చాలు, పండితుడైనా ఆదరించాలనే ధర్మం తెలుస్తుంది.

16. రాముణ్ణి దశరథుడు, "ఒక రోజు ఆగి అరణ్యాలకి వెళ్లు"– అన్నప్పుడు రాముడన్నాడు, 'ప్రతిజ్ఞ చేసాను వెడతానని, వెళ్లక ఆగరాదు' అని. రామభావన భావన ఉన్న హనుమకూడా అదే చేసాడని భావం. గుహుడు అడిగినప్పుడుకూడ, ఇదే సమాధానం రాముడు చెప్పాడు. పైగా ముఖ్యమైన పనిమీద వెళ్లేవాడు, ఆతిథ్యాల జోరులో పడడం సబబు కాదుగదా!

ఆంజనేయుని బలాన్నీ, వేగాన్నీ గమనించి 100 యోజనాలూ ఎగరగలడా? అని పరీక్షించడానికి, రాబోయే సింహిక అనే రాక్షసినే, మొదటి విఘ్నంగా హనుమ

2వ సర్గము

లంక ఎంతో బాగుంది!

శతాన్యహం యోజనానాం క్రమేయం సుబహూన్యపి ।
కిం పునస్సాగరస్యాంతం సంఖ్యాతం శతయోజనమ్ ॥ (4)

పూలచెట్లు, హనుమంతునికి పూలవాన కురిపించి శుభసూచన నిచ్చాయి. *"అనేక శతయోజనాలైనా ఎగిరిపోగల నాకు ఈ నూఱుయోజనాలొక లెక్కా?"* అనుకున్నాడు (1). అనేక వృక్షాలూ, ఉద్యాన వనాలూ, జలాశయాలూ ఎటువైపు చూచినా కళ్లకి ఇంపుగా గోచరించాయి.

దొంగతనంగా తాను తెచ్చిన సీతమ్మని, రాముడు దండయాత్ర చేసి తీసికెడతాడేమో ననే భయంతో, రావణాజ్ఞపై ఎందఱో రాక్షసులు, ధనుర్బాణాలతో, లంక చుట్టూ కాపలా కాస్తూ కన్పించారు (2).

ఎత్తైన త్రికూట పర్వతం మీద ఉంది లంక. లంక చుట్టూ పెద్ద అగడ్త (శత్రువులు రావీలులేకుండా త్రవ్విన, మొసళ్లని ఉంచిన, అగాధమైన కాలువ)లలో కలువలూ, కమలాలూ ఉన్నాయి. అగడ్త నానుకొని బంగారపు రేకుతాపడం చేసిన ప్రాకారం (పెద్ద ప్రహరీ) ఉంది. ఆ లోపల అనేకమైన అంతస్థులున్న భవనాలు, ఎదురు బదురుగా ఆకాశంలో గ్రహాల్లా ఉన్నాయి. ప్రాకారం బంగారపు రంగుతో, భవనాలు వెండి రంగుతో ఉండి, మేఘమండలం దాకా ఉండడంతో, మేఘాల రంగు కూడ ఈ రెంటికీ జతపడి, చూడచక్కగా కన్పించింది. ఆలోచిస్తున్నాడు హనుమ.

దాటవీలులేనిది సముద్రం. దాటివచ్చినా వెళ్లవీలులేనిది అగడ్త. దాటినా లెక్కలేనిది రాక్షస సైన్యం. రాముడు వానరులతో వచ్చినా జయింపలేడు.

ఏ ఉపాయమూ లేదు

సామ-దాన-భేద-దండ- అని నాల్గు ఉపాయాలు. కటికువాళ్లూ, మూర్ఖులూ రాక్షసులు. 'సామం' ప్రయోజనం లేదు. ప్రాకారం బంగారపు రేకులో, ఇళ్లు వెండిరేకుతో తాపడం చేసికొన్న వీరికి ఏమి ఇయ్యగలం? ఇస్తే లొంగుతారన్పించినా 'అయోధ్య' విడిచి వచ్చిన రాముడు, ఏమి ఈయగలడు? 'దానం' నిష్ప్రయోజనకరం.

నేను వానరుణ్ణి, వీళ్లు రాక్షసులు. జాతి-భాష-భావం-ఆలోచన, ఒకటేమిటి? అన్నీ వ్యతిరేకమే, ఐతే భేదోపాయంఎలాసాధ్యం?(వాళ్లలోవాళ్లకి అభిప్రాయంభేదం కల్పించడం).

ఈ సైన్యాన్ని చూచాక 'దండోపాయమూ' అనవసరమే. ఉపాయం దొరికే ఉపాయం కావాలి. ఇక్కడికి సుగ్రీవుడూ-నీలుడూ, నేనూ-అంగదుడూ (6) మాత్రం రాగలం. ఇంతకీ ఈ ఆలోచన అంతా, సీతని చూచిన తర్వాత చేయాలి.

ఆమెని చూడాలంటే అదీ కష్టమే. రాక్షసులకి తెలియకుండా "వాయురప్యత్ర నాజ్ఞాతశ్చరేదితి మతిర్మమ" వాయువు కూడ వీచడానికి భయపడతాడనిపిస్తోంది. తొందరపడి ఏదైనా చేస్తే, పని చెడి పోతుంది.

"ఘాతయన్తి హి. కార్యాణి దూతా పండిత మానినః I" (40)

నేను చాల తెలివైనవాణ్ణి - అని భావించిన దూతలు, పనులని పాడుచేసి, రాజుకి కష్టం కల్గిస్తారు. నాకు, ఆ పేరు రాకుండా చూచుకోవాలి.

"తదహం స్వేన రూపేణ రజన్యాం హ్రస్వతాం గతః I
లంకామభిగమిష్యామి రాఘవస్యార్థ సిద్ధయే I (46)

కాబట్టి, ఈ రాత్రిలోనే, నేను నా రూపాన్నే (3) చిన్నదిగా చేసికొని, లంకని ప్రవేశిస్తాను. అన్ని భవనాలనీ రాత్రిపూట వెదికి వెదికి సీతని తప్పక చూస్తాను" అని నిశ్చయించి, రాత్రిపూట సీతా దర్శనం కోసం (4) ఉబలాట పడుతూ సూర్యాస్తమయం ఎప్పుడౌతుందా? అని ఎదురు చూచాడు.

రాత్రి భాగం వెదుకుతాను

సూర్యే చాస్తం గతే రాత్రౌ దేహం సంక్షిప్య మారుతిః I
పృషదంశకమాత్రస్సన్ బభూవాద్భుత దర్శనః I (49)

అస్తమించగానే, ఆ రాత్రిభాగంలో 'గోమారువు' (పశువుల కాళ్లపై వ్రాలి బాధపెడుతూండే చిన్నవైన కీటకాలు) పరిమాణంలో శరీరాన్ని తగ్గించుకొని, లంకానగరపు ముఖద్వారం నుండి లోనికి చూచాడు. లెక్కలేనన్ని గదులున్న, లెక్కలేని మేడలు కన్పిస్తే నిశ్చేష్టుడై, ఏమైనా సరే సీతని చూడగలననే ధైర్యాన్ని పొందాడు. ఇంతలో, చీకటి పల్చబడింది.

"దదర్శ చంద్రన్స కపి ప్రవీరః పోప్లూయమానం సరసీవ హంసమ్" (58)

తనకి సహాయపడేవానిలా, (5) తెల్లని కాంతితో ప్రకాశిస్తూ చంద్రుడు ఆకాశంలో ఉదయించి, తామరలతో నిండిన సరస్సులో విహరిస్తూన్న హంసలా అన్పించాడు.

విశేషాంశాలు

(1) తండ్రీ - పంచభూతాలూ - స్నేహితుల మనఃపూర్వక ఆకాంక్షా దీనిక్కారణం. అన్నిటికీ మించి 'రామదూత' కాబట్టి ఆ 'శక్తి' కల్గింది.

(2) ధనవంతుడు సుఖంగా ఉంటాడని లోకభ్రాంతి. 'విత్తానామార్జనే దుఃఖమ్ - ఆర్జితానాం చ రక్షణే - రక్షితానాం విభాగే చ - దుఃఖం విత్తస్య లక్షణమ్' అని ఉంది. ధనాన్ని సంపాదించడం ఒక కష్టం. దానిని దాచడం మఱింత. (సీతా విషయక దుఃఖం ఇదే). కష్టపడి దాచినా, పంపకాలలో కష్టం రాకమానదు. అన్నదమ్ములూ, అప్పచెల్లెండ్రూ ఇలా ధన విరోధాలు పడుతూంటారు. అలా అని ధనం అక్కఱలేదని కాదు. అవసరమైన దానికంటె మించి ఉండడం అక్కఱలేనిది. మొత్తానికి ధనం, దుఃఖాన్ని కలుగ చేస్తుంది. అలాంటి భయం రావణునికి కల్గడం, అధర్మరూపంగా సీతమ్మని తేవడం వలననే.

(3) రూపం చిన్నది చేయడమంటే చిన్న శరీరంలోనికి 'పరకాయ ప్రవేశం' కాదు. పరకాయ ప్రవేశం వల్ల, కాయ మెవరిదో వారి లక్షణాలు వస్తాయి. అందుకని, తన శరీరాన్నే తన జాతి లక్షణాలు (ఎంతైనా ఎత్తు ఎగురడం, వాయు అంశ కారణంగా లభించిన ఇతర అసాధ్య లక్షణాలున్నూ) పోకుండా, రూపాన్ని చిన్నది చేసికొన్నాడు 'గోమారు పరిమాణ మంతది'గా.

కొందఱు, పిల్లిరూపమంత రూపం అన్నారు. రాత్రివేళ చూడ గలిగే కళ్లు పిల్లికి ఉంటాయి. కాబట్టి పిల్లి రూపమని సమర్థించారు. ఇంతకీ పరిమాణంలో పిల్లి అంతటి రూపమని అర్థమేకాని, రాత్రివేళ చూడ్డానికి వీలైన పిల్లి రూపం కాదు ఆంజనేయుడు ధరించినది. మరీ చిన్నవైన ఆంజనేయ రూపాలు ఆలయాల్లో కన్పిస్తాయి. ఆ రూపాలని సీతాన్వేషణ ధారియైన ఆంజనేయ రూపాలుగా భావించాలి.

4, 5 : 'చంద్రాం హిరణ్మయీం లక్ష్మీమ్' అని శ్రీ సూక్తం. 'సీతమ్మ, వైకుంఠంలో లక్ష్మి. చంద్రుని తోబుట్టువు కూడ. అందుచేతనూ, చంద్రుడు సహాయపడతాడు గదా! పైగా అమ్మవారి దర్శనం చంద్రబలం ఉంటేనే ఔతుంది. వసంత నవరాత్రులు, చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమి నుండి చంద్రకళలు పెరుగుతూంటే సాగుతాయి. చంద్రోదయమై ప్రకాశం పెరుగుతున్న కొద్దీ, ఆంజనేయునికి మనోబలమూ, అమ్మవారి దర్శన భాగ్యమూ లభిస్తాయి.

(6) భగవద్దర్శనం, సూర్య (బుద్ధి నిచ్చేవాడు) పుత్రుడు సుగ్రీవునికీ, అగ్ని (సనః పితేవ సూనవే-కొడుక్కి తండ్రిలా అన్నీ ఇచ్చేవాడు) పుత్రుడైన నీలునికీ, వాయు (ప్రాణులకి ఆధారమైనవాడు) పుత్రుడు హనుమకీ, అం (భగవంతుని) గద (సంకీర్తన చేసే లక్షణమున్న అంగదునికీ తప్ప ఎవరికీ కాదని హనుమ అంతరాలోచనం.

❀ ❀ ❀

3వ సర్గము

మరికొంత ధైర్యం వచ్చింది

మనోధైర్యం వహించి, ఉద్యాన వనాలనీ, జలాశయాలనీ చూస్తూ, చతురంగ బలాలు చేసే ధ్వనులని వింటూ, జెండాల రెపరెపలని ఆలోకిస్తూ, కుబేరుని 'అలకాపురం' లాగానూ, ఇంద్రునికి తూర్పున ఉన్న 'వస్వౌకసారము' అనే పట్టణంలానూ ఉన్న లంకని చూచి, ఉప్పొంగిపోయినాడు హనుమ.

"కుముదాంగదయోర్వాపి సుషేణస్య మహాకపేః ।
ప్రసిద్ధేయం భవేద్భూమిః మైందద్వివిదయోరపి ॥ (15)

"నేను మొదట భయపడినా, కుముదుడూ–అంగదుడూ–సుషేణుడూ–మైందద్వివిదులూ కూడ ఇక్కడకు రాగలరని ధైర్యంగా తోస్తోంది. వీరేకాదు సుగ్రీవ-కుశపర్వ-ఋక్ష--కేతుమాలులూ, నేనూ కలిసి, లంకని జయించివేయగలం." (1) అనుకుంటూ రత్నాల దీపాల వలన చీకటి ఏ మాత్రమూ లేనిదీ, చంద్రోదయం వలన సంతోషంగా ఉన్నదీ, అయిన రాత్రిలో హనుమ తిరగసాగాడు.

"ఒరే కోతీ! అడవిలో తిరిగే నీ కిక్కడ పనేమిటి? యథార్థం చెప్పు చంపేస్తాను" అని అసహ్య ఆకారం ఉన్న లంకకి అధిదేవత అయిన కామరూపిణి అరిచింది.

"చెప్తాను గాని నీవెవరవు? ఇంత అసహ్యంగా ఎందుకున్నావు? నన్నెందుకు జడిపిస్తున్నావు?" మారుతి అడిగాడు.

" 'లంక' అంటే నేనే. కాపలాకాస్తుంటాను. నన్ను కాదని ఎవ్వరూ లోనికి పోలేరు. నువ్వెవడివో నిజం చెప్పు (2) అంది లంకాది దేవత.

ద్రక్ష్యామి నగరీం లంకాం సాట్ట ప్రాకార తోరణామ్ ।
ఇత్యర్థమిహ సంప్రాప్తః పరం కౌతూహలం హి మే ॥ (33)

వనాన్యు పవనానీహ లంకాయాః కాననాని చ ।
సర్వతో గృహముఖ్యాని ద్రష్టుమాగమనం హి మే ॥ (34)

హనుమ చెప్పాడు. "ప్రాకారాలూ, బురుజులూ, ద్వారాలూ, వనాలూ, ఉపవనాలూ, ఒకటేమిటి? అన్ని భవనాలనీ ఊరికే చూచి పోదామని కుతూహలం కలిగి వచ్చాను". అని.

కూడదని ఆ రాక్షసి తిరస్కరించి హనుమంతుణ్ణి అఱచేత్తో ఫెళ్లున చరిస్తే, మారుతి కూడ 'స్త్రీ చేతి మన్య మానేన'(3) ఆడుదని ఆలోచించి చావవీలులేని గట్టి గ్రుద్దు గ్రుద్దాడు. ఆ గ్రుద్దు సామాన్యంగా లేక పోవడంతో రాక్షసి ప్రార్థిస్తూ", మహావీరా! స్త్రీని చంపరాదని అనుగ్రహించావు. ఎవరూ జయింపలేని నన్ను జయించావు.

> సీతా నిమిత్తం రాజ్ఞస్తు రావణస్య దురాత్మనః ।
> రక్షసాం చైవ సర్వేషాం వినాశ స్సముపాగతః ॥
>
> దిదృక్షయా త్వం జనకాత్మజాం సతీమ్ ।
> విమార్గ సర్వత్ర గతో యథా సుఖమ్ ॥ (51)

రావణుడు దేవతలపై దండయాత్ర చేసి నందికేశ్వరాదులని బాధించగా, 'లంక భస్మం అవుతుందని' వారు శపించారు. బ్రహ్మ, నా ప్రార్థనపై, "ఎప్పుడు ఒక కోతి నిన్ను అవలీలగా జయిస్తాడో" అప్పుడు ఈ శాపం అమలు జరుగుతుంది" అన్నాడు. అప్పటి నుండి భయంతో ఎదురుచూస్తున్నాను. దుర్మార్గుడైన రావణునిచే తేబడిన సీతకారణంగా, రాక్షసులకీ, లంకకీ చావు మూడింది. బ్రహ్మ వాక్కు అసత్యం కాదు. మొత్తం శాపగ్రస్తమైన లంక అంతా తిరిగి, అనాయాసంగా సీతని వెతుక్కో" (4) అంది.

విశేషాంశాలు

(1) చంద్రుడు మనస్సుకి స్వస్థతని కల్గిస్తాడు. అందుకే చంద్ర ప్రకాశం పెరుగుతూన్న కొద్దికీ హనుమలో ధైర్యం పెరుగుతూ, "మఱి కొందఱు లంకకి రాగలరు" అనీ, గెలువగలమనీ నిర్ణయిస్తున్నాడు. వివాహ-గృహ ప్రవేశాది ముహూర్తాలు కూడా, చంద్రుడు పెరిగే కాలంలోనే పెట్టడానికి కారణం యజమానికి మనోబలం పెరుగుతూంటుందని.

(2) కష్టం కలుగుతుందని ఎవరైనా చెప్తే, జరిగే ప్రతిసంఘటననీ దానికి సంబంధించిన దానిగానే ఆలోచిస్తాం. కోతివలన కష్టం వస్తుందని నందికేశ్వర శాపం కదా! అందుకని, వచ్చిన హనుమని చూచి 'ఔనా? కాదా?' అని తేల్చుకోడం కోసమే, రాక్షసి - "యథార్థం చెప్పు" అని అడగడం.

శ్రీ మద్రామాయణంలో అన్ని సందర్భాలలోనూ 'ఒకరి విషయం ఒకరు చెప్పుకుని, ఆ పిమ్మట యుద్ధం చేసుకుంటారు'. దీనిక్కారణం, శాపం అనుభవించేవారు ఒకరు (రాక్షసి) - శాపానికి మోక్షాన్ని ఇచ్చేవారు మఱొకరు (హనుమ) కాబట్టి. విరాధ-ఖర-దూషణ-త్రిశిర-కబంధాదుల వధలో కూడ ఇంతే.

(3) శ్రీ రామచంద్రుడు మొదటగా సంహరించింది 'తాటక' అనే 'స్త్రీ' ని. హనుమకి మొదటి పరీక్ష 'రాక్షసి' పైనే. రామ భావభావనతో చంపరాదని నిశ్చయించి చావరాని గ్రుద్దుని గ్రుద్దాడు. 'రాముడు తాటకని చంపనే చంపాడు' కదా! అంటే, తాటకికి అనేక అవకాశాల నిచ్చాడు- తనని తాను రక్షించుకొమ్మని. అది వినలేదు. పైగా, దాన్ని చంపితే తప్ప, రాముని మీద ప్రతీకారబుద్ధి, దాని పుత్రుడు మారీచునికి కల్గదు. మారీచుడే లేకపోతే సీతాపహరణమూ - రావణ విరోధమూ ఉండక రామాయణమే ఉండేది కాదు.

(4) రామునికి 'సీతాపహరణ వార్తని' పక్షి అయిన జటాయువు చెప్పాడు. మృగాలు, ఆ దిశకు పరుగెత్తి - రావణుడే అపహరించాడని ధ్రువ పఱచాయి. కోతి అయిన సుగ్రీవుడు, 'ఆభరణాలని చూపి', రావణుడే అపహరించాడని నిశ్చయించాడు. సంపాతి, "స్వయంగా చూస్తూ చెప్తున్నాను-లంకలో ఉంది సీత" అన్నాడు. ఎలుగుబంటి జాంబవంతుడు, హనుమని ప్రోత్సహించాడు లంకకి పొమ్మని. మనుష్య జాతివాడైన రామునికి అన్ని జాతుల ప్రాణులూ సహకరించడం, అలాగే ప్రతిపక్షండైన రాక్షసికూడా 'సీత, లంకలోనే ఉంది - వెతుక్కో' అని అంది. ఇలా ఇందఱు పల్కడం చూస్తే, ధర్మాత్ములకి అందరూ సహాయపడతారని తెలుస్తుంది.

నిజంగా సహాయపడదలిస్తే 'అశోకవనం'లో ఉందని చెప్పవచ్చుగా! రాక్షసి చెప్పదేమి?' అంటే, హనుమ తనంత తానుగా లంకకి ఉన్న సర్వద్వారాలనీ, ప్రదేశాలనీ వెదుక్కొంటే తప్ప కార్యసాధన చేయలేడు కాబట్టి, రాక్షసి 'విమార్గ సర్వత్రగతో యథా సుఖమ్', సుఖంగా వెతుక్కో అంది. అయినా 'సొఽన్వేష్టవ్యో నిధిధ్యాసితవ్యః' అని శ్రుతి. భగవంతుణ్ణి వెదికి పట్టుకోవాలిట తప్ప, అక్కడున్నాడంటే తెలిసేవాడుకాడు'ట.

ఎందఱో దేవతలు ఉన్నా మనకు నచ్చిన ఎవరో ఒకర్ని వెదికి పట్టుకోవాలిట తప్ప 'న భక్తి ర్బహుముఖా' అన్నట్లు కొన్నాళ్లు ఒకరినీ, మఱికొన్నాళ్లు మఱో దేవుణ్ణి చొప్పున ఆరాధించరాదట. తప్పని అర్థంకాదు. ఎక్కడా మనసు లగ్నంకాదని దీనిభావం. 'నీవే తప్ప ఇతః పరంబెఱుగ...' అన్న గట్టి భావంతో ఒకే భగవంతుణ్ణి వెదుక్కోవాలి. రాముణ్ణే నమ్మి, రామునికి నచ్చిన సీత గుణగణాలని రాముణ్ణి సేవించుతూన్నందువల్ల తెలిసి వెదుకుతున్నాడు కాబట్టి, ఇదే సరైన మార్గమని లంకిణి చెప్తోంది. లంకిణి సామాన్యురాలు కాదు. బ్రహ్మ దేవుడంతటి వాణ్ణి ప్రార్థించి లంకానాశనం ఎప్పుడౌతుందో తెలిసికోగలిగినంతటిది.

రాక్షసి మూడు విషయాలు చెప్పినట్లైంది. (1) బ్రహ్మ శాపంవలన లంక నాశనమౌతుంది. (2) రావణుడు, సీతని తేవడం తప్పు. దాని వలన లంకా రాక్షసులంతా చస్తారని మేం అనుకుంటూంటాం. ఈ భయంతో ప్రార్థించిన మాకు, లంకా నాశనాన్ని, బ్రహ్మ కూడా, కోతి వచ్చేవఱకూ - వాయిదా వేసాడే తప్ప, శాపాన్ని రద్దు చేయలేదు. (3) సుఖంగానే పని ఔతుంది. సీత ఇక్కడే ఉంది.

❀ ❀ ❀

4వ సర్గము

హనుమంతుని నగర ప్రవేశం

స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్ ।
అద్వారేణ మహాబాహుః ప్రాకార మభిపప్లువే ॥ (1)

లంకాధిదేవత ఐన రాక్షసిని జయించి, లంకా నగర ప్రధాన ద్వారం గుండా లోనికి వెళ్లడానికి వీలున్నా, హనుమ ప్రాకారం మీదుగా ఎగిరి లోపలికి వెళ్లాడు (1). సకల శాస్త్రవేత్త కాబట్టి, రావణుని నాశనాన్ని కోరుతూ, లంకలోకి ద్వారం గుండా కాక ప్రవేశించడమే కాకుండా, నగరంలో కూడా, మొదటగా ఎడమకాలు పెట్టి ప్రవేశించాడు.

నాలుగువైపులా ద్వారాలుండి, నాలుగు విశాలమైన శాలలుండే సర్వతో భద్రమనే పేరుగల మేడలూ - పశ్చిమం వైపు ద్వారం లేక మొదటి గది సన్నగా ఉండి, ఆపై గదులన్నీ వెడల్పుగా ఉండి, గుఱ్ఱం ఆకారంలో ఉండే హయాననమనే పేరుగల మేడలూ - దక్షిణద్వారం లేని వర్ధమానమనే పేరుగల మేడలూ - తూర్పు ద్వారం లేని స్వస్తికమనే పేరుగల మేడలూ - కన్పించాయి. ఇవన్నీ వాస్తు విధానానికి అనుగుణంగా ఉండి రాజుకి ఔన్నత్యాన్ని ఇస్తున్నాయి. (3).

దేవలోకంలో అప్సర స్త్రీలలా పాడుతూన్న ఉత్తమ సంగీతం విన్పించింది. ఇంక కొంత ముందుకు సాగగానే అందెల చప్పుడూ రత్నాభరణాల ధ్వనులూ, బంగారు అందెల రవళీ విన్పించింది.

అంతలోనే రాక్షసుల భుజాలు చఱచుకొనే చప్పుళ్లూ అనవసరంగా అఱచే మదపు ధ్వనులూ, విన్పించాయి.

మఱికొంత ముందుకి పోగా, ఆశ్చర్యమైంది మారుతికి.
శుశ్రావ జపతాం తత్ర మంత్రాన్ రక్షోగృహేషు వై
స్వాధ్యాయ నిరతాంశ్చైవ యాతుధానాన్ దదర్శ సః (13)
దీక్షితాన్ జటిలాన్ ముండాన్ గోఽజినాంబర వాససః ।
దర్భ ముష్టి ప్రహరణాన్ అగ్ని కుండాయుధాం స్తథా ॥ (16)

నిత్యం యథావిధిగా అగ్నిహోత్రాన్ని చేసే దీక్షితులూ, జడలు ధరించిన వాన ప్రస్థులూ, తలలని బోడి చేసికొన్న యతులూ, ఎద్దు చర్మాన్ని ధరించే వారూ, దిగంబరులైన అవధూతలూ, చేతిలో దర్భలని ధరించి అవసరమైనప్పుడు మంత్రించి అస్త్రాలుగా చేసే శక్తి ఉన్న 'దర్భ ముష్టి ప్రహరణులూ', అగ్ని కుండాల నుండి శక్తిని పుట్టించి ఆయుధాలుగా ప్రయోగించే శక్తి ఉన్నవారూ ఎందఱో అక్కడ కన్పించారు.

కత్తులూ, విల్లూ, కవచాలూ, ఇంకా ఇతర మారణాయుధాలని ధరించిన వారూ, భయంకరులూ, జండాలని ధరించినవారూ, పతాకాలని పట్టినవారూ(4), సురూపులూ, కురూపులూ, చందనం పూసికొన్నవారూ, వికారరూపులూ.....ఇలా చిత్రవిచిత్రంగా జనులు కన్పడ్డారు. అయితే అందరిలో ఏ ఒక్కరిలోనూ ఏమరుపాటు లేక అప్రమత్తంగా ఉన్నారు.

గుఱ్ఱాలు సకిలిస్తూంటే, స్త్రీల ఆభరణాలు ధ్వనిస్తూ ఉంటే, రాక్షసులు గోచరిస్తూంటే, బంగారు మెట్లతోనూ, ముత్యాల దండలు వ్రేలాడుతూనూ, చక్కని సువాసనలు వెదజల్లుతూనూ, బంగారు అరుగులు కలిగిఉండీ, కృష్ణాజినాలూ ఉన్న రావణుని అంతఃపురంలోకి మెల్లగా మారుతి ప్రవేశించాడు. (5)

విశేషాంశాలు

1, 2) గ్రామం వా నగరం వాపి పత్తనం వా పరస్య హి-విశేషా త్సమయే సౌమ్య న ద్వారేణ విశేన్నృప! అనే ప్రమాణాన్ని బట్టి శత్రువుల నగరాన్ని ప్రధాన ద్వారం ద్వారా ప్రవేశించరాదు. (వాని నాశనాన్ని కోరేట్లైతే). అలాగే ప్రయాణ సందర్భంలో, గృహ ప్రవేశ, వివాహకాలాల్లో మొదట కుడికాలు పెట్టాలి. శత్రుపురంలో ఎడంకాలు ముందుంచాలి. (వాని నాశనాన్ని కోరేట్లైతే). ప్రయాణకాలే చ గృహ ప్రవేశే వివాహకాలేఽపిచ దక్షిణాంఘ్రిం కృత్వాగ్రత శ్శత్రు పుర ప్రవేశే వామం నిదధ్యాత్పురతో నృపాల! అని ప్రమాణం.

ఈ శరీరమే లంక. అనేక సౌఖ్యాలనీ, విలాస వినోదాలనీ సమకూర్చే ప్రతివ్యక్తి రావణుడే. ఈ సౌఖ్యవిలాసాలని క్రిందుచేసి పోవాలని భావించిన ఆంజనేయుడు జ్ఞాని కాబట్టి ఆ ప్రాకారాన్ని క్రిందుచేస్తూ పై నుండి ఎగిరి దూకాడు. జ్ఞానమీయవలసిన స్వాములూ, పీఠాధిపతులూ సౌఖ్యవినోదాలని ఆశ్రమాలలో నెలకొల్పుకుని, విలాసమయ జీవితాన్ని గడుపుతూంటే వాళ్ళూ రావణులే ఔతారు. వాటిని త్యజిస్తే ఆంజనేయులౌతారు. రావణులైతే భగవంతుని ఆగ్రహానికి, ఆంజనేయులైతే అనుగ్రహానికి పాత్రులౌతారు.

(3) వాస్తు సరిగా లేకపోతే ముందు గృహ యజమానికి, తర్వాత గృహంలో తాత్కాలికంగా నివసించే వానికి, ఆ మీదట అలా కట్టుకొనడానికి అనుజ్ఞ నిచ్చినందుకు ఆ పురాధినేతకీ నష్టం కల్గుతుంది. వాస్తు ప్రకారమే ఇళ్లు కట్టినా రావణునకు నాశనం ఎందుకుకల్గింది? అంటే, అధర్మమే కారణం. ఎంత శాస్త్రోక్తంగా ఇల్లు కట్టినా పర భార్యాపహరణం వంటి అధర్మం ఉంటే, ఈ వాస్తు ఏ మాత్రమూ రక్షింపలేదు. కాకపోతే ప్రమాదాన్ని వాయిదా వేస్తుంది. ఇలాటి మహా అధర్మాన్ని చేసిన రావణుణ్ణి కూడా ఆ లంకావాస్తు కొంతకాలం రక్షింప గల్గింది.

(4) ఈ పద్ధతిని బట్టి వైదిక విధానం లంకలో ఉందని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఇంతగా వేదోక్త పద్ధతిని ఆచరిస్తూ, యజ్ఞ యాగాదులని నిర్వహిస్తూన్నా, రావణుడు నశించాడంటే అధర్మం కారణం. **కాబట్టి అధర్మం చేసి యజ్ఞయాగాదులెన్ని చేసినా ప్రయోజనం శూన్యం.** పైగా వారిలో, దర్భలని మంత్రించి చంపజూచేవారూ, అగ్నిగుండాల్లోంచి శక్తిని పుట్టించి చంపేక్షుద్ర శక్తులవారూ ఉన్నారు. ఇది కూడా లంకా నాశన కారణాల్లో ఒకటి. క్షుద్రశక్తులూ, క్షుద్రమంత్రాలూ ఫలితంకంటె - దుష్ఫలితాన్ని దారుణంగా ఇస్తాయనడానికి రావణనాశనమే సాక్ష్యం. అన్నిటికీ మించి, ఈ వైదిక విధానం కొనసాగుతూన్నట్లు చెప్పబడుతూండడం వల్ల, కొందఱు భావించినట్లుగా రావణుడు ద్రావిడుడుకాదు. వైదిక నాగరికతని అవలంబించినవాడే. రాముడు ఆర్యులనే జాతికి చెందినవాడూ కాడు. అప్రాచ్యుడు (ఇంగ్లీషువాడు) తన పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాలనే భావంతో చరిత్రని తలక్రిందులుగా రాస్తే, అది చదివి గంజాయితో మత్తెక్కిన మేధతో, శ్రీమద్రామాయణాన్ని ఆ రాతకి అనుగుణంగా సమన్వయించారు మనవాళ్లు. చాలమంది సంస్కృత పండితులకి ఆంగ్ల చరిత్ర చదవాలనే ఊహ లేకపోడం, ఆంగ్లం రాకపోవడం - అలాగే చరిత్ర చెప్పేవారికి సంస్కృతం చదవాలనే ఊహ లేకపోవడం, సంస్కృతం సుతరాం రాకపోవడం - వలన అప్రాచ్యుల చరిత్రలు ఇంకా దేశంలో ఊపిరి పీలుస్తున్నాయి. వ్యాస వాల్మీకులని కూడా ఏ ఒకటవ శతాబ్దంలోకో లాగి మన సంస్కృతిని నాశనం చేయాలనే భావన కల అప్రాచ్యులు పుడతారనే, భారత రామాయణ భాగవతాల్లో ముఖ్య సంఘటనల సందర్భాలలో ఏ నక్షత్రాలు ఎక్కడున్నదీ, ఏ సంవత్సరమైనదీ వివరించి ప్రాచీనతని ప్రాచీనులు అదృష్టవశాత్తూ రక్షించారు. అప్రాచ్యుల కిది తెలియదు గదా!

అలాగే అప్రాచ్యులు 'జ్యోతిషం తప్పు' అనే వాదాన్ని లేవదీస్తే, దాని గూర్చి ఏ మాత్రపు అవగాహనా లేనివారంతా 'తప్పు' అని వంత పాడుతున్నారు. (తమ వివాహం-గృహప్రవేశం-మొదలైన అన్నీ జ్యోతిషం ప్రకారమే చేసికొని కూడ.)

(5) ఈ సర్గలో ముందుగా గృహాలనీ, పిమ్మట గృహిణులనీ, మీదట వైదికులనీ, ఆ తర్వాత యోధులనీ, ఇలా చూచాడు మారుతి. గృహాలు శాస్త్రబద్ధంగా ఉన్నా, గృహంలోని వారు అధర్మపరులు. గృహిణుల అలంకారాలు గొప్పవైనా, నిత్య శృంగార పరాయణలై వారు అధర్మిణులు. వైదికులు ధర్మబద్ధంగా యజ్ఞాదులని చేసినా, అధర్మాన్ని రక్షించాలని యజ్ఞాదులని నిర్వహించుతున్నారు కాబట్టి వారు అధర్మ పరులూ - పైగా క్షుద్రశక్తి మంతులున్నూ. యోధులు ఆయుధధారులే అయినా, అధర్మపరుణ్ణే సంరక్షిస్తున్నారు. ఇది గమనించాడు కాబట్టి మారుతి భావించాడు "రామలక్ష్మణులు రాగలరు. జయించి తీరుతారు" అని.

5వ సర్గము

ఇంకా సీత కన్పడలేదు

రావణ సభాభవనంలోకి మారుతి వెళ్లే సమయానికి చంద్రుడు, ఆకాశమధ్యంలో ఉన్నాడు.

హంసో యథా రాజతపంజరస్థః సింహో యథా మందర కందరస్థః ।
వీరో యథా గర్వితకుంజరస్థః చంద్రో విబభ్రాజ తథాఽంబరస్థః ॥ (4)

వెండి పంజరంలో ఉన్న హంసలా, మందర పర్వతగుహలో ఉన్న సింహంలా, మదపుటేనుగు పై నున్న వీరునిలా ఉన్నాడు చంద్రుడు. వాడియైన కొమ్ములున్న ఆబోతులా, పెద్దపెద్ద శిఖరాలున్న పర్వతంలా, బంగారు కొమ్ములని కల్గిన ఏనుగులా ఉన్నాడు. (1)

రాక్షస సంచారం ప్రారంభమైంది. మత్తులో ఒళ్లు తెలియక చలుచుకుంటున్న వాళ్లూ, వికవిక నవ్వుతున్న వాళ్లూ, కోపంతో నిట్టూరుస్తున్న వాళ్లూ, ఒకర్ల నొకళ్లు వెక్కిరించుకుంటూన్న వాళ్లూ, స్త్రీల యెడ 'అసభ్యత' అని తెలియక ప్రవర్తిస్తున్న వాళ్లూ, విల్లు ఎక్కుపెట్టే వాళ్లూ, రథ గజ భద్రగజాల మీద తిరిగేవాళ్లూ ఎందటో కన్పిస్తున్నారు హనుమకి.

ప్రకాశ లక్ష్మ్యాశ్రయ నిర్మలాంకో రరాజ చంద్రో భగవాన్ శశాంకః (6)
రామాభి రామేరిత చిత్తదోషః స్వర్గప్రకాశో భగవాన్ ప్రదోషః (8)

చంద్రుని మిక్కిలి తెల్లని ప్రకాశంచేత, లోపలి నల్లదనం మరింత ప్రకాశించింది. స్త్రీలయందుండే ప్రణయ కలహబుద్ధి తొలంగి, వెన్నెల రాత్రి మరింత ప్రకాశించింది. అందుకై, చంద్రుడూ, రాత్రీ రెండూ పూజ్యమైనవే - అని హనుమ భావించాడు. (2)

బుద్ధిమంతులూ - అహంకారులూ, జగత్ప్రసిద్ధులూ - నీచాతి నీచులూ, కేళీ పరాయణులూ - వైరాగ్య పురుషులూ, ఇలా పరస్పర విరుద్ధ జనం కూడా కన్పించారు.

సీతని చూడాలనే ఆలోచనకల మారుతికి దృష్టి, స్త్రీల మీదా - స్త్రీలలో ఉత్తమ స్త్రీల మీదా - ఉత్తమ స్త్రీలలోకూడా, కన్నీటితో పలుకలేని కంఠస్వరం కలదీ, ఉత్తమ ఆభరణాన్ని ధరించినదీ అయిన సీతమ్మ మీదా - ఉంది.

"అవ్యక్త రేఖామివ చంద్రరేఖాం పాంసుప్రదిగ్ధామివ హేమరేఖామ్।
క్షత ప్రరూఢామివ బాణరేఖాం వాయు ప్రభిన్నామివ మేఘరేఖామ్ ॥ (26)

6వ సర్గము

రావణుని అంతఃపురంలోకి ప్రవేశం

స నికామం విమానేషు విషణ్ణః కామరూప ధృక్।
విచచార పునర్లంకాం లాఘవేన సమన్వితః ॥ (1)
ఆససాదాఽథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్ర నివేశనమ్ (2)

సీత జాడ లభించని కారణంగా, వదలని పట్టుదలతో హనుమ లక్ష్మీవంతుడై (1) రావణుని భవన ప్రాంగణాన్ని చేరాడు. సింహాలు రక్షించే వనంలా, రాక్షసులు ఆ ప్రాంగణాన్ని రక్షిస్తున్నారు.

వెండి బంగారాలతో ప్రధాన ద్వారాలు కన్పిస్తున్నాయి. వెండి బంగారు రథాలు ప్రతిద్వారానికీ అటూ ఇటూ ఉన్నాయి. ప్రతి కక్ష్యా (ద్వారానికీ ద్వారానికీ మధ్య ఉన్న ప్రదేశం) అగరు, చందన సువాసనలతో నిండిపోయి ఉన్నాయి. భేరీ మృదంగ ధ్వనులు విన్పిస్తున్నాయి. గుఱ్ఱాలూ, పులి - సింహ చర్మాలూ, దంతాల బొమ్మలూ, వెండి బంగారు శిల్పాలతో నిండిన రథాలూ అక్కడ తిరుగుతూ కన్పిస్తున్నాయి.

కామరూపుడు (ఏ రూపం కావలిస్తే ఆ రూపం ధరించగలవాడు) అయిన మారుతి నిర్భయంగా ఉద్యానవనాల్లోనూ, ప్రాసాదాలలోనూ, ఇంకా ఇంటింటిలోనూ సీత జాడ తెలుసుకోదలిచాడు. ముందుగా రావణుని మంత్రి ప్రహస్తుడి ఇల్లు - మీదట మహాపార్శ్వుని - అలాగే నిత్యం నిద్రించే కుంభకర్ణుని యిల్లు - తర్వాత ధర్మపరుడు విభీషణుని యిల్లు - ఇంకా మహోదర - విరూపాక్ష - విద్యుజ్జిహ్వ - వజ్రదంష్ట్ర - శుక - సారణ - ఇంద్రజిత్ - జంబుమాలి - సుమాలి - రశ్మికేతు - సూర్యకేతు - ధూమ్రాక్ష మొదలైన రాక్షసుల యిళ్లన్నీ తిరిగాడు. (2) ఎక్కడెక్కడా చూడని వైభవమంతా కన్పించింది.

ఈ భవనాలు దాటగానే రావణాంతఃపురం. ఆయుధాల్ని ధరించిన రాక్షస స్త్రీలు, వికృత రూపాలు కల్గి ఉన్నారు. మిక్కిలి వేగం పోగల ఎఱ్ఱని, తెల్లని గుఱ్ఱాలూ, శక్తిలో ఇంద్రుని యేనుగు ఐరావతంతో సాటియైన ఏనుగులూ, మహామేఘాలవలె ఘీంకరిస్తూ మదజలాన్ని స్రవిస్తూన్న ఇతర జాతి ఏనుగులూ అక్కడ కన్పిస్తున్నాయి. పదాతిబలాల మెడలో కూడ స్వచ్ఛమైన మేలిమి బంగారు ఆభరణాలున్నా యంటే ఇక ఐశ్వర్యాన్ని వేరే చెప్పాలా?

వివిధాకారాలున్న పల్లకీలు, విలాస గృహాలూ, పగటిపూట వినోదించ దగిన రమణీయ మందిరం, రతికేళీ మందిరమూ, ఉండి ఆ సమీపంలో మందర పర్వతంలా ఉన్న ఒక భవనమూ కన్పించింది.

భవనం ముందు పెంపుడు నెమళ్లు తిరుగుతూ, భవనం మీద జెండాలు ఎగురుతూ, ఎక్కడ చూచినా రత్నాల అరుగులు కన్పిస్తూ సాక్షాత్తు శివుని కైలాసంలా అన్పించింది.

ఆ మందిరంలోని పాత్రలూ, పీఠాలూ, మంచాలూ అన్నీ బంగారంవే. తేనె కల్లు చిందులుపడి పాన్పులమీది పైభాగం - కొద్దిగా తడిసింది. ఇంకా మధుపానం ప్రారంభం కాక, పాత్రలన్నీ నిండుగా ఉన్నాయి. బంగారు ఆభరణాలున్న స్త్రీల చేతి చప్పుడు, నడకల ధ్వని, ప్రక్క మందిరాలలోని మృదంగ వీణాధ్వనులతో నిండి పోయింది ఆ మందిరం. ఎక్కడచూచినా స్త్రీలతో, ధ్వనులతో, ఆభరణాలతో, ఐశ్వర్యంతో, విలాసంతో నిండిన, కుబేర భవనంలా ఉన్న (3) రావణ గృహంలోకి వెళ్లాడు ఆంజనేయుడు.

విశేషాంశాలు

(1) లక్ష్మీవంతుడంటే సంపదకలవాడని అర్థం, 'సంపద' అనేది ఒక యోగం. 'అలబ్దవ్య లాభో యోగః - లబ్దస్య పరిపాలనం క్షేమః' అని చెప్తారు. లేనిది క్రొత్తగా కల్గడం యోగం. ఇప్పటివరకూ లేని సీతాదర్శనమనే సంపద, యోగరూపంగా కాబోతోంది హనుమకు - అని సూచించడానికి 'లక్ష్మీవాన్' అనే పదం, లంకా రాక్షసిని జయించడం - అన్ని మందిరాలనీ నిర్భయంగా తిరగగల్గడం - ఇవన్నీ కూడా యోగాలే కదా!

(2) ఇళ్ల వరుస, బుద్ధిమంతుడు కాబట్టి బాగా గుర్తుంచుకొన్నాడు. ఏదైనా యుద్ధమే వస్తే, ఎలా పారిపోవాలో నిర్ణయించుకోడానికక్కడ ఈ పరిశీలన చేసాడు. అవసరమైతే తమో గుణంతోనైనా సంహరించాలనే నిశ్చయం హనుమకి ముందే ఉందనుకున్నాముగా!

(3) కుబేర భవనంలా ఉంది రావణ మందిరం, అంటే ఈ సంపద అంతా రావణుని చేత ధర్మార్జితం కాదని భావం. చత్వారో ధనదాయాదాః ధర్మాగ్ని నృపతస్కరాః - ఆదేర్ధర్మావమానేన త్రయః కుప్యన్తి చేతరాః॥ ధనమనేవానికి దాయాదులు (జ్ఞాతులు) నల్గురున్నారట. ధర్మమూ - అగ్నీ - రాజూ - దొంగ అనే వారు నల్గురట. పెద్దవాడైన ధర్మాన్ని అవమానిస్తే (అధర్మంగా ఆర్జిస్తే) అగ్నివలన లేదా రాజు ద్వారా (దండయాత్రలో హరించడం) లేదా దొంగద్వారా ఆ సొమ్ము నాశనం కావాలి. అంటే, 'అధర్మంగా ధనం నిలువదు' అని అర్థం. రావణుని కొలువులో ఎక్కడ చూచినా కన్పించేదంతా, దేవతాలోకాలని గెలవడానికని వెళ్లి దొంగిలించి, లేదా దౌర్జన్యంగా తెచ్చింది లాగానే హనుమకి అన్పించింది. అంటే ఇదంతా నశించేదే సుమా! అని అర్థం.

❀ ❀ ❀

7వ సర్గము

...ఇక్కడ కూడా సీత లేదు

తాని ప్రయత్నాభి సమాహితాని మయేన సాక్షాదివ నిర్మితాని।
మహీతలే సర్వగుణోత్తరాణి దదర్శ లంకాధిపతేర్గృహాణి ॥ (4)

వైడూర్యాలు పొదిగిన బంగారపు కిటికీలతో, అనేక శాలలు, ఆయుధాగారాలతో, వాస్తుకి సరిపోయేలా నిర్మింపబడి, వర్షం వస్తే ఎగిరిపోయే పక్షుల్లా, మెరుపుతీగెల్లా ఆ రావణ భవనంలో అనేక గృహాలు కన్పించాయి. దగ్గరుండి రావణుడే కట్టించాడో, లేక మయుడే నిర్మించాడోగాని, చాల శ్రద్ధతో కట్టింపబడిన ఆ భవనాలని దేవతలు, రాక్షసులు అందరూ ప్రశంసించారు.

అలా చుట్టూ ఉన్న భవనాల మధ్య, దేనికి సాటిరాని విధంగా ఉంది రావణ భవనం. భూమండలానికి దిగి వచ్చిన స్వర్గమా? అన్నట్లు, అనేక పుష్పాలతో, వృక్షాలతో, మెరిసే మెరుపులవంటి స్త్రీ రత్నాలతో, ప్రకాశించే చంద్ర శుక్రాది గ్రహాలతో ఉన్న ఆకాశంలా, పుష్పాడి నిండిన పర్వత శిఖరం కల పర్వతంలా, కన్పిస్తోంది రావణ గృహం. స్వస్తికమూ, సర్వతోభద్రమూ, వర్ధమానమూ అని యీ తీరుగా ఇల్లు కట్టిన విధానం ప్రకారం, ఎలా పేర్లు ఉంటాయో, అలాగే రావణుని యిల్లు 'పుష్పకం' అనే పేరుకి తగి ఉన్నది. పుష్పానికి ఎలా చుట్టూ రేకలుంటాయో, అలా గోపురాలున్న భవనాలుంటాయి. ఆ గోపుర భవనాలకి మధ్య ఉన్న 'పుష్పక భవనం' రావణునిది.

ఆ భవనంలో, వెండి బంగారులతో చేసి, పగడాలు గ్రుచ్చిన పక్షి బొమ్మలూ, అనేక జాతుల తేడాలను తెలిపే గుర్రాల బొమ్మలూ, ఉన్నాయి. పద్మాల పుప్పొడి అప్పుడే అంటుకున్నట్లున్న ఒళ్లుకల రెండు మదపు ఏనుగులు, తమ తుండాలతో తెచ్చిన నీటితో, పద్మాన్ని చేతిలో పట్టుకున్న లక్ష్మీదేవికి అభిషేకం చేస్తున్న చిత్రం పరమ మనోహరంగా కన్పించింది. (ఇప్పటికీ ఇళ్లలో కన్పించే ఈ చిత్రం రావణ భవనంలోనిది – అని గ్రహించాలి).

తత స్తదా బహువిధ భావితాత్మనః కృతాత్మనో జనకసుతాం సువర్త్మనః।
అపశ్యతోఽభవ దతిదుఃఖితమ్మనః, సుచక్షుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః ॥ (17)

రమణీయ రావణ మందిరం చూచినా, ఇతర సౌఖ్యాలని దర్శిస్తూన్నా, కార్య సాధకుడైన, కార్యదీక్షా తత్పరుడైన హనుమకు దుఃఖమే కల్గింది.

8వ సర్గము

పుష్పక విమానం ఎలా ఉంది?

న తత్ర కించి న్న కృతం ప్రయత్నతో న తత్ర కించి న్న మహార్హ రత్నవత్ ।
న తే విశేషా నియతా స్సురేష్వపి న తత్ర కించి న్న మహావిశేషవత్ ॥ (3)

రావణ భవనం చుట్టూ ఉన్న భవనాల నడుమ నున్న స్థలంలో 'పుష్పక విమానం' ఉంది. వజ్రాలూ, రత్నాలూ అలా ఎక్కడలోచితే అక్కడ పొదుగబడిన విమానం అది. మేలి బంగారు ముద్ద ఆ విమానం. దానిని తయారు చేసిన విశ్వకర్మయే దాని పనితీరును చూచి అద్భుతమని పొగిడాడంటే చెప్పాలా? ఆ విమానంలోని ప్రతి వస్తువూ మహాప్రయత్నంతో చేయబడిందే. అందున్న ప్రతి రత్నమూ సాటిలేనిదే. దేవతా గృహాలలోనూ కన్పడని విశేషాలే ఇందున్నాయి. అసలు, ప్రతి విశేషమూ ఒక విశేషమే ఆ విమానంలో. యజమాని మనస్సు తెలిసి వాయు వేగంతో పోయేదీ, ఎవరు అడ్డగించినా ఆపులేక పోయే స్వభావం కలదీ ఆ విమానం.

ఆ విమానం భూమికి ఆనకుండా అంతరిక్షంలోనే నిలిచి సూర్యుని మార్గాన్ని చూపే ఒక గుర్తులా కన్పిస్తోంది. వసంతకాలంలో రంగు రంగుల పూలు గోచరించినట్లుగా విమానం మీద రంగురంగుల చెక్కడాలు వింతవింత ఆకర్షణని కలుగచేస్తూ ఉన్నాయి.

ఆ విమానాన్ని, కుండలాలు ధరించినవారూ, గుండ్రని పెద్ద కనుగ్రుడ్లు కలిగి, కోలకన్నులు కల వ్యోమగాములు (ఆకాశంలో తిరిగే లక్షణం ఉన్నవారు) వేల మంది, మోస్తున్నట్లుగా బంగారంతో చెక్కబడింది.

విశేషాంశాలు

సంపదకి చిహ్నం వాహనం. రావణ సంపదకి గుర్తు ఈ పుష్పక విమానం. అయితే ఇది ఎత్తుకు రాబడినదే కాని అతని సొంతం కాదు. ఇలా తెచ్చిన సంపద శాశ్వతం కాదు. తాత్కాలికమే. ఇదిపోయే రోజున సొంతంగా ఆర్జించిన దానితో సహా పోతుంది. (లంకలో చివరికి అలాగే జరిగింది గదా!).

ఇక ఈ సర్గ సంఖ్య 8. సంపదకి అధికారిణియైన లక్ష్మిదేవతల సంఖ్య 8. (అష్టలక్ష్ములు). వీరి నివాస స్థానం 8 రేకుల పద్మం (అష్టదళ పద్మం).ఇంట్లో దేవుని ముందు ఈ ముగ్గే వేస్తాం కదా! ఈ సర్గలోని శ్లోకాల సంఖ్య కూడ 8. అమ్మవారి నుదురు, చంద్రుని 8వ రోజు (అష్టమి) రూపంతో సమానంగా ఉంటుందట. అష్ట ఐశ్వర్యాలూ ఉన్న లంకకి తానువచ్చి అష్టమూడియలు(గం 3-12నిలు) అయిందికాబోలు.

❀ ❀ ❀

9వ సర్గము

రావణుని శయన మందిరం

యాచ వై శ్రవణే లక్ష్మీ ర్యా చేంద్రే హరివాహనే ।
సా రావణగృహే సర్వా నిత్యమేవాఽనపాయినీ ॥ (8)

ఒక ఆమడ పొడుగూ, అర ఆమడ వెడల్పూ ఉన్న రావణ భవనంలో రెండు - మూడు - నాల్గు - దంతాల ఏనుగులెన్నో తిరుగుతున్నా, కాపలా కాస్తున్న రాక్షసులు సంచరిస్తున్నా 'ఇరుకు' అనేది లేదు. కుబేరుని ఐశ్వర్యమూ, ఇంద్రుని సంపదా మొత్తం, ఇక్కడ ఎప్పుడూ కన్పిస్తోందా, అన్పించింది. యముడూ, వరుణుడూ మొదలైన వారి ఐశ్వర్యం కుంభకర్ణాది వీరుల గృహాల్లో ఉంది.

చుట్టూ రావణుని గృహాలు ఉంటే, మధ్యలో పుష్పక విమానం ఉంది. కుబేరుణ్ణి జయించి తెచ్చినది ఆ విమానం. లోపలికి ఎక్కడానికి బంగారు మెట్లు. ఇటు ప్రక్క, అటు ప్రక్క బంగారు, వెండి తోడేళ్ల బొమ్మలున్నాయి. మెట్లమీదుగా కనిపించే లోపలి భాగంలో సుందరమైన వేదిక. దానిని చేరడానికి పగడాలు, ముత్యాలు, మణులతో చేయబడిన నేల. ఆ విమానంలోకి ప్రవేశించాడు హనుమ. వాయుదేవుడు వివిధ రూపాలు పొందినట్లుగా, అన్న-పాన-భక్ష్య-భోజ్య పదార్థాల వాసనలూ, మితిమీరిన మద్యం వాసనా వస్తూ, ఆప్తబంధువుణ్ణి రమ్మని పిలుస్తున్నట్లుంది.

రావణున కిష్టమైన శయనమందిరం అదే. నేలపై పెద్ద తివాచీ. దానిపై గృహాలూ-రాష్ట్రాలూ-మొత్తం భూమండలమంతా చిత్రింపబడి ఉంది. బంగారు కుందెలలో మెరిసే రత్నదీపాలు నిరంతరం ప్రకాశిస్తూ, జూదంలో ఓడడం వలన దుఃఖిస్తూ రెప్ప వేయకుండా ఉన్న జూదరులవలె ఉన్నాయి. అనేక స్త్రీలు దివ్యాభరణాలతో ఆభరణ ధ్వని లేకుండా పరుండి ఉన్నారు. రావణుని చుట్టూ స్త్రీలు-స్త్రీలు-స్త్రీలు.

ఆ గృహంలో చల్లగా, మెల్లగా వీచే వాయువు శరీరాన్నీ, చక్కని శాలల - స్త్రీల సౌందర్యం కన్నులనీ, మనోహర గానం చెవులనీ, రుచిగల భక్ష్యాలు జిహ్వనీ, ఎక్కడా చూడని సువాసనలు ముక్కులనీ, ఇలా పంచ ఇంద్రియాలనీ ఆనంద పరుస్తూ, తల్లి - తన పిల్లలని సంతోష పెట్టినట్లు చేస్తోంది. అర్ధరాత్రి దాటడం వలన తాగి తాగి మత్తులో, ఆ స్త్రీలంతా గాఢ నిద్రలో ఉన్నారు. పద్మాలతో పోల్చదగిన ముఖాలున్న ఆ స్త్రీలు అలా పరుండి ఉంటే, హంసలూ, భ్రమరాలూ లేని పద్మవనంలా అన్పించింది.

శరత్కాలంలో నక్షత్రాలతో ఉన్న ఆకాశంలా ఉంది, నడుమ పరున్న రావణుడు నక్షత్రాల మధ్య చంద్రునిలా ఉన్నాడు. కొద్దిపాటి మిగిలిన పుణ్య ఫలంతో, భూమిపై రాలిన నక్షత్రాల్లా ఉన్నారు స్త్రీలు.

కొందరికి బొట్లు జారి చెరిగిపోయాయి. కాలి అందెలు ఊడిన వాళ్లూ - హారాలు చెదిరిన వాళ్లూ -వస్త్రాలు జారిన వాళ్లూ - నోటినుండి వెలువడే కల్లు వాసనకి, గాలి విడిచినప్పుడు పైట చెరగు కదులుతూండే వాళ్లూ - రావణ ముఖమనుకొని వాని సవతి ముఖాలని వాసన చూస్తూ, వాని యిష్టం కోసం ప్రాకులాడే వాళ్లూ - ఒకరి చేతిపై, ఒకరి కాళ్లపై, ఒకరి నడుముపై తల పెట్టి పరున్నవాళ్లూ,...ఇలా అందరూ కలిసి గుండ్రంగా పడుకొని ఆ స్త్రీ సమూహం ఒక పూలమాలలా కన్పించింది.

> రాజర్షి పితృ దైత్యానాం గంధర్వాణాం చ యోషితః ।
> రాక్షసానాం చ యాః కన్యా స్తస్య కామవశం గతాః ॥ (68)
>
> యుద్ధకామేన తాస్సర్వాః రావణేన హృతాః స్త్రియః।
> సమదా మదనేనైవ మోహితాః కాశ్చి దాగతాః ॥ (69)
>
> న తత్ర కాచిత్ప్రమదా ప్రసహ్య వీర్యోపపన్నేన గుణేన లబ్ధా ।
> న చాఽన్య కామాఽపి నచాఽన్యపూర్వా
> వినా వరార్హాం జనకాత్మజాం తామ్ ॥ (70)
>
> న చాఽకులీనా న చ హీనరూపా నాఽదక్షిణా నాఽనుపచారయుక్తా ।
> భార్యాఽభవ త్తస్య న హీనసత్త్వా న చాపి కాంతస్య న కామనీయా ॥ (71)

రాజర్షి - పితృదేవత - గంధర్వ - రాక్షస - దైత్య జాతులకి చెందిన స్త్రీలు అందరూ ఆ రావణుణ్ణి తమంత తామే కోరి వచ్చారు. తానై రావణుడు వారిని తేలేదు. కొందరిని కావాలని తెచ్చాడు. అయితే ఏ స్త్రీ తేబడిందో, ఆ స్త్రీకి సంబంధించిన వారితో యుద్ధం కలగాలని అతని కోరిక. (1) ఇలా యుద్ధ వాంఛతో తేబడిన స్త్రీల విషయంలో కూడ, అతనికి వారిపై మోహం లేనేలేదు. మోహంతోనూ తేబడలేదు. అయితే, సహజ యౌవన వశం వలన కొందరు అతని కామానికి యిష్టంతో లొంగిపోయారు. తమకు తామే ఇలా రావణ మోహంతో తిరిగి పోవాలనే ఆశ లేక ఉండిపోయారు. సీతమ్మను తప్ప ఎవరినీ బలాత్కారంగా రావణుడు తేలేదు. సీతమ్మ తప్ప మరి ఎవరైనా రావణుణ్ణి వలచి వచ్చినవారే. లేదా వచ్చాక వలచినవారే. ఎవరెయైనా రావణుణ్ణి తప్ప మరెవరినీ వలచినది లేదు, అలాగే రావణుణ్ణి ఇష్టపడడానికి ముందు మరెవరినీ వలచినదీ కాదు. రావణుని భార్యలలో, సత్కులమున పుట్టనిది గాని,

మోహింప దగనిది కాని ఎవ్వరూ లేనేలేరు. అలాంటి స్త్రీలని చూడగానే ఆంజనేయునికి చిత్రమైన ఆలోచన కల్గింది.

బభూవబుద్ధి స్తు హరీశ్వరస్య యదీదృశీ రాఘవ ధర్మ పత్నీ ।
ఇమా యథా రాక్షసరాజభార్యాః సుజాత మస్యేతి హి సాధు బుద్ధేః ॥ (72)

పునశ్చ సోఽచింతయదార్తరూపో ధ్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా (73)

లంకాధిపతి అయిన రావణుని భార్యలంతా ఎలా తమ భర్తతోకూడి సుఖంగా ఉన్నారో, అలాగే సీతమ్మ కూడా రాముణ్ణి చేరి ఉంటే, ఎంత బాగుండేది! రావణుడు సీతని, రామునికి అప్పగిస్తే ఇంకెంత బాగుండేది! పాతివ్రత్యం మొదలైన గుణాల్లో సీతమ్మ మిక్కిలి గొప్పది. సత్కులంలో పుట్టినవాడే అయినా, సీతమ్మని రావణుడు అపహరించి – 'సీతవంటి ఇల్లాలు కూడా అపహరింపబడిందనే అపవాదుని' – ఆమెకీ, రామునికీ కల్గించి, ఎంతటి తప్పు చేసాడు? ఎంతటి కష్టం? అని ఆలోచించాడు.

విశేషాంశాలు

రావణుడు సీతని ఏ ఉద్దేశ్యంతో తెచ్చాడు?

(1) లోతుగా ఆలోచించాల్సిన ప్రశ్న యిది.

యుద్ధకామేన తాస్సర్వా రావణేన హృతాస్త్రియః' అని మహర్షి మాట. రావణుడు ఎందఱో స్త్రీలని అపహరించినది, కేవలం యుద్ధం కోసమట. పురుషులతో కదా యుద్ధం చేయాల్సింది. 'వాలి' లాగా ఏ హిమవంతుని వద్దకో, సముద్రుని వద్దకో పోతే భుజాల తీట తగ్గేది కదా! అందుకే, యుద్ధ ప్రియుడైన తాను, యుద్ధంకోరే తాను కిష్కింధా రాజు 'వాలి' మీదికి వెళ్లనే వెళ్లాడు. సముద్రం వైపు తిరిగి సంధ్యకు వందనం చేస్తున్న వాలిని, రావణుడు వెనుకవైపుగా పోయి నడుం చుట్టగా, కోపించిన యుద్ధప్రియుడైన వాలి, రావణుని చేతులని తన రెండు చంకల క్రిందా అదిమిపట్టి, సప్త సముద్రాలనీ త్రిప్పుతూ రావణునిచేత తన నామజపం చేయించాడు. అప్పటికీ ఊరుకోక, ఒక శపథం చేయించాడు రావణునిచేత.

"దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్ఛాదనమైథునమ్
సర్వ మేవా విభక్తం నౌ భవిష్యతి హరీశ్వర" (34-7)

"నా భార్యలూ, పుత్రులూ, నా ఏలుబడిలోని పురమూ, సామంతుల ఏలుబడి లోని రాష్ట్రాలూ, ఇంకా ఇతరాలన్నీ కూడ మన యిద్దఱికీ చెరి సగం" అనిపించి

అప్పుడు విడిచాడు రావణుణ్ణి. ఇంత అయినా కూడా "యుద్ధ ప్రీతి' రావణునికి పోలేదా? ఇక్కడే ఉంది రహస్యం. రావణుడు పోరాడదలచినది, వాలితో కాదు. శ్రీ మహావిష్ణువుతో ఇంద్ర పుత్రుడే కదా వాలి! వీణ్ణి పట్టుకుంటే, ఆ ఇంద్రుడు రాకపోతాడా? అనుకున్నాడు కాని, 'వాలి' తాననుకున్న దానికంటె చాల ఎక్కువగా బుద్ధి చెప్తాడని భావించలేదు.

నిన్ను చంపించేందుకే పుడతాను

ఈ సంఘటనకు పిమ్మట రావణుడు కొంత కాలం బుద్ధిగానే ఉన్నాడు. అయితే లోకాల్ని చుట్టుముట్టి రావడం మానలేదు. ఒకనాడు వస్తూంటే కుశధ్వజమహర్షి పుత్రిక 'వేదవతి' కన్పడింది. (శ్రీ మహావిష్ణు భార్య లక్ష్మి, సీతా రూపం కంటె ముందుగా ఈ రూపంతో జన్మించింది Ladies first అనే నానుడి ఇక్కడ నుండి పుట్టినదే). రావణుని ప్రశ్నకి సమాధానంగా "శ్రీ మహావిష్ణువే తనకి భర్త అనీ, పుట్టినపుడే అలా తన తండ్రి నిర్ణయించాడనీ, లోగడ దంభుడనే రాజర్షి ఇలాగే అడిగి, కాదన్నందుకు తన తండ్రిని రాత్రిభాగంలో నిర్దయగా చంపాడనీ, తన తల్లి ఆ బాధతోనే అగ్నిలో దూకిందనీ పల్కి, రావణుని కోర్కెను తిరస్కరించింది వేదవతి. సహజ మదంకల రావణుడు, వేదవతి వెళ్లిపోతుండగా తనతో తీసికొనిపోదామని జుట్టుపట్టుకుని లాగాడు. రావణుడు ముట్టు కున్నంతవఱకూ ఉన్న తన శిరోజాలని, చేతినే కత్తిగాచేసి తెంపి, ఇలా చెప్పింది.

> శాపేత్వయి మయోత్సృష్టే తపసశ్చ వ్యయో భవేత్ ।
> తస్మాత్తవ వధార్థాయ సముత్పత్స్యేహ్యహం పునః ।
> తస్మాత్త్వ యోనిజా సాధ్వీ భవేయం ధర్మిణస్సుతా । (ఉ 17 సర్గ)

"దుర్మార్గ రావణుడా! నేను శాపమిస్తే నా తపశ్శక్తి నష్టమైపోతుంది. కాబట్టి, నీలాటి మదాంధుణ్ణి చంపించడానికి అయోనిజగా, ఒక కర్మిష్ఠి (నిత్యం యజ్ఞ యాగాదులని చేసే మహాపురుషుడు) యింట పుడతాను" అని పలికి, అగ్ని రగుల్చు కొని భస్మ భూతురాలైంది. ఆమెయే సీతామాతగా కర్మిష్ఠి అయిన జనకుని యింట నాగటి చాలులో జన్మించి, అయోనిజ అయింది. అసలు, రావణుడు ఎందుకిలా మదాంధకారంతో ప్రవర్తించాలి? అన్నందుకు మఱి కొంచెం వెనక్కి పోవాలి.

ఒకప్పుడు వైకుంఠ ద్వారపాలకులు 'జయుడు - విజయుడు (జయ విజయులు) అనే ఇద్దఱుండేవారు. నిత్యమూ శ్రీ మహావిష్ణు దర్శనార్థం, అనేక దేవతా ఋషి భక్త గణం వస్తూండేవారు. అందఱినూ లోపలికి పంపేవారు జయవిజయులే

కావడంలో, ఈ యిద్దఱికూ ఒక ఆలోచన వచ్చింది. ఎన్నో జన్మలెత్తి ఎత్తి, ఇలా ఈ జన్మకి, వైకుంఠ ద్వారం వద్ద ఉండే పవిత్ర జన్మకి వచ్చాం – జీవిత కాలమంతా ఇలా గడపడం కంటె, జన్మ అనేది లేకుండా) సాక్షాత్తు స్వామిలో లీనమై, మోక్షాన్ని పొందడాన్ని పొందితే బాగుండును) ఉండాలనేది, ఆ ఆలోచన.

'పునర్జన్మ లేకుండా ఉపాయం చెప్పండి' అని సనత్కుమారుల వారిని అడిగితే 'మహావిష్ణువు చేతిలో వధ పొందితే సరి' అన్నారు. 'వధ పొందాలంటే, శ్రీ మహా విష్ణువునకు నచ్చని పనులు చేస్తూ విరోధించాలి' అని తీర్మానించుకున్న జయ విజయులు తమ బుద్ధికి అనుగుణంగా, సనత్కుమారులవారినే విష్ణు దర్శనానికి పోకుండా నిర్బంధించారు. కోపించిన మహర్షులు, జయ విజయుల నిద్దఱినీ రాక్షసులు కండని శపిస్తే, వారే రావణ – కుంభకర్ణులుగా జన్మించారు.

ఎందుకిలా శపించవలసి వచ్చిందని, మహర్షులు ఆలోచించారు. వారిద్దఱూ చిరకాలంగా స్వామిని సేవిస్తూ ఉన్న కారణంగా, విష్ణు సాయుజ్యాన్ని పొందవలసి ఉన్నారు. అందుకని, తదనుగుణమైన బుద్ధిని విష్ణువు కల్పించాడనీ (మోక్షోపాయం గుఱించి వారు అడిగే బుద్ధినీ, వారు ఆ మహర్షులనే నిర్బంధించే బుద్ధినీ, మహర్షులు జయ విజయులని శపించే బుద్ధినీ) స్పష్టంగా ఊహించారు.

అలా వారిని శపించాక, వారు రావణ కుంభకర్ణులుగా జన్మించాక, విష్ణువు యొక్క ఆలోచన ప్రకారం, ఒకటొకటే కార్యక్రమంలో భాగంగా జరుగసాగాయి. వేదవతీ రూపంలో లక్ష్మీదేవి, కుశధ్వజునకు జన్మించడం మొదటిది. కుశధ్వజుడు వేదం చదువుతూంటే ఆ వేదమే ఒక సుందరీ రూపాన్ని ధరించితే, ఆమె వేద-వతి. వేద-రూప-వతి అన్నమాట. వేదం బ్రహ్మయొక్క విద్య. అలాటి విద్యయే స్వరూపంగా కలది. అందుకనే ఆమెని 'బ్రహ్మ విద్యా స్వరూపిణి'గా గుర్తించాలి. వేదస్వరూపాల్ని (వేదంలో ఉండే విశేషాలని) ఎలా తెలిసికోవాలి? అంటే 'వేదాధ్యయనగ్ం సర్వం గుర్వధ్యయన పూర్వకమ్' అనడం బట్టి గురువుద్వారా గ్రహించాలి. అలాంటి గురువు ఇక్కడ 'ఆంజనేయుడు'. అందుకే ఆయన సీతమ్మని గుర్తించి గమనించగలడు.

ఇంతకీ, ఆ వేదవతి రావణుణ్ణి శపించాక, రావణునకు ఒక విషయం తెలిసింది. 'తనని చంపించేందుకు ఒక ఆమె, కర్మిష్ఠియింట 'అయోనిజగా పుడుతుంది' అని. అప్పటినుండి కర్మిష్ఠిజనం ఎవరెవరున్నారో, అయోనిజ లెక్కడ జన్మించ బోతున్నారో, వివరాలు సేకరించదలిచాడు. అంతేకాదు – తనని చంపించేందుకు పుడతానన్నది వేదవతి. చంపేది ఎవరో చెప్పలేదు. ఆ చంపేవాడి చిరునామ కూడ వెదుకదలిచాడు. 'జాతిస్మరత్వం' అని ఓ గుణం ఉంది. (పూర్వజన్మపు ఆలోచనం). అది, రావణ

కుంభకర్ణు లిద్దఱకూ ఉంది. కాని నిత్య నిద్రా స్వభావుడు కాబట్టి, కుంభకర్ణునికి దాని గూర్చి ఆలోచించే వ్యవధికూడా లేదు. రావణునికి తెలుసు. తానెలా చివరికి శ్రీ మహావిష్ణు సాయుజ్యాన్ని వీలయినంత తొందరగా పొందవలెనా? అని ఆలోచించి, 'స్వయంతీర్ణః పరాంస్తారయతి'(తాను ఒడ్డెక్కి, ఇతరులని కూడ ఎలా ఒడ్డెక్కించడమా?) అన్నట్లు వైకుంఠ ద్వారపాలకు నంతటి ఉత్తమ జన్మను పొందిన రావణుడు, లంకలో దిక్కులేక పడి ఉన్న రాక్షసజనాన్ని అందఱినీ ఒడ్డెక్కించాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. మోసం చేసేవాడు కూడ, నమ్మికతోనే పని చేసి. చివరికి మోసపోయామని, అవతలివాడు గమనించేలా ఎలా చేస్తాడో, అలాగే రాక్షస జనాన్ని కూడా, వాళ్ల బుద్ధికి అనుగుణంగానే నడుస్తున్నట్లు నమ్మించి, మొత్తానికి వాళ్లందఱికీ శుభాన్ని (శ్రీ మహావిష్ణువైన రామునిచేతిలో, దేవతలైన వానరుల చేతిలో పధని) కల్గించి, తనతో పాటు వారినీ ఉద్ధరించాడు.

ఇదంతా 'జాతిస్మరత్వం' అనే వెనుక చెప్పుకొన్న గుణంతోనే సాగింది. ఇంతకీ చంపించేది, ఎవరో తెలిసిన రావణుడు, చంపేవాని కోసం ఆలోచించాడు. అహంకారంతో పలు ప్రదేశాలు తిరుగుతూ అందఱితోనూ యుద్ధాన్ని మొదలెట్టాడు. మఱి చంపేవాడు తెలియాలంటే పద్ధతి అదే కదా! అప్పటికి ఇక్ష్వాకు వంశంలో 'అనరణ్యుడు' రాజ్యం చేస్తున్నాడు. ఆయన మీదికి యుద్ధానికెళ్లి, యుద్ధం చెయ్యి - లేదా 'నిర్జితో౽స్మీతి వా బ్రూహి' ఓడిపోయానని పలుకు - ఏదో ఒకటి ఈ క్షణంలోనే తేలాలి" అన్నాడు. 'ఇదే రాక్షస బుద్ధి' అంటే. మానవుడైన అనరణ్యుడిలా అన్నాడు. 'యుద్ధం చెయ్యడం క్షత్రియ ధర్మం. నిజమే - యుద్ధానికొచ్చిన నీతో - చేయను - అనను. కాని, ముందు నా బలాన్ని సమీకరించుకోకుండా, సైన్యాన్ని సిద్ధం చేసుకో నీయకుండా, యుద్ధాన్ని చేయనీయకుండా, 'ఒక్క మాటుగా గెలుపు ఓటములని తేల్చమంటే ఎలా?' అని. నచ్చలేదు రావణునికి. గట్టిగా వాదించాడు యుద్ధానికి రమ్మని. రాజ పద్ధతి కాదని అనరణ్యుడన్నాడు. రాక్షసుడైన రావణుడు ద్వంద్వ యుద్ధానికి, వినకుండా తలపడి, అనరణ్యుణ్ణి నేలమీద పడవైచి కాలితో త్రొక్కితే, దుఃఖించిన అనరణ్యుడు ఇలా అన్నాడు. "రామో దాశరథిర్నామ యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి" అని. మా ఇక్ష్వాకు వంశంలో, పుట్టబోయే దశరథునకు పుట్టబోయే రాముడనే వాడు నీ ప్రాణాలని తీస్తాడు' అని. **ఇది శాపం కాదు నిజానికి. రావణునికి సందేహ నివృత్తి.**

రావణునికి తనని చంపేవాడి పేరూ, తండ్రి పేరూ, వంశమూ తెలిసింది. చంపించేదాని ఆచూకీ మాత్రం తెలియలేదు. చావు నిశ్చయమని తెలిసింది. అప్పటి

నుండే, 'రాముడు' అనే పేరు విన్పిస్తే చాలు. తనకి 'మరణ కర్త' – 'మోక్ష ప్రదాత' అనే భావం కల్గింది వానికి.

అప్పట్నుండీ ఎదురు చూచాడు దశరథుని కోసం. చాల తరాల తర్వాత కలిగాడు దశరథుడు. పెరిగి పెద్ద అయ్యాడు. రాజయ్యాడు గాని ఏ దశరథుని పుత్రుడైన రాముని వలన మరణం లభించాలో, ఆ రాముడు కల్గనేలేదు. కొంత కాలానికి దశరథునికి నల్గురు పుత్రులు కల్గినట్టు తెలిసి, రావణునకు అనుమానం తీరినట్టూ, తీరనట్టూ అయింది. ఒక్కడే పుడతాడనీ వాడిపేరు రాముడే అవుతుందనీ ఊహిస్తూ ఉంటే నల్గురిలో రాముడెవరో గుర్తింపవలసిన అదనపు బాధ్యత కూడ మీద పడినట్లు రావణునకు అన్పించింది. అయితే, తనని చంపేవాడు మహా సమర్థుడౌతాడని తెలిసిన రావణుడు, రాముని(శ్రీ మహావిష్ణువు) జాడ తెలిసికొనేందుకు వీలుగా దండకారణ్యంలో తాటక, మారీచ, సుబాహులను కాపుంచాడు. వీరిని చంపి వచ్చేవాడు, 'మహా విష్ణు స్వరూపుడే' అని భావించవచ్చును గదా! అని. మళ్లీ రావణుని అనుమానాన్ని తీర్చినట్టూ, తీర్చనట్టూగా ఉంచేస్తూ రాముడు–తాటక, సుబాహులని నారబట్టలు ధరించి, ఇద్దఱుగా వచ్చి (రామలక్ష్మణులుగా) చంపాడు. (ఈ విషయమంతా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో వివరంగా వ్రాయబడింది). ఈ ఇద్దరిలో రాముడెవరు? అనే అనుమానం మళ్లీ కల్గింది రావణునకు. రహస్యాన్ని చెప్పరాదని రాముడూ, తెలిసికోకుండా ఉండరాదని రావణుడూ, ఇలా రావణుడూ రాముడూ ఒకరికి మించిన ఎత్తుగడలతో ఒకరు వస్తూ, సీతాపహరణం ఘట్టాన్ని దాటారు. శ్రీమహావిష్ణువు సర్వలోకాల ప్రభువూను. ఆయన జాడ తెలియాలంటే, ఆయనకి కష్టమైన పనులు చేయాలి. పతివ్రతా రక్షణ, యజ్ఞ సంరక్షణ, దుష్టనాశనం ఆయన వ్రతాలు కాబట్టి, రావణుడు రాముణ్ణి (విష్ణువును) తెలుసుకోడానికి వీలుగా పతివ్రతా స్త్రీ అపహరణం, వారిని చెరబట్టడం, యజ్ఞనాశనం, నరకంలో ఉన్న పాపుల్ని యముని చెరనుండి విడిపించడం వంటి వానిని చేసాడు. (ప్రభుత్వ దృష్టిని ఆకర్షించాలంటే, ప్రభుత్వ కార్యాలయాలముందు నిరశనలా) "యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి...." ఎప్పుడు ధర్మం క్షీణిస్తుందో, అధర్మం పెరుగుతుందో అప్పుడు పరమాత్మ ఆవిర్భవించి దుష్ట శిక్షణా, శిష్టరక్షణా చేయాలి. లేకపోతే అసలు పరమాత్మే లేడని, నిశ్చయమై పోతుంది.

ఇలాటి నేపథ్యంలో రావణుడు, సీతని అపహరించాడు. పరమాత్మ శివ స్వరూపుడైతే, భగవతి శక్తి స్వరూపిణి, అనే మహా రహస్యం వానికి తెలుసు. అందుకే, రాముణ్ణి శక్తి హీనుణ్ణి (అమ్మవారిని ఎత్తుకుపోయి) చేయాలని నిశ్చయించి, అలా

ఎత్తుకుపోయాడు. ఎత్తుకుపోయేప్పుడుకూడా, ఆమె శిరోజాలని పట్టడానిక్కారణం - వేదవతీ రూపంలో ఈమె శిరోజాలనే పట్టగా, చేతితో శిరోజాలని స్పృశించినంత వఱకూ ఖండించుకొన్నది. అదే సీత, ఈనాడు దుఃఖిస్తోంది కాని ఖండించలేదు. కారణం, చంపించదలచిన సీత శపించ అక్కఱనూ లేదు - ఆనాటి వేదవతిలా ప్రవర్తించనూ అక్కఱలేదు. రావణుడు, తనను ఎత్తుకుపోతే తప్ప, రామునికి లంకా ప్రయాణపు ఆవశ్యకత ఉండదు. అప్పుడు గాని రావణ వధకు అవకాశం కల్గదు. ఇక తన భార్యని కూడా ఎత్తుకుపోయిన వాణ్ణి క్షమించడం నేరం కాబట్టి, రావణుని చంప వచ్చునని, రాముడూ భావించాడు. తన వధకు సరిపోయినంత తప్పు చేయాలని రావణుడూ నిశ్చయించుకుని సీతాపహరణాన్ని చేసాడు. రామునికి, రావణవధకై అవకాశం కల్పిస్తూ, తానూ అపహరింపబడుతున్నట్లుగా, లొంగి ప్రవర్తించింది సీత. ఇదంతా ఒక నాటకం(జగన్నాటకం). అందుకే, **అంతా విని రామునికి సీత ఏమౌతుంది? అని వెనకటికి ఎవరో ప్రశ్నించారని చెప్తారు** ఇది గట్టి ప్రశ్న. సీత 'రామునికి, లంకా ప్రయాణ అవకాశాన్ని కల్పించి రావణవధ చేసేందుకు మార్గదర్శకురాలు' అని సమాధానం చెప్పాలి. కాని ఈ ఘట్టం వఱకూ ఇంతే. రాక్షసమాయ ఉంటుందని తెలిసిన సీత, నిజమైన రావణుడే అపహరిస్తున్నాడా? లేదా? అనే భయంతో వివరాలన్నీ అడిగి మరీ అపహరించుకొనేలా చేసికొంది. రావణుడు కూడా, దైవ మాయ ఉంటుందని తెలిసి, సీతా వివరాలు అన్నీ ఆమె నుండి తెలిసికొన్న పిమ్మటనే అపహరించాడు (ఇంకా అనేక వివరాలు నాఅరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వ్రాయబడ్డాయి).

ఇంతకీ, ఇప్పటికి ఈ 'సీత' అనే ఆమె, వేదవతీ రూపానికి అనంతర జన్మ అని గ్రహించగల్గాడు రావణుడు. ఈ విషయం గ్రహించడానికై వాడు చేసిన ప్రయత్నాలు, ఇన్నీ అన్నీ కాదు. ఎక్కడెక్కడ కన్పించిన లావణ్యవతి అయిన స్త్రీని, సీతగా భావించి తెచ్చి తన బందిఖానాలో పడవైచాడు. ఏ స్త్రీని తేగా, ఆమె భర్త యుద్ధానికొస్తాడో (వేదవతి చెప్పిన మాట అదేగదా) ఆమె సీత. యుద్ధానికి వచ్చేవాడు రాముడు. అదీ, అతని నిర్ణయం.

ఈ అభిప్రాయంతోనే, రావణుడు - రామునికి శ్రమ ఎక్కువ కాకుండా చేయాలనీ, తనకు తొందరగా మోక్షం లభించాలనీ (వధద్వారా) భావించి, అతికష్టంగా అపహరించిన సీతని అందఱకూ (దేవతా విమానాల మీద పోతూంటే యక్ష - కిన్న - కింపురుష - గంధర్వ - దేవతాదులకు) కన్పించేలా బహిరంగంగా వనంలో ఉంచాడు. దృఢమైన రక్షణలో, ఏ నేల మాళిగలలోనో దాచ శక్తి ఉన్న రావణుడు, ఆమెని, ఏదో

ఒక అంగవైకల్యం ఉన్న రాక్షస స్త్రీల మధ్యనే, ఉంచాడు. (సీతానిత్య సందర్శన భాగ్యం వల్ల, వారికీ మోక్షం లభించాలి). సీతకూ రామునికీ అరణ్యవాసపు గడువు, 14 సంవత్సరాలలో, ఏ సంవత్సర కాలం మాత్రం మిగిలి ఉందో, రావణుడు కూడా సీతకి పెట్టిన గడువు 'అదే సంవత్సరకాలం'. రావణుడు, తాను మోక్షాన్ని పొందేందుకూ, తన వారికి లభించేందుకూ, సీతని తెచ్చాడు. 'నూతిలో పడ్డవారిని రక్షించేందుకు, గాలం నూతిలోనికి వెళ్లి, వారిని పైకి తెచ్చినట్లు, సీతకూడా లంకలో ఉన్న పాపాచారిణులైన రాక్షస స్త్రీలను, పతివ్రతా స్త్రీలను రక్షించదలచి అక్కడికి పోయింది. సీత తనను, గాలంతో పోల్చుకున్నదికూడా. ('ఝషవద్బడిశం గృహ్య క్షిప్రమేవ వినశ్యసి'). కాబట్టి రావణుని అభిప్రాయం, రాముని చేతిలో వధ పొంది మోక్షాన్ని పొందడమే. (ఈ విషయం మఱింత, ఆయా సందర్భాలలో వివరించబడుతుంది).

(2) బభూవ బుద్ధిస్తు హరీశ్వ రస్య - యదీదృశీ రాఘవ ధర్మపత్నీ - ఇమా యథా రాక్షస రాజభార్యా - సుజాతమస్యేతిహి సాధుబుద్ధేః॥ (72)

అనేది శ్లోకం. దీనికి తొమ్మిది అర్థాలు వస్తున్నాయి. (1) ఈ సీత, రామునికంటె ముందే ఈ రావణుణ్ణి వివాహం చేసికొని ఉంటే, రావణుని జన్మ ఎంత ధన్యమై ఉండేది? ఈమెను అపహరించడమనే అధర్మం వీనిలో ఉండేది కాదుకదా!. (2) రావణుని భార్యలు, వానితో కలిసి ఉన్నట్టు, మా సీతమ్మ కూడ రామునితో ఉండి ఉంటే, రావణుని జన్మధన్యమై ఉండేది. (3) రాముని భార్య, ఈ దుర్మార్గునిచే అపహరింపబడినట్లు, రావణుని భార్యలు కూడా అపహరింపబడినట్లైతే రావణునికి తగిన శాస్తి జరిగి ఉండేది. (4) రావణునిచే అపహరింపబడి, ఈ కన్పిస్తూన్న స్త్రీలందఱూ, ఎలా అతనికి లొంగిపోయారో, అలాగే సీత కూడా ఔతుందని భావించి, హరించడం వల్ల ఇతనికి శుభం కల్లనే కలగదు కదా! (5) రావణుని భార్యలను చూస్తున్నంత స్పష్టంగా, రాముని భార్యని కూడా చూడగల్గితే, నా జన్మ సఫలం కదా! సీతని చూచివచ్చిన వానికి, తనతో సమానస్థితినీ, గౌరవాన్నీ ఇస్తానని సుగ్రీవుడన్నాడు గదా!. (6) రావణ భార్యలవలె, సీత కన్పిస్తే, సుగ్రీవుని వలనా, రాముని వలనా, భయంలేక మా వానర సమూహపు జన్మ సార్థకమౌతుంది గదా! (7) రావణ భార్యలు జీవించినట్లు, సీతకూడ జీవించి ఉంటే రాముని జన్మ సార్థకం(అవతారానికి ప్రయోజనం అయిన రావణ వధ సాగి) అవుతుంది గదా! (8) ఓ! రావణా! నీవు తెచ్చిన ఇతర స్త్రీలతో సమానంగా, ఈమెని కూడా భావించడం వలన నీకు మంచి జరుగదు సుమా!(ఉపదేశం). (9) ఈ రాక్షసుని భార్యల లాటి రూపం, శీలం కలది కాదు సీతమ్మ. ఆమె త్రిలోక సౌందర్యవతి. సచ్చీల

సంస్కారాలు కల్గినది. కాబట్టి ఆమె ఇక్కడలేదు. ఉన్నా ఈ చోటులో ఉండనే ఉండదనే నిశ్చయ బుద్ధి హనుమకి కల్గింది.

ఈ శ్లోకానికి వచ్చిన అర్థాలలో, హనుమంతునికి రావణునిపై ప్రతీకార వాంఛతోపాటు, అతని నాశనం గూర్చిన విషయం తెలిసి, జాలీ, సానుభూతీ కన్పిస్తాయి. కాబట్టే ఆంజనేయుణ్ణి 'సాధుబుద్ధి' అని ఈ శ్లోకంలో అన్నాడు. పరభార్యని అపహరించే బుద్ధి కలిగి, తప్పుచేసిన రావణునికి, శిక్షగా, నాశనం కలుగవలసి ఉన్నా, ఆంజనేయుడు వానిని గూర్చి 'అయ్యో! అంటున్నాడంటే అది అతని సానుక్రోశతని(జాలిగుండెని) తెలియచేస్తుంది. భగవంతుడు 'అహంస్మరామి మద్భక్తమ్' అంటాడు. తన పిల్లవాడు పరమ దుర్మార్గాలు చేస్తూంటే, తండ్రి ఎలా ఎలా జాలిపడతాడో(ఎందుకు వీడు ఇలా పాడైపోతున్నాడా అనీ, శిక్షల ననుభవిస్తున్నాడనీను) అలాగే భగవంతుడు కూడా తన భక్తుడి విషయాన్ని గమనించుతూ, దోషం చేసే వాడి గూర్చి 'అయ్యో!' అని పరితపిస్తాడు. తప్పుకి ఏ శిక్ష విధించాలో తెలుసు కాబట్టి, ఆ శిక్ష వేసేముందు కొద్ది బాధపడతాడు. ఏ న్యాయాధికారీ, మరణ శిక్షని విధించేప్పుడు "ఈ ముద్దాయికి బాగా శిక్షని విధిస్తున్నానని" భావించడు. "అయ్యో! ఇలాటి శిక్షకు పాత్రుడయ్యే తప్పు ఎందుకు వీడు చేయాలి?" అని దుఃఖించి, శిక్షించకపోతే తాను శిక్షాపాత్రుడు కాబట్టి శిక్షిస్తాడు. అలాగే ఆంజనేయుడు 'జాలి' పడ్డాడు. మరో విశేషమూ ఉంది. దేశ - కాల - సాంగత్యాలవలన దోషబుద్ధి పుడుతుందని పెద్దల మాట. ఈ సీత రావణుణ్ణి పెండ్లాడి ఉంటే (మొదటి అర్థం).....అని తొలుత భావించాడు. లోకమాత ఆమె యెక్కడ? జగత్ నాశనకారుడు రావణు డెక్కడ? వీరిరువురికీ పోలికా? పైగా సీతమ్మకి రాక్షస స్త్రీలతో పోలికా? ఇలా భావించడానికి కారణం, తాను ఉన్నది దుష్ట ప్రదేశంలో స్థలానికి మాహాత్మ్యం ఉంటుంది కాబట్టే దూరభారాలకి ఓర్చి మనం తీర్థయాత్రల పేరిట అంత దూరంలోని భగవంతుని దర్శించి రావడం. కొన్ని స్థలాలలో నిరాహార దీక్షలే సాగుతుంటాయి. ఒకచోట పిల్లలు పుట్టినందువలన బంధుజనం ఆనందంతో ఉంటే, మరొకచోట శవదహన వాటిక సాక్షాత్కరిస్తుంది. పరిసరాలని బట్టి ఆలోచన లుంటాయి. నిత్య శృంగారం, ఉచ్చనీచ భేదం లేనిదీ, జుగుప్సావహమైనదీ, స్త్రీ పురుష మద్య మాంస పరాయణత, కామ దృక్పథం ఉన్నదీ ఆ చోటు కాబట్టే, హనుమంతుడంతటి స్థిరబుద్ధికి కూడా ఇలాటి ఆలోచన కల్గింది. అయితే సాధుబుద్ధి కాబట్టి, 'పునశ్చ సోఽచింతయత్' - నేను ఇలా ఆలోచించానేమిటి? అని పునర్విమర్శ చేసుకోగలిగాడు. మరో విశేషమూ ఉంది. ఈ

ఆలోచనలన్నీ సీతని గూర్చి మాత్రమే కల్గాయి. (యదీ దృశీ రాఘవ ధర్మపత్నీ). దీనిని బట్టి ఆంజనేయునకు, వాల్మీకికీ ఇద్దఱకూ అయ్య – అమ్మవార్లలో ఇష్టమైనది మొదట అమ్మవారూ, ఆ పిమ్మట అయ్యవారూ అని తెలుస్తుంది. 'ధ్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా – సీతాయాశ్చరితం మహత్' అని పలికి, 'గుణాలచేత సీతయే గొప్పది' అని హనుమా, 'సీతా చరిత్రమే నేను వ్రాసేది' అని వాల్మీకి ఈ విషయాన్ని స్పష్టం చేసారు.

ధర్మాన్ని విడిచి అర్థ (ధనము) కామాలలో కూరుకుపోయాడు రావణుడు. అర్థ – కామాలని విడిచి, ధర్మాన్ని సర్వాంగాలచేతా ఆచరింప చేసేవాడు రాముడు. ఇలాటి ధర్మమూర్తి రామునికి, వట్టి పత్ని కాదు సీత – ధర్మపత్ని. కాబట్టి, ఈ అధర్మం తాండవించే ప్రదేశంలో, సీత ఉండదని కూడ హనుమ భావన.

వాల్మీకి మహర్షి శ్రీ మద్రామాయణంలో రాముని పురమైన అయోధ్యనీ అలాగే లంకనీ వర్ణించాడు. అయితే, అయోధ్యా వర్ణనంలో మేడల, మిద్దెల గొప్పతనం ఉండదు. వ్యక్తులూ – గొప్పదనం – పవిత్రతా ఉంటుంది. లంకా వర్ణనంలో గొప్పదనం – పవిత్రతా కల వ్యక్తులు లేకపోవడం వల్ల సౌధాలూ, ఐశ్వర్యమూ వర్ణింపబడ్డాయి. పుట్టబోయే పిల్లల కోసం దశరథుడు యాగం చేస్తుంటే, రాజుని ఆశీర్వదించి పోవాలని స్వాగతాల మధ్య మహర్షులూ, ఇతర ప్రజా అయోధ్యకి వచ్చారు. చావబోయే రావణుని వధ ఎలా చేయాలని తెలుసుకోవడం కోసం, రావణుణ్ణి జాలితో చూస్తూ, రాక్షస నింద చేస్తూ హనుమ లంకకి వచ్చాడు. అది పగలు జరిగితే, ఇది రాత్రి జరిగింది. మహర్షుల ఆశీస్సులతో అక్కడ యజ్ఞం ప్రారంభమైతే, లంకని రక్షించే కామరూపిణి (లంకిణి) వధతో, నాశనం ఇక్కడ ప్రారంభమైంది. నలుగురు పుత్రుల పుట్టుకతో అయోధ్య ఆనందపడితే, సర్వరాక్షస వినాశనంతో దుఃఖమయమయింది లంక. ఆనందాన్ని ముఖాల్లో ప్రదర్శిస్తూ శుభాన్ని సూచిస్తూ, అందఱూ అయోధ్యలో తిరుగుతూంటే, చావుని సూచిస్తూ, అంతా నిద్రపోతూండడం లంకా వర్ణనంలో కన్పిస్తుంది. దర్భలూ, హోమద్రవ్యాలూ, బంగారు చెంబులూ, భక్ష్యాలతో అయోధ్యా జనం ఉంటే, అడ్డకత్తులూ, ఈటెలూ, విల్లంబులతో (మేలుకొని ఉన్నవారు కూడా భయంతో ఉండడం) రాక్షస లంక కన్పిస్తుంది.

❀ ❀ ❀

10వ సర్గము

సీత కనపడింది (రా)?

పూలమాలిలా చుట్టూ స్త్రీలు పరుండి ఉంటే, నడుమగా, స్ఫటికాలతో చేయబడి, రత్నాలు పొదుగబడిన శయ్య కన్పించింది. బంగారు మంచం అది. తలవైపు తెల్లని ఎత్తైన బంగారపు గొడుగు. మంచానికున్న పందిరి నుండి సువాసన గల పూల దండలు వ్రేలాడుతున్నాయి. తలవైపు గొడుగునుండి జాతి ముత్యాల దండలు గాలికి కదులుతున్నాయి. ఇంత – అని చెప్పవీలులేని విలువగల దుప్పటి పఱచి ఉంది. మెత్తని పొట్టేళ్ళ తోలు కాళ్ళవైపున మంచంపై అడ్డంగా పఱచబడింది. సముద్రపు ఒడ్డున ఇసుకలా బంగారం ఆ గదిలో ఎక్కడ చూచినా ఏదో ఒక వస్తురూపంలో కన్పిస్తోంది.

దాని మీద పరున్నాడు రావణుడు. ముత్యాల తెల్లని గొడుగు క్రిందుగా ఒక తల కలిగి ఉన్నాడు. (1) అద్భుత తేజస్సు కన్పిస్తోంది. ముత్యాలూ మణులూ కలిగి ప్రకాశిస్తూ కిరీటం కొద్ది ప్రక్కకి తొలగి ఉంది. ముఖమంతా సుగంధ వాసతో నిండి ఉంది. నీటి బరువుతో ఉన్న మేఘంలా నల్లని మూర్తి అతనిది. ఎఱ్ఱని (మద్య మాంస సేవచే) కళ్ళూ – పరిమళిస్తూన్న ఎఱ్ఱని చందనం – చెవులకి విలువైన కుండలాలూ – చెవులకి క్రిందుగా కన్పిస్తూ బారుగా చాచబడిన, రెండు నిడివిగల పాముల్లా బలిష్ఠబాహువులూ – తలకి తగిన కంఠం – కంఠానికి తగిన బాహువులూ – బాహువులకి తగిన వ్రేళ్ళూ – వ్రేళ్ళకి తగిన బొటన వ్రేలూ – అన్ని వ్రేళ్ళకూ తగిన ఉంగరాలూ ప్రకాశిస్తున్నాయి. ముఖం నుండి వెలువడుతూన్న నిశ్వాసాలకి పరిమళం రావడమే కాక, పై నుండి పాన్పుకి వ్రేలాడుతూన్న ఉన్న పూలదండలు సన్న కదులుతున్నాయి. బాహువులు రెంటికీ భుజకీర్తులున్నాయి. ఇంద్రుని వజ్రాయుధపు గాట్లూ ఉన్నాయి.(2)

వక్షఃస్థలం అనేక హారాలతో, ఎఱ్ఱని చందనంతో ప్రకాశిస్తూ, అతి కర్కశంగా ఉండి, లతలూ – పొదలతో నిండిన మందర పర్వతంలా ఉంది. విలువ కట్టలేని హారాలూ, ఆభరణాలూ ఉన్నాయి. మహా విష్ణువు చక్రపు దెబ్బల మచ్చలూ ఉన్నాయి. (3) చల్లని గాలికి మేలి పట్టు ఉత్తరీయం చెదిరి, నడుముకి కట్టిన పచ్చని వస్త్రమూ తొలగి, మినుముల రాశిలా అన్పించాడు. కనిపించని పాము బుసలా శ్వాస వినిపిస్తూంటే, అలసి సొలసిన పెద్ద ఏనుగు విశ్రాంతి తీసికొంటున్నట్లనిపించాడు. ఆభరణాల కాంతి, దీప కాంతులలో ప్రకాశిస్తూంటే మెఱపు మధ్య నల్ల మేఘంలా అన్పించాడు. దగ్గఱగా చూస్తున్న హనుమ భయపడ్డవానిలా, ప్రక్కకి తొలగి, వేఱొక వేదిక ఎక్కి చూడసాగాడ-

అతని పాదాలవైపూ, రెండు చేతులవైపూ ఎందరో నిద్రపోతున్నారు. 'వారికి వారు పరుండిన తీరూ – చేతులలో ఉన్న సంగీతానికి సంబంధించిన వాయిద్యాలూ గమనిస్తే వారంతా, సంగీత, నృత్య శాస్త్రాలలో ప్రవీతణ కలవారని చెప్తోంది. కావాలని నిద్రిస్తున్నట్లు కాక, అలసి సొలసి మత్తులో, ఒళ్లు తెలియక నిద్రించిన వారిలా ఆ నిద్రిస్తూన్న తీరు చెప్తోంది. (2). వీణను కౌగిలించుకునీ, పిల్లన గ్రోవిని గుండెలకి చేర్చుకునీ, మద్దెలని హత్తుకునీ, కంజీరాను ముద్దాడుతూ, చేతిలోని కలశమందలి నీరు కలిపిన మద్యం, చుక్క చుక్కగా తనమీదే పడుతున్నా తెలియక ఓరగిల పెట్టి పరుండి, ముందున్న ఆమె పిఱుదులని పట్టుకొని, తన ఉరోజాలని తానే పట్టుకొనీ.... ఇలా నిద్రిస్తూ కన్పించారు. ప్రతి స్త్రీ కూడా తమ తమ ప్రియునితో నిద్రించిన భావనతోనే ఉన్నది తప్ప, సహజ నిద్రతో పవిత్ర భావంతో నిద్రించినట్లుగా లేనే లేదు. (4)

> "ఆస్ఫోటయామాస చుచుంబ పుచ్ఛం ననంద చిక్రీడ జగౌ జగామ ।
> స్తంభా నరోహన్ని పపాత భూమౌ నిదర్శయన్ స్వాం ప్రకృతిం కపీనామ్ ॥ (54)

వీరందఱకూ దూరంగా, వేఱొక మంచంపై, మేలిమి బంగారు రంగు శరీరంతోనూ, ఆభరణ ప్రకాశంతోనూ సుందరాంగి 'ఒకామె' కన్పించింది, ఆమెను 'సీత' అని భావించి సహజమైన వానరబుద్ధికి అనుగుణంగా మారుతి – జబ్బలు చఱిచి, తొడలు కొట్టి, తోకను త్రిప్పి ముద్దెట్టుకుని, ఆనందంతో నర్తించి, సంతోషంతో సన్నగా కూనిరాగం తీసి స్తంభాలెక్కి, దిగి,....ఇలా విచిత్ర విన్యాసాలు చేసాడు. (5)

విశేషాంశాలు — రావణునికి ఎన్ని చేతులు? ఎన్ని తలలు?

(1) రావణుని ఆకారం 10 తలలు, 20 చేతులుగా భావిస్తాం. కాని ఇక్కడ ఒక తల, రెండు బాహువులతో కన్పిస్తాడు. ఇది ఎలా కుదురుతుందని అనుమానం. అసలు రావణుడు పది తలలు, ఇరువది చేతులతో పుట్టినట్లు ఉత్తరకాండ చెప్తుంది. సీతమ్మకి కూడ, అపహరణం ముందు ఆ రూపాన్ని చూపాడు. అయితే అతడు కామరూపి. (కావలసిన రూపాన్ని సమయానికి అనుగుణంగా చూపగల శక్తి ఉన్నవాడు.)

పులస్త్యుని కొడుకు కాబట్టి, పౌలస్త్యుడు. కైలాసాన్ని ఎత్తి, నేలమీద ఆన్చబోతూంటే వ్రేళ్లు నలిగి అరిచిన (రావాలు) అఱపులను బట్టి, రావణుడు. ఉత్తరకాండం ప్రకారం (9/32) పది తలలతో పుట్టడం చేత దశగ్రీవుడని పేరు పెట్టారు. నిరాహారుడై తపస్సుచేసి, ప్రతి పదివేల సంవత్సరాలకి ఒక్కొక్క తల చొప్పున అగ్నిలో తొమ్మిదింటిని హోమం చేయగా, బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై, ఎవరిచేతనూ చావులేని వరాన్నీ, కామరూపాన్నీ, హోమం చేసిన తొమ్మిది తలలనీ అనుగ్రహించాడు. (10/26). సీతమ్మకు తన

రూపాన్ని, అపహరణ సందర్భంలో చూపినప్పుడూ పది తలలు, ఇరవై భుజాల వాడుగా అయ్యాడు. **(అరణ్య 49/7)**. మఱి యిలాటి రావణుడు ఒక్క తలతో, రెండు చేతులతో ఎలా ఉన్నాడు? అంటే దీనికి మూడు కారణాలున్నాయి. (1) పది తలతో పుట్టినవాడు, తానే నఱికి హోమాన్ని చేసికొని, తిరిగి అనుగ్రహాన్ని పొందించుకొని తలలని తెచ్చుకొనపోయి ఉంటే, ఎప్పుడూ పది తలల వాడే అయ్యుండేవాడు. కాని హోమం చేసిన కారణంగా ఆ మిగిలిన తొమ్మిది తలల శక్తీ, ఈతలకి చేరి, ఉన్నది ఒక్క తలే అయినా, పదింటి పెట్టుగా మాఱింది. అఱిచినా పది తలల అఱపులాగా, కోపంగా చూసిన పదిరెట్లుగా, ఇలా సమస్త జ్ఞానేంద్రియాలూ ఉన్న తల (ఒక్కటి అయినా) ఏం చేసినా పదింతలుగా ఉంది. అలాగే ఉన్న రెండు చేతులూ రెండు పదులయ్యాయి అంటే 20 చేతుల బలం కలిగి ఉన్నాయి. ఆ చేతులు మన లాటి చేతులు కావు. అవసరమైతే సొంతతలలని ఛేదించనూ గలవు. అవకాశపడితే, కైలాసాన్ని ఎత్తడానికీ వెనుకాడవు. అలాటి చేతులు అవి. వ్రేళ్లన్నింటినీ దగ్గరకు కలిపి కలిపి ఉంచితే - అఱచేయి అయినట్లూ, విడివిడిగా కన్పించనట్టూ - వెడల్పు చేస్తే, ఒకే మణికట్టునుండి కొంత దూరంలో ఐదుగా విడినట్లూ, రావణునికి, ఈ భుజానికి పది - ఆ భుజానికి పది చేతులు కూడా, భుజం నుండి కొంత క్రింది నుండి విడివడ్డాయని భావించవచ్చు. కాని 'వింశతి కరః' - 'ఇరవై చేతుల వాడు అనక 'వింశతి భుజః'- ఇరవై భుజాలవాడు' అనడం వలన **(అరణ్య 49/7)** తాటి ఆకు పుట్టేప్పుడు ఎలా కలిసి ఒకే ఆకుగా కన్పించి, విస్తరిస్తే ఎలా ఎన్నో ఈనెలుండి, ఆధారం ఒకటేగా ఉంటుందో, అలా భుజం ఒకటే అయి, దానిలోనే మిగిలిన తొమ్మిదీ ఉంటాయని ఊహింపవచ్చు. తలలో మిగిలిన తొమ్మిది తలలూ లేకపోవడం వలన తలలని హోమం చేసాడు. భుజాల విషయం అలా లేకపోవడం వలన హుతం చేయలేక పోయాడు. 'సర్వస్య గాత్రస్య శిరః ప్రధానమ్' కదా. అందుక్కూడ తలలనే హోమం చేసాడు.

ఇలా కాని పక్షంలో చేతులు నిల్వడానికి, ప్రతి రెండు చేతులకూ ఒక కంఠం, వక్షఃస్థలం ఏర్పాటైతే - పది తలలూ ఇరవై చేతులతో ఒక మనిషిగా ఏర్పడ్డవాడు, రావణుడయ్యుండేవాడు. కాబట్టి ప్రధాన శిరస్సుకి ఇటు, అటు ప్రక్కలుగా తలలు ఆ తొమ్మిదీ, ఒకే భుజంలో ఇటు పది, అటు పది చేతులూ ఉన్నవాడు రావణుడు. ఈ పదిచేతుల ఆ పదిచేతుల మూలమూ భుజం కాబట్టి, బరువు మొత్తం భుజాల మీద ఉంటుంది. అందుకే 'సర్వాధిక బలిష్ఠ భుజః' అని రావణుణ్ణి అన్నాడు మహర్షి. శిరస్సులలానే భుజాలుకూడా ఒక దాని ప్రక్కన ఒకటిగా ఉండి ఉంటే, తలలని ఒక్కొక్కటినీ నఱికినట్టుగా, భుజాలనీ రాముడు కొట్టి ఉండి ఉండాలి. కాని తలలని నూఱుమార్లు రాముడు కొట్టగా నూఱుమార్లూ తలలు మొలిచాయి **(యుద్ధ 108/57)**. చనిపోయాక ఒకేతల, రెండే భుజాలూ ఉన్నాయట. **(యుద్ధ 109/3)**. (2)

నిద్రా - మరణ - మైథున కాలాల్లో వ్యక్తి కామరూపత్వాన్ని కోల్పోతాడు. అందుకని ఒకేతల, రెండు భుజాల వాడయ్యాడు రావణుడు. హనుమ రావణుణ్ణి చూచింది నిద్రాకాలంలో కాబట్టి ఈ పద్ధతి సరియేకదా! (3) విభీషణుడు విలపించింది రావణ శవాన్ని చూచి. అది మరణకాలం కాబట్టి అప్పుడూ, ఒక తల - రెండు భుజాలుండడం సరియే కదా! ఎటొచ్చీ, మధ్య మధ్య పది తలలతో ఉండడం ఎలా? అని ప్రశ్న. యుద్ధం రజోగుణానికీ, అహంకారం తమోగుణానికీ ప్రతీకలు. రావణుడు ఎప్పుడెప్పుడు పది తలలు, ఇరవై భుజాలతో కన్పడ్డాడో, అప్పుడప్పుడల్లా అతడు యుద్ధం చేస్తూనో, భయపెడుతూనో ఉండనే ఉన్నాడు. కాబట్టి, అలాటి రజస్తమో గుణ ప్రకోపం లేనప్పుడు మామూలుగానూ, ఉన్నప్పుడు మరోలానూ ఉన్నాడని గ్రహించాలి. ఎవరో అన్నట్లు ఒక భుజం క్రింద వేరొక భుజం చొప్పున పది అటూ పదిఇటూ ఉన్నాయి - అంటే, అప్పుడు చేతుల క్రింది నుండి నడుము వరకు అటు ఇటు ప్రక్కల నున్న భాగాలు చేతులు మొలిచే చోటు అయిపోతుంది. అయినా, పైన - క్రింద చేతులు తప్ప నడిమి చేతులు ఏ పనినీ చేయలేవు. కారణం తమ తమ పై చేతులు అడ్డుగా ఉండడమే. కాబట్టి, అహంకారం ఉన్నప్పుడు తలలూ పదిగానూ, దానికారణాన రజోగుణం ఏర్పడి చేతులు ఇరవైగానూ అవుతాయని సమన్వయించుకోవాలి. ఇక దశాస్యుడు (పది ముఖాలు కలవాడు) అనేది, పది దిక్కుల యందలి విశేషాలనీ స్పష్టంగా చూచే శక్తి కలవాడనే అర్థాన్ని ఇస్తుంది. నాల్గు దిక్కులూ + ఈశాన్య - ఆగ్నేయ - నైఋతి - వాయవ్యమనీ నాల్గు విదిక్కులూ + ఊర్ధ్వ - అధోదిక్కులూ కలిపితే, పది.

(2) అతని భుజాల మీద కన్పడిన మచ్చలు దేవ యుద్ధాలలో కలిగిన దెబ్బలకు సంబంధించినవి. "అతని జీవితానికి ఇదొక మచ్చ" అంటూండడం లోకంలో ఉంది. 'మచ్చ' అంటే ఒక అధర్మాన్ని బయటపెట్టే చరిత్ర అని అర్థం. దేవతలు, అనుగ్రహాన్ని ఇచ్చేమూర్తులు. 'దేవ యుద్ధపు దెబ్బల గాట్లు' కన్పించాయంటే "పరమ కరుణా మూర్తులతో విరోధించే స్వభావమున్నవాడు, ఇతడు" అని ఆ మచ్చలు చెప్పే చరిత్ర. శ్రీరాముడు బాలకాండలో తాటకను చంపడానికి ముందు దాన్ని గూర్చి దాని పుత్రుడు మారీచుణ్ణి గూర్చి అడుగుతూ, ఈ బలం, రూపం యక్షులవి కాదుగదా! వీళ్ల రాక్షసులు ఎలా అయ్యారని విశ్వామిత్రుణ్ణి రాముడు ప్రశ్నించాడు. 'అగస్త్య శాపం' అన్నాడు మహర్షి తాటక మారీచులని చూడగానే, రూపాన్ని బట్టి, వారి అధర్మపు చరిత్ర (మహర్షితో నిష్కారణ వైరం - ద్వేషించడం) తెలిసేలా అగస్త్యుడు శపించాడన్నమాట. (ఒక్కొక్క ఉద్యోగి పనిచేసే స్థలాన్ని బట్టి, అతడి ప్రవర్తన, లోగడ సరికాదేమోనని అనుమానించినట్లు). ఇక్కడ రావణ భుజం - వక్షఃస్థలం రావణుని అధర్మానికీ, ధర్మ వ్యతిరేకతకీ సూచికలన్న మాట. ఆంజనేయుని బుద్ధిలో, చూచిన అందరికీ కూడా రావణుడు అధర్మపరుడని, స్పష్టంగా విప్పిచెప్పేందుకు ఆ గాట్లు ఉన్నాయని ఆంజనేయుని భావన.

(3) అతనిపై చక్రపు గాట్లు కన్పించాయంటే శ్రీ మహావిష్ణువు చేతిలోని సుదర్శన చక్రం కాదు. అది ప్రయోగింపబడితే తల తెగాల్సిందే తప్ప గాటు చేసివిడువడం ఉండదు. పైగా రావణుని వధకై విష్ణువుని ఇంద్రుడు ప్రార్థిస్తే, కాలాంతరంలో (రామావతారంలో) నేనే చంపాలి-అందుకని ఇప్పుడు రానన్నాడు. అందు చేత,ఆగాట్లు, చక్రం ఆకారంలో ఉన్న ఒక ఆయుధం వల్ల అయిన గాట్లు తప్ప, సుదర్శనం వలన కాదు.

(4) రావణుని చేతులూ, పాదాల చుట్టూ ఒళ్లు తెలియక స్త్రీలు అలసిసొలసి పరుండడం, బొట్లు జారిపోవడం, వస్త్రాలు సరిగా లేకపోవడం ఇవన్నీ భావికాలపు వైధవ్యాన్ని సూచించే లక్షణాలు. ఒకని యందు అనేకరాండ్రకి ఇష్టం ఉండడం రసాభాసాన్ని సూచిస్తుంది కూడ. అలాటి సందర్భంలో వీనికి వారిలో ఏ ఒక్కతెమీదా, లేదా అందటిమీదా నిజమైన అనురాగం ఉండదు. ఆ నిద్రించే భంగిమా, సంగీత వాయిద్యాలూ, అలసి సొలయడం వల్ల లంకలోని స్త్రీలంతా నృత్య సంగీతాలలో ఆరితేరిన వారనీ, తన్మయత కల్గేంతవఱకూ వినోదించే వారనీ, అనేక వాయిద్యాలని వాయించగల నేర్పరులున్నారనీ.....ఇలా అనేక విషయాలు బోధపడతాయి. అయితే ఈ నాట్య సంగీతాలన్నిటినీ కేవలం కామసుఖానికి దోహదపడేలా చేయడం దోషమని గ్రహించాలి.

డిండిమం పరిగృహ్యాన్యా తథైవాసక్త డిండిమా ।

ప్రసుప్తా తరుణం వత్స ముపగూహ్యేవ భామినీ ॥ అని శ్లోకం. 'డిండిమం' అనే వాయిద్యాన్ని కౌగిలించుకుని పరున్న ఆమె, వయసుగల తన పుత్రుణ్ణి అనుకుని పరుండినట్లనిపించింది. డిండిమాన్ని వాయిస్తూనే ముందు వెనుక డిండిమాల మధ్య నిద్రించిన ఆమె భర్త-పుత్రుల మధ్య పరున్నట్లు అన్పించింది.

(5) 'సతాం హి సందేహ పదేషు వస్తుషు ప్రమాణమంతః కరణ ప్రవృత్తయః' సత్పురుషుల యొక్క అంతఃకరణమే, వస్తు నిర్ణయంలో ప్రమాణం. మండోదరిని చూడగానే కపిబుద్ధి హనుమకి కల్గడానిక్కారణమిదే. చేతులూ, కాళ్లూ కొట్టుకుంటూ ఏడ్చే పిల్లవాడు, తల్లి కన్పించగానే బుగ్గల నీరు కారుస్తూ, మౌనంగా పాలు త్రాగుతూ ఉండిపోతాడు. అమ్మవారు మీది కాలంలో కన్పడగానే, కళ్లనీళ్లు నిండి పోతాయి హనుమకి. మౌనం ఆవహిస్తుంది. ఇలాటి కపి చేష్టలుండవు. కారణమిదే. సుగ్రీవునికి బుద్ధి చెప్పినవాడూ, అంగదాదులకి సీతాన్వేషణ బుద్ధి కల్పించినవాడూ, మైనాక సురసలకి చక్కని సమాధాన మిచ్చినవాడూ, సింహికని బుద్ధిబలంతో జయించినవాడూ అయిన హనుమకి, కపిచేష్టలు కల్గడానిక్కారణం, తన ద్వారానే తాను, ఎదురుగా నున్న ఆమె సీతమ్మకాదని తెలిసికోవడం కోసం. చేష్టలు బుద్ధివల్ల కల్గుతాయి. 'బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి'. బుద్ధి (పరమాత్మ) సారథిగా ఉండి వ్యక్తిని నడిపిస్తూంటాడు. ఈ బుద్ధి (ఈమెని సీత అనుకోవడం) సరికాదని నిరూపిస్తూ ఆ చేష్టలు, దానికి తగినట్లు జనించాయన్నమాట.

❀ ❀ ❀

11వ సర్గము

సీత ఇలా ఉండదు – ఇంకా వెదకాలి

అవధూయ చ తాం బుద్ధిం బభూవావస్థిత స్తదా ।
జగామ చాపరాం చింతాం సీతాం ప్రతి మహాకపిః ॥
న రామేణ వియుక్తా సా స్వప్తు మర్హతి భామినీ ।
నభోక్తుం నాప్యలం కర్తుం న పాన ముపసేవితుమ్ ॥ (1-2)

హనుమంతుడు తన కపిచేష్టలు మాని క్షణం ఆలోచించి, "ప్రతివ్రతయైన సీత రాముని విడిచి ఉన్న చోటున ఈ విధంగా నిద్రిస్తుందా? భోజనాన్ని చేస్తుందా? అలంకరించుకుంటుందా? రామునితో సాటి ఎవరూ లేరని గ్రహించిన ఆమె, దేవేంద్రుడు వచ్చినా దగ్గఱకు రానీయదు. ఎంత తప్పు చేసాను? ఈమె సీతకాదు. వేఱొకతె" అని నిర్ణయించుకుని ఆ ప్రదేశం నుండి మద్యాలు స్వీకరించే 'పానభూమి' వెదుకవెళ్ళాడు (1).

పెద్ద ఆవుల మధ్య ఆబోతులాగా, కరేణువుల మధ్యన ఉన్న పోతుఏనుగులా నిద్రిస్తున్న రావణుడికీ, ఆ స్త్రీ సమూహానికి ప్రక్కగా ఉంది పానశాల. పెద్ద పెద్ద బంగారు పళ్లాలలో, నెమిలి, అడవికోడి, జింక, ఎనుబోతు మాంసాలని వేఱువేఱుగా ఉంచారు. కొన్నిటి మాంసాన్ని ముద్దలుగానూ, కొన్నింటి మాంసాన్ని, ఆకారాన్ని బట్టి గుర్తింపదగిన జంతురూపం కలవిగానూ వండి, ఆరోగ్యం కోసం సౌవర్చ లవణాన్నీ పెరుగునూ కలిపి వేఱ్వేరుగా ఉంచారు. నల్లగొంతూ – ఎఱ్ఱని తలా – తెల్లని ఱెక్కలూ – కల వార్ధ్రాణస పక్షి మాంసం – శుద్ధి చేయబడి వండిన అడవిపంది మాంసం – ఏదుపంది నంజుడులలో ఉంచారు. ఇక గుర్తించలేనన్ని భోజ్య పదార్థాలనీ – నాకటానికి వీలైన తేనెనీ – త్రాగ వీలైన మాంసపు పులుసులనీ – తినడానికి వీలైన ఆఱు రసాలతో ఉండే 'షాడబాన్నీ' – చక్కెర బాగా కలుపబడిన మద్యాన్నీ – పూదేనెలతో, పళ్ల రసాలతో, చేయబడిన మద్యాలనీ – వాసనకై వేయబడిన గంధపు పొడినీ – మత్తులో అటూ ఇటూ చిందరవందర చేయబడిన బంగారు చెంబులనీ – చూచాడు. (2)

అక్కడ కూడ స్త్రీ జనం ఉన్నారు. ఒకతె నొకతె కౌగిలించుకునీ – నిద్రపోతున్న ఒకదాని వస్త్రాన్ని మద్యమదంచే లాగి తాను కప్పుకునీ – ప్రతి స్త్రీ ముఖం నుండి, నిశ్వాస వాయువులతో మద్య మాంస వాసన వెదజల్లుతూ ఉన్న దానినీ – రావణుని కోసం పరితపించి మన్మథక్రీడలతో అలసి సొలసి నిద్రా పరవశలైన వారినీ – ఇంకా వివిధ

భంగిమలలో, కామ పురుషార్థ పరాయణలై, వింత వింత శరీరచ్ఛాయలున్న స్త్రీ జనాన్ని ఎందరినో చూచాడు.

ఏ ఒక్కతెనీ కూడ విడువలేదని మఱొక్కమారు నిశ్చయించుకుంటూ, ప్రతి స్త్రీనీ పరిశీలనగా, సీత ఉన్నదేమోననే ఉద్దేశ్యంతో చూచాడు.

ఇతరుని రాణివాసపు స్త్రీలు నిద్రిస్తూంటే, వారి వారి శయన మందిరాలకు పోయి మరీ, అదికూడ పరిశీలనగా చూచాను. ఎప్పుడూ పర స్త్రీలని, చూడాలనే ఆలోచనలో చూడలేదే! తప్పు చేసానా? అని ఆలోచించి, తప్పుకాదని భావించాడు. మగవారు ఎవ్వరూ రాలేని చోటు అని భావించి ఈ స్త్రీలంతా సిగ్గువిడిచి నిద్ర పోతూంటే, ఆలవోకగా కాక, పరిశీలనగా చూచినా నా మనసులో ఏ దుర్వికారమూ కలుగలేదు. కాబట్టి తప్పుకాదు. (3)

కామం దృష్టా మయా సర్వా విశ్వస్తా రావణ స్త్రియః ।
నహి మే మనసః కించిద్వైకృత్య ముపపద్యతే ॥ (40)

ఇంద్రియాల ప్రవర్తనకు మనసే కారణం. అది నాకు నిశ్చయంగా, స్థిరంగా ఉంది. స్త్రీ జనాన్ని ఇకమీదట చూచినా చలించదు. ఇంకా స్త్రీ జనాన్ని చూడక తప్పదు.

యస్య సత్త్వస్య యా యోని స్తస్యాం తత్పరిమృగ్యతే ।
న శక్యా ప్రమదా నష్టా మృగీషు పరిమార్గితుమ్ ॥ (43)

తప్పిపోయినది స్త్రీ అయినప్పుడు, ఆమెని స్త్రీలలో వెదకడం సరికాని, లేళ్ల మందలో వెదకడం సబబు కాదుగదా! మొత్తానికి, స్త్రీ జనం అయిపోయారు గాని, కన్పించిన గంధర్వ - నాగ - దేవతా కన్యలలో సీత మాత్రం లేదు. అయినా వెదుకుతానని భావించి, పానశాలని విడిచి, అంతఃపురంలో వెదుకని ప్రదేశాల వైపు, వెళ్లాడు హనుమ.

విశేషాంశాలు

(1) కనిపించే చోట్లలో సీతని వెదకాలి గాని, పాన భూమిలో ఆమె ఎందుకుంటుంది? మద్యం త్రాగదు కదా! అంటే, అపహరించి తెబడిన వస్తువు రావణునికి సీత. మనకిష్టమైన చోటునా, లేదా ఆమె పాతివ్రత్యానికి సరిపోయే చోటునా ఉంచే అభిప్రాయం వాని కెందుకుంటుంది? అకార్యమైన పరస్త్రీనే అపహరణం చేసినవానికి, ఆమెను పవిత్ర స్థలంలో ఉంచాలనే భావన కూడానా? ఇదే ఉంటే, ఆ పని చేసేవాడే కాదుగదా! లంకిణి "విమార్గ సర్వత్ర గతః యథా సుఖమ్" అంది. అన్నిచోట్లా వెదుకు - అనడంలో కారణం, రావణుడు ఎక్కడైనా, ఔచిత్యా నౌచిత్యాలని ఆలోచించక, సీతని దాచి ఉంచుతాడని.

రావణుడే సీతని అపహరించాడని ముమ్మూర్తులా సుగ్రీవునికి తెలిసినా, నాలుగు దిక్కులకీ సీతమ్మ జాడని తెలిసికొని రమ్మని వానరులని పంపడంలో కారణం కూడా ఇదే. అయితే దక్షిణపు దిక్కునే ఉంటుందనే నిశ్చయ జ్ఞానం ఉన్న రాముడు దక్షిణ దిక్కుకి వెళ్లే ఆంజనేయునికే అంగుళీయకాన్ని ఇవ్వడంలోని ఔచిత్యం ఏమిటంటే, సీతని రావణుడు తీసికొనిపోయిన అభిప్రాయం వేఱు కాబట్టి ఆమెని లంకలోనే 'భద్రపఱుస్తాడు' గాని మఱోచోట దాచడని.

(2) ఈ మద్యమాంస విశేషాలలో అనేక విశేషా లున్నాయని, మద్య మాంసా హారులైన కొందఱు శ్రోతలు, ఒకనాటి నా ఉపన్యాసం పిమ్మట చెప్పారు. అనుభవంలో లేని-ఉండబోని నాకు, అవి అర్థం కాలేదు కాని, ఏవో విశేషాలున్నాయని మాత్రం అర్థమైంది – అస్తు.

(3) హనుమ, స్త్రీలనీ, అందునా మద్యాన్ని చిత్తుగా త్రాగినవారినీ, మన్మథ క్రీడలచే అలిసిన వారినీ చూచి, తన మనసుని ప్రమాణంగా గ్రహించుకొని తప్పుకాదని భావించాడు. 'న రామః పరదారాన్వై చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి'. రాముడు ఇతర భార్యలని ఎన్నడూ కన్నులతో చూచి ఎఱుగడు. 'న పరదారాన్ గచ్ఛేత్ – పశ్యేత్' వంటి హెచ్చరికలు (ఇతర భార్యల పొందు గాని – కావాలని వారిని చూడడం గాని – తగదు) ఉన్నాయి. అందుకని పరీక్షగా చూచిన హనుమ, తప్పు చేసినట్లే, పైకి ఆలోచిస్తేఅన్పిస్తుంది.

"ఏకతశ్చతురో వేదాః – బ్రహ్మచర్యం తథైకతః॥ –
ఏకత స్సర్వ పాపాని – మద్యపానం తథై కతః॥" అని శ్లోకం.

నాలుగు వేదాలని అభ్యసించడమూ, బ్రహ్మచర్యాన్ని రక్షించుకోవడమూ ఒకటైతే, సర్వపాపాలనీ చేయడం, మద్యాన్ని సేవించడమూ ఒకటని ధర్మశాస్త్రం, అలాటి మద్యపానం చేయడం స్త్రీల దోషమైతే, ఆ సర్వమహా పాపాలని చేసిన దోషమున్న ఈ స్త్రీలని చూడడం హనుమ దోషం అన్పించక మానదు. పుణ్యం అనేక విధాలుగా లభిస్తుంది. అలాగే పాపం కూడ. ఆనుషంగిక పుణ్యం – ఆనుషంగిక పాపం అని ఉన్నాయి. పిల్లవాణ్ణి వెదకడానికి వెళ్లి, వాడు తప్పించుకోడానికి నవ్వుతూ పారిపోతూంటే, ముమ్మాఱు గుడిచుట్టూ, వాణ్ణి పట్టుకోడానికి తిరిగాం. దేవుని మీద భక్తి శూన్యం. అయినా పుణ్యఫలం, (ముమ్మాఱు ఆలయ ప్రదక్షిణ ఫలం) దేవుడు మనకు జమ చేస్తాడు. ఇది ఆనుషంగిక పుణ్యం. అలాగే చూడాలని లేకున్నా, ఎందఱో స్త్రీలు కన్పడుతూంటారు. చూచినందువలన పాపం వస్తుందా? (పైన పరదారలని చూడరాదు అన్నందువలన) అంటే మనసులో దుర్వికారం లేకపోతే రాదని సమాధానం. పై ఉదాహరణలో మనసులో లేకపోయినా పుణ్యమిచ్చే భగవంతుడు, ఇక్కడ దుర్వికారం లేకపోతే పాపాన్ని అంటగట్టడు. అందుకే భగవంతునకు 'సానుక్రోశః' (విపరీతమైన

జారి కలవాడు) అని పేరు. ఈ కారణంగా ఆంజనేయునకు పాపదోషం రాలేదు. ఇక మటో చమత్కారం ఉంది. ముఖ్యమైనది.

శ్రీమద్రామాయణంలో, వ్యక్తికి శీలపరీక్ష ఉంటుంది. మొదటి అభ్యర్థి రాముడైతే, పరీక్షా కేంద్రం జనస్థానం అనే పేరున్న అడవి. పరీక్షా నిర్వాహకురాలు శూర్పణఖ. పర్యవేక్షకులు (Invigilators) సీతాలక్ష్మణులు. ఫలితం, రాముని ఉత్తీర్ణతతో పాటు, నిర్వహించిన శూర్పణఖకు, రామునికి పరీక్ష నిర్వహించేంతటి యోగ్యత లేదని ప్రకటిస్తూ ముక్కు చెవులని తెగగోయటం.

రెండవ అభ్యర్థి లక్ష్మణుడు. పరీక్షా కేంద్రం పర్ణశాల. పర్యవేక్షకులు రావణుడు, పంచభూతాలు. పరీక్షా నిర్వాహకురాళ్లు (1) సీత (2) అయోముఖి. సీతాపహరణ సందర్భంలో మారీచుని కంఠధ్వని విని సీత లక్ష్మణునితో రాముడు లేకపోతే సముద్రంలో, లేదా అగ్నిలో, లేదా గోదావరిలో దూకుతా, లేదా ఉరివేసుకుంటాను తప్ప నిన్ను ఇష్టపడను అన్నప్పుడు సీతా రక్షణ భారాన్ని వన, భూదేవతలకూ, పంచభూతాలకూ, అప్పగించి చెవులు మూసికొని లక్ష్మణుడు వెళ్లిపోయాడు, ఫలితం నిర్వాహకురాలైన సీతకి, భర్త వియోగ కష్టం. లక్ష్మణుడు పరమ యోగ్యుడని తెలిసీ నిందించడం, ఈమెకు కష్టం కలిగేందుకు కారణమైంది. అలాగే 'అయోముఖి' అనే రాక్షస స్త్రీ, లక్ష్మణుణ్ణి కౌగిలించుకుంటే, ఆమె ముక్కు చెవులనీ, స్తనాలనీ కోసివేచాడు లక్ష్మణుడు. కాబట్టే లక్ష్మణుడూ కామాన్ని జయించినవాడే. అయితే లక్ష్మణుని కంటె రాముని గొప్పదనం ఏమిటి? భార్య ప్రక్కన ఉండగా చేసే బ్రహ్మచర్యం రామునిది. లక్ష్మణునిది అలాటిది కాదు. **వారి (భార్య)** కల (ప్రక్కన ఉండగా) బ్రహ్మచర్యం – చాల కఠినమైనది. అందుకని రాముడు గొప్ప. శీల పరీక్షలో రామలక్ష్మణులు ఓటమి లేక గెలిస్తే, వీరి గురువైన విశ్వామిత్రుడు ఓడి గెలిచినవాడు. మేనకా విషయంలో ఓడి, ఉత్తర దిక్కున తపస్సు చేస్తుండగా వచ్చిన రంభవలలో పడక, దానిని శపించి, గెలిచినవాడు.

విశ్వామిత్రుడు ఓడిగెలిస్తే, గెలిచి ఓడినవాడు సుగ్రీవుడు. తన భార్య ఐన 'రుమ'ని వాలి తీసికొనిపోగా, బ్రహ్మచర్యాన్ని అవలంబిస్తూ ఉండి, వాలి మరణానంతరం వాలి భార్య 'తార'ని తన భార్యగా చేసికొన్నాడు. తన భార్య తన వద్ద లేనప్పుడు గెలిచి, అన్న పోయినప్పుడు అవకాశం రాగానే వదినెను తెచ్చుకొని ఓడిపోయాడు.

లక్ష్మణుడు పరీక్షలో రామునితో ఒకసారి పాల్గొంటే, ఒకసారి ఆంజనేయునితో పాల్గొన్నాడు. రామునితో శూర్పణఖా విషయంలో పరీక్షలో పాల్గొని గెలిచాడు. కిష్కింధకు వెళ్లి శృంగారరూపంతో, సుగ్రీవ శయ్యనుండి వచ్చిన తారను చూచి, తలదించి, కొంతసేపు మౌనంగా మాటాడలేక పోయాడు. ఆంజనేయుడు, ఆ మీదట కథ నడిపించాడు. లంకలో, ఈ తారకు మించిన భోగశృంగార పరాయణలైన (ఇప్పుడు హనుమ చూస్తున్న) స్త్రీలు ఎందరో ఉంటారు. ఒక్క తార విషయానికే తబ్బిబ్బైన

లక్ష్మణుడు, అక్కడ లంకలో ఇంకెంత సంభ్రమ పడిపోతాడోనని, లక్ష్మణుణ్ణి దూతగా పంపరాదని రాముడు నిశ్చయించాడు. పంపరాని కారణాల్లో ఇదొకటి. అదే కిష్కింధలో ఉన్న హనుమ, అక్కడ సుగ్రీవునికి ఉపదేశమూ, బెదిరింపూ చేసాడు. ఇక్కడ లంకలో కూడా స్త్రీ జనాన్ని చూచి, పరీక్షగా చూచి, మళ్లీ చూచి, లంకా విధానాన్ని తెలిసికొన్నాడు. రామలక్ష్మణులకి స్వదేశంలో పరీక్ష జరిగితే, హనుమకి పరీక్ష విదేశంలో (లంక) జరిగింది. వీరి పరీక్షకి (చూచే వారుంటే) పర్యవేక్షకులు, హనుమ పరీక్షకి పర్యవేక్షకులే లేరు. పర్యవేక్షకులు లేకుండా వ్రాయడం అభ్యర్థియొక్క గొప్పతనాన్ని, చెప్తుంది. మారుతి, తన సమాధాన పత్రాన్ని తానే దిద్దుకున్నాడు కూడ. ఇలా స్త్రీలని చూడడం వలన నాకు దోషం వచ్చిందా? అని భావించి, ఏ దుర్వికారమూ ఇంతసేపటినుండి పరీక్షగా చూస్తున్నా కూడా, కలుగలేదు కాబట్టి దోషం లేదని నిశ్చయించాడు. 'సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః'. సందేహాస్పదంగా ఏదైనా తోస్తే, సజ్జనులకి తమ మనస్సే ప్రమాణం. అంటే సందేహ నివృత్తిని చేసే సాధనం అని అర్థం. దీన్నే 'ఆత్మపరీక్ష' అంటారు. ఇది అన్నిటిలోకీ శ్రేష్ఠమైనది. అలాటిది హనుమ చేసికొన్నాడని భావం.

"న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి ।

హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే" అని యితిహాసం చెప్తోంది. కామమనేది అనుభవించే కొద్దీ పెరిగే స్వభావం ఉన్నది. లోకంలో అనుభవించిన కొద్దీ సంపద మొదలైనవి తరిగిపోతాయి. నేతిని యాగాగ్నిలో వేసిన కొద్దీ మంట పెరిగినట్లు, కామం కూడా అనుభవం వలన పెరుగుతుందని తెలిసికూడా, స్త్రీజనాన్ని చూడడం అనేది కామాన్ని ప్రేరేపించే గుణమని గ్రహించి కూడా, ఆ స్త్రీ జనంలోనే స్త్రీయైన సీతమ్మ దొరుకుతుందని, వారిలోనే వెదుక దలిచానని హనుమ భావించడం నిశ్చలమైన అతని మనస్సుకీ, సత్ బ్రహ్మచర్య దీక్షకూ, ఆత్మ నిగ్రహానికీ తార్కాణాలు. సీతమ్మని చూడాలని బయలుదేరడం అనేది, ఎలాటి ఒడుదుడుకులు వచ్చినా, నిగ్రహంతో కార్యసాధన చేయాలనే దృఢసంకల్పానికీ, లక్ష్యశుద్ధికీ నిదర్శనం.

ఎన్నో భక్ష్యాలూ–భోజ్యాలూ కన్పించినా వాటియందు ఆసక్తీ, ఎందఱో స్త్రీలు కన్పడినా వారియందు ఇష్టమూ, ఎందఱో ఆయుధాలతో కన్పించినా వారితో పోరాడాలనే ఉత్సాహమూ లేవు సరికదా, తన మనసులో ఏ విధమైన తొణుకూ–బెణుకూ లేకుండా వెడుతూన్న ఆంజనేయుడు కార్యసాధన చేసికోవాలనుకునే వారికి మార్గదర్శకుడు. పాల సముద్రాన్ని చిలుకుతూంటే లక్ష్మీదేవి వచ్చినా, కాలకూట విషం వచ్చినా, అమృతం వచ్చేవఱకూ దేవతలు చిలుకుతూనే ఉన్నారంటే కారణం, లక్ష్యం చేరే వఱకూ పట్టుదల సన్నగిలరాదని ఉపదేశించడమే.

❀ ❀ ❀

12వ సర్గము

శోకం కార్యాన్ని చెడగొడుతుంది

అనిర్వేదః శ్రియో మూలమనిర్వేదః పరం సుఖమ్ ॥
అనిర్వేదో హి సతతం సర్వార్థేషు ప్రవర్తకః ॥ (10)

కరోతి సఫలం జంతోః కర్మ యత్తత్కరోతి సః।
తస్మాదనిర్వేద కృతం యత్నం చేష్టేఽహముత్తమమ్ ॥ (11)

సీతని చూడాలని, లతాగృహాలనీ, చిత్రశాలా గృహాలనీ, ఇంకా ఇతర భవన ప్రాంతాలనీ వెదికి – ధ్రువం హి సీతా మ్రియతే యథా న మే విచిన్వతో దర్శన మేతి మైథిలీ – ఎంత వెదికినా కన్పించని కారణంగా, ఆమె మరణించి ఉంటుంది. తన శీలాన్ని రక్షించుకుంటూ ఉన్న ఈమెను, దుర్మార్గుడైన రావణుడు చంపైనా ఉంటాడు. లేదా వికృతమైన ఆకారాలూ, చేష్టలూ ఉన్న ఈ రాక్షస స్త్రీలను చూచి భయపడి, ధైర్యం తగ్గి, చనిపోయి అయినా ఉంటుంది. తీక్షణంగా దండించే స్వభావమున్న సుగ్రీవుడు, నేను సీతా దర్శనం చేయక తిరిగి వెడితే ఊరు కొంటాడా ?

సీతని చూడకండా వెనక్కి వెడితే, సముద్రపు ఒడ్డున నే చేసిన ప్రతిజ్ఞలు ఏమౌతాయి? వానరులంతా, ఏం చేసుకొచ్చావని అడిగితే ఏం చెప్పగలను? చూడలేకపోయాననే దిగులుతో ఇక్కడే ఉండి ఆలస్యాన్ని చేస్తే, గడువు దాటగావృద్ధుడూ, నన్ను ప్రోత్సహించిన వాడూ అయిన జాంబవంతుడు మొదలైన అందఱూ ప్రాయోపవేశం చేస్తారు. అతనితో పాటు వానరులంతా నన్ను గుఱించి ఎంత నింద చేస్తారు?(1-)

అలా అని ఒంటరిగా, సీత కనిపించని లేదని వెడితే, అది చావుతో సమానమైన అవమానం. అయినా శోకం కార్యాన్ని చెడగొడుతుంది. (2) ఉత్సాహం సుఖాన్నిస్తుంది. దాని ద్వారా ఏ పనినైనా సులభంగా, నేర్పరితనంతో చేసికోవచ్చును. ఉత్సాహమనేది చేసిన ప్రతికార్యాన్నీ సఫలం చేస్తుంది. కాబట్టి, తిరిగిన శాలలనీ, వెదికిన గృహాలనీ, చూచిన మంటపాలనీ తిరిగి వెదుకుతానని నిశ్చయించి, ఎగురుతూ, దిగుతూ, నిలుస్తూ, తలుపులు తోస్తూ, మూస్తూ, వంగివెదుతూ ...., ఇలా ఆయా ప్రదేశాలకి అనుగుణంగా వెదుతూ, రావణాంతఃపురంలో బెత్తెడు (నాలుగు వ్రేళ్లని అడ్డంగా పెడితే ఉండే దూరం) చోటు కూడ విడువకండా చూచాడు.

రావణుని చెఱలోని దేవకన్యలూ, వికారాకారం కల రాక్షస స్త్రీలూ, చంద్ర ముఖులైన నాగకన్యలూ, సౌందర్య వతులైన విద్యాధర కాంతలూ కన్పించారు గాని సీత జాడ తెలియరాలేదు.

విషాదముపాగ్దీమాన్ హనుమా న్మారుతాత్మజః (23/2)
వ్యర్థం వీక్ష్యానిలసుత శ్చింతాం పునరుపాగమత్ - (24/2)
చింతా ముపజగామాథ శోకోపహత చేతనః (25/2)

తాను సముద్రాన్ని దాటడం, ఇక్కడ వెదకడం అన్నీ కూడా, సీత కన్పించకపోతే వ్యర్థమౌతాయని ఊహించి, తన ప్రయాణాన్ని సఫలం చేసికొనడానికైనా, సీత జాడని తెలిసికోవాలని, ప్రయత్నం విరమించలేదు. సీత కన్పించలేదని, చెప్పలేని శోకాన్ని పొందాడు. ఉత్సాహాన్ని విడువకపోయినా, చింతని మాత్రం తొలగించుకోలేక పోయాడు హనుమ.

విశేషాంశాలు

(1) లోకాపవాదాద్భయమ్ - అని సత్పురుషుల లక్షణాలలో ఒకటి. తనని గురించి ఏదైనా అపనింద వస్తుందేమోననే భయంతో ఉండి, నిందాపాత్రమైన పని ఏమైనా చేస్తున్నానా ? అని ప్రతి వ్యక్తీ, సజ్జనుడు కావాలనుకొంటే, భావించాలట. ఎలాగో ఒకలా, పది రోజులు రాజ్యం చేయాలను కోరాదు. ఇంత తక్కువకాలం రాజ్యం చేసిన ఒక దుష్టుడు, చరిత్రలో ఉన్నాడని, తర్వాతి వారనుకుంటారని భయపడాలి. వాల్మీకి నారదుణ్ణి, ఈ ఇతిహాస ప్రారంభంలో ప్రశ్నవేస్తూ 'చారిత్రేణ చ కో యుక్తః ?' - ఎవనికి సచ్చరిత్ర ఉందో అలాటి వాణ్ణి కథానాయకునిగా ఉంచాలని భావిస్తున్నానంటాడు. అలాటి నిందకి భయపడుతూన్నవాడు కాబట్టి, ఉత్తముడు మారుతి.

(2) 'తన సంతోషమె స్వర్గము - తన దుఃఖమె నరకమండ్రు' అని చెప్పడం ఇందుకే. శోకం ఎవ్వరికీ ఉండరాదనీ, అది ఏ ఒక్కరికి ఉన్నా, ఇతరులని కూడా నిరుత్సాహ పరుస్తుందనీ తెలిసి, పెద్దలు శోకించవద్దంటారు. చెక్కిలి మీద చేయిపెట్టుకొని కూర్చోవడం, నట్టింట ఏడుస్తూ ఉండడం, నెత్తిన చేతులు పెట్టుకొని లేదా గొంతుక్కూర్చుని ఉండడం సరికాదని పెద్దలు వారిస్తూ ఉండడాని క్కారణం, అవన్నీ శోకం కల్గినప్పుడు ఉండే లక్షణాలే అని. వివాహంలో సప్తపదిలో కూడా 'ఏకమిషే - ద్వే ఊర్జే' ...... అని మంత్రాలు పలుకుతూ, వధూవరులని 7 తములపాకులపై, ఉత్తర దిశగా నడిపిస్తారు. 'ఇహలోక సుఖాలుండి దుఃఖాలుండరాదు' అనే భావంకూడా వీనిలో ఉంది. 'మా కశ్చిద్దుఃఖ భాగ్భవేత్' (ఎవరూ దుఃఖంతో ఉండరాదు) అని భారతీయధర్మం కోరుతుంది. 'ఇంటినిచూచి, ఇల్లాలినిచూడు' అంటే ఇల్లు అందంగా ఉన్నా, ఇల్లాలిలో శోకం ఉందేమో చూడు అని అర్థం. 'కలకంఠికంట కన్నీరుంటే సిరియింట నుండ నొల్లదు' కదా ! భారతీయ ఆలంకారికులు నాటకాలనీ, రూపకాలనీ వివరిస్తూ రంగస్థలం మీద చూపింపరాని ఘట్టాలని చెప్పారు. స్నాన - భోజన - మైథున - యుద్ధాదులు.

అవి ముగిసాయి అని, ఒక పాత్ర చెప్పడం జరగాలి. శోకం కూడా చూపదగినదే కాని, వెంటనే అతణ్ణి ఓదార్చే సుట్టం చూపి ధైర్యాన్ని కల్గిస్తారు. ప్రతి స్తోత్రంలోనూ శోకం వద్దని కన్పిస్తుంది. చింతా - శోక ప్రశమనమ్. ......, (ఆదిత్య హృదయం). శ్రీమద్రామాయణం, మగ క్రౌంచపక్షి పోగా ఆడు క్రౌంచపక్షి శోకంవలన ఉద్భవించింది. శోకం ఉండవచ్చు. కాని మరణానికి, ఆత్మ హ(హ)త్యకూ శోకం పాల్పడరాదు. వ్యక్తిని, ఒడిదుడుకులకు తట్టుకునే స్థితికి పెంచడం భారతీయ మహర్షి లక్ష్యమైతే, 'ట్రాజెడీ' కథలు వ్రాయడం, అప్రాచ్యుల లక్షణం. దానితో మానసిక స్థైర్యం దెబ్బతింటుంది. తిని తీరుతుంది. ఈలాటి కథలు, నవలలు చదివి చదివి, అప్రాచ్యులు (ఆంగ్లేయులు) ఈనాడు మానసిక అధైర్యం - శోకం - అసంతృప్తి (Depression) తో బాధపడుతూంటే, వారినే అనుసరించాలనే దృఢదీక్ష కల మనవారు, ఇదే వ్యాధికి భారతదేశంలోనూ, గురి అవుతున్నారు. అందుకే 'కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేత్' అని అలంకారికులన్నారు. పిచ్చి పుస్తకాలూ, చౌకగా అద్దెకు లభించే పుస్తకాలూ (Trash) చదవద్దని నిషేధించారు మనసుని పాడుచేస్తాయని.

ఐతే శోకం తప్పుకాదు. అధైర్యాన్ని పొందకూడదు. ఎవరికి వచ్చిన శోకమైనా, పుత్రుడు పోయిన అర్జునుని కంటె; రాజ్యాన్నీ - భార్యనీ - మిత్రుడైన జటాయువునీ - కోల్పోయిన రామునికంటె; భార్య పరాభవాన్ని కళ్లతో చూడవలసి వచ్చిన ధర్మరాజు కంటె; తమ రాజ్యంకోసం పాట్లుపడి అరణ్యాలలో తిరిగిన పాండవుల కంటె; మించిన శోకమా? ఆలోచించాలి. అందుకే అరణ్యాలలో ధర్మరాజు ఉన్నప్పుడు, మార్కండేయుడు మొదలైన మహర్షులు ఆయనకు కొన్ని కథలని చెప్పారు. (నల దమయంతులు, సీతారాములు). వీరికంటె, నీ కష్టం ఎక్కువకాదని నోటితో చెప్పకుండా, అర్థం చేసికోమనడానికి వీలుగా చెప్పారు. వివాహాది కార్యాలకు, చుట్టాల యింటికి పోకపోయినా తప్పుకాదట గాని, అశుభం జరిగితే అవతలి వ్యక్తి శోకంలో ఉంటాడు కాబట్టి - ఇంతమంది నీ వాళ్లం ఉన్నాం - అని చెప్పడానికి, వ్యక్తికి ధైర్యం కల్గించడానికి వెళ్లి తీరాలట. తమ కంటె దుఃఖాన్ని పడ్డవారున్నారని తెలిస్తే, కొంత ఉపశాంతి కల్గుతుందని, ఇంతకు మించిన కష్టం పడ్డ నలదమయంత్యాదుల కథలని, మహర్షులు, ధర్మరాజు మొదలైన వారికి చెప్పారు. కాబట్టి, అతి భయంకరమైన శోకం, పరామర్శింపబడితే, మరణంవైపు పర్యవసించేది, ఏనాడూ కాదు.

బుద్ధిర్బలం యశోధైర్యం నిర్భయత్వమ్.....ఇవన్నీ ఆంజనేయ స్మరణవల్ల కలుగుతాయట. ధైర్యమూ, భయంలేకపోవడమూ కలుగుతాయని శ్లోకం చెప్తోంది. ధైర్యముంటేనే నిర్భయత్వం కదా! అంటే, శోకం వలన ఏం కీడు జరుగుతుందోననే భయం కల్గుతుంది. ఆ భయం ధైర్యాన్ని దెబ్బతీస్తుంది. కాబట్టి ధైర్యమూ, శోకం లేక పోవడమూ కల్గుతాయని భావమన్నమాట.

❀ ❀ ❀

13వ సర్గము

మఱచి పోయిన నమస్కారం

ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన న చ పశ్యామి తామహమ్ । (6/2)
.... అథవా నిహతా మన్యే రావణస్య నివేశనే। (15/2)

రావణుని లంకలోనే సీతమ్మ ఉందని గ్రద్దలరాజు సంపాతి చెప్పినా,(1) సీతమ్మ కన్పించడం లేదు. అయోనిజ అయిన సీత - పవిత్రమైన విదేహదేశంలో జన్మించిన వైదేహి - కర్మిష్ఠి ఐన జనకుని వంశానికి చెంది, పరమ వేదాంతి ఐన జనకునిచే పెంచబడిన మైథిలి - రావణుని వశం కానేకాదు.

రామబాణాలు, తన మీద ఎక్కడ పడతాయో ననే భయంతో, వేగంగా రావణుడు ఆకాశమార్గాన సీతని తీసికొని వెడుతూంటే, సీతమ్మ జారి పడిపోయుంటుందా? కానేకాదు. (కావాలని ఎత్తుకుపోయేవాడు జారిపడి పోనిస్తాడా ? అదీ కాక రామబాణాలు పారిపోయే రావణుని మీద పనిచేయవు కదా ! ఆ విషయం రావణునకు మారీచుడూ, అకంపనుడూ కూడ చెప్పారుగా ! (1) బహుశః ఎత్తుగా ఎగురుతూన్న సీతమ్మ, లోతైన, విశాలమైన సముద్రాన్ని చూచి భయపడి జారిపడి ఉంటుందా ? కానేకాదు. రాజపుత్రి - రాజపత్ని అయిన సీతకి సముద్రం క్రొత్తది కాదు. క్షత్రియ వంశ సంజాత అయిన ఆమెకు, ఆ మాత్రం ధైర్యం లేకపోతే ఖరదూషణాది వధలని ఎలా చూడగలిగింది? సీతమ్మని భుజాల మీద వేసికొని వేగంగా రావణుడు తీసికొని వస్తూంటే, (2) అణచి పెట్టిన వాని బాహుబలం వల్ల ప్రాణాలు విడిచిందా? కానేకాదు. (పడిపోతాననే భయంతో ఆమె గట్టిగా వాని బాహువులని పట్టుకొని ఉంటుంది కాని, వాడు బలిష్ఠంగా పట్టుకొని ఉండడు. ఒకవేళ పట్టుకొన్నా, తీసికొని పోదలచిన వాడు చనిపోయేంత గట్టిగా ఎందుకు పట్టుకుంటాడు?) వాని నుండి తప్పించుకోడానికై పెనగులాడుతూ సముద్ర మధ్యంలోకి పడిపోయిందా? అయ్యుండదు. (ఇంతకు ముందు జటాయు యుద్ధ సమయంలో జారిపడబోతే పట్టి రక్షించాడు. జటాయువుని పట్టుకొని ఏడుస్తూంటే, తెచ్చుకొని మరీ ఎత్తుకుపోయాడు. ఆ పెనుగులాట ఏదో, ఇంతకు ముందు భూమిపై ప్రయాణిస్తున్నప్పుడే సాగింది. తన ప్రయత్నం వ్యర్థమని భావించింది. అందుకే కన్పించిన అందరికీ "రామునికి ఈ వార్త చెప్పండి చాలు" అని చెప్ప నారంభించింది. శక్తి లేక, రాముని గొప్పదనాన్నీ, రావణుని పిరికిపంద తనాన్నీ, తాను నాశనం చేయదలచిన తన శక్తినీ విన్పిస్తోంది, ఆ కాలంలోనేగదా! సముద్రం మీద ఎగురుతూన్నాడు రావణుడు. అందుకని పెనగులాట లేక వాదులాట మాత్రం ఉంది, సముద్రం పైన ప్రయాణంచేప్పుడు).

హా రామ! లక్ష్మణ! అయోధ్య! అని విలపించి, విలపించి, రామ ముఖాన్ని ధ్యానిస్తూ పోయి ఉంటుందా! కానేకాదు. (రామలక్ష్మణులని ధ్యానిస్తే క్రొత్త శక్తి వస్తుంది. కాని శక్తి హీనత – మరణం కలుగనే కలుగదు. మరణించే వానికే రామధ్యానం మోక్షాన్ని ప్రసాదిస్తూంటే, బ్రతికున్నవానికి రామధ్యానం చావునిస్తుందా? పైగా రాముని కొఱకు జీవించి ఉండాలని ఆమె పరితపించే లక్షణం కలది. మరణం వస్తూన్నా ఆపుకోగల శక్తి కలది). రావణుడు జటాయువుతో యుద్ధంచేసి, రథం విఱిగి, సారథి చచ్చి దిక్కులేక సీతని ఎత్తుకుపోతూంటే, ఆ నిరుత్సాహంలో రావణుని నుండి తప్పించుకొని సీత జారి ప్రాణాలు విడిచిందా? కానేకాదు. (పది తలలు, ఇరవైచేతులని రావణుడు ధరించిన కారణం, ఎన్ని విధాలుగానో ఆలోచించాలనీ, ఎంతో భద్రంగా ఆమెను పట్టుకు పోవాలనీను. అదీకాక సీతమ్మ చేతికి దక్కాక రావణునకు నిరుత్సాహమా? అది ఏదైనా ఉంటే సీత దక్కకముందు ఉండాలి. మారీచుణ్ణి ఉత్సాహ పఱచిన వాడు, తాను నిరుత్సాహ పడతాడా?) తన పాతివ్రత్యాన్ని రక్షించుకునే ఆమె, ఇక తన వశం కానే కాదని భక్షించి ఉంటాడా? అయ్యుండదు. (తన వశం, కాని వారిని తేవడమే వాని లక్ష్యం. వశమైన వారిని గూర్చి ఆలోచించక పోవడమూ వాని స్వభావం. అయినా, ఎంతో ఇష్టపడి, ఎంతకాలమో వేచి, ఎందఱికో అసత్యాలు చెప్పి, ఎందఱి మాటనో వినక తెచ్చే సీతమ్మని భక్షించేంతటి అవివేకి రావణుడు కాడు.) రావణుడు తినకపోయినా, సీతవల్ల, తమకి తమ భర్త దూరమౌతున్నాడని భావించిన రావణ భార్యలు తిని వేసారా? అయ్యుండదు. (అదే నిజమైతే లంకిణి చెప్పాలిగా! 'వెదుక్కో' అని ఎందుకంటుంది? రాక్షస రాజపత్నులు, సామాన్య నీచ రాక్షసులవలె పీక్కుతినే జాతివారు అయ్యుండరు. పైగా రావణునకు ఇష్టమైన వస్తువుని, వాని అనుమతి లేక తినేంతటి ధైర్యం లంకలో ఎవరికుంటుంది! పంచ భూతాలే భయంతో సంచరిస్తాయి గదా లంకలో!) ఇదంతా అయ్యుండదు. రామునే ధ్యానిస్తూ, తిరిగి రాముని పొందలేనన్న దుఃఖంతో ప్రాణాలు విడిచి ఉంటుంది. అదీ అయ్యుండదు. (తాను మరణిస్తే, రాముడూ మరణిస్తాడని ఆమెకు తెలుసు గదా! తన కవమానాన్నీ, అపకారాన్నీ చేస్తున్న రావణుణ్ణి చంపిస్తానంటున్న తాను, మాట నిలబెట్టుకోదా? ప్రాణాలు విడవడ మనేది ఆమె చేతిలో ఉన్నపని. అలాటి ఆమెను రావణుడు ఏమీ చేయలేడు.) కాబట్టి సీత నిశ్చయంగా, కావాలని జీవించి ఉంది. అయితే, రూపమూ కన్పించడం లేదు – ఆమె విలాపమూ విన్పించడం లేదు – ఎవరికీ సీత కన్పడకుండా, తన భార్యలకి అసూయ, ఈమెపై కల్గకుండా, ద్వేషం లేకుండానూ, తాను వశం చేసికోవాలని కూడా, ఈమెను ఏ నేలమాళిగ (Under-ground)లోనో దాచి ఉంటాడు. (3) ఈ స్థితిలో నేనేం చేయాలి? యథార్థాన్ని చెప్పడం కష్టం. చెప్పకపోవడం దోషం. తటస్థంగా ఉండిపోతే పరిస్థితి మఱింత విషమం. నూఱు యోజనాల సముద్రాన్ని దాటింది దేనికోసమో, ఆ విషయం తెలియకుండా కిష్కింధకు

వెడితే, లంకకి రావడం, రాక్షసులని చూచివెళ్లడం వలన కలిగే ప్రయోజన మేమిటి? నా తోటి వానరజనం నన్నుచూచి ఏమంటారు! సీత కన్పడలేదని చెప్పడమంటే, రాముని ప్రాణాలని, నిలువునా తీయడమే! (4) రాముడు పోతే లక్ష్మణుడు - అతని ననుసరించి - భరతుడు, వాని మరణం విని శత్రుఘ్నుడు,.......ఇలా దైన్య వార్త తెలియగానే, ఒకరి మీది అనురాగంతో మఱొకరు చొప్పున రాముని తల్లులు, సుగ్రీవుడు, రుమ, తార, అంగద - వానర వీరులు అంతా చనిపోతారు. నేను లంకకి పోయి సాధించినది ఏమిటంటే 'ఇందఱిని చంపడం' ఔతుంది.

నేనిక్కడే ఉండిపోతే, వానర సైన్యాలలోని హనుమ ఇంకా వెదుకుతున్నాడనే ఆశతోనైనా రామలక్ష్మణులు ప్రాణాలని కలిగి ఉంటారు. ("ఆశయా తౌ ధరిష్యేతే వానరాశ్చ మనస్వినః"). ఇలా వారిని బ్రతికించి ఉంచినా, నాకు సీత కన్పడకపోతే, ఏ చెట్టు క్రిందనో జీవిస్తూ, చేతిలో పడింది తింటూ, నోటిలో పడింది నములుతూ, వాన ప్రస్థుడిని ఐపోతాను. లేదా చితి రగుల్చుకొని అందులో ప్రవేశిస్తాను. ప్రాయోపవేశం చేసి కాకులకి, క్రూరమృగాలకి నా ఈ శరీరాన్ని అర్పించుకుంటాను. (5) ఇది ధర్మబద్ధమే అని మహర్షులూ అంగీకరించారుగా! లేదా నీటిలో ప్రాణాలు విడుస్తాను. చంద్రోదయంతో మంగళకరంగా ఉండి, ఆశలని కల్పిస్తూ, హనుమ లంకలో ప్రవేశించిన రాత్రి - అని ప్రసిద్ధి పొందదగిన ఈ రాత్రి వ్యర్థంగా గడుస్తోంది. (గడవదు - గడువరాదు) (6) ఏమైనా సీతమ్మని చూడక వెనక్కి వెళ్లనే వెళ్లను, (అయినా సీత ప్రాణాలు విడిస్తే రాముడు - అతడు విడిస్తే లక్ష్మణాది సోదరులు....., ఇలా వానరసైన్యం వఱకూ అందఱూ చనిపోతారని నేను ఊహించి, నేనే ప్రాణాలని విడవడమా?) వినాశే బహవో దోషా జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి (47). చనిపోవడం వలన అనేక దోషాలున్నాయి. బ్రతికుండి సుఖాలని పొందాలి (7). తప్పుచేసిన రావణుణ్ణి చంపి ప్రతీకారం చేస్తాను. లేదా రావణుణ్ణి కట్టివేసి రామునికప్పగిస్తాను. నేను నా వెంట రాముణ్ణి కూడ తెచ్చి ఉంటే, సీత లేదని, అందఱు వానరాలనీ దహించివేసి ఉండేవాడు. కాబట్టి నరులైన రామలక్ష్మణాదులూ, వానరులైన సుగ్రీవాదులూ జీవించాలంటే, నా ప్రయత్నమొక్కటే అధారం అని భావిస్తూ, దగ్గరగా కన్పిస్తున్న అశోకవనాన్ని చూచి, దీన్ని వెతకలేదు- వెతుకుతానని మారుతి భావించాడు.

నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై ।
నమోఽస్తు రుద్రేంద్ర యమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రార్క మరుద్గణేభ్యః ॥
(59)

"8 మంది వసువులకీ, 11 మంది రుద్రులకీ, 12 మంది సూర్యులకీ, ఇద్దఱు అశ్వినీ దేవతలకీ, 7గురు మరుత్తులకీ నమస్కరించి, అశోక వనాన్ని, వెదకడానికి సిద్ధపడి, "లక్ష్మణునితో ఉన్న రామునికి నమస్కారం. జనకుని 'ఆత్మజ' అయిన సీతకు

నమస్కారం. రుద్ర-ఇంద్ర-యమ-వాయువులకూ, చంద్ర-సూర్య-మరుత్తులకూ నమస్కారం". (8) అని పలికి సుగ్రీవునికి నమస్కారం చేసాడు. (9) ఇంకా బ్రహ్మ-అగ్ని-వాయు-వరుణ-ఇంద్ర-సూర్య-చంద్రులూ ఇతర దేవతలూ నాకు కార్య సిద్ధి చేయాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

"క్షుద్రేణ పాపేన నృశంసకర్మణా సుదారుణాలంకృత వేషధారిణా।
బలాభిభూతా హ్యబలా తపస్వినీ కథన్ను మే దృష్టిపథేఽద్య సా భవేత్।" (69)

ఏ దోషమూలేక, ప్రసన్న ముఖంతో, ప్రసన్నమైన నవ్వుని చిందించే సీతని ఎప్పుడు చూస్తానో? క్షుద్రుడూ, పాపి, దుర్మార్గుడూ అయిన రావణుని చేత బలవంతంగా తీసికొని రాబడిన సీత, ఏ స్థితిలో ఉండగా నా కంటబడుతుందో? (10) అని దుఃఖిస్తూ ఉండిపోయాడు హనుమ.

విశేషాంశాలు

(1) 'యాన్తి ధర్మ ప్రవృత్తస్య తిర్యంచోఽపి సహాయతామ్. అపంథానం తు వర్తంతం సోదరోఽపి విముంచతి' అని పెద్దలమాట. 'ధర్మ బద్ధంగా నడిచే వానికి పక్షులైనా (సంపాతి - జటాయు) సహాయపడతాయి. అధర్మంగా వర్తించే వారికి సోదరుడుకూడా, (విభీషణుడు) శత్రుపక్షంలో చేరతాడు' అని దీని అర్థం. ఏ జాతివారు ఆజాతివారికి సహాయపడడం లోకంలో చూచేదీ, ఆలోచిస్తే కూడ నమ్మదగినదీను. కాని పక్షి జాతికి చెందిన సంపాతి, నరుడైన రాముడులకు - 'సీత లంకలో క్షేమంగా ఉంది' అనే శుభవార్తని చెప్పడంటే, అది ఎలా సంభవం? అనిపిస్తుంది. వానరుడైన సుగ్రీవుడూ, పక్షియైన జటాయువు-సంపాతులూ, సీత వెళ్లిన దిక్కుగా అరుస్తూ పరిగెడుతూ, రావణుని దొంగతనాన్ని బయటచేసిన ఇతర మృగాలూ, పక్షులూ, రాక్షసుడైన విభీషణుడూ, అతని భార్య - కూతురైన సరమ - నల అనే వాళ్ళూ, ఇలా సహాయ పడ్డారంటే, దీనిక్కారణం ఏక ప్రియ దర్శనః (అందరికూ ఇష్టమైన తీరుగా ఉండేవాడు రాముడు) కాబట్టి. ఇదీ కాక శకున శాస్త్రమనేది ఒకటుంది. శకునమంటే పక్షి. రాబోయే విషయాలని చెప్పగల శక్తి వాటి కుంటుందట. ఎంతో దూరంలో ఉన్న గూటికి పుల్లలకోసం, ఆకాశమార్గాన ఎగిరి ఎగిరి, తిరిగి బయలుదేరిన చోటికి వచ్చేంత జ్ఞాపకశక్తి, గాలిలోని తేమని గ్రహించగల శక్తి, ఆకాశమంత ఎత్తులో ఎగురుతూనా చెఱువులోని చేప ఎగిరినప్పుడు అంతదూరం నుండి చూడగల సూక్ష్మదృష్టి, అన్నిటికీ మించి విశ్వాసబుద్ధీ పక్షుల కుంటాయి. అలాంటి సంపాతి అనే గ్రద్దలరాజా, సీతమ్మని ఇక్కడ నుండి చూడగల్గుతున్నానని చెప్పడం వలన, నమ్మదగిన మాట అని అర్థం. వివాహకాలంలో కూడా, వరుడు, వధువు ఇంటికి మొదటిసారిగా వివాహానికై

వెడుతూన్నప్పుడు ("పక్షివాక్యాన్యశివాని శృణోతిచేత్ దేవీం వాచం ఋచం జపేత్" అని ఉంది) ఏవైనా పక్షులు అశుభ ధ్వనులని చేస్తే, ఆగి "దేవీం వాచమజనయన్త......." అని కొన్ని మంత్రాలున్నాయి - వాటిని జపించి వెళ్లాలని శాస్త్రం చెప్పింది. అలాగే ఆహారం తింటూ, తోటి వాటిని పిలవడం, తమ జాతిపక్షి పోతే అరుస్తూ అన్నిపక్షులూ స్నానాన్ని చేయడం, గ్రుడ్డు, పిల్లగా అయిన రోజున అన్ని పక్షులూ వచ్చి చూడడం వంటివెన్నో పక్షిజాతి నుండి తెలిసికొన దగినవి. 'అసత్యం' - ఎఱుగని జాతి కాబట్టి సంపాతిమాట నమ్మదగినదని సారాంశం.

(2) రావణుడు సీతని భూమితో పెకలించుకు తెచ్చాడనీ, మాయాసీతని తెచ్చాడనీ, ఇంకాఏమేమో చిత్రాలుగా చెప్తారు. వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణం ప్రకారం, సీతమ్మని స్పృశించి మరీ, రావణుడు రథంలో ఉంచి తెచ్చాడు. జటాయు ధాటికి రథం విరిగిపోగా, భుజం మీద వేసికొని ఎగురుతూ తెచ్చాడు. (ఈ విషయం నా 'ఆరణ్యకాండ' వ్యాఖ్యానంలో వివరింపబడింది.)

(3) హనుమంతుడంతటి బుద్ధిమంతుడు కూడా, సీతమ్మని నేలమాళిగలోనే రావణుడు దాచి ఉంటాడని భావించాడంటే, రావణుడు మాత్రం ఆమెను బహిరంగంగా అశోకవనంలోనే ఉంచాడంటే, రావణునికున్న మోక్షాభిప్రాయం సుస్పష్టమౌతుంది.

(4) సీత లేక రాముడు చనిపోతాడనేది నిజమా? సీత లేక ఈ కాలంలో ఉన్నాడుగా! అడవులకి పంపినప్పుడు కూడ ఆమె లేక ఉన్నాడుగా! ఆమె తల్లి అయిన భూప్రవేశం చేసిన పిమ్మట కూడ ఉన్నాడుగా! నిజమే! ఒక నాణెం కూడా ఖర్చుచేయని లోభి ఉండవచ్చు. మహాదానం చేయాలనిపించి చేస్తే, తరువాత దానిగుఱించి ఆలోచించడు. కారణం ఉండి, ఆమెను అడవులకి పంపితే దుఃఖపడడు గాని, నిష్కారణంగా ఎత్తుకుపోబడితే దుఃఖింపడా? - 'ఆశతో జీవించడం ప్రస్తుత కాలకర్తవ్యం' అని రాముని విషయంలో ఆలోచించాలి.

(5) నిష్కారణంగా శరీరం, ముసలితనం - రోగం మున్నయిన వాటి వలన మరణించి, శరీరం కూడా తగులబెట్టబడితే (శీర్యత యితి శరీరః - ముదుతలు పడి జీర్ణించిపోయేది. దహ్యత యితి దేహః- తగులబెట్ట బడేది కాబట్టి, దేహం) ప్రయోజన పడదు. చనిపోయేప్పుడైనా ఒకరికి సహాయపడితే, ఆ జన్మ ధన్యమని మహర్షుల అభిప్రాయం. పావురం ప్రాణంకోసం డేగకి'శిబి', తన తొడ మాంసాన్ని కోసి యియ్యలేదా ? మరో చిత్రమేమంటే, చనిపోయినాక మృగచర్మం మృదంగానికైనా పని చేస్తుంది గాని, మనిషి శరీరం ఎందుకూ కొఱగాదు.

(6) రాత్రి వేళ అందఱూ నిద్రపోతారు. కాని, హనుమ ఈ రాత్రి వేళ మొత్తం మెలకువగా ఉన్నాడు. ఈ మెలకువగా ఉన్న రాత్రి చరిత్రలో నిలిచిపోవాలని భావం.

రామ సుఖం గాని దుఃఖం గాని ఉంటాయి. అందుకని ఏ స్థితిలో ఆమె తనకు కన్పిస్తుందోనని భయం. పర భార్యని అపహరించడమనే అధర్మం ఉన్న రావణునకు వధ 'నిశ్చిత' మైన విషయమే. అయితే, రామబాణాలు ధర్మమయమైనవి. ధర్మపరుడైన వాణ్ణి గాని, తనను ఆశ్రయించిన వాడు అధర్మపరుడైనా గాని, అవి బాధింపవు. సీతలో ఏమాత్రం అధర్మం ఉన్నా, అపవిత్రత ఉన్నా రావణుని మీద రామబాణాలు పని చేయవు. వధ్యుడు రావణుడైనా, నిమిత్తం సీత కదా! అందుకని సీతమ్మ విశేషాన్ని కనుక్కొని రావాలి హనుమ. రామ భావనలో హనుమ ఉన్నాడు. కాబట్టి, రావణవధ జరిగేనా? అని భావిస్తూ, సీతని ఏవిధంగా చూస్తానో? అని హనుమ ఆలోచించాడు. 'అతిస్నేహః పాపశంకీ' అనిపెద్దల మాట. ఒకరిమీద ఉన్న ఎంతో ఇష్టం ఎన్నెన్నో చెడ్డ ఆలోచనలనే కలుగచేస్తుందని దీనిభావం. ఇంటికి రావడం ఆలస్యమైన పిల్లవాని గూర్చి తల్లి ఎలా, ఏం జరిగిందోనని 'చెడునే' తలుచుకుంటూ భయపడుతుందో, అలా ఆంజనేయుడు కూడా అమ్మవారిని గూర్చి తలచడం అతనికి ఆమెపైగల గౌరవానికీ – భక్తికీ సాక్ష్యం. అయితే ఈ భావన అంతా రామునిదే. హనుమ రామభావన కలవాడు గదా!, అందుకని.

"స్మరణమాత్ర సంతుష్టాయ నమః" (స్మరించినంత మాత్రంచేత తృప్తి పొందేవానికి నమస్కారం) అని రాముని నామాల్లో ఒకటి. "ప్రణిపాత ప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా" – నమస్కరిస్తే చాలు – ప్రసన్నురాలయ్యే లక్షణం ఆమెదిట. అలాటి నమస్కారాలు మఱచాడు. ఇప్పుడు చేసాడు. సీతారాములలో మఱొక చిత్రం ఉంది. తనకి నమస్కారం చేయకపోయినా సీతకి నమస్కరిస్తే, ఆయనకు రెండుపార్లు నమస్కరించిన ఆనందం. అలాగే సీతమ్మకూడా. ఇద్దఱికూ నమస్కరించడమే కాక వాయువుకీ నమస్కరించాడు. వాయువు, హనుమకి తండ్రి. వెదికి వెదికి, నిరుత్సాహంతో ఉండి, ఉత్సాహం తెచ్చుకుంటూ కష్టంలో ఉన్న తాను (పుత్రుడు), తండ్రిని తలుచుకున్నాడు. ఇక రుద్ర-వసు-యమ-కుబేరాదులకు నమస్కారం- తనని ఏమైనా రాబోయే కష్టాలుంటే ఆదుకొమ్మని. 'యస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే' – ఎవనికోపం వస్తే ఏ దేవతలు కూడా భయ పడతారో, అలాటి వాడు రాముడని దీని అర్థం. సీతమ్మని వెదకడానికి, రాముణ్ణి కూడ కలుపుకొని వచ్చి ఉంటే, సీత లేదని, వానరాలని రాముడు చంపి ఉండేవాడని, భావించాడు మారుతి. వానరులు, వానరులు కారనీ, దేవతలే అనీ లో భావం. కన్పిస్తూన్నవారినీ, కన్పించని వారినీ, వీరికి నాయకుడైన పరమాత్మనీ- "నన్ను రక్షించండి" అని ప్రార్థించాడు హనుమ. 'అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వమ్ . . . , . . .' అనే మంత్రపుష్ప వాక్యార్థమిది. బాహ్య జగత్తులోని వారు కన్పిస్తారు. అంతర జగత్తులోని వారు (శరీరం లోపల ఉండేవారు) కన్పించరు. వీరిరువురికీ నమస్కారమని భావం.

14వ సర్గము

సీతమ్మ కన్పించి తీరుతుంది

అలా ఆలోచిస్తూనే రావణ భవన ప్రాకారంలో నుండి అశోకవనంలోకి దూకాడు మారుతి. అశోక- పొన్న - సంపంగి - మామిడి మొదలైన చెట్లు పూలతో నిండి,(1) తాను దూకుతున్న వేగానికి మీద పూలను రాల్చి, పుష్పమయ పర్వతంలా తనని చేసాయి. ఎక్కడ చూసినా లతలూ, చెట్లతో పూలూ, పక్షులూ నేల అంతా పూలతో పఱచబడి ఉంది. తన దూకుడు కారణంగా చెట్లు, ఆకులనీ - పూలగుత్తులనీ - శిఖరాలనీ - కోల్పోతాయని గమనించాడు. జూదంలో పందెపు వస్తువుల్లా, క్రిందపడిన వస్తువులున్నూ - మోడులై నిలిచిన చెట్లు ఓడిన జూదరులలానూ అన్పించి ఆనందించాడు.

పూలూ, పూల తేనెకై తుమ్మెదలూ, తుమ్మెదలకై చిలుకలూ, వాటి మాటకి తోడుగా కోయిలలూ, ఇవన్నీ ఉండి వనమన్పించేందుకు గుర్తుగా ఉంది. మృగాలూ కన్పించి, చాలసేపు వెదకదగిన వనమనే భావం హనుమకు కల్గింది. వనంలోని నేల, బంగారుతో తాపడమై ఉంది. 4, 5 దిగుడు బావులున్నాయి. సెలయేర్లు కన్పించాయి. అక్కడి ఇసుక, పగడాల పొడిగా, ముత్యాల చూర్ణంగా, స్ఫటికపు ఇసుకలా కన్పిస్తోంది. ఏ చెట్ల కాచెట్లని, గన్నేరు చెట్ల వరుసతో కంచె వేసినట్లుంది. దగ్గఱగా ఒక పర్వతం. దాని నుండి ప్రవహిస్తూన్న ఏఱు, చెట్ల కొమ్మల వఱకూ వెళ్లి ఆగి, వెనక్కి తిరిగింది. భర్తమీది కోపంతో పోబోయిన భార్యకి, నాలుగు మాటలు అందఱూ చెప్పగా, తిరిగి భర్త వద్దకు పశ్చాత్తాపంతో వెళ్లే భార్యలా ఉంది ఏఱు (2).

పెద్ద వృక్షాలూ - వృక్షాల క్రింద గొడుగులూ - గొడుగుల క్రింద అరుగులూ - అరుగులకి బంగారు తాపడాలూ - ఉన్నాయి. వృక్షాలకి సన్నని బంగారు గంటలు గాలికి ధ్వనిచేస్తూ వీనుల విందు చేస్తున్నాయి. దగ్గఱలో క్రొత్త చిగుళ్లలో-పూలతో నిండిన శింశుపా (ఇరుగుడు) వృక్షం కన్పించింది.

> సా రామా రామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియాసతీ ।
> వన సంచారకుశలా నూనమేష్యతి జానకీ । (45)
> సంధ్యాకాలమనా శ్శ్యామా ధ్రువమేష్యతి జానకీ! (49/1)

వన సంచార విధానం బాగా తెలిసినదీ, సంధ్యా వందనాన్ని ఈకాలంలో తప్పక చేసేదీ, (3) అయిన సీత, తప్పక ఇక్కడికి వస్తుందని, పైకి కానరాకుండా విశేషాలని తెలిసికోదలచి ఉండిపోయాడు మారుతి.

విశేషాంశాలు

(4) అశోక-పొన్న-సంపెంగ..... ఈ చెట్లన్నీ వసంతంలో పూస్తాయి కాబట్టి, కథ వసంత ఋతువులో, అంటే 14వ సంవత్సర ప్రారంభంలో ఉన్నట్లు. ఇక ఆ సంవత్సరపు గడువే ఉన్నట్లు, సూచితం.

(1) సీత బ్రహ్మ విద్యా స్వరూపిణి. 'చంపకాశోక పున్నాగ సౌగంధిక లసత్కచా' అని ఒక నామం. ఈ పూలే కొప్పుగా కలది. 'వన సంచారకుశలా' అనేది కూడా అమ్మవారి నామమే. అందుకే రావణుడు సీతమ్మని ఈ వనంలోనే ఉంచాడు. 'విష్ణోశ్శేషాఽనపాయినీ' (విష్ణువును ఈమె విడిచి ఉండదు) అనడం బట్టి (1) భూలోకంలో జన్మ. (2) అరణ్యవాసం (3) భర్తృవియోగం శోక హేతువులు. ఇలాటి ఈమెను తనకీ, తన వారికీ మోక్ష మిచ్చి 'అశోక' (శోకం లేనిది) కావలసినదిగా అభ్యర్థిస్తున్నాడు రావణుడు.

(2) నిజంగా ప్రియుడూ, ప్రియురాలూ, వారివలన ఒక కథ రావడంలో గొప్పతనం లేదు. సంస్కృతంలో పర్వత శబ్దం పుంలింగం. నదీశబ్దం స్త్రీ లింగం. (పర్వతం నుండి వేరుపడిన నది) అలాగే అడ్డుచెప్పి, నచ్చజెప్పి, వెనక్కిపంపిన వృక్షాలు (పుంలింగం) కన్పించడంలో, సంసారాలు నిలబడే తీరు, ఉపదేశింపబడింది. పుణ్యానికి పుణ్యం, 'సంసారాన్ని నిలపడం' అనేది.

(3) ఆడువారికి సంధ్యావందన విధి లేదు. ఇందుకు అనేక ఆధారాలున్నాయి. మచ్చుకి కొన్ని. (1) స్త్రీలకు యజ్ఞోపవీతం ఉండదు. అది లేనిదే సంధ్యావందనం లేదు కదా! (2) సంకల్పం చేసేటప్పుడు 'ధర్మపత్నీ సమేతస్య' (ధర్మపత్నితో కూడిన నేను ఈ సంధ్యావందనాన్ని చేస్తున్నాను) అని స్త్రీ అయితే ఎలా అనగలదు? (3) చిరం జీవితం వర్ధయన్తి....అనే మాటా, పద్భ్యాముదరేణ......అనే మాటా పురుషుడు మాత్రమే అనగలుగుతాడు. ఇవి స్త్రీకి సంబంధించినవి కానేకావు. (4) శ్రాద్ధ సందర్భాలలో కూడా దశ గాయత్రీ మంత్ర పఠనం కరిష్యే...అని పురుషుడే అంటాడు-చేస్తాడు కూడ. (5) ఉపనయన సంధ్యావందనాదులు స్త్రీకే ఉంటే శ్రాద్ధాలూ-తర్పణాదులూ అన్నీ స్త్రీ చేయవలసి వస్తుంది. ఇలాలేదు కాబట్టే 'స్త్రీణాముపనయనస్థానే వివాహః'. పురుషునకు ఉపనయన కాలంలో, స్త్రీకి వివాహం శాస్త్రసమ్మతం. భర్తృసేవ చేస్తేనే మోక్షం లభించే అదృష్టమున్న స్త్రీలు, తాము పఠింపరాని గాయత్రీ మొదలైన మంత్రాలని మననం చేసి క్రొత్త కష్టాలని తెచ్చు కోరాదట. చేయమన్నది చేయకపోవడం వలన, లాభమా? నష్టమా? - అన్నిటికీ మించి కష్టమా? పూర్వ కల్పంలో, ఉపనయనం, మౌంజీబంధనం వంటివి అందరు స్త్రీలకూ ఉండేవి. కలిలో నిషేధించారు. **చేయవలసిన దానిని మానటం కంటె, వద్దన్న దాన్ని చేయాలనే ఉబలాటం మంచిదికాదు.**

నోములని నోచమంటే యిష్టపడని ఆడువారు సంధ్యావందనాన్ని క్రమం తప్పక చేయాలనే యిష్టాన్ని "చూపిస్తున్నారని" వినికిడి.

❀ ❀ ❀

15వ సర్గము

అయ్యో! సీతమ్మ ఇలా ఉందా? సీతేనా?

లతలూ, వృక్షాలూ, పూలూ, కోకిలలూ, దివ్యగంధాలూ, ఋతునియమం లేక పండే పండ్లూ, కల ఆ అశోకవనం కుబేరుని చైత్రరథమనే పేరుగల ఉద్యానవనమా? అన్పించింది. దగ్గఱగా కైలాసంలా ఒక ప్రాసాదం, పగడపు మెట్లూ, వేయి స్తంభాలూ కలిగి కన్పడింది. పరిశీలించి చూస్తే, ఆ ప్రాసాదంలో ఒకామె ఉన్నది.

చుట్టూ ఉన్న రాక్షస స్త్రీలని, కుక్కలమధ్య చిక్కుపడ్డ లేడిపిల్లలా, జాలి గొలుపుతూ చూస్తోంది. బరువైన నిట్టూర్పులు మాటిమాటికీ విడుస్తోంది. ఏ అలంకారాలూ లేక, మాసిన చీర కట్టి, పైన నలిగిన పసుపుపచ్చ చీరని ఉత్తరీయంగా ధరించినా, శుక్లపక్ష పాడ్యమి చంద్రునిలా మనోహరమైన ముఖ కాంతితో ఉంది. ముఖంనిండా కన్నీరు నిండి, ఉపవాసాల చేత చిక్కిన శరీరంతో, అపహరింపబడ్డాననే సిగ్గుతో అంగారక గ్రహంచేత పీడంపబడ్డ రోహిణి నక్షత్రంలా ఉంది. నల్లని త్రాచుపాము వంటి జడ పిఱుదుల వఱకూ వ్రేళ్లాడుతూ ఉంది. 'తర్కయామాస సీతేతి కారణై రుపపాదిభిః' (27). ఈమె సీత-అని అనేక కారణాలతో భావింపసాగాడు.

నిండు చంద్రుని ముఖం ఉన్నా, అలంకారాలు లేవు. తామరరేకుల నేత్రాలున్నా, కన్నీళ్లే తప్ప ఆనందం లేదు. నల్లని తల వెండ్రుకలు వత్తుగా ఉన్నా, తగిన సంస్కారం లేదు కురులకి. ఎందఱో చుట్టూ ఉన్నా, నిస్సహాయురాలిగా నిట్టూర్పులు విడుస్తోంది- అంటే ఈమె సీతయే. ఏయే ఆభరణాలని రాముడు చెప్పాడో, ఆ ఆభరణాలన్నీ చెట్టు కొమ్మలకి కన్పిస్తున్నాయి. ఆనాడు కట్టిపడవేచిన మూటలో నగలు, ఇక్కడ లేవు. కాని ఆ నగలని ఈమె ధరించిన ఆనవాళ్లు, శరీరం మీద ఉన్నాయి. ఆ వేళ మూట గట్టడానికి వాడిన వస్త్రం, ఈ చీరలో భాగమే. చాల కాలం నుండి కట్టినందువల్ల మాసి, నలిగి ఉంది.

అయ్యో! సీతమ్మ ఎలా ఉందో! తరిగిన ఐశ్వర్యంలా, విఘ్నం వల్ల ఆగిన ఫలితంలా, కలుషితమయిన బుద్ధిలా, అబద్ధపు అపవాదుచే చెడిపోయిన కీర్తిలా, నిత్య మననం లేక మఱచిపోయిన విద్యలా, సరైన విద్యా సంస్కారం లేక, ఒక దానికి మఱొక అర్థం తోచిన వాక్కులా కన్పించింది.

> "స్త్రీ ప్రణష్టేతి కారుణ్యాత్ ఆశ్రితే త్యానృశంస్యతః ।
> పత్నీ నష్టేతి శోకేన ప్రియేతి మదనేన చ ॥ " (50).

రాముడు, ఈ విషయంలో నాలుగు కారణాల వల్ల దుఃఖపడుతూ ఉన్నాడు. (1) జాతి చేత తాను క్షత్రియుడు కాబట్టి, స్త్రీని రక్షించవలసి ఉన్నా, లేకపోయాడనీ (2) ఆ స్త్రీ కూడ, తన భార్యే ఐతే, ఆమెనే రక్షించుకో లేకపోయాడనీ (3) నమ్మివచ్చిన భార్య, తన శరీరంలో అర్ధభాగమైతే, తన దేహాన్నే రక్షించుకో లేకపోయాడనీ (4) లక్ష్మణునిలా సంపూర్ణ భార్యావియోగం లేకున్నా, భార్య ఉండీ, ఇంపుగా మాట్లాడడానికూడా నోచుకోలేకపోయాడనీను.

"దుష్కరం కురుతే రామో హీనో యదనయా ప్రభుః ।
ధార యత్యాత్మనో దేహం న శోకే నావసీదతి ॥ (53)

దుష్కరం కృతవాన్ రామః య ఇమామ్మత్తకాశినీమ్ ।
సీతాం వినా మహా బాహుః ముహూర్తమపి జీవతి ॥ (54)

ఈ యిద్దఱి మనసులూ, ఒకరి యందింకొకరిది ఉండడం బట్టి, బ్రతకడం కుదిరింది. అయినా వశిష్ఠ శిష్యుడు ఒక స్త్రీ కోసం ఇంతగా అవుతున్నాడంటే, సామాన్యురాలు కాదు. శోకంతో క్రుంగవలసి ఉన్నా, కఠినుడు గాబట్టి, దుష్కరమైన పనిని చేస్తూ, బ్రతికున్నాడు రాముడు. ఇలాటి పాతివ్రత్యమున్న ఈమెను దూరం చేసికొని బ్రతికున్నాడంటే, చాల దుష్కరం కదా!

(హనుమకు రామునిపై కంటె సీత మీదే ఎక్కువ ప్రీతి కల్గింది. ఇలాటి సీతమ్మతో వియోగం పొందిన రాముడు, అంతకు తగినట్లుగా కన్పించడం లేదే? పరిపాలకుడు కఠినుడౌతాడు కాబట్టి, బ్రతికున్నాడు. పోనీ! సీత యింత గొప్పదైతే ఆమె ఎలా జీవించి ఉంది? – సీత దేహమూ ప్రాణాలూ రాముని సొత్తు. అవి పోదలచినా, పోనీయక రక్షింపవలసిన బాధ్యత ఆమెది కదా! కాని, రాముడు స్వతంత్రుడు. ఆయన దేహ ప్రాణాలని విడువగల అధికార ముండీ, బిగబట్టాడు కాబట్టి దుష్కరమైన పనిని చేస్తున్నాడు రాముడు. అయినా, రామునికి నిజమైన ప్రేమే ఉంటే, అరణ్యాలకి వస్తాననే భార్యని వద్దంటాడా? ఆమెయే, ఏమైనాసరే విడువలేక వస్తానంది. కాబట్టి ఆమె ముందు ఇతడు ప్రేమ తక్కువవాడే!

అయోధ్య విడిచి వచ్చేప్పుడు కన్పించినంతైనా దుఃఖం, సీత ఎలా ఉందోనని భావించినప్పుడు, ముఖంలో కన్పించదేమి? 'సీత లేక నేనుండను' అన్నవాడు ఎలా ఉన్నాడు? విడువలేక ఆమె వెంట వచ్చింది. ఆమె అపహరింపబడినా, ఈయన ఉన్నాడు. ఎలాగైనాఆలోచిస్తే, సీతే గొప్పదనిపిస్తోంది. అలాటి సీతని విడిచి ఉండగల్గుతున్నందుకు రాముడున్నూ గొప్పవాడే. ఎవ్వరూ చేయలేని సముద్రలంఘనాన్ని నేను చేసాననుకున్నాను గాని సీతకంటె, అంతకుమించి రామునికంటె, నాది గొప్ప కానేకాదు అని హనుమ భావించాడు).

❀ ❀ ❀

16వ సర్గము

విస్మయంగా ఈమెయే సీత

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా బాష్పపర్యాకులేక్షణః ।
సీతా మాశ్రిత్య తేజస్వీ హనుమా న్విలలాప హ ॥ (2)

యది సీతాఽపి దుఃఖార్తా కాలో హి దురతి క్రమః । (3/2)

సీతమ్మను చూస్తూ, రాముని ధ్యానిస్తూ ఉండగా, తనకి తెలియకుండానే హనుమకి తీవ్రదుఃఖం కలిగి, కన్నీళ్లు, ఆపలేనంతగా రాసాగాయి. లక్ష్మణుడంతటి వారిక్కూడా సేవింపదగిన సీతమ్మకే కష్టం వస్తే ఇక చెప్పాలా? విధిని దాట శక్యం ఎవరికీ కాదు? రామలక్ష్మణ పరాక్రమం ఈమెకు ప్రత్యక్షంగా తెలుసు కాబట్టే, వర్షకాలంలో గంగానదిలా, వ్యథపడడం లేదు.

తనని ఆశ్రయించే పల్లెవాడు గుహునికీ, వానరుడు సుగ్రీవునికీ, గ్రద్ద జటాయువుకీ . . . . ఇలా అభయాన్నిచ్చే శీలం రామునకుంటే, తనని హింసించే రాక్షస స్త్రీల విషయంలోనూ దయదలిచే శీలం సీతమ్మది. ఈ విషయంలో ఎవరూ ఎక్కువ కాదు. సమానం. అరణ్య గమనానికి రామునికి 25 ఏండ్లుంటే, అమ్మవారికి 18 ఉండీ, దాంపత్య యోగ్య వయస్సు అయింది ఉభయులకూ (1). కష్ట పెట్టడానికై అరణ్యాలకి తీసుకుపోవలసి వస్తుందని, ఆమెని వనాలకి 'వద్దు' అంటే, రాక మాననన్నది ఆమె. భర్త కష్టపెట్టరాదు. భర్త కష్టాలలో ఉండగా, భార్య సుఖిస్తూ ఉండరాదు. అందుకని ఇద్దఱి వృత్తమూ (నడవడిక) కూడా సమానమే.

తన వద్ద లేకున్నా, తెచ్చి యిచ్చే లక్షణమున్న రఘువంశంలో (2) పుట్టి రాఘవు డితడైతే, దేహం కూడా తనదని భావింపనంతటి వైరాగ్యమున్న విదేహలో జన్మించి ఆమె 'వైదేహి' అయింది. ఈయనా నల్లి కన్నులవాడే. ఆమెకూడా నల్లికన్నులదే అయినా, స్త్రీ సహజమైన సౌందర్యమనేది, ఈయనకంటె ఎక్కువ కల్గినది ఆమెయే. తనని భయపెడుతూన్న రాక్షస స్త్రీలని కూడ ముఖం చిట్లించి చూడని ఈమెకోసమే, రావణుని మించిన వాలినీ, రావణునితో సమానుడైన కబంధునీ, జనస్థాన రాక్షసులనీ, ఖరదూషణ త్రిశిరులనీ, రాముడు చంపాడు. మా సుగ్రీవునికి ఐశ్వర్యం లభించినా, నేను సముద్రాన్ని దాటివచ్చినా, కారణం సీతమ్మే కదా!

సముద్రం చుట్టిన ఈ భూమిని-భూమినే కాదు, ఈమె కోసం జగత్తుని తల క్రిందులు చేసినా అది సరియే. ముల్లోక సామ్రాజ్యం, సీతమ్మలో పదునాఱవ వంతు.

పవిత్ర యజ్ఞం కోసం దున్నుతుండగా, అయోనిజయైన ఈమె, జనకుణ్ణి అనుగ్రహించి కూతురైంది. దశరథుని పెద్ద కోడలై, రామునికి ఇష్టురాలై, భోగాలకి తగిన వయసులో భోగాలని విడిచింది. ఆభరణాలు ధరించగల శక్తి ఉండీ కాదని, బంగారు ప్రాసాదాలలో ఉండగలిగీ, భర్తకోసం నిర్జనారణ్యానికి వచ్చింది. రమ్యమైన ఆహారాలని తినగలిగీ, కందమూలాలని సేవిస్తోంది. దాసదాసీ జనం ఉండీ, మెత్తని చిరునవ్వుతో కష్టాన్ని సహిస్తోంది. బంధుజనం ఎందఱో ఉన్నా, రాక్షస స్త్రీల నడుమ ఉంది. ఆపదలని పొంద వీలులేని జన్మనిఎత్తి, ఆపదల నడుమ చిక్కి, ఎవరినీ చూడక, ఎవరితోనూ మాటాడక, దేనినీ ఆలోచింపక, రాముణ్ణే ధ్యానిస్తూ ఉన్న ఈమెను చూస్తుంటే,కేవలం రాముని కోసమే శరీరం నిల్పుకొని ఉందని పిస్తోంది. నాకు దుఃఖం కట్టలు తెంచుకునివచ్చేస్తోంది.

ఇంతకీ, దప్పిక అయిన వాడు చలువమందిరాన్ని (చలివేంద్రం) వెదికేటట్లు, రాముడు సీతని అన్వేషించాలి.

> "భర్తా నామ పరం నార్యా భూషణం భూషణాదపి ।
> ఏషా తు రహితా తేన భూషణార్హా న శోభతే ॥ (26)

ఆభరణాలన్నింటికంటె ఆభరణం, స్త్రీకి భర్తయే. (3) ఈమె దూరంగా ఉన్నా, రాముడు తప్ప వేఱెవరూ జీవించి ఉండలేరు. ఈమె ఇలాటి కష్ట మనుభవిస్తూ, మంచుగప్పిన తీగలా, ప్రియుణ్ణి పోగొట్టుకున్న చక్రవాకిలా, నాకు కనిపిస్తూ, మధ్యస్థుడినైన నాకే చెప్పలేని మనోవ్యథని కల్గిస్తూ, ఈ దుఃఖం నాదే ననిపింపచేస్తోంది". అని భావించి, ఈమెయే సీతమ్మ అని నిశ్చయించి (4) శింశుపావృక్షం (ఇరుగుడు చెట్టు) మీద కూర్చున్నాడు.

విశేషాంశాలు

(1) "వర్షైరేక గుణాం భార్యా ముద్వహేత్త్రిగుణోవరః । ద్వ్యష్టవర్షోష్టవర్షాం వా వయో మాత్రా వరా చ యా ॥" అని ప్రమాణం. వరుని వయసు, వధువు వివాహ వయసునకు రెట్టింపు లేదా 3 రెట్లుండాలి. భర్తమీద గౌరవ ముండాలన్నా, తనకంటె ఎక్కువ అనీ, అనుభవ వ్యవహార జ్ఞానమున్న వాడనీ భార్య భావించాలంటే, 2 రెట్ల వయసువాడు కావాలి. భర్త వయసు ఇంత ఉండడంలో, మఱికొన్ని లోతు విశేషాలూ ఉన్నాయి. అయితే, ఇక్కడ అనవసరం. (వివాహానికి సంబంధించిన మంత్రాలకి అర్థాలూ, ఇతర విశేషాలూ నా **'మాంగల్య తంతునానేన** గ్రంథంలో వివరింపబడ్డాయి.

(2) వరతంతు మహర్షి శిష్యుడు కౌత్సుడు. వద్దని పలుమార్లు అన్నా, గురుదక్షిణ అడుగమని నిర్బంధిస్తే, 14 విద్యలని నేర్పినందుకు 14 కోట్లని తెమ్మన్నాడు

పరతంతుడు. ప్రపంచాన్నంతటినీ జయించి, సంపాదించిన అంతటినీ 'సర్వస్వ దానం' చేసి మట్టికుండతో రఘు మహారాజు మిగిలితే, అతనిని చూచి వెళ్లిపోబోయాడు కౌత్సుడు. అడిగి విషయం తెలిసి, కుబేరుని మీదికి దండెత్తాలని భావించాడు రఘువు. ఆ రఘువు మీదికి రాకుండగానే ధనాన్ని అతని 'ఖజానా' లోనికి వర్షింపచేసాడు కుబేరుడు. అది 14 కోట్లకి మించి ఉండగా, 14 కోట్లకు మించి వద్దని కౌత్సుడూ, నీకోసం తెచ్చిన ఇదంతా నీదే- అని రఘువూ వివాద పడ్డారు. చివరకు కౌత్సుణ్ణి నిర్బంధపెట్టి, అంతటినీ అతనికే ఇచ్చి వేసాడు రఘు మహారాజు.

(3) భర్తమీద గౌరవం పెరిగి, సంసారం సుఖంగా ఉండాలంటే, తనకంటె భర్త ఎక్కువ, అనే అభిప్రాయం తప్పనిసరి. ఒక కార్యాలయంలో అంతా సమానోద్యోగులున్నా, అందఱికూ పైన ఒకడుండి పనుల్ని చేయిస్తాడు. నువ్వూ నేనూ సమానమనే భావంతో ప్రారంభమైతే, 'నువ్వెంత' 'నీ లెక్కేమిటి?' తో ముగుస్తుంది. కనీసం 'అతడు ఎక్కువ' తో ప్రారంభమైతే, 'సమానం' అన్నంతలోనైనా ముగుస్తుంది. "భర్త ఆదరించకపోయినా, నీ కాళ్ల మీద నువ్వు నిలబడడానికి చదువూ-ఉద్యోగం ముఖ్యం" అని - సారాంశం వచ్చేలా, అనేక భంగిమలలో వెలువడుతూన్న పిచ్చి పిచ్చి కథలు, నవలలు, చిత్రాల వలన, ఎన్ని ఇళ్లు ప్రశాంతంగా ఉండగలవు? 'భర్త రాజ్యం చేస్తే అర్ధ సింహాసనంలో, అడవికి వెడితే కటిక నేలమీదా ఉండు' అని నేర్పే చదువు ఇతిహాసాలది. రాజ్యం పోయిందని మచ్చుకి ఒకసారైనా దుఃఖింపని సీతారాములు. ఒకరికొకరు దూరంగా ఉంటున్నామనే దుఃఖించారు.

"విభాగే భ్రాతరం వింద్యాత్ - భార్యాం భాగ్య పరిక్షయే - మిత్రమాపది జానీయాత్ - పుత్రమంతే చ కర్మణి" అన్నారు. "వాటాలు పంచుకున్నాక, కలిసి మెలిసి ఉంటే, వాళ్లే, నిజమైన సోదరులు. భర్త సంపాదన తగ్గాక, లేదా కష్టస్థితిలో ఉన్నప్పుడు, వెంట ఉంటేనే, ఆమె భార్య. ఆపదలో ప్రక్కన ఉన్నప్పుడే, వాడు మిత్రుడు. మరణశయ్య ప్రక్కన ఉండి, పోయిన పిమ్మట చేయవలసిన శ్రాద్ధాదులని సరిగా నిర్వహిస్తేనే వాడు పుత్రుడు". అని భావం.

విదుషీమణులు ఇతిహాస కాలంలో ఎందఱు లేరు? చదువవద్దని స్త్రీలపై నిషేధం ఏనాడూ లేదు గాని, ముందునాటికి ఏది ఏమైనా, ఉద్యోగానికై . . . . అంటూ చదవడం, ఆ ఆలోచనతో ఆడపిల్లలకి చదువు ప్రారంభింప చేయడం, సరికాదు.

(4) చంద్రుని కళలు 16. రాముని గుణాలు 16. అందుకని రామచంద్రుడు. అమావాస్య లేదా పూర్ణిమ అనేది 15వ కళ. ఇదీ ఒక 'కళ' కాబట్టి, ఈ 'కళ' లేని నిజరూపం చంద్రుని 'నిజ కళ'. ఆ కళతో కలిపిన ఈ 15 కళలూ, షోడశ కళ లౌతాయని భావం. అమ్మవారికి 'చంద్ర' అని పేరున్నది (**శ్రీ సూక్తంలో**).

❀ ❀ ❀

17వ సర్గము

పని నెఱవేర్చినందుకు తిరిగి నమస్కారం

లంకని వెదకడానికి వీలుగా చంద్రుడు ఉదయించి, హనుమ వెదుకుతూన్న సమయంలో ఆకాశమధ్యంలో ప్రకాశించి, సీతా దర్శనమైందని కాబోలు మెల్లగా క్రిందికి దిగసాగాడు చంద్రుడు. దుఃఖమనే నీళ్లలో, శోకమనే బరువుతో నిండిన పడవలా, మునగడానికి సిద్ధమైనట్లు సీత ఉందని, చెట్టుపై నుండి గమనించాడు మారుతి.

ఆమె చుట్టూ మాంసాన్ని తింటూ, రక్తాన్ని త్రాగుతూ, అసహ్యమైన కంపు గొడుతూ, ఒక కన్నుదీ, ఒక చెవిదీ, అసలు చెవులులేనిదీ, గూనిదీ, ముసలిదీ, గడ్డమే పెదవిగా కలదీ, కోలముఖందీ, వెడల్పు ముఖందీ, పెద్ద చెవులదీ, పెద్ద పొట్టదీ, బోద కాళ్లదీ, వేలాడే పెద్ద పెదవులదీ, తలవెంట్రుకలు లేనిదీ, పెద్దశరీరం కలిగి చాల చిన్న తల కలదీ, చిన్న శరీరం ఉండి పెద్ద తల కలదీ, ఒక కాలిదీ, నెత్తిపై ముక్కు రంధ్రాలున్నదీ, అడ్డముక్కులదీ, పంది ముఖందీ, ఏనుగు తుండపు ముక్కుదీ ఇలా ఏదో వికారాకారం కలదీ అయి ప్రతి స్త్రీ, సీతని కాపు కాస్తున్నారు. (1)

కాంతి చెడి, వాడుక లేక చెడిన వీణలా – పుణ్యం క్షీణించి నేలపడ్డ తారలా – మందను వీడి, సింహం పాలబడ్డ ఆడు ఏనుగులా – ఆభరణాలు లేక పూలులేని తీగలా – భయంతో చూస్తూ బెదరిన జింకలా – ఉండికూడా, భర్త పరాక్రమాన్ని తలచుకొని, ధైర్యంతో తన శీలానికి తానే కాపుదలగా ఉంటూన్న సీతమ్మని, మళ్లీ చూచి ఆనందాశ్రువులు విడిచాడు. తాను నమస్కరించగానే అనుగ్రహించి కన్పింపచేసి నందుకు, మఱొక్కమాఱు సలక్ష్మణుడైన రామునికి నమస్కరించి, (2) తాను ఎవరికి కనపడని తీరుగా చెట్టుకొమ్మల గుబురులో ఉన్నాడు మారుతి.

విశేషాంశాలు

(1) ఎందఱో వద్దంటూంటే, తెచ్చిన దొంగసొత్తు సీతమ్మని, ఎంత కాపుదలలో ఉంచాలి? నేలమాళిగలో దాచి ఉంటాడని, హనుమయే భావించాడు ఒకప్పుడు. ఇలాటి సీతని ఈ అంగవైకల్యమున్న స్త్రీల నడుమ ఉంచడానిక్కారణం, సీతా సేవ వల్ల, నిత్య సీతా దర్శనంవలన మోక్ష మిప్పించాలని.

(2) పనికి ముందు మ్రొక్కడం అందఱూ చేసేదే. అయ్యాక తిరిగి నమస్కరించడం చేయాలి– అని హనుమ చెప్తున్నాడు. దీన్నే 'కృత–జ్ఞ–త' అంటారు. చేసిన మేలుని గుర్తుంచుకోవడం అని దీని అర్థం.

❀ ❀ ❀

18వ సర్గము

అడుగో! రావణుడు వచ్చాడు!

అలా చెట్టుమీద ఉండగానే, తెల్లవారుజామైంది. బ్రహ్మరాక్షసుల వేదనాదం హనుమకి విన్పిస్తోంది. మంగల వాద్య ధ్వనులు కన్పిస్తూంటే, అక్కడ రావణుడు నిద్రలేచాడు. సగం జారిన పూదండలతో - నలిగిన వస్త్రాలతో - ఉన్నాకూడా అశోక వనంలో సీతమ్మని చూడాలని రా సాగాడు. (1)

ఇటు-అటు ప్రక్కల బంగారు దివిటీలూ - ముందూ వెనుకా దేవగంధర్వ స్త్రీలూ - ఉన్నారు. ఇద్దఱు వింజామరలు వీస్తూంటే, బంగారు కుండలతో నీళ్లు పట్టుకుని కొందఱు స్త్రీలు ముందు నడుస్తున్నారు. స్వర్ణచ్ఛత్రాన్ని ఒకతె పట్టుకొని ఉంది. మేఘం వెంట మెరుపుల్లా, అతని వెంట రాక్షస స్త్రీలు వచ్చారు. వారి నగలూ, మేని చందనం, వస్త్రాలూ, కన్నులూ, పూవులూ, జుట్లూ అన్నీ సంస్కారం తప్పి ఉన్నాయి.

మద్యం నిండిన - రత్నాలు పొదిగిన - పాత్రని కొందఱు తెచ్చారు. వచ్చిన స్త్రీల వడ్డాణపు గంటలూ - అందెల చప్పుళ్లూ - తలకీ, శరీరానికీ వాడిన నూనెల సువాసనలూ - నడుమ నడుమ వారి ముఖం నుండి మద్యం వాసనా - వాడిన పూలు, చెమటకు తడిసిన వాసనా - తో గోచరించ సాగాయి.

"న తథాஉప్యుగ్రతేజా స్స నిర్ధూతస్తస్య తేజసా ।
పత్రగుహ్యాంతరే సక్తో హనుమాన్ సంవృతోஉభవత్ ।(31)

మారుతి రావణుణ్ణి చూచాడు. ఎంతటి తేజశ్శాలి! (2) అని అబ్బురపడి, ఆ తేజస్సుచే తోయబడినట్లుగా, క్రిందికొమ్మ మీదికి దిగి, ఆకుల గుబురులో నుండి చూడసాగాడు. రావణుడు సీతాసమీపానికి రా సాగాడు. **(ఇది 18వ సర్గము –3.)**

విశేషాంశాలు

(1) వనంలోఉండడం, పక్షికూజితాలని వినడం, బ్రాహ్మ ముహూర్తంలో (తెలవారు జాము 4.30 ని ॥ లు తనని సేవింప వచ్చిన వారిని అనుగ్రహించడం, వేదధ్వానాల మధ్య దర్శనమియ్యడం అమ్మవారి కిష్టమైనదని రావణునకు తెలిసి బయలుదేరాడు.

(2) వాయు- రుద్రాంశ సంభూతుడైన హనుమకే ఆశ్చర్యం కలిగించేంత తేజశ్శాలి రావణుడు- అంటే, అతని గొప్పదనం గ్రహించాలి. విష్ణులోక ద్వారపాలకుడు- అంటే, అతని తపశ్శక్తి ఆలోచించాలి.

(3) శ్రీమద్రామాయణంలో కూడ ప్రతి కాండలోని 18వ సర్గకి ఓ ప్రాముఖ్యం ఉందనిపిస్తుంది. బాలకాండలో రాముడుల పుట్టుక, అయోధ్యలో కైక వరాల్నడగడం, అరణ్యంలో శూర్పణఖ రావడం, కిష్కింధలో వాలి సమాధానం, సుందరంలో సీతమ్మని చూడ్డానికి రావణుడు రావడాన్ని హనుమ చూస్తుండడం, యుద్ధంలో విభీషణ శరణాగతి, ఉత్తరంలో వేదవతి శాపం అన్నీ 18వ సర్గలే.

ప్రాచీనుల మతంలో '18' విశేషం కల సంఖ్య. 18 అంకెలోని రెండు అంకెల కూడిక 1+8=9 అవుతుంది. 2x9=18 మొదలుకొని 99x9=891 వరకు ఏ అంకెల లబ్దాన్ని చూచినా '9' అవుతుంది. అంతటి మార్పులేని సంఖ్య 18 (9). మిగిలిన ఏ సంఖ్యకూ ఇలాటి పద్ధతిలేదు.

కృతయుగ కాల పరిమాణం 17,28,000 సంవత్సరాలు. అలాగే త్రేతాయుగం 12,96,000, ద్వాపరయుగం 8,64,000, కలియుగం 4,32,000. పై అన్నింటిలోనూ అంకెల మొత్తాన్ని కూడితే '9' అవుతుంది.

శ్రీ మద్రామాయణంలో రాముడు పుట్టింది నవమి (9) తిథినాడు. ఈ కావ్యంలోని 18విశేషం పైన చూశాం గదా!

ఈ విధానమే వ్యాస మహాభారతంలోనూ కన్పిస్తుంది. భారతంలోని పర్వాల సంఖ్య-భగవద్గీతకున్న అధ్యాయాల సంఖ్య-గీతలోని స్థితప్రజ్ఞుణ్ణి వివరించే శ్లోకాల సంఖ్య-ఆత్మను గూర్చిచెప్పిన శ్లోకాల సంఖ్య-వ్యాసుని పురాణాల సంఖ్య-యజ్ఞంలోని ఋత్విక్కుల సంఖ్య-భారతంలోని అక్షౌహిణుల సంఖ్య-యుద్ధం జరిగిన రోజుల సంఖ్య - ఇవన్నీ '18'లే.

ఇక ఒక్కొక్క అక్షౌహిణిలోని ఏనుగుల సంఖ్య 21870(9). గుర్రాలు 65610(9). కాల్బలం 1,09,360(9). మొత్తం అక్షౌహిణిలో ఉండే జీవుల సంఖ్య 2,18,700(9). మహాభారతానికున్న అసలుపేరు 'జయ' అనేది. సంఖ్యాశాస్త్రం ప్రకారం 'క' నుండి 'జ' 8వ అక్షరం కాబట్టి 'జ' అంటే 8. యరలవ లలో 'య' 1 కాబట్టి 'య' అంటే 1. జయ అంటే 81 కావాల్సి వస్తాంటే 'అంకానాం వామతోగతిః' నియమం ప్రకారం '18' అవుతుంది. 'జ' నుండి 'య' వరకూ ఉన్న అక్షరాల సంఖ్య కూడ 18. 18 తర్వాత 98 వరకూ 28,38.....ఇలా ఏ అంకెల మొత్తాన్ని కూడినా '9' రాదు. అందుకే '108' పేరిట భగవన్నామాలుంటాయి.

❀ ❀ ❀

19వ సర్గము

తన చావుకోసం వచ్చాడు రావణుడు

"తతో దృష్ట్వైవ వైదేహీ రావణం రాక్షసాధిపమ్ ।
ప్రావేపత వరారోహా ప్రవాతే కదలీ యథా ॥ (2)
అను వ్రతాం రామ మతీవమైథిలీం ప్రలోభయామాస వధాయ రావణః ॥ (23).

రూపం, యౌవనం కలవాడూ, అనేకాభరణాలని ధరించిన వాడూ అయిన రావణుణ్ణి చూచి, పెద్ద గాలికి అరటిచెట్టులా సీత వణికి పోసాగింది. (1)

తొడలతో కడుపునీ, బాహువులతో వక్షఃస్థలాన్నీ కప్పుకొని ఏడుస్తూ కూర్చుండి ఉంది.

ఒంటికి పట్టిన మట్టే ఆభరణాలుగా, బురద పట్టిన తామరతూడులా, రామునివద్దకి సంకల్పమనే గుఱ్ఱాలున్న మనస్సనే రథంలో పోవాలని భావిస్తూ, మంత్ర ప్రభావంచే కట్టుబడిన త్రాచుపాములా, వృత్తశీల అభిజాత్యాలున్న వంశంలో పుట్టినా దుష్టవంశంలో పడ్డ కన్యలా, అపవాదుతో తొలగిన కీర్తిలా, శూరులు పోయిన సేనలా, నీరు ఇంకిన నదిలా, రావణునికి సీత కన్పడింది.

రాముడు ఏనాడైనా వచ్చి నిన్ను చంపకమానడని భయపెడుతూ, ఏడుస్తూ, దీనస్థితిలో సీతమ్మ ఉంటే, కేవలం తన చావుకోసమే (2) సీతమ్మను ఆశించాడు రావణుడు.

విశేషాంశాలు

(1) పెద్దగాలి రావణుడు, అరటిచెట్టు సీతమ్మ. వాయు విజృంభణం ఎంతో సేపుండదు. ఆ గాలి, అరటిచెట్టుని పడ త్రోయలేదు. లేదా ఆకులని పాడుచేస్తుంది. ఇంకా విజృంభిస్తే తల దించుకొనేలా (అపహరించి తేవడం) చేస్తుంది తప్ప, సమూలంగా నాశనం చేయలేదు. అయినా, అరటికి ఉన్న సంతానవృద్ధి (పిలకలు), చాల ఎక్కువది.

తల్లిచెట్టుకి ప్రమాదం కల్గినా, వంశం నాశనం కాదు. లోకంలోని చెట్లులోని అన్ని భాగాలూ ప్రయోజన పడతాయి. అరటిచెట్టు మరీని. శుభానికి ప్రతీక కూడా. వివాహానికి అరటిచెట్లని మండపాలకి కట్టేది, ఇలా సంతాన వృద్ధి కావాలనీ, ఒక గెల అనేక ఫలాలని కాసినట్లు ఒక్కొక్కరూ అనేక సంతానవంతులు కావాలనీను.

ఒక గెల వేయగానే, అరటి తల్లిచెట్టు ఉండనట్లు, (చెట్టుని కొట్టివేస్తారు) లవకుశజననం కాగానే, ఆమె అవతారపు ముగింపూ ఔతుంది.

రావణుడు పెద్ద గాలి అయితే, హనుమ సాక్షాత్తు వాయువు పుత్రుడు కాబట్టీ, రావణుడు హనుమకు లొంగుతాడని భావం. గాలి అరటి చెట్టుని తాత్కాలికంగా కుదిపివేసేటట్లు, రావణుడూ, ఈమెను కొంతసేపు వణికింపచేస్తాడని భావం.

2. తనకి కావలసింది అమ్మవారి ద్వారా అయ్యవారి చేతిలో మరణమే. ఆ విషయాన్ని మరోవిధంగా చెప్పాడు మహర్షి.

స్త్రీ కి 'ఉదరం' సంతానానికి ప్రతీక. రావణుడు వచ్చేనరికి తొడలనీ,కడుపునీ కలిపి, కన్పించనీయకుండా చేస్తోంది -అంటే (తన సంతానమే రావణుడు కూడా గదా!) నా సంతానాన్ని రక్షించుకోవాలని నేను తపిస్తూంటే, వీనికి ఈ దుర్బుద్ధి పుట్టి నశింపజేసికోవాలనుకుంటున్నాడేమో? అని దుఃఖిస్తోందని భావం.

* * *

20వ సర్గము

సీతా! నా గురించి చెప్పుకుంటాను–విను!

"స్వధర్మో రక్షసాం భీరు! సర్వథైవ న సంశయః ।
గమనం వా పరస్త్రీణాం హరణం సంప్రమథ్య వా ॥ (5)

రామసమాగమాన్నే వరంగా కోరుతూ, తపస్సు చేస్తూన్న సీతతో రావణుడు 'ఓ! సీతా! నీ ఉదరాన్నీ, వక్షఃస్థలాన్నీ ఎందుకు దాచుకుంటావు! ఎవ్వరూ ఇక్కడలేరు. పర స్త్రీలని అపహరించడం, వారితో వినోదించడం మా జాతి ధర్మం (1), అయినా, నీవు నన్ను కోరితే తప్ప స్పృశించను. (ఏవం చైతదకామాం తు న త్వాం స్ప్రక్ష్యామి మైథిలి! |6| నాయందిష్టములేని నిన్ను - లేదా - అకామ= అ= శ్రీమహా విష్ణువునందు, కామ=ఇష్టము గలిగిన నిన్ను- స్పృశించను అని అర్థం).

ప్రవహించిన నీరు వెనక్కి రానట్లే, పరిమళ ద్రవ్యాలతో, వస్త్రాభరణాలతో, సుఖకర పానీయాలతో వెళ్ల బుచ్చ వలసిన నీ యౌవనం, పూలులేక, మలిన వస్త్రాలతో, ఆభరణ హీనంగా, ఉపవాసాలతో గడిచిపోయినట్లైతే ఇక తిరిగిరాదు కదా! ఏ అవయవంలోనూ దోష మేలేని నీ రూపాన్ని ఎవరు స్మరించకుండా ఉండగలరు? (ఈ శ్లోకాలన్నింటిలోనూ పైకి వేఱర్థం తోస్తుంది. లో అర్థం అది కాదు. నిజంగా, ఒక కాముకునిగా రావణుడు, సీతమ్మతో పల్కే పల్కులే ఇవైతే, వీటిని పారాయణం చేస్తే సకల కార్యాలూ నెరవేరడం ఆశ్చర్యం కాదా? పైగా ఇలాంటి వర్ణనలు మఱే యితర గ్రంథాలలోనూ కన్పించవేమి ?

కాబట్టి ఇది అమ్మవారి అంగాంగ వర్ణనగా భావించాలి. చంద్రునితో సమానమైన నుదురు కలదానా! అని రావణుడన్నాడంటే, అష్టమీ చంద్ర విభ్రాజదలిక స్థలశోభితా' అనే లలితా సహస్ర నామ మన్నమాట. దొండపండువంటి పెదవిగల దానా! అంటే 'నవ విద్రుమ బింబ శ్రీ న్యక్కారి రదనచ్ఛదా' అనే లలితా సహస్ర నామమన్నమాట. ఇలా సర్వత్రా అన్వయించుకోవాలి. నిత్యం దేవీఖడ్గమాలనీ, వనదుర్గా మంత్రాన్నీ పారాయణ చేసేవాడూ, ఖడ్గరావణ మంత్రాన్ని పొందినవాడూ, అనితర శివభక్తి తత్పరుడూ ఐన రావణునికి, సీతమ్మ ఎవరో తెలియదని మనం అంటే, అంతకు మించిన అద్భుతం మఱొకటి లేదు.

సర్వలోకాలతోనూ విరోధించి, సకల రహస్యాలనీ ఎఱిగిన రావణునికి, విష్ణు భార్యతో సరససల్లాపమా? రాక్షస విధానంగా ఉంటూనే, వారికి మోక్షమిప్పించాలని, తన నిజరూపాన్ని దాచుకొని, ఇలా ఉన్నాడు. ఇదే 'వైర భక్తి'. దానిని, భక్తి విధానాలలో ఒకటని, మహర్షులే అంగీకరిస్తే రావణుడు సీతని కామదృష్టితో అపహరించాడంటే ఎలా సమంజసం ? దుర్మార్గుడు కాబట్టి రావణ వధని రాముడు చేసాడంటే, మఱి లంకా రాక్షసుల సందఱినీ రాముడెందుకు చంపలేదు ?

రామబాణంతో వధింపబడేంత తపశ్శక్తి, యోగ్యతా - నిత్యాగ్ని హోత్రీ, వేద ధ్యానాల మధ్య మేల్కొనేవాడూ - నిత్య శివపూజా ధురంధరుడూ, భక్తితో కైలాసాన్నే ఎత్తేంత వాడూ - అయిన రావణునకే ఉన్నాయి. పైకి, ఎలా కైకమ్మ, రాముని వనవాసాలకి పంపిన దుర్మార్గురాలిలా కన్పిస్తూ, లోపల, అవతార ప్రయోజనాన్ని రాముడంతటి వానికి కల్పించిన ఉత్తమురాలో, అలాగే రావణుడు కూడా, పైకి దుర్మార్గునిగా అన్పించి, (స్వయంతీర్ణం పరాంస్తారయతి) తాను ఉత్తీర్ణుడై, ఇతరులని (రాక్షస జనాన్ని కూడ) మోక్షార్హులనిగా చేసాడు. అంత గొప్పవాడు కాబట్టే, రావణుడు చెప్పిన మహన్న్యాసాన్నే, ఈ నాటికి శివాలయాల్లో చెప్తూ అభిషేకం చేస్తున్నారు.

తెలిసి, మోక్షంకోసం ఆడే నాటకం కాకపోతే, రావణుడు, నిస్సహాయుడైన భరతుణ్ణి చంపి, అయోధ్యని స్వీకరించడేమి? లేదా శూర్పణఖ భర్తని చంపినవాడు, శూర్పణఖ వలన ఇదంతా కల్గిందని, రాక్షసాలోచన ప్రకారం దాన్ని వధించడేమి? విభీషణుడు శత్రుపక్షానికి పోతే, అతని భార్య, దాసీలను, కూతురిని మాత్రం ఎంతో గౌరవంగా చూస్తూ, ఇక్కడే ఎందుకు ఉంచ దలిచాడు?

ఏ పూజని చేయదలచినా ముందుగా 'ఆవాహయామి' అంటాం. ఎందఱో దేవతలు ఉంటే, ఏ దేవుణ్ణి మనం సేవించ దలిచామో సంకల్పించి, ఆయనను ఆవాహన చేస్తాం. అంటే మన దగ్గఱ ఉన్న పసుపు ముద్దలోనికి ఆయన వచ్చినట్లు భావించాలి. ఆ మీదట ఆ పసుపు ముద్దకి కుంకుమ అద్దినా, స్నానం చేయించినా, భగవంతునకే, అని అన్పించాలి. అలా సీతయందు సాక్షాల్ లక్ష్మీస్వరూపాన్ని ఆవాహన చేసిన రావణుడు, తాను స్వయంగా అమ్మవారితో మాట్లాడుతున్నట్లే సంభావిస్తున్నాడు.

ఏదైనా ఒక పూజని చేస్తూ "సహకుటుంబ క్షేమ - స్థైర్య - విజయ - అభయ - ఆయుః - ఆరోగ్య - ఐశ్వర్య - అభివృద్ధ్యర్థమ్" అని సంకల్పం చేస్తాం. రావణునికి సహకుటుంబం రాక్షస జనం. పూజని మనవారందఱూ ఉండగా మనం చేస్తున్నట్లే,

రావణుడూ తన వారిని వెంట తెచ్చుకున్నాడు. అంగవైకల్యమనేది పురాకృత పాపానికి సాక్ష్యం కాబట్టి, అంగవికలురాం(డు మఱింతగా అమ్మవారిని సేవించి తరించాలని ఆమె చుట్టూ ఉంచాడు. 'స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః" అని గీత. తమతమ ఉద్యోగ ధర్మం ప్రకారం ఉండాలని భావించిన రాక్షసస్త్రీలు ఆయుధదారులై ఆమెని హింసిస్తూ బెదిరించసాగారు. సీతా విశేషం తెలుస్తున్న కొద్దీ, వారిలో మార్పు రాసాగింది) ఏ ఒక్కరికీ ఎప్పటికీ అనుమానం రాకుండా ఉండేందుకై స్త్రీలనే ఆమెకు కాపుగా ఉంచిన పూజారి రావణుడు.

ఓ ! స్త్రీ ! ఉత్తమ స్త్రీలు - అనిపించిన ఎందఱినో, ఇక్కడ - అక్కడ అనే భేదం లేక ఎల్లకాలమూ తెచ్చాను. వారందఱికూ నీవు పట్టమహిషివి కమ్ము! నీ రూపంలాటి మరో రూపాన్ని బ్రహ్మ చేయలేక పోయాడు. నిన్ను చూస్తే, ఎవరికి మోహించాలనే బుద్ధి కలుగదు ? (ఈ దేవత - ఆ దేవత అని చెప్పగా, అందఱు దేవతలనీ సేవించాను. నాకు మోక్షమిచ్చేది నీవు - అని తేలిపోయింది. ఇప్పుడా?! అనరణ్యుని కాలం నుండి ఎదురు చూస్తూంటే, నేటికి నిన్నూ - నీ భర్తనీ తెలిసికోగలిగాను. నా దేవాలయంలో నీకే అగ్రస్థాన మిస్తాను. అశేష జన మోహినివి నీవు). (ఇది లలితా త్రిశతి మొదటి శ్లోకంలోని అమ్మవారి నామం).

ఓ! సీతా! అనేక లోకాల నుండి బలాత్కారంగా రత్నాలని తెచ్చాను. నా రాజ్యం, ఈ సంపదా నీదే. నా వాణ్ణిగా నన్ను అనుగ్రహించు. (దొంగతనం చేయడమే ఒక హీనమైనపని. దాన్ని కూడా, ఒక 'రాజు', పైగా లంకాధినేత - అంతటివాడు చేయడం ఇంకా క్షుద్రం. ఆ విషయాన్ని అందఱిలో చెప్పడం - అందునా తన దాసదాసీజనం, వెనుక ఉండగా చెప్పడం రావణుడు చేస్తున్నాడు. ఔచిత్యం తెలియక కాదు. దేవుని ముందు - (అపరాధ సహస్రాణి క్రియంతే అహర్నిశమ్మయా - దాసోఽయ మితి మామ్మత్వా క్షమస్వ పరమేశ్వర) - అంటాం. "అనేక దోషాలు ప్రతిదినమూ చేస్తున్న నన్ను, దాసుడనే అనుగ్రహ భావంతో క్షమించు" అని భావం).

సమస్తావయవాల్లోనూ దోషంలేని ఓ సీతా! అనేక ఆభరణాలతో అలంకరించుకొన్న నిన్ను, చూడాలని ఉంది. నీ కోసం ఈ పృథివిని జయించి నీ తండ్రి జనకునికి ఇస్తాను. నన్ను ఎదిరించినవాడు - ఎదురింపగల వాడు - జగత్తులో లేరు. సురాసురులు చాల మార్లు యుద్ధంలో ఓడారు. నా ద్వారా అన్నీ ఆజ్ఞాపించి చేయించుకో! (సర్వారుణానవద్యాంగీ - సర్వాభరణభూషితా అనే లలితానామాల అర్థంపైది. పృథివిని జయించి జనకునకీయడం విచిత్రమైన మాట.

మిథిలాయాం దహ్యమానాయాం నమే దాహో౽స్తి కశ్చన - (తన మిథిలానగరం తగులబడుతోందంటే కూడా, నాకేమీ అగ్ని కన్పడడం లేదు) అనేంతటి వైరాగ్య భావం ఉన్నవాడూ, సీతమ్మ తండ్రీ, జనకుడు. పట్టాభిషేకం జరుగబోతోందన్నా, భంగమైంది అన్నా, అరణ్యాలకి పోతున్నా రన్నా ఒక్కమాటు ఆయన వచ్చిన దాఖలా లేదు. అలాంటి వానికి భూమిని జయించి ఇస్తానని రావణు డంటున్నాడు. జనకుడెలాటివాడో తెలియకనా? శివ ధనుస్సు గురించి దేశదేశాల ప్రచారం సాగినప్పుడు జనకుని గూర్చి రావణునకు తెలియదా ? తానే వెళ్లి శివధనుస్సు విఱిచి ఉంటే, సీతమ్మ పెళ్లి రామునితో కాక, తనకి మోక్షమిచ్చేవాడు లేకపోయేవాడు. అదీ కాక దేవతలు, రావణుని శివ భక్తిని గమనించి ఇతడు రాకండా ఉండడానికై వైష్ణవధనువు కాక, శివ ధనుస్సుని ఉంచారు. పెళ్లికి పరీక్షగా వైష్ణవ ధనువున్నట్లైతే అంతపనీ చేసేవాడే, శివధనుస్సు విఱిగాక, వైష్ణవధనువుని తెచ్చాడు పరశురాముడు.

శివధనుస్సుని ఎక్కుపెట్టు ! - అంటే, రాముడు విఱుగగొట్టాడు. కూడ. ఇక మళ్లీ, ఆ సభలోనే పొరపాటున రావణుడుండి - నేనూ ఆ పని చేయగలను అనకుండా ఉండేందుకై. ఇలాటివి దేవరహస్యాలు. అందుకని జనకుని శివభక్తి, యజ్ఞయాగాది విధానం తెలిసిన రావణుడు ఆయనకు భూమి నిస్తానన్నాడంటే 'ఒట్టిది' అని అర్థం. ఇక తన అహంకారానికి తగిన పల్కులు పల్కాడు. కారణం, భగవంతుడు తమోగుణాం నిండినవాణ్ణి తప్ప సంహరించ(లే)డు గనుక !)

ఓ సీతా! నారబట్టలు కట్టే రాము డెక్కడ ? పట్టువస్త్రాలని ధరించే నేనెక్కడ! సంపద లేనివాడు అతడు. ఐశ్వర్యవంతుణ్ణి నేను. అరణ్యాలలో తిరుగుతూ, వాన ప్రస్థుడై అతడు ఉన్నాడు. నేను బంగారు లంకలో ఆనందంతో ఉన్నాను. రాముడు బ్రతికి ఉన్నాడో లేదో! (సత్సంగత్వే నిస్సంగత్వమ్ - నిస్సంగత్వే నిర్మోహత్వమ్ - నిర్మోహత్వే నిశ్చలతత్త్వమ్ - నిశ్చలతత్త్వే జీవన్ముక్తిః - అని ఆది శంకరుల సూక్తి. సత్పురుషుల సాంగత్యం వలన, విషయాలకి దూరంగా ఉండే స్థితీ - దానివలన 'ఇది కావాలి - అదే కావాలి' వంటి మోహభావం లేకపోవడం - దానివలన నిశ్చలత - దాని వలన జీవించి ఉండగానే మోక్షం లభిస్తుందని భావం. రాజ్యాన్ని విడవడమే కాక - అరణ్యజీవనమే కాక - నార బట్టలని ధరించడం, నిస్సంగతకు కారణం. నేను (రావణుడను) అలాటి స్థితికి ఎదగలేక ఇంకా మోహభ్రాంతిలోనే ఉన్నాను అని భావం.)

ఓ స్త్రీ ! నీ నేత్రాలూ, నీ నవ్వూ, నీ పలువరుసా, నీ సర్వాంగ సౌందర్యమూ గరుడుడు సర్పాలని హరించినట్టు నన్ను హరిస్తున్నాయి. లక్ష్మీదేవికి ఉత్తమ అప్సరః

కాంతలవలె నా భార్యలు నీకు సేవ చేస్తారు. (గరుడుడు పాముని పట్టుకున్నట్లు నీ సౌందర్యం నా మనస్సుని హరిస్తోంది - అనే రావణ వాక్యం ఆలోచించదగినది. సీత గరుడుడితోనూ, రావణుడు పాముతోనూ పోల్చబడ్డారు. ఇది కవి చెప్పిన వాక్యంకాదు. రావణుడు స్వయంగా పల్కినది.

గరుడునికి పాములకి విరోధం ఉన్నట్లు, దేవతా స్త్రీకి నీకూ, రాక్షసునికి నాకూ, విరోధం ఉంది. ఈ విరోధం, మన మధ్య ఇప్పుడు ప్రారంభమైంది కాదు. ఒకప్పుడు కలిసి ఉన్న, పాముల తల్లి అయిన కద్రువకీ, గరుడుని తల్లి ఐన వినతకీ విరోధం వస్తే, గరుడుడు, తనకి పాములే ఆహారం కావాలని అన్నాడు. దేవతల తల్లి అదితి. రాక్షసమాత దితి. వీరిరువురూ కలిసి ఉన్నా సంతానం కల్గాక వేఱయ్యారు. అలాగే, నీకూ నాకూ వైరం, అంత ప్రాచీనమైనది. అందుకే జన్మ పిమ్మట జన్మని నేను ఎత్తుతూ ఉండడం- ప్రతి జన్మలోనూ నిన్నాశ్రయించిన దేవుడైన విష్ణువు, నన్ను వధించడమూ సాగుతోంది. వైరం సహజమనీ, కృత్రిమమనీ రెండు తీరులు. ఏదో ఒక కారణంవల్ల కల్గినది కృత్రిమవైరం. పుట్టుకతోనే ఎలుక - పిల్లి; పామూ - ముంగిసా; లా ఉన్నవైరం, సహజవైరం లేదా జన్మ వైరం. అలాంటి సహజవైరమే గరుడునికి సర్పాలకీ మధ్య ఉండాలని, కృత్రిమ వైరం రాగా, యాచించాడు గరుడుడు. కాబట్టి ఓ సీతా! సహజవైరం 'మరణాన్తాని వైరాణి' అన్నట్లు చావుతో తప్ప ఎలా అంతం కాదో, అలాగే పామైన నన్ను చంపి, గరుడుడైన నీవు శ్రీమహా విష్ణువునకు ప్రీతిపాత్రురాలివి కమ్ము! ఈ గరుడుడు ఈ పాముని చంపినా, గరుడ - సర్పాల వైరం శాశ్వత కాలం ఉండేది కాబట్టి, ఎప్పుడూ రాక్షసులు, పతివ్రతలకు విరోధులే. 'అందుకని నన్ను చంపు' అని రావణుని ప్రార్థన అతి స్పష్టంగా, మోక్ష కామంతో ఈ ఉపమలో కన్పిస్తుంది.

సీతమ్మ విషయంలో రావణునకు 'తల్లి' భావమే ఉందనడానికి, అరణ్యకాండలో సీతాపహరణం జరిగేప్పుడు వాల్మీకి 'జగ్రాహ రావణస్సీతాం బుధః ఖే రోహిణీమివ **(అరణ్య 50/17)** - బుధుడు తన తల్లి అయిన రోహిణిని తెచ్చినట్లు సీతని గ్రహించాడు - అనడమే సాక్ష్యం. సీతని తెచ్చేప్పుడు కూడ - మూర్ధజేషు కరేణచ - జుట్టు ఎడమచేత్తో పట్టి, కుడిచేత్తో మోకాళ్ల క్రింద చేయివేసి, రోగిష్ఠియైన తల్లినిలా ఎత్తికొని రథంలోకి చేరవేసాడు. జుట్టుమీద చేయి వేయడం అవమానించాలని కాదు. అలనాటి వేదవతిగా ఉన్న ఆమెని, జుట్టు, పట్టుకొంటేనే శాపమిచ్చింది. ఆ శాపమిచ్చిన ఆమే, ఈమే ఒకరా? కారా? అని తెల్సుకోడం కోసం ఈ విధానం. ఇలా అనేక ఉదాహరణలు మోక్షార్థియై రావణుడు ప్రవర్తించాడని నిరూపించేందుకు కన్పిస్తాయి - (నా అరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వివరింపబడ్డాయి.)

ఇది నా అభిప్రాయం కానేకాదు. మహేశ్వర తీర్థుడు మొదలైన వ్యాఖ్యాతలు అంగీకరించినదే. అసలు - రాముడే విష్ణువు - రాముడు కానేకాదు. సీతే లక్ష్మి - సీత కానే కాదు. వానరులే దేవతలు - వానరాలు కానేకాదు. శ్రీమద్రామాయణమే బ్రహ్మవిద్య - రామకథ కానేకాదు. ఇన్ని అసలువి, వేటొకటి కాగా - ఒక్క రావణుడు, వేటొకడు ఎందుక్కాడు? రావణుడు జయుడనే ద్వారపాలకుడు. అందుచేత శ్రీమద్రామాయణాన్ని రామకథగా - బ్రహ్మ విద్యగానూ, సీతా కథగా - పరమేశ్వరీతత్త్వం గానూ, రావణవధలా - తమోనాశకం గానూ, అన్వయించుకోవాలని గదా పెద్దల మాట).

"పిబ విహర రమస్వ భుంక్ష్వ భోగాన్ - ధననిచయం ప్రదిశామి మేదినీం చ -
మయి లల లలనే యథాసుఖం త్వం - త్వయి చ సమేత్య లలంతు బాంధవాస్తే! (35)
ఓ లలనా! పానీయాలు త్రాగు. విహరించు. ఆనందించు, నైవేద్యాన్ని స్వీకరించు. మా ధన ద్రవ్యాలని ఇస్తాను - భూమిలో కూడా - గ్రహించు. నీకు ఏ అడ్డూ లేదు. (ఇదీ పూజలోని భాగమే. "అమ్మవారికి, పానీయం సమర్పయామి - మహా నివేదనం కరిష్యే - అశ్వానారోహయామి - డోలామారోహయామి - చామరైర్వీజయామి - పానీయమిస్తున్నాను - నైవేద్యం పెడుతున్నాను. గజాలని - అశ్వాలని ఎక్కించుతున్నాను. చామరలతో వీస్తున్నాను" వంటివి అమ్మవారితో పల్కేవే గదా ! కాబట్టి రావణుడు, నిశ్చయంగా అమ్మవారికి సేవని, భంగ్యంతరంగా చేస్తున్నాడని భావించాలి. ఇది నిజం కాకపోతే (1) మనకి పారాయణ ఫలితమూ రాకపోవాలి, (2) అమ్మవారికి ఇప్పటి ఈ మాటలతోనే పూజ చేస్తూన్నప్పుడూ, ఈ విధంగా అంటున్నప్పుడూ, మన భావం పవిత్రమూ కాకపోవాలి కదా!).

విశేషాంశాలు

(1) సు+అధర్మో రక్షసాంభీరు - అని విభాగం. ఇతర స్త్రీలని తేవడం రాక్షస విధానం ప్రకారం, ధర్మమే అయినా, పెద్ద 'అధర్మం' అని తెలుసుననే పదవిభాగం వచ్చేలా, శ్లోకరచన ఉండడం గమనించాలి.

(2) "కిం కరిష్యసి రామేణ - సుభగే చీరవాససా - నిక్షిప్త విజయోరామో గతశ్రీర్వనగోచరః - వ్రతీ స్థణ్డిలశాయీ చ శంకే జీవతి వా? న వా? న హి వైదేహి రామస్త్వాం ద్రష్టుం వాప్యుపలప్స్యతే" (26 । 27) అనేవి మూలశ్లోకాలు. రెండర్థాలనీ ఇచ్చేవి.

❋ ❋ ❋

21వ సర్గము

రావణా! మృత్యువుని కొని తెచ్చుకోకు!!

తృణమంతరతః కృత్వా ప్రత్యువాచ శుచిస్మితా
నివర్తయ మనో మత్తః స్వజనే క్రియతాంమ్మనః॥ (1)

రావణ వాక్యాలని విని వణకుతూ, చూచే వారికి జాలి గొల్పుతూ, దీన స్వరంతో మాటలాడదలచినదైన సీత, పర పురుషునితో, అందునా సభ్యతమీటి మాట్లాడే వానితో మాట్లాడడం తగదని భావించి, గడ్డిపోచని (1) తమ ఇద్దటి మధ్యా ఉంచి అగ్నిహోత్రంలా పవిత్రమై - వానిని దహించివేయగల - నవ్వుతో (2) మాట్లాడ ప్రారంభించింది.

"రావణా ! నా నుండి మనస్సు మళ్లించుకొని, నీ వాళ్లని ఆదరించు. పవిత్ర వంశంలో పుట్టి, పూజ్యమైన వంశానికి కోడలిగా వెళ్లాను. పాపిష్ఠివానికి మోక్షం లేనట్లు, నీకు నన్ను కోరి ప్రయోజనం లేదు. నాకు రాముడే భర్త. ఇతర భార్యలని నువ్వాశించడ మంటే, నీ భార్యలని యితరులు ఆశిస్తే "అంగీకరిస్తావని" భావమౌతోంది. తన భార్యని కాదని ఇతర స్త్రీలని ఆలోచించేవాడు, పరాభవింపబడతాడు సుమా ! 'యథా తవ తథాన్యేషాం దారా ర క్ష్యా నిశాచర- ఆత్మాన ముపమాం కృత్వా స్వేషు దారేషు రమ్యతామ్॥ (7). నువ్వు నీ భార్యలనిలా, ఇతరులుకూడా తమ భార్యలని రక్షించు కోవాలని భావింపరా? ఇంతకూ, మీ పట్టణంలో మంచి చెప్పేవారు ఉండరా ? ఉన్నా నువ్వు వారి నాశ్రయింపవా? ఆశ్రయించినా వాళ్లు చెప్పింది వినవా ? ఆశ్రయించి విని ఉండలేదని, నీ బుద్ధి చెప్తోంది. ఇది వంశనాశనకరం. కాని, నీ రాష్ట్రంకోసం, రాక్షస జనంకోసం విను. లేదా నీ తప్పుకి, లంక అంతా నాశనమౌతుంది. అదృష్టంకొద్దీ దుర్మార్గుడు నశించాడని, నిన్ను గూర్చి భావిస్తారు.

"శక్యా లోభయితుం నాహ మైశ్వర్యేణ ధనేన వా - అనన్యా రాఘవేణాహం భాస్కరేణ ప్రభా యథా॥" (15) అధికారం కాని, సంపద కాని నన్ను లొంగదీయలేవు. సూర్యుడూ, కాంతీ ఎలా కలిసి మాత్రమే ఉంటాయో, అలా నేనూ, నా భర్తా ఉంటాం శాశ్వతంగా (3). బుద్ధిమంతుడూ, విదితాత్ముడూ అయిన బ్రాహ్మణుణ్ణి ఆశ్రయించుకొనే వేదవిద్యలా, నేను ఆ రాముని భుజాన్నే ఉపధానంగా (తలదిండు - తలగడ) చేసికొని ఉంటాను. "మిత్ర మౌపయికం కర్తుం రామః స్థానం పరీప్సతా - వధం చానిచ్ఛతా ఘోరం త్వయాఽసౌ పురుషర్షభః - విదిత స్స హి ధర్మజ్ఞ శ్శరణాగత వత్సలః - తేన "మైత్రీ" భవతు తే "యది జీవితు"మిచ్ఛసి (19 & 20). "ఎంతో ఆశపడి కష్టంగా

తెచ్చానుగదా! ఇప్పుడు ఏం చేయాలి ?" అని భావిస్తున్నావా ? అడవిలో ఒంటరిగా ఉండి, దిక్కులేక ఏడుస్తున్న ఆడఏనుగు వద్దకి, దాని మగఏనుగుని తెచ్చి దుఃఖం పోగొట్టినట్లు, నా భర్తను తే. నీవు సుఖంగా ఉండాలని భావిస్తే, లంకావధ జరుగ రాదని తలిస్తే, ఇహ – పర లోకాలు రెండూ కావాలని అనుకుంటే, ఈ పని చెయ్యి. చంపడానికి సరిపోయేంతటి పాపం నువ్వు చేసినా, నీ చేతిలో ఆయుధం లేకపోతే విడిచి వేస్తాడు రాముడు. నీకు విలువైన నగలు ఆభరణాలయితే, ధర్మమే ఆతనికి ఆభరణం. తన విషయంలో చేసిన అపరాధం కంటె, తనని ఆశ్రయించిన వారి విషయంలో చేసిన అపరాధాన్ని ఎక్కువగా భావిస్తాడు రాముడు. నీవు బ్రతుకదలిస్తే, వానితో మైత్రి చేసుకో. (4) రామలక్ష్మణ బాణాలు, మీద పడకుండా, వారి వింటి నారిశబ్దాలని వినకుండా, నన్నిచ్చి, చావునుండి తప్పుకో. మూడడుగులతో త్రివిక్రముడు లక్ష్మిని తీసికొని పోయినట్లు, నా భర్త కొంతకాలంలో, నన్ను తీసికొని పోతాడు. రాముని యుద్ధం, నీకు తెలియదు. జనస్థానంలోని రాక్షసులని వధించడం, విన్నావేగాని చూడలేదు. వినికూడా, అసమర్థునిగా ఉండిపోయి, నన్ను దొంగతనంగా తెచ్చావుగాని, పౌరుషంతో ఎదురుబడి యుద్ధంచేసి మాత్రం తేలేదు గదా ! పెద్దపులుల వాసన తగిలిన కుక్క, జీవించాలనే భయంతో పారిపోయేటట్లు, వారి వాసన తగిలితే ఎప్పుడో బాగుపడేవాడివి. ఇంతకాలమూ, ఎదురుపడకుండా జాగ్రత్త పడుతున్నావు. యుద్ధమే జరిగితే నాతో మాట్లాడడాని క్కూడా నేడు ఉండే వాడివి కావు. సూర్యుడు, తన కిరణాలతో నీటిని పీల్చినట్లు, నీ ప్రాణాలని రామలక్ష్మణులు హరించడం నిశ్చయం. ఊర్ధ్వలోకమైన కైలాసానికి పోయినా, అధో లోకమైన సముద్రం లోపలి వరుణ సభాభవనంలో ఉన్నా (5) నువ్వు జీవించి ఉంటే, రామబాణం వధింపక మానదు. పిడుగుపడ్డ వృక్షంలా, సమూలంగా నాశనమౌతావు. కాబట్టి మృత్యువుని కొని తెచ్చుకోకు" అంది సీత

విశేషాంశాలు

ఈ గడిపోచ శ్లోకానికి 15 అర్థాలు :

(1) గడ్డిపోచ వేయడంలో అనేకార్థాలున్నాయి. (i) దుర్మార్గుడైనా, తన వద్దకు వస్తే గౌరవించాలి. (ఆసనం చాన్న ముదకం దేయమ్) ఆసనము, అన్నము, నీరు– నీటినియ్యాలి. చివరి రెండూ లేని పక్షంలో ఆసనాన్నైనా ఇచ్చి కూచో బెట్టాలి. అందుకు తృణం (గడ్డిపోచ), (ii) మూర్ఖుడివీ, పరస్త్రీ అపహర్తవీ అయిన నీకు ఆసనం – అన్నం – నీరూ అన్నీ ఇదే-అనికూడా తృణం. (iii) (స్తంబేన సలిలేన వా పంక్తిభేదః) దుర్మార్గులతో కలిసి భోజనం చేయరాదు. మనం కూర్చున్న పిమ్మట వాడు వస్తే, వానికీ మనకూ మధ్యగా, తృణం గాని, ఒక గీతలా నేలమీద నీటిని వేసినా, ఆతని పంక్తిలో కూచున్నట్లూ, సహపంక్తిలో భోజనం ఆరగించినట్లూ కాదు. అలాగే, అత్యవసరంగా

ఎక్కడికైనా వెళ్లవలసి వస్తేకూడా, తోటివారి భోజనం ముగిసేవఱకూ లేవరాదు. అలాటప్పుడు పంక్తి భేదాన్ని నీటితో, లేదా, దర్భతో చేయడం సంప్రదాయంగా వస్తోంది. ఈ దుర్మార్గునితో, తాను (సీత) చేరి ఉండలేదని చెప్పడానికి ఈ తృణం. (iv) (స్వయం నేక్షేత పురుషాన్) తాను తనకుగా పర పురుషులతో మాట్లాడరాదు. వాడు వచ్చి పలుకరిస్తున్నాడనీ, అది తన కిష్టముగానిదనీ, మర్యాదకోసం సమాధానాలు చెప్తున్నాననీ ఇతరులకి సూచించడానికి ఈ తృణం. (v) జ్ఞానేన హీనః పశుభిస్సమానః- జ్ఞానం లేని నీవు పశువుతో సమానం. ఇదిగో నీకు ఆహారం - అని ఈ తృణం. (vi) తృణమివ లఘుమేనే - గడ్డిపరక ఎంత అల్పమో - పుట్టుక నుండి మరణం వఱకూ - అంత తేలిక వాడివని చెప్పడానికి ఈ తృణం. (vii) నీ లంకారాజ్యం, ఐశ్వర్యం అన్నీ దీనితో సమానమని ఈ తృణం. (viii) బ్రదుకదలిస్తే ఈ గడ్డిపోచ నోటకరిస్తే, జీవింప అఱ ఉన్నవాడివని రాముడు చంపడు. చంపనీయను కూడ. అందుకే ఈ తృణం. (ix) అవతారమూర్తియైన నా ప్రభువు ఎక్కడినుండైనా రాగలడు. అహంకరించావా? దీనిలో నుండి వచ్చి వధిస్తాడు. జాగ్రతపడు! అని ఈతృణం. (x) నీకూ—నాకూ మధ్య ఈ పచ్చగడ్డి వేస్తే, భగ్గుమనేంత విరోధముందని గమనించు. (xi) ఒకప్పుడు నా ప్రభువు, వామనావతారంలో ఇదే గడ్డితో మీ రాక్షస గురువుని శుక్రాచార్యుణ్ణి కన్నులేనివాణ్ణి చేసాడు. మీ గురువుకే దిక్కులేక పోతే నీ వొక లెక్కా? అని ఈ తృణం. (xii) దర్భ మంత్రించి విడిస్తే ఇంద్రునివద్దకు వెళ్లినా, కాకాసురునికి దిక్కు లేకపోయింది ఒకప్పుడు - మంత్రించక ముందు జాగ్రత్తపడు ! అని యీ తృణం. (xiii) ఆయన క్కాదు. నాకైనా మవ్వు దీనితో సమానం. నేను కోపిస్తేనా - అని యీ తృణం. (xiv) పంటపొలంలో కన్పడే యీ గడ్డిని, ఎంతటి అల్పుడైనా, పంటకి అడ్డు - అని పీకివేస్తాడు. రాముడంతటి వాడు ఉండనిస్తాడా ? అని యీ తృణం. (xv) ఇదీ ఒక ఆకే. బ్రతికి ఉంటే, దీన్నైనా తిని జీవించవచ్చు. బ్రదికే విధమాలోచించుకో అని ఈ తృణం. ఈ అన్ని భావాలలోనూ తల్లికి, తన పుత్రుడు చెడిపోతూంటే రక్షించాలనే సహజ లవవ గోచరిస్తుంది.

(2) అగ్ని హోత్రంతో సమానమైన నవ్వు నవ్వింది. (i) నీవు నాశన మౌతావని సూచించడానికి, (ii) ప్రలయకాలంలో నా నవ్వుని తెలిసికొంటావని చెప్పడానికి, (iii) నా గుఱించి తెలియక, నన్ను బెదిరిస్తున్నావా ? అని భావిస్తూనూ, (iv) రామలక్ష్మణులులేనప్పుడు దొంగతనంగా తెచ్చి, నా ముందు ప్రగల్భాలు పలుకుతావేమి? - అని తనలో తాను నవ్వుతూనూ, (v) చీమని కప్ప మ్రింగబోతూ, గొప్పదాన్ని - అనుకొంటోందే కాని, తన వెనక పాము ఉందని తెలియడం లేదని ఆలోచిస్తూ (చీమ-సీత, కప్ప-రావణుడు, పాము- రాముడు) (vi) తల్లిముందు పిల్లవాడు కట్టడి

చేస్తూ పల్కే పల్కులని వింటూ ఆనందిస్తూ, భ్రుతిమించిన కారణంగా వీడికి ఈ జన్మకి కాలం మూడిందని ఊహిస్తూ" నవ్వింది.

(3) "సూర్యుడు – రాముడు. ప్రకాశం – సీత" అని సీత చెప్పింధి. ప్రకాశం సూర్యునిదే అయినా, ప్రకాశం వలననే సూర్యుడు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. అలాగే, సీత రామునిదే అయినా, సీతవలననే రాముని గొప్పదనం బయటపడుతుంది. ప్రకాశంలేని సూర్యునివలన ప్రయోజనం ఏ మాత్రమూ లేదు. ప్రకాశమూ, సూర్యుడూ అనే ఈ యిద్దఱూ లేకపోతే కలిగేది చీకటి. (రాత్రి ఫలితం నిద్రమత్తు. గాఢమైన తమోగుణం).

(4) చెట్టుని నఱుక దలచినవాడు, చెట్టుకొమ్మతో చేయబడిన కఱ్ఱ కల గొడ్డలి తేవాలి. భగవంతుడికి ద్రోహం తలపెట్టినా, వాణ్ణి ఆశ్రయించక తప్పదు. అహంకారివైన నువ్వు, శరణు కోరమని అంటే, అంగీకరించవు కాబట్టి, అతనితో 'మైత్రి' చెయ్యి. సుగ్రీవుడు ఒకప్పుడు రామునికి శరణు ఇచ్చానని ప్రగల్భం పలికి, మిత్రుడనే స్థితికి జాఱి, ఈనాడు రామునికి దాసుడుగా ఉన్నాడు. నువ్వుకూడా మైత్రి చెయ్యి. సుఖంగా ఉండడానికి వాని అనుగ్రహం కావాల్సినట్లు, సుఖమరణానికి వానితో విరోధం ఉండరాదు.

దోషం ఉన్న వాడే, శరణంటూ వస్తాడు. దోషాన్ని అదోషంగా గ్రహించడమే వాత్సల్యమంటే. కొద్దిగా నలిగిన గడ్డిని మూచూడని ఆవు, తాను ఈనిన దూడ ఒంటిని ఇష్టంగా నాకుతుందిగదా! సీత చెప్తోంది – ఆడు ఏనుగైన తన వద్దకు, మగ ఏనుగువంటి రాముని తెమ్మని. అతనివద్దకు తనని తీసికొని పొమ్మనడం లేదు. సీతవద్దకు రాముణ్ణి తెస్తే, లంకా రాక్షసులంతా గ్రహిస్తారు – "రావణుడు ముందు తప్పు చేసాడనీ – తరువాత దిద్దుకున్నాడనీను".

(5) కైలాసానికి పోయి, ఎత్తలేక పరాభవింపబడి, రావాలు (అఱుపులు) చేసి రావణుడివయ్యావు. వెళ్లినా ఆదరణ ఉండదు. పైగా ఆ కైలాసంలోని శంకరుడే, ఆరణ్యకాండ ప్రారంభం నుండీ ఈ విల్లుపట్టిన రాముడు. అధోలోకానికి వెడతానంటావా? మామయైన మయునితోనే నీకు విరోధం ఉందిగదా! ఎవరాదరిస్తారు? పాతాల కన్యలని తెచ్చావు. పట్టి బంధిస్తారు. లేదా ఆశ్రయమియ్యరు.

కాబట్టి – న స్మరత్యపకారాణాం శతమపి – అన్నట్లు నూఱు తప్పులు చేసినా లక్ష్యపెట్టనివాడూ, ఒక్క సహాయం చేసినా గుర్తుంచుకొనేవాడూ అయిన రాముణ్ణి ఆశ్రయించు.

❀ ❀ ❀

22వ సర్గము

చంపగల శక్తి ఉన్నా, రామాజ్ఞ లేదు!

"యథా యథా సాంత్వయితా, వశ్యః స్త్రీణాం తథా తథా ।
యథాయథా ప్రియం వక్తా పరిభూత స్తథా తథా ॥ (2)

రావణుడు, సీతావాక్యాలని విని "ఓ సీతా ! స్త్రీని పురుషుడు ఎంతెంత బ్రతిమలాడుతాడో, అంతంత లోకువ అవుతాడు. ఆమెకు ప్రియమైన మాటల్ని ఎన్నెన్ని, చెప్తే, అంతంతగా తర్వాతకాలంలో అవమాన పడతాడు.

ఇంతకీ, నా కోరికే కారణం. గుఱ్ఱాలని సారథిలా, నా కోపాన్ని మన్మథుడు ఆపుతున్నాడు. మాయా సంన్యాసినీ ! నేను నీకు సంవత్సరకాలం గడువు పెడితే, ఇంక రెండు నెలలే మిగిలి ఉంది. గడువు పూర్తికాగానే నా శయ్యనధిష్ఠించక పోతే, నా వంటవాళ్లు ప్రాతఃకాల భోజనం నిమిత్తం, నిన్ను ముక్కలు ముక్కలు చేస్తారు" అన్నాడు. (1)

ఇలా రావణుడు బెదిరించగానే, దేవగంధర్వ కన్యలు భయపడ్డారు.

తక్కినవారు ముఖావయవాలతో (కన్ను - పెదవి) భయపడ వద్దని సీతని ఓదార్చారు. వానికి దేహబలముంటే, నాకు పాతి వ్రత్య బలం ఉందనే ధైర్యంతో సీత ఇలా అంది.

"నివారయత యో న త్వాం కర్మణోఽస్మాద్విగర్హితాత్"-
తప్పు చేసావు నువ్వు. అయినా నీది తప్పని నీకు చెప్పి, నీ మేలుకోరి బ్రదికించ దలచినవాడు, లంకలో ఒక్కడు కూడా లేడు.

ఇంద్రపత్ని శచివంటి నన్ను నీవు కామించడం, రాముని శిక్ష పొందడానికే. మదపుటేనుగుతో కుందేలు పోరాడడం ధైర్యమనిపించుకోదు. పిఱికి పందవై నన్ను దొంగతనంగా తెచ్చిన నీ నాలుక, చీలికలు కావాలి. నీ తేనె రంగు కన్నులు, నేల రాలాలి.

'అసందేశాత్తు రామస్య తపసశ్చాను పాల నాత్। -
న త్వా కుర్మి దశ గ్రీవ.। భస్మ భస్మార్హ తేజసా॥ (20).

నా రాముడు ఆజ్ఞ ఈయలేదని ఆగాను కాని, లేదా నా పాతి వ్రత్య ధర్మం వలన ఏనాడో శపించి ఉండేదాన్ని (2).

విధి స్తవ వధార్థాయ విహితో నాత్ర సంశయః'(21/2). నీ చావు నిన్ను ఈ పని చేయించింది." అంటూ రావణుణ్ణి చూచింది.

రావణుని నడకకి తగిన విధంగా, కిరీటం కదుల్తోంది.

జ్యోతుల్లా కళ్లున్నాయి.

లేత ఎఱుపురంగు కుండలాలని చెవులకు ధరించాడు. నీల మేఘపురంగులో ఉంది ముఖం.

అఱచే గిరిగుహలా ఉంది నోరు.

విశాల భుజాలవాడు. బలిష్ఠమైన మెడకి, విలువైన హారాలు వ్రేలాడుతున్నాయి.

కన్నులు చెదిరే ఎఱ్ఱని పూలదండలని, ఆ హారాలమీద వేపి కొన్నాడు.

భుజాల చివర బంగారు బాహుపురులు వ్రేలాడుతున్నాయి. నల్లని 'వాసుకి' అనే పాములా ఒడ్డాణం నడుముకి ధరించాడు.

ఒళ్లంతా ఎఱ్ఱచందనం నిండగా, ఎఱ్ఱని ఉత్తరీయాన్ని హారాల క్రిందుగా కప్పుకొన్నాడు.

కల్పవృక్షంలానూ, మూర్తీభవించిన వసంతుడిలానూ, అలంకరించుకొన్నప్పటికీ శ్మశాన మండపంలా భయంకరంగా కన్పిస్తూ (3), "ఓ సీతా ! సాయంకాలపు సంధ్యని సూర్యునిలా, నా కాంతితో నాశనం చేస్తాను నిన్ను" అని అఱచాడు.

ఏదోఒక అంగవైకల్యం ఉన్న అక్కడి కాపలా స్త్రీలతో "ప్రతికూలంగా గాని, అనుకూలంగాగాని- సామ దాన భేద దండోపాయాల చేతగాని ఈమెను నా వశం చేయండి".అన్నాడు రావణుడు (5).

ఇంతలో రావణుని కనిష్ఠ భార్య ధాన్యమాలిని, అతణ్ణి కౌగలించుకొని "స్వామీ! నీ భోగభాగ్యాలని అనుభవించే భాగ్యం, ఈ మనుష్య స్త్రీకి లేదు. ఒల్లనిదాన్ని కామించడం దేహపరితాపానికి కారణం(6). నాతో ఆనందించు. ముమ్మూర్తులా నిన్ను కోరుతున్నాను" అనగానే, "ప్రహసన్మేఘ సంకాశో రాక్షస స్స్వ్యవర్తత" (44/1) దాని కౌగిలి వీడి నవ్వుతూ (7) అక్కడి నుండి వెళ్లిపోగా, అందఱూ అతనివెంట వెళ్లిపోయారు. తన భవనం ప్రవేశించినా, సీత మీద మోహం మఱపుకి రావడం లేదు.

విశేషాంశాలు

(1) 14 సంవత్సరాల గడువు కైకమ్మ పెడితే, గడువులో ఆ చివరి సంవత్సరంలో సీతారాములుంటే, అదే గడువుని రావణుడు కూడా ఎందుకు పాటించాలి? గడువులోపల ఆమె అంగీకరించకపోతే చేసేదేమిటి? ఆమెను చంపేస్తానన్నాడు. ఆ పనిని, ఎలాగూ చేయలేడు. సీతని తేవడం వలననే, మృత్యువు తనకి సిద్ధమై ఉంది. ఆమెను చంపితే, తనకి శిక్ష ఇంకా పెరుగుతుంది. అదీకాక ఆమె తనకు దక్కదు. గడువు అనేది పెట్టడం సహజంగా రెండు నిమిత్తాలకోసం. (1) తనంతతానుగా లొంగిపోతుందేమో చూడడానికి (2) లేదా లొంగేలా చేసి ఒప్పించడానికీను. ఈ రెండూ సాగని దానికి గడువెందుకు? పైగా, ఆమె కూడా 'గడువేమిటి?' అని నిగ్గదీసి అడుగదేమి? గడువయ్యాక 'అంగీకరిస్తుందా?' - లేదే! కాబట్టి ఆ గడువు- రావణ మృత్యువుకీ, సీతకు రామునితో సమాగమానికీ, దైవకార్యసిద్ధికీ, ఋషుల ఆనందానికీను.

(2) రాముడు-సీత, ఇద్దరిలో గొప్ప ఎవరంటే, సీతయే. రాముడు తన బాణాలతో రావణ్ణని వధించాలి. అయినా, అలాటి రావణ్ణని వధించగలనా? అని కొద్దిగా అధైర్యం ఒకప్పుడు రామునికి కల్గింది. కాని, రామబాణం కంటె గొప్పది సీత. ఒక్కమాట, శాపంగాచేసి, చంపేస్తానని రావణునితో అంది.

తన వారైన వానర గణంతో ఉండి, అధైర్య పడ్డాడు రాముడు. తనని బెదిరించే రాక్షస స్త్రీలమధ్య ఉండి, నిర్భయంగా శపించి మరీ చంపుతానన్నది సీత. కాబట్టి రామబాణం కంటె సీతావాక్కు గొప్పది. అందుకే-"ననూ బ్రోవమని చెప్పవే "సీతమ్మ తల్లి" అని, ఈ ఆంతర్యం తెలిసిన రామదాసు, ఘోషించాడు.

(3) శరీరానికి ఎంత అలంకారం చేసినా, గుణం సరైనది కాకపోతే ఎలా ఉంటుందో తెలిపాడు మహర్షి. అంత అలంకారం చేసికొన్నా, రావణుడు శ్మశాన మండపంలా ఉన్నాడట.

ముక్కు చెవులు తెగ కోయించుకున్న - విరోధినియైన- శూర్పణఖకి కూడా ఏ అలంకారాలు లేక రాముడు, రూపసంపన్నుడిలా కన్పించాడు. అనేకాలంకారాలు చేసికొన్న మంథర కూడా 'సూత్ర బద్ధేవ వానరీ' తాడుకట్టిన కోతిలా ఉందని వాల్మీకి అంటాడు.

ఎంతో ఖర్చుచేసి అలంకారాలు చేయించుకున్నా, గంట గంటకీ మార్పు కన్పించదా? మారేరూపాన్ని, మార్పురాలేదని నిరూపించ ప్రయత్నించే అలంకారం. కాదు కావల్సినది - మార్పురాని సద్గుణం కావాలి.

(4) 'సంధ్య' అనేది అమ్మవారి పేరు. (సంధ్యా విద్యే సరస్వతి!) సంధ్యని, సూర్యునిలా నాశనం చేస్తానని రావణుని మాట. సూర్యుడు ఉదయించేముందూ, అస్తమించాకా- రెండుమార్లూ సంధ్య ఉంటుంది. అంటే రావణుని పుట్టుకా-రావణ నాశనం అనే ఈ రెండూ, సీతకు తెలుసని రావణుని అభిప్రాయం. రావణుడు, సర్వశాస్త్ర పండితుడనేది మఱచి పోరాదు. ఆరణ్యకాండంలో కూడా (రహితాం చంద్ర సూర్యాభ్యాం సంధ్యామివ మహత్తమః) సీతమ్మని సంధ్యలో పోల్చి చెప్పాడు వాల్మీకి.

(5) ఆమెను ప్రతికూలంగా- అంటే క్షుద్ర మంత్రాలతో, అనుకూలంగా- అంటే నిత్య సాత్వి కార్చనలతో- అని అర్థం. ప్రతికూలంగా వశం చేసికోవడం దుస్సాధ్యం. వ్యతిరేక ఫలాన్ని కోరి తెచ్చుకోవడం.

(6) కలియుగ లక్షణాల్లో ఒకటి, 'భార్యా భర్తరి బద్ధవైర హృదయాః' అనేది. అనేక స్త్రీలకి, తమ భర్తలమీదే శత్రుత్వం ఉండడం, కలియుగ లక్షణం. అట్టిదానితో కామించడం, నిత్యశ్రాద్ధమే - మనోవ్యథకి హేతువూను. కలిగే సంతానానికి మనోవ్యథే కల్గుతుంది.

అందుకని, భర్త- అంటే ఇష్టం కలిగే ఇతిహాసాలనీ, పురాణాలనీ చదవడం-చదివించడం, సంసారాలు నిలబడేందుకు అవసరం. ఎంతమాట- భర్త లేదా భార్య అంటే అంతమాటా- భార్య లేదా భర్త, మఱో కొత్త పదజాలంతో అనడం, చక్కగా ఉండచ్చేమోకాని, సంసారాన్ని చిన్నాభిన్నం చేస్తుందని ఆలోచించక తప్పదు. 'మా స్మ ప్రతీపం గమః' - కోపం వచ్చి నోరు రగులుతున్నపుడు, ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచి వెళ్లాలని చెప్పారు గాని, అక్కడే నిలబడి, అంతకంటె చక్కని పదజాలంతో సమాధానాన్ని చెప్పమని, ప్రాచీనులు చెప్పరు. పిచ్చిపుస్తకాలు మాత్రం, అలా నోరు పారేసుకోవడం, 'అభిమానానికి' నిదర్శనమని ప్రశంసిస్తాయి. ఫలితం భార్యకు తెలియదుగాని, ఆ భార్య తండ్రికి (ఒకప్పటి కన్యాదాత) తెలుస్తోంది.

(7) ధాన్యమాలిని కౌగిలించుకుని, తన ఆనందాన్ని కోరమంటే రావణుడు నవ్వడం- నిజంగా తన అభిప్రాయం (మోక్షం) దీనికి తెలియదేమో? అని. (ఇంద్రస్తు ప్రహసన్) బాలకాండలో కూడ అహల్యని, లోకమంతా భావించినట్లు సంగమించని ఇంద్రుడు కూడా ఇలాగే నవ్వాడు. ఆ నవ్వు నర్మగర్భమైనది. ఆ నవ్వులోని అర్థం, నవ్వినవారికే తెలిసేది.

❀ ❀ ❀

23వ సర్గము

బ్రతకాలంటే భార్యగా అయిపో!

రావణాజ్ఞ ప్రకారం ఒక్కొక్క రాక్షస స్త్రీ ఒక్కో విధంగా చెప్పసాగారు. "సీతా! పౌలస్త్య వంశంవాడూ - పరాక్రమవంతుడూను. అతడికి భార్యకావడం నీ అదృష్టం". - "ఓ సర్వాంగ సుందరీ! బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు విశ్రవసుడు, ప్రజాపతి అయిన బ్రహ్మతో సమానుడాయన. ఆయన పుత్రుడు ఈ వైశ్రవసుడు (రావణుడు). రాక్షస ప్రభువు. గమనించు".

"35 కోట్ల దేవతలూ, దేవతల అధ్యక్షుడైన ఇంద్రుడూ ఈ రావణుని చేతిలో ఓడారు. మఱచిపోకు". - "యుద్ధాలలో వెనుకంజ లేనివానికి భార్యగా ఎందుకుండనంటున్నావో చెప్పు?" - "ఇష్ట భార్య మండోదరిని విడిచి, అంతఃపురాన్ని కాదని, నిన్ను రాణిగా చేయదలిస్తే అదృష్టాన్ని కాల దన్నుతావా?" - "గంధర్వ, నాగ, దైత్య, దేవాదులని అనేక పర్యాయాలు జయించాడని ఎన్నిమాఱులు చెప్పాలి". - "పంచభూతాలైన నేల- నీరు- తేజస్సు- వాయు- ఆకాశాలు అతడి భయంవల్ల కదలక- వేగంగా ప్రవహించక- ఎక్కువగా ఎండకాయక- గట్టిగా వీచక - భయంకరంగా గర్జించక ఉంటే, నీకెంత ధైర్యం? బ్రదుకదలిస్తే భార్యవైపో!" అని ఈ తీరుగా ఏకజట, హరిజట, ప్రఘస, వికట, దుర్ముఖి అనే రాక్షస స్త్రీలు, పిల్లి కళ్ళు త్రిప్పుతూ, గ్రుడ్లు మిటకరిస్తూ, క్రోధంతో ఊగిపోతూ చెప్పారు.

(ఇష్టంలేని వివాహానికి, కన్యని ఒప్పిస్తూ మాట్లాడే వారంతా, ఈ జాతివారే. ఒకరు-వానికులం, మఱొకరు బలం, ఇంకొకరు సంపద, ఆ యింకొకరు వాని అహంకారం వర్ణిస్తూ, గొప్ప సంబంధమని చెప్పారు. ఇంతకీ సద్గుణం ప్రధానం. ఇష్టభార్య మండోదరిని విడిచి, సీతని రాణిగా చేస్తాడని చెప్పినమాట మకుటాయమానం.

ఒకతెను కాదని, వేఱొకతెను కట్టుకొనే స్థితికి మగవాడు వస్తే (మగవాడు 'ఒకటి' - అనే అంకె దాటరాదు. దాటితే) ఆమెతోనే ఆగడు. మండోదరిని కాదని, 'సీతమ్మ' - అనేవాడు , కొంతకాలం పిమ్మట మఱొక 'కాకమ్మ' అనకమానడని భావం.

భారతీయ ధర్మం, భర్తకి ఏకపత్నీ వ్రతమూ, భార్యకి పాతివ్రత్యమూను. ఈ లక్షణాలున్న జంట, సీతారాముల జంట.

అయితే, భార్యాధర్మమైన పాతివ్రత్యం మండోదరిలో ఉండి, ఏకపత్నీ వ్రతత్వం రావణునిలో లేనిది, రావణ మండోదరుల జంట. అందుకే ఈ జంట ఆదర్శ ప్రాయం కాలేకపోయింది).

❀ ❀ ❀

24వ సర్గము

సీతా విషయంలో భేద-దండోపాయ ప్రయోగం

రాక్షస స్త్రీలు మళ్లీ సీత చుట్టూ చేరారు. "పిచ్చిదానా! మానవ స్త్రీవి, మానవునికే భార్యకావాలనుకోకు. రాజ్యంలేని రామునివల్ల ప్రయోజనం లేదు.

ఎవతె అయినా ఐశ్వర్యవంతుడైన భర్త కావాలని, కోరుకుంటుంది. పో! రావణునికి భార్యవి కా!" అని రామరావణులలో ఉన్న సంపదలోని భేదాన్ని చెప్పి, మనసు మళ్లింప ప్రయత్నించసాగారు.

"దీనో వా రాజ్యహీనో వా యోమే భర్తా సమేగతిః ॥
తం నిత్య మనురక్తాఽస్మి యథా సూర్యం సువర్చలా॥ (9)".

"రాక్షస స్త్రీలారా! మీరు పాపపు మాటలు చెప్తున్నారు. సహాయంలేక దీనుడైనా, రాజ్యం లేక సంపదచేత హీనుడైనా, నా భర్తయే నాకు దిక్కు. (1) సూర్యుణ్ణి సువర్చల (అధిక తేజస్సు) ఎలా అనుసరించి ఉంటుందో, అలా నేనూ, నా భర్తతో కలిసే ఉంటాను.

శచీ దేవేంద్రులు, అరుంధతీ వసిష్ఠులు,
రోహిణీ చంద్రులు, లోపాముద్రాగస్త్యులు,
సుకన్యా చ్యవనులు, సావిత్రీ సత్యవంతులు,
కపిల శ్రీమతులు, సౌదాస మదయంతులు,
సగర కేశినులు, నల దమయంతులులా,

భర్త కష్టాలలో ఉన్నప్పుడు వెంట ఉండి, విధివశాత్తూ దూరమైనప్పుడు అతనినే స్మరిస్తూ వారంతా ఉన్నట్లుగా నేనూ జీవిస్తాను" అని సీత దుఃఖిస్తూ చెప్పింది.

ఈ మాటలు వింటూనే, ఎఱ్ఱని కళ్లతోనూ, పెద్ద నాలుకలతో మూతుల ప్రక్కభాగాలని తుడుచుకుంటునూ ఆయుధాలని ధరించిన రాక్షస స్త్రీలు ఒకరిపిమ్మట ఒకరు "ఛీ! ఇది రావణునికి భార్యగా ఉండతగనిది" – అంటూ "నీ భర్త మీద చూపిన ప్రేమ చాలు. మించితే కష్టం వస్తుంది" "సముద్రం దాటి, ఇవతలకు వచ్చి, విన్నెవడు రక్షిస్తాడు? చక్కగా అలంకరించుకొని, ఇతణ్ణే భర్తగా ఒప్పుకో!", అని ఆమెతో అనసాగారు.

మఱొకొంత మంది ఇదే విషయాన్ని వేర్వేఱు వాక్యాలలో చెప్తూ "సీత గుండెనీ, ప్లీహాన్నీ, అంత్రాలనీ, తలభాగాన్నీ, మాంసపు ముక్కలుగా చేసి తిని, మన రాక్షస

దేవత 'నికుంభిల' ముందు నృత్యాన్ని చేయాలి" అంటూ బెదిరిస్తూంటే, సీతమ్మ దుఃఖిస్తూ ఉండడాన్ని, హనుమ గమనిస్తూ ఉండిపోయాడు. (3)

విశేషాంశాలు

(1) సంపదా, అధికారమూ, ఆరోగ్యమూ, రూపమూ ఉంటే, ఎవతె భర్తని ఆదరించదు? ఇవి ఏమీ లేనప్పుడు ఆదరించడం గొప్ప. 'భార్యాం - భాగ్యపరిక్షయే' - భర్త సంపాదన తగ్గి, ఆస్తి లేక ఉన్ననాడు ఆదరిస్తేనే, ఆమె నిజమైన భార్య.

ఒక అప్రాచ్య వనిత (ఆంగ్లేయ స్త్రీ) 'జేన్ స్మిత్' ఇలా వ్రాసింది. "రావణుడు తన కాళ్లపర్డపడి ప్రాధేయపడుతున్నా వద్దని, సీత అనడంలో ఔచిత్యం నాకేం బోధపడలేదు" అని. పాపం భారతీయ ధర్మం దానికేం తెలుస్తుంది?

కట్టుకున్నవాడు ఇలాంటి స్థితిలో ఉన్నప్పుడు, తనని బ్రతిమలాడేవాణ్ణి స్వీకరించడం అనురాగానికి మారుపేరనీ, అది తప్పుకాదనీ సమర్థించే అద్దెపుస్తకాలు విశృంఖలంగా లభిస్తున్నాయి కలియుగం కాబట్టి. అవి వెలువడడం తప్పు కాదు. అయితే, ఇలాటి ఇతిహాసాలని చదివి, మాఅకపోవడాన్ని నేర్చుకోవాలి.

(2) వివాహారంభంలో దంపతులకి నమస్కారాలు పల్కిస్తారు. అలా మేం క్షేమంగా, ఒకరికొకరంగా, ఉండాలని భావం. అలాగే వివాహాంతంలోనూను.

(1) ఇంద్రుడు, తన ఉద్యోగధర్మం ప్రకారం, ఎందఱినో పరీక్షిస్తున్నా, అర్థం చేసికోగలది శచీదేవి.

(2) విశ్వామిత్రుడిచ్చిన శాపకారణంగా వసిష్ఠపుత్రులు యాచకులైపోబోగా, ఆత్మహత్యకు పాల్పడబోయిన వసిష్ఠుని నివారించిన ఇల్లాలు అరుంధతి.

(3) భార్య 'రోహిణి' మహాక్రూరంగా చండప్రచండంగా ఉన్నా, చల్లగా ఉండే లక్షణమున్న వాడు చంద్రుడు.

(4) కాశీ విడిచి వెళ్లిపోవాల్సినప్పుడు అగస్త్యుడు దుఃఖిస్తూంటే, ఓదార్చిన ఇల్లాలు లోపాముద్ర. మహర్షి అయిన అగస్త్యుణ్ణి రాజపుత్రిక అయిన తాను, ఆదరిస్తూనే ఉంది.

(5) తండ్రి వివాహం చేసాడనే కారణంగా భర్త-చ్యవనుడు, అంధుడైనా, కురూపి ఐనా, అలాగే భార్యగా జీవించి, చివరికి సురూపవంతునిగా చేసికొన్న ధన్యురాలు సుకన్య.

(6) భర్త సత్యవంతుడు, సంవత్సరకాలంలో మరణిస్తాడని తెలిసికూడా, వివాహం చేసికొని, పరమ కఠినుడైన యముణ్ణి కూడ ప్రసన్నం చేసికొని, పుట్టింటినీ-మెట్టింటినీ కూడ ధన్యపఱచిన ఇల్లాలు సావిత్రి.

(7) నిత్యం యోగధ్యానంలోనే ఉండే కపిలుని విడువక సేవించినది సావిత్రి.

(8) వశిష్ఠ కోపంచే రాక్షసుడుగా అయినా, ఆ సౌదాసుని (కల్మాషపాదుని) సేవిస్తూనే ఉన్న ఇల్లాలు మదయంతి.

(9) తన సంతానం 60వేల మందీ కపిల మహర్షిచే బూడిద ఐనా, భర్త-సగరుణ్ణి విడువని ధన్యురాలు కేశిని. ఆ సగరులు త్రవ్వినదే నేటి సాగరం.

(10) విధివశాత్తూ భర్త నలుడు, ద్యూతంలో ఓడి, ఎక్కడికి పోయాడో చెప్పక విడిచిపోయినా, అతనికై పరితపించి, చివరకు వానిని చేరిన ధన్యురాలు దమయంతి.

శచీదేవితో ప్రారంభించి, జంటలని చెప్పి చెప్పి, దమయంతితో ముగించింది సీత.

తానై కోరివచ్చిన దేవేంద్రుణ్ణి కూడ నిరాకరించి, మానవుడైన నలుణ్ణి స్వీకరించినది దమయంతి కదా!

అలాగే కోరివచ్చిన రావణుణ్ణి కాదని, మానవునే అంగీకరిస్తానని చెప్పడం దీని లోభావం.

మానవ స్త్రీ జాతి ఔన్నత్య మిలాంటిదని చాటడం, సీత లక్ష్యం.

సీతాదేవి మాటమాత్రంగా చెప్పిన ఈ జంటల కథలే, పెంచి వ్రాయబడి, భారతభాగవతాలుగా, తరువాతి కాలంలో రూపొందాయి. భారత భాగవతాల్లోని దాదాపు 120 ఉపాఖ్యానాలు, రామాయణంలో సూచింపబడినవే.

(3) '... సమయగ్రాహీ రాజ్ఞాం దూత స్స ఇష్యతే' అని నీతి శాస్త్రం. దూతకి ఉండాల్సిన లక్షణాల్లో, సమయ-అసమయాలని గ్రహించడం కూడ ఒకటట. ఇంతకీ ఈ సమయం, రాక్షస స్త్రీలపై దూకడానికి సరికాదని, హనుమ ఆగిపోయాడు.

❋ ❋ ❋

25వ సర్గము

అయ్యో! నా చావు కూడా నాచేతలో లేదా?

"ఓ రాక్షస స్త్రీలారా! నన్ను కొట్టినా, చంపినా కూడ మీ మాట వినను. ఓ! రామా! లక్ష్మణా! సుమిత్రా! కౌసల్యా! ఏమి యీ దుఃఖం, నాకు సంప్రాప్తించింది?.

"అకాలే దుర్లభో మృత్యు స్త్రియావా పురుషస్యవా (12)"

కాలం రానిదే, పురుషులు గాని, స్త్రీలు కాని మరణించరని పెద్దలు అనే మాట యథార్థం. ఆ కాలం నాకింకా రాలేదు.

భయంకరమైన విషాన్ని స్వీకరించిన వారు జీవించనట్లు, నా భర్త లేక నేను జీవింపలేను.

పూర్వజన్మలో అల్పపుణ్యాన్నీ, మహాపాపాన్నీ చేసి ఉంటాను. ఈ దుఃఖంతో జీవించడం కంటె మరణమే మేలనిపిస్తోంది" - అని సీతమ్మ విలపిస్తూ, త్రాచువంటి జడ వ్రేలాడుతూంటే, అశోక వృక్షపు శాఖని పట్టుకొని విలపిస్తూ

"ధిగస్తు ఖలు మానుష్యం, ధిగస్తు పరవశ్యతామ్ ।
నశక్యం యత్పరిత్యక్తు మాత్మచ్ఛందేన జీవితమ్ ॥ (20)"

జన్మ అనేదే పరాధీనం. అందునా మనుష్య జన్మ-దానిలో, భర్త అధీనంలో ఉండే భార్యాజన్మ-నా ప్రాణాలని నేను తీసికొనే వీలు కూడ లేని పరాధీనతయా?" అని దుఃఖించింది.

(విష్ణువు భార్యగా ఉండడం స్వతంత్రతకి చిహ్నం. జన్మ ఎత్తడం అంటే, బ్రహ్మాజ్ఞకు లోబడిగదా!

సీతా రూపం ఎత్తడం విష్ణువు ఆజ్ఞకులోబడి. భార్యారూపం పొందడం, తండ్రి జనకునికి, భర్త రామునికి, లోబడి.

ప్రాణాలని ధరించి ఉండడం, ఆత్మహత్యకు పాల్పడిందని, నలుగురూ అనుకొనే అపనింద రాకుండా ఉండడానికి లోబడి).

❀ ❀ ❀

26వ సర్గము

ఏమైనా సరే ప్రాణాలు విడుస్తాను!

"నా గుండె చాల కఠినం అయ్యుంటుంది. రాక్షస స్త్రీల బెదిరింపులకు గాని, రాముడు లేని దీనత్వానికి గాని, తట్టుకొని నిలిచే ఉంది కదా!

"చరణేనాపి సవ్యేన న స్పృశేయం నిశాచరం-
రావణం పునరహం కామయేయం విగర్హితమ్ (10)" -

రాక్షసాంగనలారా! నన్ను మీ యిష్టం వచ్చినట్లు చేసికోండి. నా ఎడమకాలితోనైనా రావణుణ్ణి స్పృశించను. ఇంక వాణ్ణి కామించడం కూడానా?

జనస్థానంలోని 14 వేల రాక్షసులని ఒక్కడే సంహరించిన వాడూ, ధర్మపరాయణుడూ నా భర్త. అతడు లేని సమయంచూచి, దొంగతనంగా నన్ను తెచ్చినవాడు రావణుడు. విరాధుడంతటి వాణ్ణి సంహరించిన రామునికి, సముద్రపు నడుమనున్న లంక ఒక లెక్కా? లక్ష్మణునికీ, రామునికి నా జాడ తెలియని కారణంగా, మీరింకా బ్రతికి ఉన్నారు.

లంకలో అశుభ సూచనలు కన్పిస్తున్నాయి. కాబట్టి, లంక రూపు మాసిపోతుంది. భర్తపోయిన స్త్రీలా, లంకఅంతా, గోలుగోలున, తొందరలోనే ఏడుస్తుంది.

"సమయోయస్తు నిర్దిష్ట స్తస్యకాలోఽయ మాగతః (34) రావణుని గడువు కానస్తోంది. కాగానే నన్ను వాడు ప్రాతఃకాల భోజనానికి చంపేస్తాడు. అయ్యో! విషం ఇచ్చేవారుంటే త్రాగి పోదును గదా! రామలక్ష్మణులకి నా జాడ తెలియదు. చెప్పేవారు లేరు. రాముడు, నా జాడ తెలియక దేవలోకంపోయి ఉంటాడు.

దృశ్యమానే భవేత్ప్రీతిః సౌహృదం నాస్త్యదృశ్యతః ।
నాశ యన్తి కృతఘ్నాస్తు న రామో నాశ యిష్యతి (43)" -

ఎదురుగా ఉంటే ఉండే ప్రేమ, కన్పించక పోతూంటే ఉండదు. అయినా, రాముడు కృతఘ్నుడు (చేసిన మేలు మఱచేవాడు) కాడు. దేవలోకం వెళ్లిన రాముని చూచే మహర్షులూ, ఇతరులూ ధన్యులు. రామలక్ష్మణులు కంద మూలాలు తింటూ, అస్త్ర సంన్యాసం చేసారా? లేక, వంచనతో రావణునిచే చంపబడ్డారా? ఏమీ తెలియకుండా ఉందేమి? నాకు చావురావడం లేదు. ఏమైనాసరే! ప్రాణాలు విడుస్తాను" అని సీతమ్మ దుఃఖింపసాగింది.

(ఇక్కడ సీత పల్కినమాటలు, అన్నీ, పైకి దుఃఖంతో అన్న మాటలుగా కన్పిస్తాయి. కాని, సీతమ్మ ధైర్యంతో పల్కిన పల్కులు. ('దేవరహస్యం' రావణవధ. అది బయటపడరాదని గదా, ఈ జగన్నాటకం).

1. రాముడు దేవలోకానికి వెళ్లి ఉంటాడు- "రావణ వధ అయ్యాకే వెళతాడని ఆమెకి తెలుసు. ఒకవేళ భార్యా వియోగాన్ని భరించలేక వెళ్లాడా?-అనుకుందామంటే, భార్యయైన తాను లంకలో ఉందిగదా! అందుకని రాక్షసస్త్రీలు అందరూ, దుఃఖిస్తూన్న తనని చూచి 'దుఃఖిస్తోంది సీత' అనుకునేందుకూ అలాగే, ఆంజనేయునకు తాను సీతయే అని, లక్ష్యం కుదిరేందుకూ అలాగే, రాముడు దేవలోకం నుండి వచ్చినవాడని తెలియజేసేందుకూ అన్న మాటలు.

2. రాముడు అస్త్రసంన్యాసం చేసుకుంటాడు- 'అరణ్యకాండ' లో సీతయే స్వయంగా - ధనుర్బాణాలని విడువమని రాముణ్ణి కోరింది. విడిచేస్తానని రాముడని ఉంటే, లంకలో ఉండబోయేతనని, పట్టించుకోడని గ్రహించుదామని కాని ఆయన విడువనన్నాడు- రావణవధ వఱకూ, ఈ ఆయుధాలు ఉండితీరాలని, సీతకి అర్థమయ్యేందుకు. అలాటి రాముడు-రెండు మాటలు మాట్లాడని రాముడు-ఆయుధాలని విడుస్తాడా? విడువడని తెలుసు.

3. వంచనలో రామలక్ష్మణులు చంపింపబడ్డారా?- రావణ వధకై, తపశ్శక్తిని మహర్షులనుండి ప్రోగు చేసికొన్న రామలక్ష్మణులిద్దరూ మరణించడం అసత్యం కదా!.

4. చస్తాను బలవంతంగా- 'అతిమానాదతి క్రోధాత్ స్నేహాద్వా యది వా భయాత్ -

ఉద్బధ్నీయాత్స్త్రీ పుమాన్ వా గతిరేషా విధీయతే-
పూయశోణిత సంపూర్ణే త్వంధే తమసి మజ్జతి-

షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి నరకం ప్రతిపద్యతే-
ఆశౌచం నోదకం నాగ్నిం నాశ్రుపాతం చ కారయేత్ -

బలవన్మరణం(ఆత్మహత్య) చేసిన వారికై 'మైలు'(ఆశౌచం)పట్టరాదు. అగ్ని సంస్కారం చేయరాదు. నీళ్లు విడువరాదు- అని ఉండగా అలాటి చావు చస్తానని సీత అంటుందా? అయినా పల్కడానిక్కారణాలు పైన (1లో) చెప్పినవే.

❀ ❀ ❀

27వ సర్గము

'త్రిజట' అనే రాకాసికి వచ్చిన స్వప్నం–'పక్షి' సూచించిన శుభం

"ఇత్యుక్తా స్సీతయా ఘోరా రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః కాశ్చిజ్జగ్ముః స్తదాఖ్యాతుం రావణస్య తరస్వినః ॥ (1)" నేను మరణిస్తానని సీత పల్కగానే, ఆ వార్తని రావణునికి తెల్పడానికి కొందఱు రాక్షసస్త్రీలు వెంటనే వెళ్లిపోయారు (1). రాక్షసస్త్రీలు బెదిరిస్తూంటే, వృద్ధరాక్షసి అయిన 'త్రిజట' నిద్ర నుండి మేల్కొని 'ఒసే! సీతని కాదు. నన్ను తినండి. నాకు భయంకరమైన కల వచ్చింది ' అని చెప్పి, వారంతా చెప్పమని అడిగితే (2) ఇలా చెప్పసాగింది.

"శుక్లమాల్యాంబరధరో లక్ష్మణేన సహాగతః ।
స్వప్నే చాద్య మయా దృష్టా సీతా శుక్లాంబరావృతా ॥ (20-21)"

ఏనుగు దంతపు పల్లకీని, వేయి హంసలు తెస్తూంటే, పూమాలలూ –వస్త్రాలూ ధరించి, రామలక్ష్మణులు దాంట్లో లంకకి వచ్చారు. సీత, తెల్లని బట్టలని ధరించి, శ్వేతపర్వతం మీదనుండి దిగుతూంటే, లంకనుండి రామలక్ష్మణులు, 4 దంతాల ఏనుగెక్కి, ఆమెను చేరారు. సీతకూడా ఆ ఏనుగు నెక్కి, రాముని తొడపై కూర్చుని, పైకి లేచి సూర్య చంద్రుల్ని పట్టుకుంది. మళ్లీవారంతా 8 ఎద్దులు కట్టిన రథంమీద ఇక్కడకొచ్చి, పుష్పకవిమానం ఎక్కి, ఉత్తరంగా వెళ్లిపోయారు.

రావణుడు ఎఱ్ఱగన్నేరు పూలదండ వేసికొని, ఎఱ్ఱ బట్టంలో, ఎఱ్ఱ చందనం ఒంటికి పూసికొని, నూనెతాగుతూ, గాడిదల రథంమీద దక్షిణానికి వెడుతూ, మధ్యలో తలక్రిందై, నేలనుపడి, మద్యం మత్తులో, మలపంకంలో పడ్డాడు. కుంభకర్ణుడు కూడ, ఇలాగే ఉండగా, నల్లని బట్టలు కట్టిన స్త్రీ, రావణుని మెడకి తాడు కట్టి దక్షిణానికి ఈడ్చుకుపోతోంది. రావణ పుత్రులంతా నూనె రాసుకొని ఉంటే, పైకి లేచిన రావణుడు పందినీ, ఇంద్రజిత్తు మొసలినీ, కుంభకర్ణుడు ఒంటెనీ ఎక్కి ఆ దక్షిణానికే, వెళ్లారు.

విభీషణుడు తెల్లని పూలూ – బట్టలూ – గంధం – శంఖ దుందుభి వాద్యాలతో, దివ్యగజం ఎక్కి, ఎఱ్ఱని బట్టలున్న రాక్షస వాయిద్యాల మధ్య, ప్రకాశిస్తూ కన్పించాడు. గోపురాలూ–ద్వారాలూ, సేనలతోలంక సముద్రంలోకి జారిపోయింది. వానరు డొకడు అట్టహాసంగా లంకని తగులబెట్టాడు.

రాక్షసాంగనలారా! ఇప్పటివరకూ హింసించినా, నమస్కరిస్తే ప్రసన్నురాలయ్యే ఈమెను ప్రార్థిద్దాం. మనకి భయం, మనందటికీ నాశనం-రాముని విజయం, విజమనడానికి స్పష్టంగా చూడండి - ఈమె ఎడమ కన్ను - భుజం- తొడ అదురుతున్నది. అంతేకాదు, ఆచెట్టుపై పింగల పక్షి, కొమ్మలలో దాగి, దుఃఖానికి సమయం కాదని, సీతని ఓదారుస్తూ, సంతోషంతో కూస్తోంది". అని చెప్పింది. (4)

విశేషాంశాలు

(1) బెదిరించమన్నాడు గాని, రావణుడు సీతని చంపమనలేదు. ఒకవేళ ఆమెకు ఆమె మరణించదలచుకొన్నా ఆ విషయాన్ని చెప్పమన్నాడు. అందుకే భయంతో, రావణునికి చెప్పడానికి పరిగెత్తారు. ఇక, లోభావం మఱొకటి. లంకలో ఉన్న రాక్షసులంకి, కొందటికి అశోక వన ధ్వంసంలో, కొందటికి లంకాదహనంలో, విధి చావు లిఖించాడు. కొద్దిసేపట్లో అశోకవనభంగం కాబోతోంది. ఆ ఘట్టంలో చావవలసిన వారంతా, మద్య మాంస వినోదంలో ఉన్నారు. రావణుని కబురుద్వారా వారిని యుద్ధానికి సిద్ధంచేసి, రాబోయే కాలంలో పోదగిన వారిని, పైకి పంపడానికి, ఈ రాక్షస స్త్రీలు రావణుని దగ్గరకు వెళ్లారు.

(2) సీతని రక్షిస్తూ ఉండమని కాపలాపెడితే, వృద్ధ రాక్షసి కల గాంచడ మేమిటి? ఉద్యోగి నిద్రించవచ్చా? పోనీ అది వృద్ధురాలని అనుకొన్నా, ఈ స్త్రీలంతా, కలగుటించి చెప్పమని అడిగారేమి?- నిశాచరీ లక్షణం ప్రకారం, మేల్కొని రక్షించే బాధ్యత త్రిజటదే. అయినా వృద్ధాప్యంవల్ల 'స్వప్నం' వచ్చింది. తన కంటిముందు పుట్టిన పిల్లలంతా, తనముందే మరణింపబోతున్నారని తెలిసి- వద్దని వారించింది. వారంతా చెప్పమని అడగడం, వారిలో నిశ్చయంగా అధర్మం చేస్తున్నామనే నమ్మకానికి, 'తప్పక చస్తాము' అనే భయానికి, నిదర్శనం.

కలలు ఎలా ఉంటాయి? ఎన్ని విధాలు? నమ్మవచ్చా?

(3) శ్రీ మద్రామాయణంలో కలలు 3.

మొదటిది తాను మరణించబోతున్నాననే కల, దశరథునికి రాగా, రాముణ్ణి యువరాజు చేయాలని భావించాడు. తాననుకున్న యువరాజుగా రాముడు కాలేదుగాని, వచ్చిన కల ప్రకారం మరణం నిశ్చయమైంది.

రెండవది తన తండ్రి మరణించినట్లు భరతునికి వచ్చిన కల: పోనీ! రామునికి రాజ్యం వస్తుందని భావించి, దూతలు రాగానే అయోధ్యకి వెడితే తాననుకున్న రామరాజ్యం లేదుగాని, కల ప్రకారం తండ్రి మరణం నిశ్చయమైంది.

మూడవది త్రిజట కల. పై నుండి 'హనుమ' వింటున్నాడు. లక్ష్మణునిద్వారా ఆంజనేయుడు, రామకథని మొత్తం విన్నాడు కాబట్టి, ఆ రెండుకలలూ ఎలా నిజమయ్యాయో, అలాగే, ఈ కలా కూడా నిజమౌతుందని గ్రహించి, కల ప్రకారమే చేయదలిచాడు. అలా చేయించడానికే భగవదాలోచనం 'త్రిజట'కి కల కల్పించింది. 'రక్షించేవాడు రాలేదు. శిక్షించేవారు ఉన్నారు'- ఇదీ, సీత స్థితి. శిక్షించే రాక్షస స్త్రీలకి భయాన్నీ, హనుమకి కార్యాలోచన విధానాన్నీ కల్పించింది ఈ కల. కలతో కష్టం సీతకి తీరినట్లే. భగవంతుడు ఏదో ఒక రూపంలో సాక్షాత్కరిస్తాడంటారు.

ఇక్కడ స్వప్నమే భగవంతుడు.

కలలు నిజమౌతాయా? కలలు 3 తీరులు. చింతితాలూ, వ్యాధి జాలూ, యాదృచ్ఛికాలూ అని. రోజు రోజంతా, వేటిని గూర్చి ఆలోచిస్తామో, లేదా వేటి ప్రభావం మనమీద ఉన్నదో, నిద్రింపబోయే ముందు, దేన్నిగూర్చి ఆలోచించామో, అదే కలగా వస్తే అది చింతితం. ఇది ఫలించదు. అందుకే, రాత్రిపూట పాములూ, దొంగలూ గూర్చి మాటాడుకోరాదని పెద్దలు మందలిస్తారు. ఉబుసుపోకకి కూడా, ఆ మాటని ఎత్తనీయరు. ఒకరెత్తితే, ఆ రాత్రంతా అవే మాటలు వస్తాయనీ- అవె కలలుగా వస్తాయనీను.

ఇక, శరీరంలో ప్రవేశించిన వ్యాధి వలన (పిత్తదోషం) కలలు వస్తాయి. రోజూ కల చెప్పే అలవాటున్న వారుంటారు. అవీ, వ్యాధిజాలు-అంటే. ఇవీ ఫలించవు.

ఇకదేన్ని గూర్చి ధ్యానించలేదో దాన్నిగూర్చి కల రావాలి. మఱుద్దామన్నా మఱచి పోలేనంతగా ఉండాలి కల. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు (4-3-9) 'తస్య వా ఏతస్య పురుషస్య ద్వే ఏవ స్థానే భవతః- ఇదం చ పరలోక స్థానం చ సంధ్యం తృతీయం స్వప్నస్థానమ్' అని అంటుంది.

ఇహలోకం పరలోకం, అనే రెండే, జీవాత్మకి స్థానాలైతే, రెండు గదులమధ్య నిలిచిన వానికి రెండు గదులూ కన్పడినట్లు, ఈ ఇహ-పర లోకాల సంధిలో స్వప్న స్థానంలో నిలిచి, ఈలోకపు విషయాలనీ, జరుగబోయే వాటినీ, కల వచ్చినవాడు గ్రహించ గలుగుతున్నాడు - అని దీని భావం. వ్యక్తిలోని స్వయంజ్యోతి రెండు లోకాల

నడుమ నిల్చి కళ్లకు కన్పింపచేస్తుంది. కాబట్టి, మనం ఆలోచిస్తున్నదీ, ఎన్నడూ ఆలోచించనిదీ, కలిసి వచ్చే కల నిజమైన కల. దాన్ని 'యాదృచ్ఛికం' అంటారు.

'స్వప్నస్తు ప్రథమే యామే సంవత్సర విపాకినః - ద్వితీయే చాష్టభి ర్మాసై: త్రిభి ర్మాసై స్త్రియామికే . . . , . . . , . . అరుణోదయ వేలాయాం సద్య ఏవ ఫలం లభేత్' అని స్వప్న శాస్త్రం చెప్పింది. రాత్రి ప్రతి 3 గంటలనీ, జాము అంటారు. 6-9, 9-12, 12-3, 3-6 ఇవి 4 జాములు. మొదటి జాము కల సంవత్సరంలో, రెండవది 8 నెలల్లో మూడవది 3 నెలల్లో, 4వ జాము కల నెలలో, తెలవారుజాము కల అదే రోజునే ఫలితాన్నిస్తుంది. అయితే ఆ కల, పైన చెప్పినట్టు యాదృచ్ఛికమే కావాలి. కల వచ్చినంత మాత్రాన చాలదు. దానికి సంబంధించిన చిహ్నాలు కన్పిస్తున్నాయా? అని చూచి, ఫలాన్ని నిర్ణయించాలి.

వెంటనే 'త్రిజట' సీతని చూచి, చూపించింది రాక్షస స్త్రీలకి. ముందుగా, కన్ను-ఆ మీదట, భుజం-ఆ పిమ్మట ఎడమ తొడ, అదరడం స్పష్టంగా చూచారు. త్రిజటతో పాటు అందరికీ నమ్మకం కుదిరింది.

'అదరడం' అంటే 'రోజు రోజంతా వణకడం, అని అర్థం కాదు. 'పొద్దుట్నించి కన్ను అదురుతోంది' అంటారు. అది వైద్యుణ్ణి చూడాల్సిన వ్యాధి తప్ప ఫలితాన్నిచ్చే సూచనకాదు. "మీనాహతం పద్మమివాభితామ్రమ్ (29-2)" నీళ్లలో ప్రయాణించే చేప, నీళ్ల అడుగున ఉన్న పద్మపు తూటి మొదలుని తాకితే, ఎలా ఒకసారి 'ఠక్'మని పద్మం కదుల్తుందో, అలా ఒక్కసారి, తనకి తెలియకుండా కదిలితే అది 'అదరడం'.

ఈ కల ఫలిస్తుందని, సీత శరీర భాగాల అదరడం ద్వారా ఋజువైతే, చెట్టుమీది పింగల పక్షి కూడా, దాన్ని ధ్రువీకరించింది. కలని నిజమని నిరూపించిన సీత, మహావిష్ణువు భార్య. పక్షి, మహావిష్ణువు వాహనమైన గరుడుని సంతానం. ఈ కలని వింటున్న వాడు రామదూత.

(4) పక్షి గుబురులో ఉండి కూయడం, అంటే దాని స్వగృహంలో ఉండి మాట్లాడుతూన్నట్టన్నమాట. పైగా, ఆ పక్షి, సీతని ఓదారుస్తూ అరుస్తోంది. భర్త వస్తూంటే 'అలంకరించుకో' అన్నట్లు, ఓసారి ఇటు తిరిగి, 'చెప్పాను సీతకి' అన్నట్లు ఓసారి అటు తిరిగీ, రా! రా! అని ఆంజనేయుని చూస్తూ ఓ సారీ అరిచింది.

స్వార్థబుద్ధి లేనిది పక్షి. ఏ రోజూ తిండిపెట్టినా, ఒకరోజు మానితే నిందించదు. ఈ యింట, ఆహారదానం చేసే దాత ఉన్నాడని తోటి పది పక్షులకి చెప్తుంది పక్షి. వర్షం

వచ్చే సూచన తెలుపగల నెమిలీ, ఎండ రాక చెప్పే కృష్ణకోకిలా, పక్షులే. శ్రీ మద్రామాయణకథ పుట్టింది, ఆడు క్రౌంచపక్షి శోకం వలననే కదా!

శకున శాస్త్రమని ఉంది. శకునం అంటే పక్షి. పక్షి గమనాన్నీ, అఱపులని బట్టి చెప్పే శుభాశుభాలు అని అర్థం. ఆకాశంలో పక్షులు అఱుస్తూ అప్రదక్షిణంగా తిరిగితే అశుభం, అలాగే గ్రద్దా-డేగా ఇంటిమీద వాలినా కూడా. అటువంటి సందర్భాలలో భగవద్దర్శనం చేయాలి. "అశుభ సూచన కల్గుతోంది- వార్తని తట్టుకోగల మనశ్శాంతి నీయమని ప్రార్థిస్తూ". లేదా, శుభ సూచన కల్గుతోంది. నా మీద నీ అనుగ్రహాన్ని ఇలాగే ఉంచమని మ్రొక్కుతూ.

ఇలా కల రాగానే, త్రిజటా-ఇతర స్త్రీలూ అమ్మవారిని చూచారు. భగవతీ దర్శనమైంది వారికి. (అంగవైకల్యం ఉన్న వారికి) సీతమ్మ 'పక్షి' ని చూచింది. గరుడుని సంతానాన్ని. ఒకే కల రాక్షస స్త్రీలకి అశుభాన్నీ, సీతకి శుభాన్నీ కల్గించింది. 'పక్షీ చ శాఖానిలయః ప్రహృష్టః-పునః పునశ్చోత్తమ సాంత్వవాదీ సుస్వాగతాం వాచ ముదీర యానః- పునఃపునశ్చోదయతీవ హృష్టః' ॥ (52) అనేది శ్లోకం'.

ఇంతకీ, 'త్రిజట' పూర్వం ఆలోచించిన విషయమేగా, కలగా వచ్చింది. చింతిత కల కదా! ఫలితం ఎలా ఇస్తుంది? - అంటే, తామూహించిన రావణ నాశనం వఱకూ చింతితమైనా, ఎన్నడూ చూడని ఊహింపని, వానరుడొస్తాడనీ, లంకని తగులబెడతాడనీ, గోపురాలు కూలగొడతాడనీ చెప్పడంవల్ల యాదృచ్ఛికం.

లంకని ఒక వానరుడు తగులబెడుతాడని త్రిజట చెప్పిన కల ద్వారా విన్న ఆంజనేయునికి, 'లంకా దహనం చేస్తే బాగుంటుంది' అనే ఆలోచన ఇప్పుడే తట్టింది. ఒక్కొక్కసారి కల కర్తవ్యాన్ని కూడా ఉపదేశిస్తుంది అనడానికి ఇదే సాక్ష్యం. అయితే ఇలా ఉపదేశమునేది కల ద్వారా లభించడమనేది 'యాదృచ్ఛికం' అనే కల ద్వారానే సాధ్యం కారణం యాదృచ్ఛికం జాతికి చెందిన కల భగవదనుగ్రహం ఉన్నప్పుడే వస్తుంది కనుక.

కోతి, కొమ్మలని విఱుగగొడుతుంది గాని తగులబెట్టడం, కూల్చడం విన్నామా? చూచామా?- అందుకని కల ఫలించి తీరుతుంది.

వేదంలోని భాగాలన్నింటినీ తన వశంచేసికొన్న గురువు, పరమాత్మ స్వరూపాన్ని సరిగా మననం చేయమని శిష్యుడికి, పదేపదే చెప్తూ, జ్ఞానకర్మ మార్గాలద్వారా పరమాత్మ దర్శనం కల్గుతుందని ధైర్యం చెప్పడం ఈ శ్లోకంలోని మాట అంతరార్థం. ఇంకా విశేషముంది. అస్తు.

❀ ❀ ❀

28వ సర్గము

మళీకొన్ని శుభ సూచనలు

'త్రిజట' కల కేవలం రాక్షస స్త్రీలే వినగా, అప్పటివరకూ తనని బెదిరిస్తూన్న వారి మాటలని తలచుకొని సీత, ఒంటరిగా విడిచిపెట్టబడిన బాలికలా విలపించసాగింది. ఓ రామలక్ష్మణులారా! "రావణుడు ఏ ప్రయత్నం చేసినా, నా హృదయం మారదు. ఇంక 2 మాసాలే గడువు. సముద్రంలో మునుగబోతూన్న ఓడలా ఉన్న నన్ను రక్షించరా! మృత్యువే, ఆనాడు నన్ను మృగరూపంలో వచ్చి మోహపెట్టి ఉంటుంది. రాముణ్ణి, ఆ మీదట లక్ష్మణుణ్ణి పంపించేసాను. నేను ఎలా ఉన్నానో, ఏమని విలపిస్తున్నానో నీకు తెలియదు కదా రామచంద్రా!

ఈ స్థితిలో ఇలా ఏడవడం వలన, నా పాతివ్రత్యం అంతా కృతఘ్నునికి చేసిన ఉపకారంలా నిష్ప్రయోజనమేనా? 2 నెలలే గడువైన వనవాసాన్ని ముగించి, మీ అన్నదమ్ములిద్దరూ అయోధ్యకు వెళ్లి, ఆనందంగా స్త్రీలతో ఉంటారు. (1) మీమీద అనురాగం నా నాశనానికి కారణమైంది. విషంగానీ, ఆయుధంగానీ నా ప్రాణాన్ని తీసి కోవడానికి కావాలి. దాత ఎవరూ ఇక్కడ లేరే! అని పరమదీనంగా దుఃఖిస్తూ, నోరు ఎండిపోగా, శరీరం వణకుతూండగా పూలు పూచిన ఇరుగుడు చెట్టు దగ్గఱకు పోయింది. శోకంతో తపించిపోతూ, చెట్టు మొదట్లో నిలబడి, రాముణ్ణి ఇక చూడలేననే భయంతో, నిరాశతో, తన జడని ఆ చెట్టుకొమ్మకి వేసికొని, ఉరిపోసికోవాలని కొమ్మ పట్టుకొంది.

"తస్యాస్తు రామం ప్రవిచింతయంత్యా- రామానుజం స్వం చ కులం శుభాంగ్యా (19)". ఒక్కమారు రాముణ్ణి, లక్ష్మణుణ్ణి, తన వంశాన్నీ, పూర్వపు గొప్పదనాన్నీ ఆలోచించసాగింది. అంతలో అనేక శుభ శకునాలతో ఆమెకు చెప్పలేని ధైర్యం కల్గింది.

విశేషాంశాలు

(1) హృష్టాఃఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః "స్త్రియః"- "స్త్రీభి" శ్శమన్యే- భుజౌ: పరమ "నారీణామ్"- అనే చోటుల్లో ఉన్న 'స్త్రీలు' అనే పదం వలన రామునికి అనేక భార్యలున్నట్లు, రాముడంటే గిట్టనివారు చెప్తారు. 'యజ్ఞేయజ్ఞేచ పత్న్యర్థం కాంచనీ జానకీ'- ప్రతి యజ్ఞమూ, బంగారు సీతా ప్రతిమని ఉంచి, రాముడు నిర్వర్తించాడు, కారణం ఏకపత్నీ వ్రతుడు కాబట్టి. రాజులకి-పరిచారికలు- అనే దాసీ జనం ఉంటారు. వాళ్లని 'స్త్రీలు' అనే మాటచేత గ్రహించాలి.

❀ ❀ ❀

29వ సర్గము

వర్షానికి విత్తనం మొలకెత్తింది

సంపద కలిగినవాణ్ణి, సేవకులు–మేమంటే మేమని ఎలా చుట్టుముడతారో, అలా సీతమ్మని శుభశకునాలన్నీ చుట్టుముట్టాయి. ఎఱ్ఱని కనుకొలకులూ, చక్కని వంపు కనుఱెప్పలూ, తెల్లని కనుగ్రుడ్లూ, నల్లటి కనుపాపలూ కల ఆమె కళ్ళలో, ఎడమ కన్ను, చేప దెబ్బతిన్న తామరపువ్వులా, అలా ఒక్కమాటు అప్రయత్నంగా అదిరింది. రాముని చేతి స్పర్శ సుఖం ఎఱిగిన ఆమె ఎడమభుజమూ, అలాగే ఆమె ఎడమ తొడా అదిరాయి. ఆమె కట్టిన బంగారు రంగుచీర, పన్నగా జాఱింది కూడ.

ఎండకీ, గాలికీ పూర్తిగా ఎండిపోయిన విత్తనం, వర్షపు చినుకులకి తిరిగి మొలక ఎత్తినట్లు, ఈ శుభసూచనలు, ఆమెకు ధైర్యాన్ని కల్గించాయి. అప్పుడామె ముఖం, రాహువు ముఖం నుండి ఇవతలకు వచ్చిన చంద్రబింబంలా ప్రకాశించింది. ఎఱ్ఱనైన దొండపండువంటి పెదవీ, చక్కగా కన్పించే పలువరుసా, ప్రసన్నత నిచ్చే కళ్ళూ కలిగి, ఆమె ముఖం, శుక్ల పక్ష చంద్రునిలా కన్పించింది.

విశేషాంశాలు

అమ్మవారి శరీర అవయవాలని ఎందుకిలా వర్ణించాలి? అన్పిస్తుంది. అంగవైకల్య మనేది, పూర్వజన్మలో తెలియకచేసిన పాపానికీ, ఈజన్మలో దుఃఖానికీ కారణం. అయితే దుఃఖపడుతూన్న సీతమ్మకి ఏ అంగవైకల్యమూ లేదని చెప్పడం కోసం ఈ వర్ణనం.

మాతిలో పడ్డ పుత్రుని రక్షించడానికి, తల్లి కూడా దూకినట్లు, రావణుని చెఱలో ఎందఱున్నారో, వారివందఱినీ రక్షించడానికే, తానే లంకకి వెళ్ళి రక్షిస్తోంది. వారికోసం దుఃఖిస్తోందిగాని, ఆమె దుఃఖానికి మఱేమీ కారణం లేదని వర్ణనవలన తెలియాలి. పైగా సీతమ్మ, హనుమకు ఎలా కన్పించిందంటే, ఈ విధంగానని, హనుమ దృష్టిలో సీతని చూపించేందుకూ, ఈ వర్ణన.

2. రాత్రికి పతి చంద్రుడు. రాత్రి, చంద్రునితో ప్రకాశించినట్లు సీతమ్మ ఉంది. అంటే, సీతకూడా పతితో కలియబోతోందని సూచన.

* * *

30వ సర్గము

ఎలా పల్కరించాలి?... రామకథ ఉందిగా!

చెట్టు క్రింద, ప్రాణాలు వీడడానికి సిద్ధంగా ఉన్న సీతమ్మని చూచి హనుమ, ఇలా ఆలోచించసాగాడు (1)

"అసంఖ్యాకంగా వానరులు వెళ్లి, వెదుకదలచిన సీతమ్మ కన్పించింది. ఎత్తుకువచ్చిన రావణుని గొప్పదనాన్నీ చూచాను. సీతకి, రామునిపట్ల ఉన్న అనురాగాన్ని మఱింత స్పష్టంగా చూచాను. ఇలాటి ఈమెను ఓదార్చి తీరాలి. లేకపోతే తనని ఓదార్చే వారెవరూ లేరని, ప్రాణత్యాగం చేయవచ్చు. అప్పుడు ఈ మొత్తం, వ్యర్థమౌతుంది. ఓదార్చకుండా, వెంటనే వెళ్లిపోతే, సీతమ్మ ఏం నాతో చెప్పమంది?" అని రాముడడిగితే - "ఏమీ మాట్లాడిరాలేదు" అననా? అప్పుడు రాముడు నన్ను దహించడా?-

"యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతి రివ సంస్కృతామ్-
రావణమ్మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి ॥ (18).

అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం కార్యమర్థవత్ । (19/2)
ఏషదోషో మహాన్ హి స్యాన్మమ సీతాభి భాషణే

ప్రాణ త్యాగశ్చ వైదేహ్యా భవేదనభి భాషణే (36)" -

పెద్ద శరీరం కలవాణ్ణి. వానరుణ్ణి. మనుష్యుడు మాట్లాడేటట్లు (ఇతర జీవులు లాకాక) మాట్లాడితేనే, ఆమె భయపడదు. బ్రాహ్మణునిలా సంస్కృతంలో పల్కరిస్తే నిశ్చయంగా 'రావణుడే' అని సంశయిస్తుంది. ఆ సంశయంతో అరిస్తే, రాక్షసులంతా చుట్టుముట్టి, నన్ను గమనించి పట్టుకొని బంధిస్తే, రామకార్యం చెడుతుంది.

అసలు మాట్లాడకుండా పోతే సీతమ్మ ప్రాణాలు విడుస్తుంది.

సీతకోసం వచ్చిన ఈ ప్రయాణమూ, వెదకిన ఈ రాత్రి, వ్యర్థం కాకుండా, నేను మాట్లాడి వెడతాను. నా వలన కానిదే, మఱియొకరు, ఇంతగా రాలేరు. ఒకవేళ వీళ్లతో యుద్ధం జరిగితే, నేను గెలుస్తాను కాని, అవతలి ఒడ్డుకి వెంటనే పోలేను. గెలుస్తామో? లేమో? అనే విధంగానే యుద్ధం గుఱించి, పెద్దలు ఆలోచించమన్నారు. సరైన అవగాహనలేని దూత చేతిలో, పని ఏదైనా పాడైపోతుంది. ఏం మాట్లాడితే ఆమె వింటుంది? అని ఆలోచించి 'సీతా మనస్సు ఎప్పుడూ రామమయం కాబట్టి' నన్ను

నమ్మించుకోవడానికి, నామాటలు ఆమె వినడానికి, రామునికి తిరిగి జరిగింది చెప్పడానికి, నేను నమ్మిన రామకథని, నమ్మేటట్టుగా ఆమెకు చెప్పి, నమ్మిస్తాను" అని ఆలోచించి- చెట్టుకొమ్మ మధ్యకి వచ్చి - సీత వంక చూస్తూ, ప్రారంభించాడు రామకథని (2). అది కూడా సీతకే తెలిసే భాషలో (3).

విశేషాంశాలు

(1) సీత ఉరివేసికోదలచి ఉందని తెలిసి, ఆంజనేయుడాలోచించసాగాడట. ఎవరైనా ఉరి వేసి కోదలిస్తే, ఆ ప్రయత్నాన్ని ఆపాల్సిన తాను, ఆలోచించటమేమిటి? అన్పిస్తుంది. దీనికి రెండు కారణాలు.

(i) తథాగతాం తాం వ్యథితా మనిందితాం- వ్యపేతహర్షాం పరిదీనమానసాం- శుభాం నిమిత్తాని శుభాని భేజిరే- నరం శ్రియా జుష్టమి వోప జీవినః (29/1) అనే క్రిందటి సర్గ శ్లోకం ప్రమాణం. ఆమె 'తథాగత' అంటే ఎలా ఉండాల్సి (నాటకంలో) ఉండాలో, అలా ఉన్నది. పైగా వాల్మీకి హృదయంలోనూ ఎలా ఉండాలో అలాగే ఉంది. హనుమ కూడా ఆమెను ఏ స్థితిలో చూడాలని, వైకుంఠంలో నిర్ణయింపబడిందో, అలా ఉంది. అంటే నాటకం సవ్యంగా జరుగుతోందని భావం. అలాటి ఆమెకు, శుభసూచనలు కన్పించసాగాయి. దుఃఖాతిత స్థితిలో, అసహాయ పరిస్థితిలో మరణాలోచన కల్గవచ్చు. అంతలో రక్షింపబడే సూచన కల్గితే, ఆ ఆలోచన రాదు. సీతమ్మకూడ అంతే. శుభసూచనలు కలిగాక, ఆత్మహత్య చేసుకోవాలనే ఆలోచనపై పట్టువదలకుంటె, శుభనిమిత్తాలకి ఫలమెలా కన్పిస్తుంది? అనే ఆలోచనలో పడింది. ఆ విషయం ఆమె ముఖంలో గోచరించటట్టే, హనుమ-సీతమ్మకి ప్రాణత్యాగపు ఆలోచన లేదని గమనించి, ఆలోచించ సాగాడు. లేకుంటే, తప్పుతప్పు అనేవాడే.

(ii) అదీకాక, రాముడు, తనని అరణ్యానికి రావద్దన్నప్పుడు సీత నవ్వుతూ "అహంగమిష్యామి.... అని ప్రారంభించి-తథా వియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితామ్ - నయస్వ మాం సాధు కురుష్వ యాచనామ్" అన్నది. 'నేను నాతో వెడతాను. మృగాంతోట (మారీచుడు), వానరం (అంగదాదులు) తోటి నిండి యున్న వనం (అశోకం)లో, మా నాన్న యింట్లో ఉన్నంత ధైర్యంగా, ఉంటాను. నిన్నెర్ధ్యానిస్తూ, ధ్యానిస్తూ, మరణించబోయేంతటి కష్టాన్ని ఎదుర్కొన లేక చావుకై పాల్పడుతూన్నప్పుడు నన్ను తీసికెళ్లు" అంది. సీతమ్మ, మరణానికి పాల్పడబోతూండగా, హనుమ రావడంలో ఔచిత్యమిది. హనుమ రాకకూ, సీత ఆత్మహత్యకి సంధానకర్త 'ఉరి'. ఆమె ఉరివేసి

కొనదని జగన్నాటకం ప్రకారం స్పష్టంగా తెలిసిన కారణం వలననే హనుమ రక్షించ డానికై కనీసం తొందరకూడ పడలేదు. దేవయాని నూతిలో ఉన్నప్పుడు, యయాతి వెంటనే రక్షింపక తెలుగు భారతంలో ఆమెని ప్రశ్నలు వేయడం ఉంది. నన్నయ మహాకవి దీన్ని గమనించే వ్రాసి ఉంటాడు.

2. సీత, 'ఉరి' వేసికొనేంత కష్టంలో ఉంది. ఆ కష్టానికి ఔషధం రామకథ. ఎంతోకాలంగా వెదికినా, కన్పడని ఆమె కన్పించినా, ఎలా మాట్లాడాలో తెలియని దశ హనుమది. దానికి ఔషధం రామకథ. రామ భక్తుడు హనుమ, శ్రీరామ తత్త్వాన్ని ముమ్మూర్తులా ఎఱుగున్న సీతమ్మకి, 'రామకథ'ని విన్పించడం అతని అదృష్టానికే అదృష్టం. రాముణ్ణి స్మరించి దూరంగా ఉండే రామభార్యకి, దగ్గఱ కాగలిగాడు హనుమ. రాముణ్ణి అనుమానించి (మారీచుడు రాముని కంఠధ్వనితో అఱచినప్పుడు రాముడు మరణించి ఉంటాడేమోనని - తనని లక్ష్మణుడు పరిణయమాడాలని భావిస్తున్నాడేమోనని అనుమానించి - ఈ రెండూ నిజానికి నిజం కావు. నా అరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వివరించాను.) దగ్గఱగా ఉండే లక్ష్మణస్వామికి, దూరం కాగల్గింది సీత. ఇద్దఱినీ కలిపేది రామకథ. ఇద్దఱిని విడదీసేది రామనింద. మరణించ బోయే సీతా దేహానికి ప్రాణం పోసినది రామకథ.

జటాయువు కూడా రామ రామ అంటూన్నంతసేపూ ప్రాణాలని ధరించే ఉన్నాడు. రాముడు వచ్చాక ఆయనతో విషయాన్ని వివరించాక ఇక రామ రామా అని అనవలసిన అవసరం అతడికి లేకపోయింది. కాబట్టి రామనామం రామ సమాగమాన్నీ, రామనామాన్ని పలుకక పోవడం ప్రాణత్యాగాన్నీ కల్గించింది. భగవంతుని కంటె భగవన్నామం గొప్పది.

3. సంస్కృతంలో మాట్లాడితే. రావణుడే వచ్చి ఉంటాడని ఆమె పల్కరించదు. నమ్మదు. ప్రాకృతంలో మాట్లాడితే కోతికి ఈ భాష ఎలా వచ్చు ననుకుంటుంది ? లంకా భాషలో మాట్లాడితే, రాక్షస స్త్రీలకి అర్థమౌతుంది-సీతకి తెలియనూ తెలియదు. కాబట్టి సీత పుట్టింటి దైన కోసల భాషలో మాట్లాడాలని భావించాడు. అది సీతమ్మకే తెలుసు. మిగిలిన ఎవరికీ తెలీదు. కోతి కిచకిచలాడుతున్నట్లు రాక్షసులకి అన్పిస్తుంది. పట్టించుకోరు. అనుమానం వస్తే, అడిగితే, అంతకు మించిన అదృష్టంలేదు. అందుకేగా ఈ ప్రయత్నమంతా!

***

31వ సర్గము

రామకథను వినిపించి, కనిపించిన హనుమ.

"రాజా దశరథో నామ రథకుంజరవాజిమాన్ - పుణ్యశీలో మహాకీర్తి ఋజు రాసీ న్మహాయశాః (1) ...... అ శ్రౌషం రామవస్యాహం సేయ మాసాదితా మయా (161)

చతురంగ బలాలు కలవాడూ, పుణ్యశీలుడూ, గుణశ్రేష్ఠుడూ, కీర్తి మంతుడూ దశరథుడనే రాజా ఉన్నాడు. అతని జ్యేష్ఠ పుత్రుడు రాముడు. చంద్రముఖుడూ, మంచి విలుకాడూ, తండ్రికి ప్రీతి పాత్రుడూ, తన క్షత్రియ ధర్మంలో అందటినీ కాపాడి, శత్రువులని భయపెట్టేవాడూను. తండ్రి మాటని శిరసావహించి భార్యా సోదరులతో వనవాసానికి వెళ్లాడు (1). అనేక రాక్షసులని సంహరించాడు. ఖరదూషణులనే వాళ్లు జనస్థానం (రాక్షసులకు రాజధాని వంటిది - అంతటి ప్రధాన స్థలం)లో ఉంటే, అక్కడే వాళ్లని రాముడు చంపగా, మాయా మృగ రూపంలో రావణుడు మోసపుచ్చి, సీతని అపహరించుకొనిపోయాడు. రాముడు సీతని వెదుకుతూ, సుగ్రీవుడనే వానరునితో స్నేహం చేసి, వాలిని చంపి, సుగ్రీవుణ్ణి రాజా చేసాడు. ఆయన ఆజ్ఞపై, వేలకువేలు వానరులు అన్ని దిక్కులా సీతని వెదకడానికి వెడితే, సంపాతి అనే పక్షిచెప్పగా నేను 100 యోజనాల సముద్రం దాటి వచ్చాను. ఎలాటి దేహచ్ఛాయలో, సీత ఎలా ఉంటుందని రాముడన్నాడో, అమెనే ఇక్కడ చూస్తున్నాను" అని విరమించాడు. (2)

విశ్వాసం కలిగేలా - జరిగిన, జరుగబోయే - కథని చెప్పిన హనుమ కంఠధ్వని వచ్చే దిక్కుకై తలయెత్తి, భయంలో వృక్షపు కొమ్మలన్నీ చూచింది. ప్రక్కకీ, క్రిందికీ, పైకీ అలా చూస్తుంటే, (3) సుగ్రీవ మంత్రీ, ఉదయ సూర్యునిలా ఉన్నవాడూ, వాయుపుత్రుడూ, ఇంత వఱకూ రామకథని విన్పించినవాడూ, అయిన హనుమ కన్పించాడు.

విశేషాంశాలు

(1) రామకథని, రాముడూ, లక్ష్మణుడూ, సీతా, ఆంజనేయుడూ - ఇలా అందఱూ విరాధుడూ, అగస్త్యుడూ, అనసూయా, సుగ్రీవుడూ, సీతమ్మల వద్ద చెప్పారు. కైకా వరాల విషయం వంటి ఘట్టాలలో నింద, లోపల ధ్వనించేలా,

సీతాలక్షణాలు చెప్తే, హనుమ, కైక మాటనే విడిచి తండ్రి ఆజ్ఞపై వచ్చాడు రాముడని అంటాడు.

(2) ఎదుటివారిని మాట్లాడించడానికి, వారిని మనవైపు త్రిప్పుకోడానికి, ఇంతకు మించిన ఉపాయం లేదు. ప్రత్యక్షంగా సీతతో మాట్లాడకపోయినా, మాట్లాడినంత ఫలితం సాధించిన హనుమ 'బుద్ధి'మంతుడు. 'మృత సంజీవనం రామచరితమ్' అంటారు. చనిపోయేవారిని బ్రతికించేది రామమంత్రమట. ఆ విషయం సీతమ్మ మీదనే నిరూపణకాగా, వేఠే పరీక్షించాలా ?

"రక్షితా స్వస్యధర్మస్య-స్వజనస్య చ రక్షితా॥ రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య చ పరంతపః (7)"- 'ధర్మోరక్షతి రక్షితః' అని ఆర్యోక్తి. తాను ధర్మాన్ని రక్షిస్తే, ధర్మం తనని రక్షిస్తుంది. రాముడు, ముందు తన ధర్మాన్ని తాను రక్షించుకొంటాడు. దానితో అతని స్వజనాన్ని ఆకర్షించుకోగలడు. రక్షించుకోగలడు. ఇలా తానూ, స్వజనమూ రక్షింపబడితే, లోక ప్రజలని రక్షించడం ఏ విధంగానూ కష్టంకాదు గదా ! ఆ విధంగా సర్వ విధాలుగా ధర్మాన్ని రక్షిస్తాడు రాముడు. అందుకే, ఆయన రూపంకట్టిన ధర్మం, ధర్మ-మూర్తి అంటే యిదే.

(2) సా తిర్య గూర్ధ్వం చ తథా వ్యధస్తా న్నిరీక్షమాణా తమచింత్యబుద్ధిం - దదర్శ పింగాధిపతే రమాత్యం - వాతాత్మజం సూర్య మివో దయస్థమ్॥ (19). పైనుండి ధ్వని వినబడుతూంటే క్రిందకీ, ప్రక్కలకీ సీత ఎందుకు చూడాలి ?

(1) పైకి చూచి, ఆనందంతో తొందరకల్గదై చూపు త్రిప్పి, క్రిందికి చూచి - ఇంకా ఆనందంతో అలా చూపు త్రిప్పేస్తోంది తప్ప, చూడలేకపోయింది.

(2) రామునిచేత పంపబడే వ్యక్తి ఎక్కడినుండైనా రాగల శక్తికల వాడౌతాడు. అందుకని అన్ని దిక్కులూ పరిశీలనా చేస్తోంది. ఇక లంకలోకి రావడం, తోటలో ప్రవేశించడం వలన ఊహించ వీలులేని తెలివికలవాడు హనుమ (అచింత్యబుద్ధిమ్) కంఠస్వరంలోని మార్పువలన వానరుడనీ, రాజా, తానుగా దూత కృత్యానికిరాడు కాబట్టి, వానర మంత్రి (పింగాధిపతే రమాత్యమ్) అనీ - రామునికి, అతని ద్వారా తనకూ ప్రాణాన్ని ధరింపచేస్తున్నాడు కాబట్టి సర్వ జీవులకూ ప్రాణం నిలిపే వాయు పుత్రుడనీ (వాతాత్మజమ్) - ఉదయ సూర్యుని ముందు అనూరు నిలా, రాముడు రాబోతున్నాడని చెప్పేవాడనీ, గ్రహించింది ఆమె.

❀ ❀ ❀

32వ సర్గము

దేవతలారా ! సత్యాసత్యాలు చెప్పండి!!

"అహో భీమ మిదం రూపం వానరస్య దురాసదమ్ ।
దుర్నిరీక్ష్యమితి జ్ఞాత్వా పునరేవ ముమోహ సా॥ (3-4)"

కొమ్మల మధ్యన దాగిన మారుతిని సీత చూచింది.

తెల్లని వస్త్రం కట్టాడు.

బంగారపు కన్నులతో క్రిందికి చూస్తున్నాడు.

ప్రియాన్ని పల్కుతున్నాడు.

చూడ్డానికి వీలులేని తేజస్సుతో, వానరానికి ఉండని రూపంతో కన్పిస్తున్నాడు.

సీత బహువిధాలుగా తన వారిని పేరుపేరున తలచి రోదించింది. మళ్లీ ఒకమారు ధైర్యం తెచ్చుకోవాలని చూచి, మూర్ఛపోయింది.

కొంత సేపటికి తేరుకొని "కలలో కోతికన్పించడం దోషం.

అయ్యో! ఏ దోషం రాబోతోందో ? ససోదరుడు రాముడూ, మా తండ్రీ క్షేమంగా ఉందురు గాక ! అయినా - నిద్రపోని నాకు కలరావడ మేమిటి ?

రామధ్యానాన్నే నిరంతరం చేస్తూ, ఆ ఆలోచనలోనే ఉండడం వలన ఈ రామకథా, ఈ రూపమూ కన్పించి ఉంటుంది - అయినా, మనసుతో ఆలోచిస్తే, భావన ఉండాలి గాని, రూపం కన్పిస్తుందా ?

పైన రూపం కన్పిస్తోందిగా ! చెప్పేది నిజమైన కథే కదా !" అని ఇలా పరిపరి విధాలుగా ఆలోచించి

"ఓ ! ఇంద్ర - బ్రహ్మ - అగ్ని దేవతలారా! నమస్కారములు.

ఈ వానరుడు ఏమేం చెప్పున్నాడో అదంతా సత్యముగుగాక!" అని దుఃఖిస్తూ ప్రార్థించింది.

* * *

33వ సర్గము

అమ్మా! నీ కథ చెప్పవూ ? – నా కథయిది...

హనుమ చెట్టుదిగి, సీతమ్మకు శిరసా నమస్కరించాడు. "ఓ దోషం లేనిదానా! దేవ, రాక్షస, నాగ, గంధర్వ, యక్ష, కిన్నరులలో ఏ జాతి దానివి ? తామర పూరేకుల నుండి నీళ్లు పడేటట్లు కన్నీరు ఎందుకొస్తోంది ? చంద్రుని విడిచిన రోహిణివా ? వశిష్ఠునికి కోపం తెప్పించి, ఈ లోకానికి వచ్చిన అరుంధతివా ? నీ భర్త-పుత్రుడు-తండ్రి-సహోదరులు ఎవరు ? ఎవరైనా పరలోకానికి పోతే దుఃఖిస్తున్నావా ? శోకమూ - నిట్టూర్పులు విడవడమూ- నేలని ఆని నిలవడమూ- రాజ లక్షణాలుండడమూ వలన దేవతా స్త్రీవి కావులా ఉంది. కాని శరీరావయవాల సాముద్రిక శాస్త్రం బట్టి, రాజకన్యవే. జనస్థానం నుండి రావణుడు బలవంతంగా ఎత్తుకొని వచ్చిన సీతవేమో ? అనుకుంటున్నాను. నీ దీనత్వం - రూపం - తపనూ అన్నీ చూస్తే రామపత్ని వనిపిస్తోంది." అన్నాడు.

రామ ప్రసంగంతో సంతోషపడ్డ ఆమె వెంటనే "రాజశ్రేష్ఠుడూ, శత్రుతాపనుడూ అయిన దశరథుని కోడలిని. (1) జనక పుత్రిని. మహా బుద్ధిమంతుడైన రామపత్నిని. మామగారింట 12 ఏండ్లు మానవ సుఖాలని అనుభవించాను (2).

13వ ఏట రామపట్టాభిషేకం చేయదలచగా, మా పిన్నత్త కైకమ్మ "రామునికి పట్టాభిషేకం జరిగితే, తినను - త్రాగను - మరణిస్తాను - నాకు ఒకప్పుడు వాగ్దానమిచ్చిన వరం ప్రకారం రాముణ్ణి అరణ్యానికి పంపించు" అనగా, మాట తప్పలేని మా మామగారు చేసేదిలేక, మూర్ఛపడ్డాడు. తేరుకొని, భరతునికి రాజ్యాన్ని ఈయమని రాముని ప్రార్థించాడు. "ఏది అడిగినా లేదనని నా భర్త - వ్యర్థపరాక్రముడు కాక సత్యపరాక్రముడు (2) నా భర్త - తన ప్రాణరక్షణ కోసం కూడా ఇతరులకి అప్రియం చేయని నా భర్త - మనసులో ముందుగానే నిశ్చయం చేసికొని, మాటతో సరేనని అడవులకి వచ్చాడు.

నేను ఆయనకంటె ముందుగా వనాలకి రాగా, మా యిద్దరికంటె ముందు సౌమిత్రి నారబట్టలని ధరించి, బయల్దేరాడు (3).

అలాటి, మేం దండకారణ్యంలో ఉండగా రావణుడు 'అపహరించి', ఇప్పట్నించి రెండు నెలలు మాత్రం బ్రతికే అవకాశం ఇచ్చాడు. ఆ మీదట నేనిక ఉండను" అని సీత

విశేషాంశాలు

(1) స్త్రీ, ముందుగా తన మామగారి పేరు చెప్పి, అలాటి వారి కోడలిని, అని చెప్పాలి. తర్వాత తండ్రి-మీదట, తన పేరు, ఆ తర్వాత భర్త పేరూ చెప్పాలి.

మా మామగారు జీవించిలేని కారణంగా, ఇలా ఉన్నాననే అభిప్రాయం కూడ ఈ మాటల్లో ఉంది.

మా తండ్రికి, ఆయన దేహంపైనే మమకారం లేనంతటి, వైరాగ్యం. ఆయనను అని ప్రయోజనం లేదు.

ఇక రాముడున్నాడే - ఆయన 'ధీమాన్' - ఆలోచించి చేసేవాడు. నా దురదృష్టవశాత్తూ, ఆ 'బుద్ధి' నా విషయంలో ఇంకా పని చేయడంలేదు" అని భావం.

(2) సత్యమే పరాక్రమంగా కలవాడు - సత్యమైన పరాక్రమం కలవాడు- సత్యముచేత (పరా+ఆక్రమః) పరలోకాన్ని కూడా జయించ గలవాడు రాముడట. అదీ 'సత్యపరాక్రమః' అంటే.

(3) నిజంగా రాముని పిమ్మట లక్ష్మణుడు నారబట్టలని కట్టాడు.

సీతకి-లక్ష్మణునిమీద ఉన్న సదభిప్రాయం, తమకంటె ముందుగా నారబట్టలని లక్ష్మణుడు ధరించాడని చెప్పడంలో కన్పిస్తుంది. మారీచ వధ కాలంలో, లక్ష్మణుణ్ణి నిందించిన నింద అంతా, తనని అపహరింప చేసికొని, రావణ వధ చేయించాలనే ఆలోచనతో చేసినదే సుమా! అని ఇక్కడ తెలుస్తుంది.

లక్ష్మణుణ్ణి, వాని అమ్మకొడుకుగా, (సౌమిత్రి-సుమిత్ర పుత్రుడు) చెప్పడం వలన, సవతి కొడుకుతో తన కొడుకుని అరణ్యానికి పంపే ఔదార్యం ఏ తల్లికి ఉందో, ఆ తల్లి కొడుకు, అనే అర్థం వస్తుంది. ఆమె వాక్కుతో 'వెళ్లు' అంటే, ఇతడు సౌమిత్రి కాబట్టి 'క్రియ'తో నారబట్టలు (ధరించనవసరంలేని) కూడ, ధరించాడని చెప్పింది. సీత, తాను 12 ఏండ్లపాటు మానవసుఖాలని అనుభవించానని చెప్పడం వలన, తాను మానవ స్త్రీకాదని గ్రహించాలి. మానవులు మానవ సుఖాలు కాక ఏ సుఖాలు అనుభవిస్తారు? తాను దేవత కాబట్టి ఈ సుఖాలని 'మానవసుఖాలు' అని అనగల్గింది.

❀ ❀ ❀

34వ సర్గము

నువ్వు సీతవే! – కాబట్టి నన్ను నమ్ము!!

హనుమ ఆమెను ఓదారుస్తూ "తల్లీ ! రామాజ్ఞతో వచ్చాను. ఆయన క్షేమమే. బ్రహ్మాస్త్రాన్నీ, వేద విద్యనీ ఎఱిగిన రాముడు నీ క్షేమాన్ని అడిగాడు (1). లక్ష్మణుడు నీకు శిరసా నమస్కరించాడు" అన్నాడు.

రామలక్ష్మణ క్షేమం చెప్పి తన క్షేమాన్ని అడగడం విన్న ఆమె, పరవశించి పోయింది.

'కల్యాణీ బత గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మే ।
ఏతి జీవంత మానందో నరం వర్షశతాదపి ।(6)

మారుతీ ! 'జీవించి ఉంటే నూరేళ్ళకైనా, ఆనందం నరుణ్ణి పొందుతుంది' అనే నానుడి నాకు నిజమనిపిస్తోంది. ఎంత శుభప్రదమైన సామెత. (2) 'అని హనుమతో అంది.

అంతే' ఆమె తనని నమ్మిందని, హనుమ దగ్గఱకు వస్తూంటే,- అతడు రావణుడే- అని భయం కల్గి 'అయ్యో' ఎంతపొరపాటు చేసాను ! ఆలోచించకుండా అంతా చెప్పేసాను (3).

ఏ రూపమైనా వేసికొని రాగల వచ్చే రావణుడే, ఈ రూపంలో ఇప్పుడు వచ్చుంటాడు' అని భావించి ఆ చెట్టు కొమ్మ విడిచి నేలపై కూలిపోయింది సీత

భయంతో, మూర్ఛపడిన సీతనిచూచి నమస్కరించాడు హనుమ. తేరు కున్నా. సీత తనని చూడడానికి భయపడుతూన్నట్లు గ్రహించాడు.

నమస్కారం చేస్తూనే నిల్చున్నాడు. ఆమె భయ నిరాశలతో హనుమని చూస్తూ 'మాయావి యైన రావణుడవే నువ్వైతే, ఒకసారి నన్ను వంచించావు గదా జనస్థానంలో. మళ్లీ వంచించడం న్యాయం కాదు । ఉపవాసాలతో కృశించిన నన్ను తపింపచేయవద్దు (4)'.

వానరుడా ! కోరిని చూస్తే శుభం కలుగదాదు, కానీ నిన్ను చూస్తూంటే ఆనందం కల్గుతోంది. నేను నమ్మాలంటే నా రాముని గుణగణాలు చెప్పు" అని పల్కింది (5)

ఇలా అడిగినా సీత మళ్ళీ ఆలోచించింది.

"నన్ను రావణుడు తెచ్చి చాలకాలం అయింది. వానరుడు కలలో ఇప్పుడు కన్పిస్తున్నాడు. కలలో కూడా రామలక్ష్మణులు కన్పించడంలేదు. కలకి కూడా నామీద పగయే.

వానరుడు స్పష్టంగా కన్పిస్తూండడం బట్టి, ఇది నిజం కాని, కలకాదు. ఇలా కన్పడడానికి ఉపవాసాలూ, మోహం, ఉన్మాదం ఇవీ కారణాలు. కానీ, అవి కాదు." అని ఆలోచిస్తూన్న సీతతో, హనుమ నమ్మబలుకుతూ ఇలా అన్నాడు.

"అమ్మా! సూర్యునివంటి తేజస్సూ, చంద్రునివలె లోకాహ్లాదకత్వం, కుబేరునిలా అధిపతిత్వం, విష్ణువులా విక్రమ సంపన్నతా, బృహస్పతిలా సత్యశీలతా, కలిగి, ఎవరిపై ఎప్పుడు కోపం తెచ్చుకోవాలో తెలిసినవాడు రాముడు.

అతణ్ణే ఆశ్రయించి మనం క్షేమంగా ఉన్నాం.

అలాటి వాణ్ణి మోసగించిన ఫలం రావణుడు పొందకమానడు. రాముడూ, లక్ష్మణుడూ, సుగ్రీవుడూ వారివారికి తగినట్లు కుశలమడిగారు. కొద్ది రోజుల్లో రామలక్ష్మణులు, సుగ్రీవునితో, వానర సమూహ సహాయంతో రావడం చూస్తావు.

నేను సుగ్రీవ మంత్రిని హనుమంతుణ్ణి. రావణుని తలపై నా పాదాన్ని, (లంకా నగరంలో ఎడమకాలిని) వాణ్ణి ధ్వంసం చేయాలని పెట్టాను. మాయావిని కాను, వానరుణ్ణి.

సందేహించక నమ్ము.

విశేషాంశాలు

(1) అస్త్రాలన్నింటిలోకీ ఉత్తమం బ్రహ్మాస్త్రం. కానీ దాన్ని ప్రయోగించడానికి ధర్మాధర్మాలూ, సమయ-అసమయాలూ, సందర్భ అసందర్భాలూ తెలియాలి. అవి తెలియాలంటే వేదాలని ఎఱుగుండాలి. అలాటివాడు రాముడు కాబట్టి, వ్యర్థంగా ప్రయోగించడని భావం.

(2) కష్టాలు సహజమనీ, ఆశతో జీవించి ఉండాలనీ ఉపదేశించడం భారతీయ ధర్మం. 'మంగలాదీని' మంగల మధ్యాని, మంగలాంతాని చ.... ప్రతికావ్యం ప్రారంభంలో శుభం, మధ్యలో శుభం, చివరలోనూ శుభం కలిగి ఉండాలనేది మన సంప్రదాయం.

'Tragedy' అనే పేరిట, చావుతో అంతం చేసే సిద్ధాంతం అప్రాచ్యులది. ఇక 'చావు సంఘటన'తో పుస్తకాన్ని ప్రారంభించి, పరిశోధన మొదలైనవి చేయడం భారతీయ విధానం కానేకాదు.

'ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః' అనేది మన సూత్రం. అందుకని సీత అంటోంది 'ఆనందం నరుణ్ణి పొందుతుంది' అని.

నరుడు, ఆనందాన్ని పొందుతాడు అనక, పై విధంగా అనడంలో విశేషం ఉంది.

ఆనందం కానిది దుఃఖం. ఆనందం లేనివాడే, జన్మ ఎత్తుతాడు. 'బహూనాం జన్మనామంతే' ..... అనేక జన్మలయ్యాక నరుడు పరమాత్మాను గ్రహంతో ఆయనను చేరుతాడు.

పరమాత్మ – ఆనంద స్వరూపం. అక్కడితో జీవన వలయం పూర్తి అవుతుంది. అందుచేత జీవితంఆనందంతో ముగుస్తుంది. ఆనందమయుడైన భగవంతుడు, నరుణ్ణి తనలోకి పొందింప చేసుకుంటాడని భావం.

అలాగే భగవంతుడైన రాముడు తనని (సీతను) తెచ్చుకుంటాడని అర్థం.

(3) 'సుందరకాండ', అని పేరు పెట్టడంలో ఔచిత్యం ఇది కూడా – జరిగిన మొత్తం కథ ఆంజనేయుడు చెప్తాడు. జరుగబోయేది త్రిజట చెప్పింది. జరుగుతున్నదీ, జరిగినదీ, సీతమ్మ చెప్పింది.

బాల కాండ కథ నుండి యుద్ధ కాండ వరకు మొత్తం కథని అంటే మొత్తం రామాయణాన్ని ఆతడు వినడం, ఎంతటి అదృష్టం ! ఆ అదృష్టశాలి హనుమ. భగవంతుడే, భగవంతుని గూర్చి, – గానం చేయడంవల్లే కదా, భగవత్–గీత అయింది ! అలాటిదే ఇక్కడ సీత చెప్పడం కూడ.

(4) తపశ్శక్తి పెంచుకోవాలని ఉపవసించి జపించి శారీరకంగాచిక్కిపోయాను. ఆ అధిక తపశ్శక్తితో శపిస్తే హతుడై పోగలవు – అని హెచ్చరిస్తున్నట్లుగా పైకి చెప్పి,

'నేనేం భయపడడం లేదు – రావణుణ్ణి భయపెట్టేంత తపశ్శక్తి ఉన్నది సుమా!'

అని సూచించడం సీత భావం.

❋ ❋ ❋

35వ సర్గము

రాముని రూపంతో పాటు నా స్వరూపం కూడా విను!

'కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశమ్ ? - కథ మూరూకథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ శంస మే (4)'. సీతమ్మ రామ కథని విని హనుమతో 'వశిష్ఠ విశ్వామిత్ర శిష్యులూ, నరులూ అయిన రామలక్ష్మణులకీ -విద్యాబుద్ధులు రెండూలేని వానరాలకీ, సమాగమం ఎలా కల్గింది ? నేను నమ్మాలంటే రామలక్ష్మణుల ఆకార స్వరూపం చెప్పు - రామలక్ష్మణుల చేతులూ, తొడలూ ఎలా ఉంటాయో చెప్పు' అంది.

(1) 'జానంతీ బత దిష్ట్యా మాం వైదేహి పరిపృచ్ఛసి (6) 'అమ్మా ! నువ్వు నన్ను తెలిసి అడుగుతున్నావు (2). చెప్తా విను, అని, ఇద్దరి లక్షణాలనీ చెప్ప ప్రారంభించాడు హనుమ.

> రామః కమల పత్రాక్షః సర్వసత్వ మనోహరః
> రూపదాక్షిణ్య సంపన్నః ప్రసూతో జనకాత్మజే (8)

చూచే వారి చూపులద్వారా మనస్సుని ఆకర్షించి, మన్మథుడి మనస్సునికూడ మథించి వేయగలవాడూ, ఆనందాన్నిచ్చేవాడూ, తాను చూడనివాళ్ళే, తనని చూడని వాళ్ళే దిగులుపడచే వాడూ రాముడు. ప్రవాహాన్ని చూస్తూ వెళ్లిపోయే చూపులు పద్మం కన్పడగానే ఎలా ఆగిపోయి పరిశీలిస్తాయో, అలాటి కన్నులు రామునివి. చంద్రునికి ప్రతి 15 రోజులకి హెచ్చుతగ్గులుంటాయి. కమలం సూర్యుణ్ణి బట్టి నిశ్చలంగా ఉంటుంది. అందుకని, రాముడు కమలాక్షుడు కాని చంద్రాక్షుడు కాడు.

ఎంతటి వస్తువు విలువనైనా కూడా గ్రహించలేని జాతి, మా వానరజాతి. రూపం, ఔచిత్యం ఎఱుగనివాళ్లం. అయినా, మా మనస్సుతో పాటు ఇతర జాంబవంతుడు మొదలైన ఎలుగుబంటుల, సంపాతి మొదలైన పక్షుల, గుహుడు మొదలైన నిషాదుల, మనస్సుని కూడా హరించేవాడు రాముడు.

శరీరానికుండే రూపం, ఆత్మకి ఉండే దాక్షిణ్యం - ఈ రెండూ కలవాడు. ఈ గుణాలన్నీ, పుట్టాక తెచ్చుకొన్నవి కాదు. పుట్టుకతోనే కలిగి పుట్టాడు కాబట్టి, పరిస్థితుల ప్రభావం వలన నశించేవి కావు. ఇటువంటి లక్షణాలున్న మఱియెవరైనా ఉన్నారా ? అంటే 'తుల్యశీలవయోవృత్తామ్....' సరిగా నువ్వు తప్ప వేఱెవరూ లేరు. పురుషులలో అతడు, స్త్రీలలో నీవు. (వియోగం కల్గాక పురుషుడై ధైర్యం వీడి దుఃఖిస్తూ స్త్రీలా అతడుంటే, రావణ వనంలో ఉండి, స్త్రీయైనా పురుషునిలా భయంలేక నువ్వున్నావు.

దీనిక్కారణం, ఆయన 'ప్రసూతః'. జన్మలేకుండా ఉండేవాడు, తల్లి గర్భం [illegible] పుట్టాడు కాబట్టి. నీవు అయోనిజవి కదా !) ఉపకారీ, యజుర్వేద శాఖాధ్యాయీ [illegible] సంపన్నుడూ రాముడు. సామాన్య విద్య (General Education) అయిన వేదాల్లోనూ వృత్తివిద్య (Professional Education) అయిన ధనుర్విద్యలోనూ, మహా పండి[illegible] వెడల్పై ఆకర్షణీయమైన తలా. మూడు రేఖలు కల శంఖాకారపు మెడా, [illegible] భుజాలూ, బారైనచేతులూ, నీల మేఘపు రంగూ కలవాడాయన. వక్షస్థలం, [illegible] పిడికిలీ దృఢంగా ఉన్నవాడూ, కనుబొమలూ, బాహువులూ, వృషణాలూ [illegible] ఉన్నవాడూ - మోకాళ్లూ, తల వెంట్రుక కొనలూ, వృషణాలూ సమ[illegible] ఉన్నవాడూ - పొట్ట, బొడ్డు చుట్టు భాగమూ, హృదయమూ ఎత్తుగా కలవాడూ - [illegible] చివరలూ, గోళ్లూ, అఱచేతులూ ఎఱ్ఱగా ఉన్నవాడూ - పాదరేఖలూ, తల వెంట్రుక[illegible] లింగమణీ నునుపుదనం కలవాడూ-కంఠస్వరమూ, నడకా, బొడ్డులో [illegible] కలవాడూ - పొట్టపై 3 ముడుతలున్నవాడూ - స్తనములూ, నాటి [illegible] పాదరేఖలూ లోతుగా ఉన్నవాడూ - నరాలు కన్పించని పాదాలూ, ప్రతి[illegible] కూపంలోనూ వెంట్రుక కలవాడూ, దీర్ఘము కాని లింగము కలవాడూ - [illegible] అధికముగా లేని పొత్తికడుపు వాడూ -3 సుడులున్న శిరసువాడూ - చేతిబొటన [illegible] మొదట 4 రేఖలున్న వాడూ - నుదుటిలో, పాదమునందూ 4 [illegible] కలవాడూ, 4 మూరల పొడుగువాడూ - సింహ - శార్దూల -గజ - వృషభముల నడక వంటి నడక కలవాడూ (బాణయుద్ధం -వాగ్యుద్ధం - అనుగ్రహం - శ్రమకి ఓర్చడం వంటి 4 కాలాల్లో 4 నడకలు), ధర్మార్థ కామాలని త్రికాలాల్లోనూ ఆచరించేవాడూ రాముడు సౌందర్యంలో, గుణగణాల్లోనూ, లక్ష్మణుడు రామునిలా ఉన్నా, శరీరచ్ఛాయలో [illegible] ఈయన బంగారపు వన్నెవాడు. నీ కోసం భూమి అంతా గాలిస్తూ, తిరుగుతూంటే, భయపడ్డ సుగ్రీవుడు నన్ను చారునిగా పంపాడు. నేను వారిని ఒప్పించి, వీపుమీద ఎక్కించుకొని (3) సుగ్రీవుని వద్దకు తెచ్చాను.

నిన్ను రావణుడూ - సుగ్రీవ భార్యను 'వాలి' అనే అతని అన్నా - ఎత్తుకుపోయిన కారణంగా, ఇద్దఱి దుఃఖమూ సమానమని ఒకరికొకరు విని ఓదార్చుకున్నారు. నీవు పాఱవైచిన ఆభరణాలని, వానర శ్రేష్ఠులు చూపగానే, రాముడు మూర్ఛ పోయాడు. సీతమ్మని, రావణుడే ఎత్తుకుపోయాడని రామునికి అర్థమైంది. పరభార్యని అపహరించిన 'వాలి'ని చంపాక, రాముడు సుగ్రీవుణ్ణి రాజుచేసి, వాలి పుత్రుణ్ణి అంగదుణ్ణి యువరాజు చేసాడు. నిన్ను వెదికించడానికి అన్ని దిక్కులకి వానరాలని, నెలలోగా వెదకిరావాలని, సుగ్రీవుడు. పంపాడు దక్షిణ దిక్కు సేనా నాయకుడైన అంగదుని వెంట,నే వచ్చాను. మేం త్రోవ తెలియక చిక్కుపడ్డాక, సమయం గడిచిపోయాక, మా వానరాల్లో

భేదాభిప్రాయం వచ్చింది. సుగ్రీవుడు, కాలనియమం దాటిన కారణంగా వధిస్తాడని, మేం ప్రాయోపవేశం చేసి నేలమీద పరుండి (4) చర్చిస్తుండగా, జటాయు సోదరుడు 'సంపాతి'విని నీ వార్తని చెప్పాడు. జరిగిన కథ అంగదుడు చెప్పగా, తన తమ్ముడైన జటాయువును రావణుడు చంపినందుకు చాల దుఃఖించిన సంపాతి, నీ జాడ చెప్పగా ఇక్కడికు వచ్చి నిన్ను చూడగలిగాను. సముద్రాన్ని దాటడం, అనే ఈ మహాకార్యం నీవు కన్పించినందువల్ల సఫలమైంది. నిన్ను చూచిన కీర్తి నాకు దక్కింది.

ఇక నా కథ. 'కేసరి' అనే వానరుడు, ప్రసిద్ధమైన మాల్యవంత పర్వతంలో నివసిస్తూ, ఆ ప్రదేశం వదలి గోకర్ణానికి పోయి, దేవర్షుల ఆజ్ఞపై శంబసాదనుడనే రాక్షసుణ్ణి చంపాడు. ఆ కేసరి భార్య అంజనికి, వాయు దేవుని అనుగ్రహం వల్ల నేను జన్మించాను. హనుమానితి విఖ్యాతః లోకే స్వేనైవ కర్మణా (82) – నేను చేసిన బాల్యచేష్ట వలన నాకు హనుమంతుడని పేరు (5). ప్రభావంలో వాయువుతో సమానుణ్ణి." అని రామకథనీ, తన జన్మవృత్తాంతాన్నీ చెప్పి ముగించాడు మారుతి.

విశేషాంశాలు

రామలక్ష్మణుల తొడలని గూర్చి చెప్పమని సీత అడగడం అనౌచిత్యమా?

1 & 2) క్రొత్తగా కనిపించిన పురుషుడు హనుమ. అతనితో సీత మాట్లాడడమే తప్పుగా భావించే కాలం, అది. మాట్లాడినా ఔచిత్యవంతంగా ఉండాలి ! నా రాముని తొడలెలా ఉంటాయని అడగడమే ఒక తప్పు. పైగా, లక్ష్మణస్వామి తొడలు ఎలా ఉంటాయి ? అని అడగడం ఇంకా దోషం. ఇదంతా ఒక నూతన పురుషునితో సంభాషణ.

పోనీ సీతమ్మ అడిగినా, హనుమ 'తప్పు' అనాలిగదా! అలా అనకుండా చెప్తానని పల్కి చెప్పబోయి, 'తెలిసి అడుగుతావేం?' అన్నాడు. ఇదో గట్టిమాట. ఆమెకు రామలక్ష్మణ స్వరూపం తెలుసు, కాబట్టే అడిగింది. హనుమ చెప్పేదానితో, ఆ స్వరూపం సరిపోతే, హనుమ చెప్పింది నిజమని భావించేందుకే, అడిగింది. 'తెలిసి అడుగుతున్నావేమి ?' అని హనుమ అనడంలో, ఆమెకు తెలియకపోతే, తాను రామ స్వరూపాన్ని చెప్పాలని భావనయా? సీతకి ఎలా తెలిసి ఉండదని, హనుమ అనుకున్నాడు? అందుకని, దీని అసలు అర్థం, వేఱుగా ఉందని తోస్తుంది.

హనుమ రామలక్ష్మణుల ముఖాన్నీ, వక్షఃస్థలాన్నీ బాహువులనీ, పాదాలనీ చూచి ఉంటే, చూచి ఉండ వీలుంది కాని, తొడలూ, ఇంకా మర్మావయవాలూ తెలిసే అవకాశం

లేదు. చూడడం ఎంత అనౌచిత్యమో, స్త్రీ ముందు చెప్పడం ఇంకెంతటి అనౌచిత్యమో, తెలియని బుద్ధిహీనుడు కాడు మారుతి. సాముద్రిక శాస్త్రం వ్యక్తుల లక్షణాలని చెప్తుంది. ఏయే జాతివారు ఎలాఎలా ఉంటారో ఆ విశేషా లన్నింటినీ, (రామలక్ష్మణుల ముఖాలనీ, బాహువులనీ, వక్షఃస్థలాలనీ గమనించి, సాముద్రిక శాస్త్రం ప్రకారం, వారు ఏ జాతికి చెందినవారో) గమనించిన మారుతి, మిగిలిన లక్షణాలని శాస్త్రం తెలిసినవాడు కాబట్టి చెప్పాడు. ఆమెకూడా ఇందుకే అడిగింది. 'ఈ దూత చూచినదే చెప్పగలడా ? లేక ఇంగితం కలవాడై, తగినంత ఆలోచన చేయగలడా ? లేదా ?' అని గ్రహించడానికే.

సాముద్రిక శాస్త్రం, జ్యోతిషమనే రెండూ, పక్షికి రెండు రెక్కలవంటివి. సహజంగా ఒకటి వచ్చిన వారికి, రెండవది తెలియక మానదు, చదవకపోయినా, జాతకాన్ని బట్టి వ్యక్తి ఆకారం, తీరుతెన్నులూ గమనించి, దాని ద్వారా సాముద్రిక విశేషాలని తెలుసుకోవచ్చు. అలాగే వ్యక్తి ఆకారమూ, తీరుతెన్నులని బట్టి జాతక విశేషాలనీ గమనించవచ్చు. రాముని సాముద్రిక విశేషాలని, చూడనివాటిని కూడ చెప్పగలిగిన ఇతడు, జరిగిన విశేషాలని కాక, జరుగబోయే విశేషాలనికూడ ఎఱుగగలడు కదా !" అని తన మనస్సును దృఢపఱచు కొనేందుకే సీతమ్మ యీ ప్రశ్న వేసింది.

'వెలయించునగోచరార్థ విజ్ఞానము - లోకుంకు అక్షి శాస్త్రము' అని సూక్తి. శాస్త్రం-తెలియనిదీ, కనిపించనిదీ అయిన దాన్ని కూడ చెప్పగలదు. కన్ను వంటిది శాస్త్రమని దీని భావం. కన్ను తెరిస్తే ప్రత్యక్ష రూపదర్శనం, కన్నుమూసి ఆలోచిస్తే మనస్సు చెప్పే రహస్యం, తెలుస్తుంది. అందుకని, "సీతా యథార్థ స్వరూపమేమిటో, రాముని నిజరూపమేమిటో, లంకకి రావడంలోని రహస్యం ఏమిటో, అన్నిటినీ తెలిసినవాడివే నీవు," అని, నాకు తెలియాలి సుమా! అని సీత, హనుమకు చెప్పడంలోని రహస్యమే ఈ అడగడం.

తన గొప్పదనం గుర్తుండని శాపం మారుతికి ఉంది. ఆ కారణంగా, ఆతని యథార్థ స్థితిని అతనికి గుర్తుచేయాలి కదా! ఆ గుర్తుచేయడం నర్మగర్భంగా ఉండాలని భావించిన సీత, ఇలా ప్రశ్నింపగానే, హనుమకి యథార్థం గోచరించింది. కాబట్టి "జానంతీ బత దిష్ట్యా మాం వైదేహి పరిపృచ్ఛసి" - తెలిసి అడుగుతున్నావా? అని పలికి, సీత విషయం సీతకి తెలుసునని తనకి తెలుసనీ, తన విషయం సీత గ్రహించినట్లు తాను గ్రహించాననీ పలికి, అనుమాన నివృత్తికై తన జన్మవృత్తాంతం కూడ చెప్పి, నా విశేషం మరిచిపోలేదు సుమా! అని, తన మఱపును మఱచానని, స్పష్టంగా సీతకు తెలియచెప్పా, అందటికి లోతుకు వెళ్లి ఆలోచిస్తేనే తెలిసేలా చెప్పాడు. కాబట్టి, రావణ వధ జరుగుతుందని, సీత భయపడడం వట్టి నటన అని, ఉభయులకి తెలిసినట్లు, ఉభయులూ గుర్తించారు.

ఒకందుకే, ఈ విషయం మనసులో ముందుగానే తెలిసినవాడు హనుమ కాబట్టే, ఆత్మ ప్రాణత్యాగం చేయదలచి ఉన్నా భయపడక చెట్టుపై నుండి చూస్తూనే ఉన్నాడు. అయితే లౌకిక విషయంగా, తాను భయాన్ని నటించక పోతే దేవరహస్యం బట్టబయలైపోతుంది. లోకంలో, నిజంగా ఇలాటి కష్టంలో ఉన్నవారి విషయంలో మానవులుగా వచ్చిన ప్రతివ్యక్తి, ఎలా ప్రవర్తించాలో, అలాటి వారికి, తన ప్రవర్తన మార్గదర్శకం కావాలి కదా! అందుకై, అతి జాగ్రతతో ప్రవర్తిస్తాడు మారుతి.

జరుగబోయే విషయం తెలిసి, తెలియనివానిలా నటిస్తూ, మనకి ప్రవర్తన ఎలా ఆచరణలో చెప్పే వారు వాళ్లు. రాబోయేది తెలియక, తోచినట్లు చేస్తూండేవాళ్లం మనం. అందుకే వారు పరమ-ఆత్మలు. మనం జీవ-ఆత్మరూపులం. జీవాత్మరూపులంకి, జీవలోకం (ఈ లోకం)లో ఉండే రహస్యాల వఱకే తెలుస్తాయి. పరమాత్మ రూపులంకి, ఈ జీవాత్మ ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చి, ఎందుకిలా నటిస్తోంది ? దాని అవసరమేమిటి? అనే విషయం కూడ తెలుస్తుంది.

పరమాత్మని కూడ, జీవాత్మగా గమనించి త్రాళ్లలో కట్టేయ దలిచిన వాడు-దుర్యోధనుడైతే, జీవాత్మగా కన్పిస్తున్న పరమాత్మని, పరమాత్మగానే భావించి ధన్యులైనవారు భారతంలో భీష్మాదులు - శ్రీమద్రామాయణంలో గుహుని దగ్గఱ నుండి విభీషణుని వఱకూ అందఱూ. రాముణ్ణి, ముందు జీవాత్మరూపునిగా త్రిజట భావించి, పరమాత్మరూపునిగా తర్వాత తెలిసి కొన్నది. ఇంతకీ సీతా హనుమల సంభాషణ సారాంశం, ఆ యిరువురూ ఒకరికొకరు, పరమాత్మ కర్తవ్యాన్ని చేయడానికి వచ్చినవాళ్లమని తెలిసి కోవడమే.

ఇక తొడలనిగూర్చి సీతమ్మ ప్రశ్నించడంలో లౌకిక సమాధానం - 'సరిగా వస్త్రాలు లేకుండా పడిఉన్న లంకాస్త్రీలని చూచికూడా, మనో వికారాన్ని పొందని మనోనిగ్రహుడైన మారుతిని, రామలక్ష్మణులని గూర్చి ఇలా ప్రశ్నిస్తే, తన విషయంలో తప్పుపడతాడా?' అనేది.

ఒకే విష్ణువు 4 గురిగా జన్మించాడనే రహస్యం హనుమకి తెలిసి ఉన్నట్లైతేనే ఎవరిని వేఱువేఱుగా వర్ణించడు అని భావించి సీత ప్రశ్న అడిగితే ఇద్దఱినీ కలిపే వర్ణించి, అంతట వచ్చిన సమాధానం అందించి రామలక్ష్మణులిద్దఱూ ఒకే అవతారమూర్తులని ఆమెకు తెలుసునని నిరూపించాడు హనుమ. అంతేకాదు అలా అమ్మవారు అడగడం తప్పుకానేకాదని లోకానికి చాటాడు కూడ.

(2) యుద్ధంలో పడిపోయిన లక్ష్మణుణ్ణే ఎత్తలేక పోయాడు రావణుడు. హనుమ రామ లక్ష్మణులని ఇద్దఱినీ వీపుమీద ఎక్కించుకొన్నాడంటే 'భక్తి' దానిక్కారణం. పెద్ద

త్రాళ్లతో బంధింప వీలులేకుండా విశ్వరూపం చూపి లొంగని శ్రీకృష్ణుడు, యశోదమ్మకి మూరెడు త్రాటితో లొంగిపోయి బంధింపబడ్డాడు. అది తాడు కాదు. భక్తి సూత్రం. ఇక్కడా అంతే కారణం. ఈ విషయం సీతమ్మ గ్రహించడానికే, ఇలా చెప్పడం.

(3) వానరులంతా ప్రాయోపవేశం చేసారని మాత్రమే చెప్పాడు కాని, ఆ సమయంలో వాళ్లని ఒక త్రోవకి తెచ్చి, అందటినీ సీతాన్వేషణానికి వచ్చేలా చేసినది తాను. ఆ విషయం చెపితే, ఎక్కడ, తనని తాను పొగడుకొన్నట్లు ఔతుందోనని, కావాలని చెప్పకుండా దాటవేసినంతటి ఉదాత్తుడు హనుమ.

(4) తన హనుమ (దౌడ) విఱుగడానిక్కారణం ఇంద్రుని వజ్రాయుధం. అది తనమీద ప్రయోగింపబడడానిక్కారణం సూర్యుణ్ణి మ్రింగబోవడం అంతటి మహాకార్యం చేసిన తాను, ఆ పనిని చెప్పుకోవక పోవడం, ఆత్మ ప్రశంస ఔతుందేమోననే భయంతో తనని తాను పొగడుకోనివాడూ, తన గొప్పదనాన్ని ఎవరైనా చెప్పితే తప్ప గుర్తురానివాడూ, ఎంతో మహాకార్యం చేసికూడా 'అది రాముని చలవ' అని పలికేవాడూ అయిన హనుమ, ఈ లోకంలో అందటికీ, ఆదర్శ ప్రాయుడు.

అయ్యవారి పరీక్ష–అమ్మవారి పరీక్ష : మొదటగా అయ్యవారిని మారుతి, భిక్షుకరూపంతో దర్శించి, రూపంమార్చి, వీపు నెక్కించుకుని సుగ్రీవుని వద్దకుతెచ్చాడు.

మొదటగా అమ్మవారిని మారుతి, మాఱురూపంలో కాక, నిజరూపంతోనే దర్శించాడు. తరువాత రూపం మార్చి వనం ధ్వంసం చేసి, వీపు నెక్కి రమ్మని అమ్మవారిని ప్రార్థించి, రానంటే, వార్త సుగ్రీవుని వద్దకు తెచ్చాడు.

మారుతిని, సర్వవేద పండితునిగా మొదటి మాటల్లోనే గుర్తించి, 'బుద్ధి' అనే విషయంలో (Subject) నూటికి నూఱు అంకాలనీ (Marks) వేశాడు రాముడంతటి పరీక్షాధికారి. అమ్మవారు 'రామసౌందర్యం' అనే విషయంలో పరీక్షపెట్టి, తానూ నూటికి నూఱు వేసింది. ఇద్దటి పరీక్షలోనూ నెగ్గినవాడు హనుమ. బుద్ధి పరీక్షవలన, ఎదుటి రావణుని బుద్ధి తెలిపి ప్రవర్తించి, దుర్మార్గునిగా వానిని లెక్కగట్టి, మనకు కార్యసాధకుడే ఔతాడని రామభావన. సౌందర్య పరీక్షవలన, రామ సాముద్రిక విశేషాలు తెలిపినట్లే, రావణ సాముద్రిక విశేషాలూ తెలిపి, ఎవరు రాజా కాగలరో, ఎవరికి నాశనం ఉందో గ్రహించి ధైర్యంగా పోరాడగలడనీ, లంకలోని సౌందర్యం–సీతా రామ సౌందర్యం ముందు దిగదుడుపని హనుమ గ్రహిస్తాడనీ సీతా భావన. అంతే అయింది చివరికి.

సీత 'సౌందర్యపరీక్ష' పెట్టడానిక్కారణం రావణుడు 'సుందరుడు' కాబట్టి. హనుమ సమాధానం చెప్పుతూ పరిగ్గా సీతా అభిప్రాయాన్నే 'సర్వసత్వ మహోహరుడు, రూపదాక్షిణ్య సంపన్నుడు రాముడే, అని పలికి, రావణుడు కాడని, తేల్చి చెప్పాడు. అందుకే "సాకారో

నిస్పృహో వాగ్మీ నానా శాస్త్ర విచక్షణః - పరచిత్తావగంతా చ రాజ్ఞాం దూత స్స ఇష్యతే" అంది పంచతంత్ర గ్రంథం. రూపసి, దేనియందూ 'కావాలనే' బుద్ధిలేనివాడూ, వాక్చతురుడూ, శాస్త్ర విచక్షణ శీలి, మాత్రమే దూత కార్యానికి అర్హుడని దీనిభావం.

రాముని కథలో హనుమ తన కథని ఎందుకు చెప్పుకోవాలి?

రాముని రూపాన్ని సీతమ్మ అడిగితే, దానితోపాటు తన జన్మకథని కూడా ఆంజనేయుడు ఇక్కడ చెప్తాడు. ఎవరు అడిగారట ?- ఇలాచెప్పడానికి కారణం (1) రాముని రూపాన్ని చెప్పేతాను సామాన్యుణ్ణికాదనీ, నమ్మదగినవాణ్ణేననీ సీతమ్మని నమ్మింప చేయడానికి - (2) తనని కష్టం నుండి ఇతడు దాటించగలడనే ధైర్యాన్ని ఆమెకు కలుగజేయడానికిను. ఈరెండూకాక, ముందు మరో కారణం చూడబోతున్నాం. అందుకనీను.

పైగా ఈ సర్గలో 3 విశేషాలున్నాయి.

(1) రామునికథా ఆంజనేయుని కథ ఒకే చోట ఒకేసర్గలో ఒకదానిపమ్మట మరొకటి ఉండడం.

(2) రామునికి పరమభాగవతుడైన ఆంజనేయుడే తన స్వామికథనిచెప్పి, తనజన్మవృత్తాంతాన్ని కూడ తానే చెప్పడం.

(3) తాను ఆరాధించే రాముని రూపాన్ని, భక్తుడైనతాను, రాముణ్ణే సదా ఆరాధించే అమ్మవారికి చెప్పడం.

భగవంతుడైన కృష్ణుడు,భగవంతుని విశేషాలని గూర్చి, భగవద్భక్తుడైన (భాగవతుడైన) అర్జునునికి చెప్పిన 'భగవద్గీత' ఎలాంటిదో దానికి పూర్వకాలంలోనే పుట్టిన ఈ ఆంజనేయకథకూడ అలాంటిదే. హరియొక్కరూపాన్ని హరిదాసుడైన ఆంజనేయుడు మొదటగా ఇక్కడే వివరించి చెప్పాడు.

భారతంలో జూదంజరిగిన సందర్భంలో దుర్యోధనుణ్ణి, దుశ్శాసనుణ్ణి యుద్ధంలో చంపుతానని భీముడు ప్రతిజ్ఞ చేయడంవలననే భారతం కురుక్షేత్రయుద్ధం వరకూ జరిగింది. అలా భారత కథకి ఆధారభూతుడు ఆ వాయుపుత్రుడు భీముడు.

బలవంతానా ఎత్తుకుపోబడిన సీతమ్మకు ధైర్యాన్ని చెప్పి యుద్ధాన్ని రామునిచే చేయించి రామాయణకథకి ఆధారభూతుడైనవాడు ఈ వాయు పుత్రుడు హనుమంతుడు.

ఇలా ఇతిహాసాలని నడిపించిన ఇద్దరూ వాయుపుత్రులే. అయితే ఇద్దరిలో ఎవరు ఎక్కువ? అంటే హనుమయే ఎక్కువ. భారతంలో భీముడు సౌగంధికపుష్పాన్ని తేవడానికి వెడుతూంటే త్రోవలో ముసలికోతి రూపంలో తోకని అడ్డుగావేసి పరున్నాడు

"అమ్మా! సుగ్రీవుని వద్ద, నా కంటె బలిష్ఠులూ, నాతో సమానులూ ఉన్నారు గాని, నా కంటె తక్కువ వారు లేనేలేరు. అయినా, అందరిలోకి తక్కువవాణ్ణి ఇలాటి పనులకి పంపిస్తారు గాని, పెద్దవారిని పంపించరు గదా! (4). అందుకని, బాధపడకు.

రోహిణి చంద్రునితో కూడినట్లు, నువ్వు రామునితో చేరగలవు. నా వీపుపై రామలక్ష్మణులు వచ్చి, లంకని ధ్వంసం చేసి, రావణుణ్ణి చంపి, నిన్ను తీసుకొని పోతారు.

తల్లీ! రామునికంటె గొప్పవాడూ, లక్ష్మణునితోసమానమైనవాడూ లేనేలేరని గ్రహించు.

వానరాలనీ, భల్లూకాలనీ తక్కువగా భావించకు. వారు చేయలేనిది లేదుసుమా!

రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులు. అగ్ని వాయువుల వంటివారు (5).

ఎంతోకాలం నీ విక్కడ ఉండమూ ఉండవు - ఉండవలసిన కొద్దికాలమూ ఓర్చుకోకనూ - తప్పదు" అని ప్రార్థిస్తూ పలికాడు.

విశేషాంశాలు

(1) సముద్రం దాటుతూన్నపుడు, విశ్రాంతి తీసికోమంటే తీసికోని హనుమ, ఆగమంటే ఒక రోజు ఆగుతాడా? కార్యం యొక్క తొందరని గమనించి ఆగనంటాడా? లేదా? అనే పరిశీలనకి, ఈ ప్రార్థన.

ఆగితే, రాక్షసులు హనుమ మీదికి దూకుతారు కాబట్టి, ఎదుర్కొనే ధైర్యం ఉందా? లేదా గమనించడానికిను ఈ ప్రార్థన. ఎదుర్కొంటే, రాక్షసుల బలవిశేషం కూడా, రామునికి చెప్పవీలౌతుంది అని కూడా ఈ ప్రార్థన.

అరణ్యానికి వెడుతూన్న రాముణ్ణి, దశరథుడు కూడా ఒక రోజు ఆగి వెళ్లమన్నాడు. రాముడు ఆగలేదు. రామ భావభావన ఉన్న హనుమకూడా ఆగడు. ఆగలేదు.

(2) సహాయాలు చేయటంలో, వాక్కుద్వారా చేయడమూ పుణ్యప్రదమే. సంపాతి చెప్పిన మాట ప్రకారమే కదా, సీత లంకలో ఉన్నదని హనుమ నిశ్చయించాడు.

బల-ధైర్య-పరాక్రమ-ధనాలు లేనప్పుడు వాక్సహాయమైనా చేయాలి. అది ఉపకారమే.

(3) తాను విడిపించబడాలనే ఆలోచన, సీతమ్మకి లేనేలేదు. ఇక, ఇలా రావణుడు ప్రవర్తించకుండా, అతని ప్రవర్తనకు రాక్షసులు సహాయపడకుండా, లంకా నాశనాన్నే కోరుతోంది ఆమె.

ప్రతివ్యక్తికీ నాభినుండి బయలుదేరిన వాయువు పైపైకి ప్రయాణించిహృదయాన్నీ కంఠాన్నీ కంఠంలోని శ్వాసతంత్రులనీ, నాదతంత్రులనీ స్పృశించి బయటికివస్తుంది. ఏ ఏ తీగని స్పృశిస్తే వీణ ఏయే ధ్వని నిస్తుందో అలాగే ఈ వాయువు కూడా ఏయే స్థానాన్ని స్పృశిస్తే ఆయాధ్వని కంఠంనుండి వెలువడే వాయువు ద్వారాబయటికి వస్తుంది.

అ,క,ఖ,గ,ఘ,ఙ,హ -అనే అక్షరాలు కంఠంనుండి, (కంఠ్యాలు)

ఇ,చ,ఛ,జ,ఝ,ఞ,య,శ-అనేఅక్షరాలు తాలువుఁనుండి (దౌడలక్రింద ఉండే టాన్సిల్స్ తాలవ్యాలు)

ఋ,ట,ఠ,డ,ఢ,ణ,ర,ష- అనే అక్షరాలు మూర్ధంనుండి (నోటిలోపం కొండలా ఎత్తైనభాగానికి ఈ నాలుకకొన తగులగా పలుకబడేవి)

ౡ,త,థ,ద,ధ,న,ల,స - అనే అక్షరాలు దంతాలనుండి (ముందుపళ్ల వెనుక ఉండే ఎత్తుకి నాలుకకొన తగులగా పలుకబడేవి)

ఉ,ప,ఫ,బ,భ,మ - అనే అక్షరాలు ఓష్ఠం నుండి (రెండుపెదవులూ దగ్గర కాగా లేదా కలిస్తే పలుకబడేవి - ఓష్ఠ్యాలు)

'వ' అనే అక్షరం పైదంతాలు క్రింది పెదవిని తాకగామా - పుడతాయి. ఎవరికి వారు నోటిలో నాలుక ఎక్కడ తగులుతూంటే ఏ అక్షరాలు పుడతాయో పరిశీలించు కోవచ్చు. కారణం భగవంతుడు అందరికీ ఒకే విధమైన ఏర్పాటు ఉన్న నోటిని ఇచ్చి ఉన్నాడు గనుక.

మరి అందరికీ ఇలాటి నోరూ, దౌడలూ, దంతాలూ ఉన్నా, కొందరు మాట్లాడంలో యాస, అదోవిధమైన తేడా కన్పిస్తుంది. కొందరు అతిస్పష్టంగా, మృదు మధురంగా మాట్లాడతారు. ఇలా మాట్లాడటానికి కారణం మాటకి ఉపకరించే నోటిలోని అవయవాలు సరిగా ఉండటమే కాదు. వ్యక్తికి భాషమీద ఉన్న అధికారం కూడ కారణం.

రాముని ఎదుట మొదటగా హనుమ మాట్లాడినప్పుడు లక్ష్మణునితో రాముడు హనుమని గూర్చి చక్కని ప్రశంస చేసాడు. 'బహువ్యాహరతానేన న కించి దపభాషితమ్ - కస్య నారాధ్యతే చిత్త ముద్యతాసే రరే రపి' - 'ఎంతసేపు మాట్లాడినా ఏ లోపమూ దోషమూ లేకుండా మాట్లాడిన ఈ తీరు, కత్తి ఎత్తినవాళ్లే కూడా ఆరాధించేవానిగా చేస్తుంది' అన్నాడు రాముడు.

ఈ మాట్లాడే శక్తిని ఎవరిచ్చారు? అంటే అతనికిగల ప్రశస్తమైన హనువులూ (దౌడలు) మరియు ఏ అక్షరానికి ఎంత వాయువుని వాడాలో అంతే వాడగల శక్తి ఉన్న కంఠమును

నాభిలో పుట్టిన వాయువు (వాయుపుత్రుడు) వేరుగా కంఠంనుండి పైపైకిపోయి శరీరానికి సూర్యమండలమైన అంగుడును తాకుతుంది. ఆంజనేయుడు పుట్టినవెంటనే సూర్యునివద్దకు పోయాడంటే ఇదే. నోటిలోని ఎత్తైన కొండలాంటి భాగమే 'అంజన' అంటే. ఈవాయువు ఆ 'అంజన' భాగాన్ని తగిలితే పుట్టిన ధ్వనియే 'ఆంజనేయుడు' అంటే. కాబట్టి ఆంజనేయుడంటే 'ప్రశస్తమైనవాక్కు' అనిఅర్థం.

ఇలాంటి ప్రశస్తమైన వాక్కు, ప్రశస్తమైన దౌడలు ఉంటేనే సాధ్యం కాబట్టి హనుమాన్ లేదా హనూమాన్ అంటే ఎదుటివారిని ఆకర్షించే విధంగా స్పష్టమైన కంఠస్వరంతో ఉదాత్త-అనుదాత్త- స్వరిత భేదాలతో వేదాన్ని చక్కినట్లుగా పలుకగలిగే విధానంకల దౌడలున్న వాడనిభావం.

కేవల దూతలని చూస్తాం - కేవలం దాస్యమే వృత్తిగా గల దాసులనీ చూస్తాం - కేవలం దేవతలనీ చూస్తాంగాని - దూతగా+దాసునిగా+భగవంతునిగా, అంటే 3గుణాలు ఒకనిలో కలవానిని చూడం. అతడే 'హనుమ'.

సుగ్రీవునిలా రాజరికాన్ని చేయగలడు. రామలక్ష్మణుల్లా యుద్ధాన్నీ చెయ్యగలడు. గరుత్మంతునిలా ఎంతోవేగంగానూ, అతనికంటె ఎత్తుగానూ ఎగురగలడు. లక్ష్మణుడు చేయలేని దూతకృత్యాన్నిచేయగలడు. ఇంత శక్తి ఉన్నా సామాన్యునికోరవలె అహంకారం ఏ మాత్రమూ లేకుండా ఉండగలడు. ఎవరిలోనూ లేని ఇన్ని లక్షణాలు కలిగిన ఒకే ఒక వ్యక్తి హనుమ.

బ్రహ్మకు వాహనం హంస. శరీరంలో సంచరించే ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలని 'హంస' అంటారు. అంటే వాయువనే అర్థం.

విష్ణువు వాహనం గరుడుడు. ఇతడు హనుమంతునితో అనేక పర్యాయాలు పోల్చబడతాడు. వాయువులో సంచరించే లక్షణమున్నవాడు.

'గరుత్మానితి విఖ్యాత ఉత్తమ స్సర్వపక్షిణామ్ -
పక్షయో ర్యద్బలం తస్య తావ ద్భుజబలం తవ'

(జాంబవంతుడు హనుమతో పైమాటలని పలికాడు) గరుత్మంతునితో సమానబలం కలవాడని దీనిభావం. కాబట్టే విష్ణు ఆలయాలలో ధ్వజస్తంభంక్రింద 'హనుమ' విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠిస్తారు. విష్ణువుకి ధ్వజం అంటే వాహనం గరుడుడుగదా! ఆ గరుడుడూ ఈ 'మారుతి'ఒకడని చెప్పేందుకే ఇలాంటి ప్రతిష్ఠ చేస్తారు.

ఇక శంకరుని వాహనం వృషభం. వృషభం అంటే ఎద్దు. శివాలయాలలో ఉండే ధ్వజస్తంభం క్రింద కూడా ఆంజనేయప్రతిష్ఠ సాగుతుంది. అంటే శివవాహనంతో సమానుడని దీనిభావం.

'చత్వారి శృంగా త్రయో అస్య పాదా
ద్వే శీర్షే సప్త హస్తాసో అస్య
త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరవీతి
మహోదేవో మర్త్యాగ్ం ఆవివేశ' అనే వేద వాక్యం శివవాహనమైన ఎద్దుని శబ్దంలో పోల్చి చెప్పింది.

ఈ ఎద్దుకి కొమ్ములు నాలుగట. (1) యోగులకి మాత్రమే వినిపించే శబ్దం పేరు 'పర'. (2) మహర్షులకి కూడ అర్థమయ్యే శబ్దం 'పశ్యంతి'. (3) ఎవ్వరిమటుకు వారు తమ హృదయంతో మాట్లాడుకొనే శబ్దం 'మధ్యమ'. (4) మనం పరస్పరం మాట్లాడుకొనే శబ్దం 'వైఖరి'

ఈ ఎద్దుకి కాళ్ళు మూడట. భూత - భవిష్యత్ - వర్తమాన అనే కాలాలు మూడున్నూ.

ఈ ఎద్దుకి తలలు రెండట. నిత్యం - అనిత్యం అనేవి.

ఈ ఎద్దుకి ఏడు చేతులట. ఏడు విభక్తులూ ఏడు చేతులు.

ఈ ఎద్దుకి కట్టు తాళ్లు మూడట. నాభి - హృదయం - కంఠం లేదా హృదయం - కంఠం లేదా శిరస్సు అనేవి. అలాటి ఎద్దు వేసే అంకె 'శబ్దం' అనేది. దీనిని బట్టి ఈ ఎద్దు కూడ శబ్దమే అయింది.

ఇలా త్రిమూర్తుల వాహనమైనవాడు హనుమ. శివ - విష్ణువుల ఇద్దటి దృష్టి ఎదురుగా ఉండే ధ్వజస్తంభం క్రింద ఉన్న హనుమమీద పడుతూ ఉంటుంది. అంటే ఆ ఇద్దటి దృష్టిశక్తినీ భరించగల అద్వితీయ దేవత 'హనుమ' అన్నమాట.

వివాహానికి సంబంధించిన సమావేశం జరుగుతూంటే ప్రవేశించి రాముణ్ణి తనతో తీసికొని పోయి అతనికి వివాహాన్ని చేసేంతవఱకూ ఉండి సీతమ్మతో రాముణ్ణి కలిపినవాడు విశ్వామిత్రుడు.

రావణుడు ఎత్తుకుపోయిన సీతమ్మజాడని రామునికి తెలిపి తాత్కాలికంగా విడిపోయిన వారిరువురినీ శాశ్వతంగా కలిపినవాడు హనుమ.

లోకరీత్యా తనని భర్తవిడిచాడనే అపఖ్యాతికి గురి అయినా (వైకుంఠానికి సీతమ్మని పంపించదలచి రాముడు సీతమ్మని ముందుగా ప్రయాణం చేయిస్తే ఆనిజాన్ని గ్రహించినవాడు వాల్మీకి) ఆ సీతమ్మని ఆదరించి సీతారాముల చరిత్రని రామాయణం ద్వారా లోకానికి ప్రచారమొనరించాడు వాల్మీకి మహర్షి.

రామాయణానికి ఈ ముగ్గురూ మూడుకళ్లు.

❀ ❀ ❀

36వ సర్గము

తల్లీ ! ఇదిగో! ఉంగరం తీసుకో !!

"వానరోఽహమ్మహాభాగే దూతో రామస్య ధీ మతః। రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగులీయకమ్। ప్రత్యయార్థం తవానీతం తేన దత్తం మహాత్మనా॥(2-3). గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కరవిభూషణమ్. భర్తారమివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితా భవత్ (4)". హనుమ ఇలా అన్నాడు." ధీమంతుడైన రాముడు, వానరుడైన నన్ను దూతగా పంపుతూ, నమ్మి వీలయ్యేందుకు నీ కిమ్మని, ఈ 'రామ' అనే అక్షరాలున్న ఈ ఉంగరాన్ని ఇచ్చాడు. (1) నీ దుఃఖాలు తొలగుతాయి. ఊరట పొందు" అని పల్కుతూ అఱచేతిలో ఉంచుకొని, "ఉంగరాన్ని చూడు" అన్నాడు.

ఆ ఉంగరాన్ని తాను తీసికొని, (2) పరిశీలనగా చూస్తూ, తన భర్తను పొందినంత ఆనందం పొందింది. సిగ్గుతో, సంతోషంతో, ఆమె దేహం పులకరించి హనుమను మెచ్చుకొంటూ 'నాయనా వానరా ! 100-యోజనాల సముద్రాన్ని దాటిన నీతో, రాముడు పంపిన నీతో మాట్లాడుతున్నాను మనసువిప్పి. భయం - సంభ్రమంవద్దు. నా భాగ్యంవల్ల వారిద్దఱూ కుశలమని తెలిపి సంతోషం. ఈ భూమిని దహింపగల సమర్థుడెందుకు ఇంతకాలం ఊరుకున్నాడు ? ఆయనకు మిత్రులూ - సహాయపరులూ లేరా ? దైవంమీద భారం వేయక తనవంతు పురుష ప్రయత్నం కూడా చేస్తున్నాడా ? (3) మా అత్తల - మఱదుల క్షేమసమాచారాలు తెలుస్తున్నాయా ? భరతుడు నా రక్షణకోసం మంత్రి రక్షణలో అక్షౌహిణి(4) సైన్యాన్ని పంపిస్తాడా ? సుగ్రీవుడు సైన్యాన్ని ఇస్తే, రాముడు యుద్ధయాత్రకి వస్తాడా ? మహారణ్యానికి వచ్చినా, రాజ్యం విడిచినా, దుఃఖభయాలు అతనికి లేవు. (5) అలాటి మనోధైర్యంతోనే ఉన్నాడుగదా ! తల్లి-తండ్రి ఇంకెవరిమీదా, నాతో సమానమైన స్నేహం అతనికిలేదు. (6) నాకూ అలాటి స్నేహమే ఉంది. ఆయన సంగతి తెలిసేవఱకే జీవించాలని ఆకాంక్ష' అని రాముని మాటలను వినడానికై విరమించింది.

హనుమ చేతులుజోడించి, తలవంచి, 'అమ్మా ! నువ్విక్కడ ఉన్నట్టు ఆయనకు తెలియదు. ఒకప్పుడు దేవేంద్రుడు తన భార్య జాడ తెలియక, ఎలా వెంటనే తీసికొనిపోలేదో, ఇదీ అలాటి కథే. నేను వెళ్లి చెప్పగానే అశేష సైన్యంతో వచ్చి, ఎవరు అడ్డొచ్చినా ఆగక, యుద్ధంలో లంకని నిర్మూలం చేస్తాడు. ఐరావతం మీద ఇంద్రునిలా, ప్రస్రవణ పర్వతంపై రాముణ్ణి తొందరలో చూస్తావు. నీ వియోగంతో తిండి-నిద్ర-కర్తవ్యాలు విడిచాడు. నిత్యశోక పరాయణునిలా ఉంటాడు. నీ పేరే జపిస్తూ ఉంటాడు- నిన్ను పొందాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు' అని యథార్థాన్ని చెప్పాడు.

విశేషాంశాలు

(1) ఈ ఉంగరంలో 3 మణులు బిగింపబడి ఉన్నాయి. పై వరుసలో ఒకేమణి, క్రింది వరుసలో ఒకటి ప్రక్క మరొకటిగా రెండు మణులున్నా. కుశధ్వజుడనే పేరుగల వేదవతి (సీతా పూర్వరూపం) తండ్రి తపస్సూ, వేదవతి తపస్సూ, 2 మణులలో నిక్షిప్తం చేయబడి, జనకునికి సీతతో నాగటి చాలులో కన్పించాయి. ఈ రెంటిలో, సీతమ్మ పెళ్లిలో ఒక మణిని కలిపి అంగుళీయకం చేయించాడు జనకుడు. ఈ మణిలో, రాజైన వ్యక్తికి, వంశపరంపరానుగతంగా వచ్చే, సూర్యవంశపు శక్తి, ఆవహింపచేస్తారు. అలాటి 3 మణులతో ఉన్నది అంగుళీయకం.

రామునికి యౌవ రాజ్య పట్టాభిషేకం కోసం ఏర్పాటు కాగానే, వశిష్ఠుడు ఆ సూర్యవంశ శక్తిని మణిలో నిక్షిప్తంచేసాడు. కాని భంగమైన కారణంగా రాముడు పాదుకలపై నిలబడి, తన ద్వారా, ఆశక్తిని పాదుకలలోకి పంపించివేసాడు. ఆ సూర్యవంశ శక్తి, పాదుకలలో ఉన్న కారణంగానే, రావణుడు గాని, ఇతర దేశాధీశులు గాని, రాజులేని అయోధ్యపై, దండెత్త లేకపోయారు. ఇలాటి అంగుళీయకం, తాను రాజైతే, రాజ్యాధికార ముద్ర ఔతుంది. 14 సంవత్సరాల పిమ్మటనే, దీనికి ఈ అధికారం వస్తుందని భావించరాదు. భరతుడూ, రాముడూ చిత్రకూటంలో కలిసి నప్పుడు, ఒక అంగీకారానికి వచ్చారు. 'త్వం రాజా భరత! భవ స్వయం నరాణాం-వన్యానా మహమపి రాజరాణ్మృగాణామ్ - గచ్ఛ త్వం పురవర మద్య సం ప్రహృష్టః - సంహృష్ట స్త్వహమపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్యే'. అని "ఓ భరతా ! నువ్వు మానవులకి రాజవి కా ! నేను రాజరాజుని (చక్రవర్తిని) ఔతాను. ఎలుగుబంట్లకి రాజు జాంబవంతుడైతే, నేను ఆ రాజుకి రాజుని. కోతులకు రాజు సుగ్రీవుడైతే, నేను ఆ రాజుకి రాజుని. అలాగే పక్షిరాజులు జటాయు సంపాతులకి రాజుని. ఇలా రాజైన నీ కంటె పెద్ద - రాజరాజు - ని. మానవులు కూడ ఒక జాతియే కాబట్టి మానవరాజైన నీకూ రాజునే - అన్నాడు రాముడు. అలాటి రాముని రాజ్యాధికార ముద్ర ఈ అంగుళీయకం.

అది సువర్ణ (చక్కని 'శ్రీరామ' అనే అక్షర రూపంలో మణులున్న) - సువర్ణ (మంచి వన్నెగల) సువర్ణ (బంగారపు) అంగుళీయకం. దీన్ని, సీతమ్మకు రాముడు పంపాడు. 'అప్రమేయం హి తత్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా' - రాముని శక్తి మొత్తం సీతమ్మది. అందుకే సీత వెళ్లిపోగా, తేజస్సు క్షీణించిన రాముడు, లక్ష్మణుని చెంత బావురుమన్నాడు నిత్యమూ. సహజ తేజస్సున్న సీత మాత్రం, ఏడుస్తున్నట్లు నటించి, దేవరహస్యం బయట వేయకుండా, రావణుణ్ణి శపిస్తానని బెదిరించి, తాను బెదరకుండా

ఉంది. అలాటి సీత వద్దకు, ఆమె తపశ్శక్తి దాగి ఉన్న ఉంగరాన్ని, రాముడు పంపాడు. ఏ తపశ్శక్తి దాగి ఉన్న ఉంగరాన్ని, రాముడు, పంపాడో, ఏ తపశ్శక్తితో ఇంతదూరమూ కథనడిపాడో, ఆ శక్తిని సీత వద్దకు పంపుతున్నాడు. అరణ్యంలోని మహర్షులంతా, 13 ఏండ్ల కాలంలో ఇచ్చిన తపశ్శక్తి, రావణ వధకు చాలును. పైగా రాజముద్రిక అయిన, ఈ ఉంగరం ఆమెకిచ్చాడు, అంగుళీయక మిచ్చివేయడమంటే, రాజ్యాన్ని విడవడమని అర్థం. అందుకని, రాజ్యం కూడ, సీత ముందు తృణప్రాయమనే భావనతో పంపించాడు. ఈ భావన ఆమెకుండడం బట్టే ఆమెకు, పెళ్లినాటి ఆనందం కంటె, అంగుళీయకం పొందిననాటి ఆనందం వేయిరెట్లని తర్వాతివారు వ్రాసారు.

(2) ఆ ఉంగరాన్ని ఆంజనేయుడామెకు ఈయలేదు. తన అరచేతిలో పెట్టుకొని 'పశ్య' చూడు అన్నాడు. ఆమె 'గృహీత్వా' తీసికొంది. హనుమ రామునికి చూడామణిని మీద కాలంలో ఇస్తాడు. రాముని చేయి క్రిందుగా, హనుమ చేయి పైనా ఉంటుంది. కాని అమ్మవారి చేయిఎప్పుడూ క్రిందుగా ఉండదు. అంగుళీయకం ఆంజనేయుడిస్తే, ఆమె తీసికొంటే, సీతమ్మ చేయి, క్రింద ఉండాలి. అందుకే ఆమె, తానే తీసికొంది గాని క్రింద చేయి ఉంచి గ్రహించలేదు. తన తపస్సూ, తన తండ్రి తపస్సూ నిక్షిప్తమైన ఉంగరం కాబట్టి, అధికారం తనదని అనుమానం లేక తీసికొంది. ఇక ఆ ఉంగరం, ప్రణయకోప సందర్భాలలో పందెంగా పెట్టుకొన్నది. ఇవన్నీ కూడ ఆమెకు గుర్తువచ్చాయి. స్వామి రాబోయేముందు ఆయన లాంఛనాలు వచ్చినట్లు, రామాగమనానికి ముందు అంగుళీయకం వచ్చిందని, ఆమెకు ఆనందం కల్గింది.

(3) పూర్వపు గ్రంథాలేవీ 'గాలిలో దీపం పెట్టి దేవుడా !' అనమనవు. పురుష ప్రయత్నం చేసి, దైవసహాయం కోరమన్నాయి.

(4) 21870 రథాలూ, 21870 ఏనుగులూ, 65610 గుఱ్ఱాలూ, 1,09,350 కాల్బలమూ కలిసి 2,18,700 మొత్తం సేన అక్షౌహిణి.

(5) పూర్వం వారికి, స్త్రీల విషయంలో గౌరవం ఉండేది కాదని, తెలియనివారు-పాపం ! వాపోతూ ఉంటారు. 'న చాస్య మాతా న పితా చ నాన్యః స్నేహో ద్విశిష్టో౽స్తి మయా సమో వా'-తల్లి తండ్రి కంటెకూడా నా యందున్న స్నేహం గొప్పదని సీత రాముణ్ణిగూర్చి అంది.

సీతని రాముడు, ఒక భార్యని గౌరవించవలసిన తీరులో సరిగా చూడలేదని నేటి వారు ఎందరో అంటూంటే, సీత, ఆ మాట అనకపోవడం గమనించాలి. అయినా సీతకు తెలియని రాముని హృదయం, వీరికి తెలిసిందంటే పరమాత్మ ఆశ్చర్య పడాల్సిందే!!.

37వ సర్గము

వీపు నెక్కి రాను – రాముడే రావాలి!

"హనుమా ! రాముడు నన్నే తలచుకొంటున్నాడన్న మాటలు అమృతంలా, శోకిస్తున్నాడన్న మాటలు విషంలా ఉన్నాయి.

వ్యక్తికి ఐశ్వర్యం కల్గినా, ఆపద వచ్చినా, అది తన ప్రతాపం అనుకోరాదు. దైవం, వాణ్ణి త్రాడులో కట్టి తన ఇష్టానికి అనుగుణంగా ఈడ్చుకుపోతాడు.

రావణుడు పెట్టిన సంవత్సరం గడువుకి 2 నెలలే మిగిలి ఉంది.

సోదరుడైన విభీషణుడు చెప్పినా, నన్ను రామునికి అప్పగించడానికి ఇష్టపడని రావణుడు మృత్యువుని పొందడానికే ఇష్టపడుతున్నాడు. విభీషణ పుత్రిక అనలా, భార్య సరమా చెప్పినా వినలేదు రావణుడు.

నన్ను నా రాముడు పొందుతాడనడానికి నా అంతరాత్మ పరిశుద్ధిగా ఉండడమే కారణం.

ఏ సహాయమూ లేక 14 వేలమందిని జనస్థానంలో చంపిన రామునికి రావణుడు ఒక లెక్కా?" అంటూ కన్నీరు కార్చింది (1).

మారుతి విని, 'తల్లీ ! నీ వార్తవిని రాముడొస్తాడు. కాని ఇప్పుడే నాకో ఉపాయం వచ్చింది. మెత్తని రోమం కల నా వీపు ఎక్కు. హోమ ద్రవ్యంలా అతి పవిత్రంగా నిన్ను తీసికొని రాముని వద్దనే ఆగుతాను.

రావణునితో సహా లంకని ఎత్తుకుపోగల బలం నాకుంది.

'యథైవాహ మిహప్రాప్త స్తథైవాహ మపంశయః'

ఎలా వేనొచ్చానో అలా తీసికొని వెడతాను. రా తల్లీ !' అన్నాడు. ఆ మాటలు సీతమ్మ విని 'నీ కపి బుద్ధి ఇప్పుడు తెలిసింది నాకు. అల్పశరీరంకల నీవు, నన్నెలా తీసికొని పోగలవు ?' అంది. ఆ మాటలు మారుతికి కొత్త అవమానంలా అన్పించాయి. (నవం పరిభవం కృతమ్).

ఈమెకు నమ్మకం కల్గడానికి, తన రూపం చూపాలని భావించి చెట్టు దిగి, తన ఎఱ్ఱని ముఖం, వజ్రనఖాలూ, దంష్ట్రలూ చూపుతూ, పర్వతంలా పెద్ద శరీరం చేసాడు.

ఆ రూపం చూచి 'హనుమా ! నీవాయు సమాన గమనం, అగ్నివంటి తేజస్సూ, సముద్రం దాటి వచ్చే శక్తి ఎఱుగుదును. కాని, నీ మీద వేగంతో వస్తూంటే, నేను సముద్రం చూచి భయపడవచ్చు. (2)

నన్నెత్తుకొని పోతున్నావని, రాక్షసులు వెంటాడి యుద్ధం చేస్తూంటే నాకు భయం కలుగవచ్చు. లేదా క్రిందపడ్డ నన్ను రాక్షసులు తీసికొని పోవచ్చు. చంపివేయవచ్చు లేదా అసలు కనుపడకుండా దాచివేయవచ్చు. మళ్లీ కథ మొదలౌతుంది. నీ ప్రయత్నం వ్యర్థమౌతుంది.

నీతో నేను రావడంకంటె, రామునితో నీవు రావడం మంచిది. నాకేమైనా అయితే వానరులతో సహా ప్రాణాలు విడుస్తారు రామలక్ష్మణులు. అదీ కాక, పవిత్రమైన నేను, రాముని తప్ప ఇతర పురుషుని (3) స్పృశించను. ఆ నాడు నేను నా స్వాధీనంలో లేక రావణునిచే స్పృశింపబడ్డాను. రావణుణ్ణి బంధుమిత్ర, సపరివారంగా వధిస్తే అది రామునకు (4) తగినది కాని ఇలాతీసుకు పోవడం కాదు. రామలక్ష్మణులని తోడు తీసుకురా ! నన్ను సంతోష పెట్టు!" అని దీనురాలై పల్కింది సీత.

విశేషాంశాలు

(1) కందమూలాలు తినే రాముడు మాంసాన్నే తినే 14 వేల మంది రాక్షసుల్ని చంపాడు. మాంసంతినే రావణుడు ఒక్క గ్రద్ద (జటాయు)ని చంపలేక పోయాడు.

ఎదురుగా, మాఱువేషం లేక, ధైర్యంగా రాముడు రాక్షసులని చంపితే, చాటుగా, సంన్యాసిరూపంతో, భయంతో రావణుడు స్త్రీని ఎత్తుకొచ్చాడు.

శత్రువులకి కూడా అభయం రాముడిస్తూంటే, దేవతలని లెక్కచేయనని పలికే రావణుడు వరాలపేరిట వారినే యాచించుతాడు. దీన్ని బట్టి రామ రావణ బలధైర్యాలు సీతకి స్పష్టంగా తెలుసు.

(2) 14 వేల రాక్షసులని నఱికితే చూచిన సీత, గాయాలతో, పూచిన మోదుగ వృక్షంలా ఉన్న రాముణ్ణి చూచిన సీత, రావణ యుద్ధాన్ని జటాయువుతో చూచిన సీత, యుద్ధం అంటే భయపడుతుందా ?

లంకకి ఇష్టంలేకుండా పోతూన్నప్పుడే పడిపోని సీత, కావాలని బయలు దేరి రాముని వద్దకు వెళ్లేప్పుడు పడిపోతుందా ? తాను వచ్చాక రావణునితో ఇక యుద్ధం ఎందుకని రాముడనుకోడని తనకు తెలియదా ? (రాముడు 2 మాటలు మాట్లాడడు

గదా) రాక్షసులూ—వాళ్ల బాధలూ—రావణుని మాటలూ కంటె భయం కరమూ సముద్రం? ఇలా చెప్పడం కేవలం రాముడే వచ్చి రావణవధ సాగించాలని చెప్పడానికే.

విభీషణుడు రావణునకు చెప్పిన హితవాక్యం, రావణుడు వినని వాక్యం ఒక్కటే. "రావణా! పెద్ద వత్తితో ఉన్నదీపం తొందరగా ఆరిపోయేటట్లు, నీ తపఃఫలం, ఈ అధర్మంవలన తొందరగా నశించి, నీకు చావుని తెస్తుంది. కుండలోనుండి మటు కుండలోనికి నూనెని పోస్తే, నూనె పరిమాణం తగ్గినట్లు, సీతాపహరణాన్ని సమర్థించే ఎందరితో చర్చిస్తే, అంత తపశ్శక్తి తగ్గుతూంటుంది. ధర్మాన్ని, రక్షిస్తే రక్షిస్తుంది గాని అధర్మ చర్య-ధర్మరక్షని చేయదు' అనేది.

(3) "నవివ వాసుదేవోఽయం సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే - వాసుదేవు డొక్కడే పురుషుడు నా దృష్టిలో - కాని లోకదృష్టిలో నీవూ - రావణుడూ కూడ పురుషులే. నా వశం తప్పిన స్థితిలో రావణుడు స్పృశించాడు నన్ను. అది నా తప్పుకాదు. తెలిసి నీ భుజం ఎక్కి ఎలారాను ?" అని సీత ప్రశ్న.

I.P.C. Section 24 కూడా ఇలా చెప్తుంది. "Nothing is an offence which is done by a person, who is compelled to do it, by threat" అని.

(4) రాముణ్ణే రమ్మనమనడానికి కారణాలు :—

(1) సీతమ్మకు ఏ మాత్రమూ లంక-రావణుడు అంటే భయం లేకపోవడం — చాం మంది అనుకొనేటట్లు ఆమె దీనంగా ఏడుస్తూ ఉండకపోవడం (యథా పితుర్గృహే - మా నాన్న యింట్లో ఉన్నంత ధైర్యంగా లంకలోనూ ఉంటానని అయోధ్యలోనే రామునితో అంది సీత)

(2) సీతని హనుమ తీసికొని వెళ్లి ఉంటే హనుమ లేకపోతే రామునికి సీత లభించి ఉండేది కాదని అంతా అంటారు.

(3) రావణుడు పరస్త్రీలని అపహరించినందున శిక్ష ఉండదు.

(4) సీత తన ప్రాణాలని తాను రక్షించుకొని పోయింది గాని, మా ఉసుపట్టించుకోలేదని, ఎత్తుకు రాబడిన స్త్రీలు దుఃఖిస్తారు,

(5) రావణుని చంపుతానని ప్రతిజ్ఞ చేసిన రాముని మాట అబద్ధమౌతుంది." అనేవి.

***

38వ సర్గము

చూడామణిని చూపించు – కాకకథ వివరించు!

హనుమ ఇలా అన్నాడు. "ఓ తల్లీ ! స్త్రీకి తగినట్లూ, పతివ్రతా ధర్మానికి అనుగుణంగానూ భయాన్నీ, వినయాన్నీ చూపావు.

లోకంలో ఏ ఆడుదీ ఇలాచెప్పదు.రావణుడు సీతో సంభాషించిన తీరూ, ఉరికైనీ ప్రయత్నం, రామునికి చెప్తాను. వెంటనే తీసికొని పోయి సంతోషపడచాలనీ, నా సామర్థ్యం 'ఇంత' అని చెప్పాలనీ, నీవు నెక్క రమ్మన్నాను. రానంటున్న నువ్వు ఏదైనా ఆయన నమ్మకంకోసం గుర్తుగా ఇవ్వు – అని ప్రార్థించాడు మారుతి.

వెంటనే సీత కన్నీరు కారుస్తూ "హనుమా! ఒకప్పుడు చిత్రకూటానికి ఈశాన్యంలో, మందాకినీ తీరంలో, సిద్ధాశ్రమమనే ప్రదేశంలో ఋష్యాశ్రమాలలో ఉన్నాం.

జల క్రీడల పిమ్మట, ఆయన నాతొడపై తలపెట్టి నిద్రిస్తే, ఒక కాకి నా చుట్టూ తిరుగుతూ నన్ను ముక్కుతో గీరింది. మట్టిగడ్డలో కొట్టినా అలాగే నన్ను గీరుతుంటే, వడ్డాణం తీయ బోయాను కొట్టడానికి.

కాకిని కొట్టడానికి ఒడ్డాణం తీస్తున్నానని నా భర్తనన్ను వేళాకోళం చేసాడు.

కాసేపు నేను – ఆ తర్వాత ఆయన, ఇలా నిద్రపోయాం.

కాకి వచ్చి నా స్తనంమీది బొడిపె పై గీరితే, రక్తం రామునిమీద పడింది. అంతే! తాచులా బుసలుకొడుతూ, దేవేంద్ర పుత్రుడైన కాకిని చూచి, కూచున్న దర్భాసనం నుండి దర్భ తీసిమంత్రించి బ్రహ్మాస్త్రం చేసి వేసాడు (1).

ముల్లోకాలూ, చివరికి తండ్రి అయిన ఇంద్రునీ శరణువేడితే, రాముని శరణువేడమనగా, చివరికి నా భర్తవద్దకే వచ్చింది.

దాని కోరిక మేరకు, దాని కుడికంటిని బ్రహాస్త్రం దహించింది. ప్రాణాలు నిల్చిన కారణంగా, దశరథ దాశరథులకు (రామునికి) నమస్కారాలు చెప్పిపోయింది కాకి.

ఒక కాకిపై బ్రహ్మాస్త్రం వేసిన రాముడు, ఎందుకు ఉపేక్షిస్తున్నాడు? నేనేదో పాపం చేసి ఉంటాను (2)" అని మళ్లీ కన్నీరు కార్చి ఇలా చెప్పసాగింది.

"హనుమా! కౌసల్యానంద వర్ధమునికి నా సాష్టాంగ ప్రణామాలు. దుర్లభమైన ఐశ్వర్యం విడిచి, అరణ్యానికి వచ్చిన లక్ష్మణునికి నా క్షేమ వార్త చెప్పు. లక్ష్మణుణ్ణే చూస్తూ, రాముడు తండ్రి బాధని మఱచి పోతున్నాడు. కార్యకర్తవీ, రామదుఃఖాపహర్తవీ నీవు. ఒక నెల దాటాక నన్నిక రావణుడు బ్రదుకనీయడు, ఇది తీసికొని రామునికియ్యి' (3) అని దివ్యసుందరమైన (కొప్పులో పెట్టుకో వీలైన) చూడామణిని (3) హనుమకిస్తే, వ్రేలికి తొడుగుకున్నాడు.

ఆమెకి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసాడు.

దేహం-సీత పక్కన ఉన్నా, హనుమ మనస్సు-రాముని వద్దకు పోయింది.

తిరుగు ప్రయాణమైనాడు.

విశేషాంశాలు

(1) మంత్రించి వేసే ఆయుధం అస్త్రం. చంపడానికి, వైద్యంచేసి రక్షించడానికి, ఉపయోగించే ఆయుధం శస్త్రం. శస్త్ర చికిత్స అంటే ఇదే. మంత్రం పనిచేయాలంటే నియమ నిష్ఠలుండాలి.

సీతా దుఃఖంలో పడ్డ రాముడు, రావణ వధని మరచాడా? అనే అనుమానమున్న దేవతలు, దేవార్యక్షుడైన ఇంద్రపుత్రుణ్ణి కాకిగాచేసి, సీతమ్మపైకి పంపారు. స్వస్థతతో ఉన్నప్పుడు, మంత్రం పఠించి విడిస్తే ఫలిస్తుంది.

కాని, రాక్షసులు నిశాచరులు. రాత్రిభాగంలో వధించే లక్షణం వారిది. అలాటి వారిని చంపాలంటే రాత్రి - పగలు భేదంలేక, శస్త్రాలకంటె అస్త్రవర్షాన్ని కురిపించాలి. దేవతలు రామునికి అస్త్రవిద్య, నిద్రాకాలంలో కూడా పనిచేస్తోందా? అని పరీక్షించడానికి, దేవేంద్ర పుత్రుణ్ణి అస్త్రం విడిచేంత కోపం తెప్పించే సీతాబాధని చేయమని పంపారు. ఫలితం ద్వారా దేవతలకి ధైర్యం కల్గింది.

అల్ప ప్రాణి అయిన కాకిమీద, బ్రహ్మాస్త్రం 'నా కోసం' వేసాడనే ఆనందం అమ్మవారిది. అందుకే తనకింతటి గౌరవమిచ్చిన ఈ కథని, హనుమతో చెప్పి, చెప్పమంది.

(2) సీతమ్మ అయినా, మానవ సహవాసం కల్గేసరికి తప్పులు చేయక మానలేదు. (1) అయోధ్యని వీడేటప్పుడు, తనని తీసికొని పోనన్న రామునితో 'నీవు స్త్రీవి' అంది.

(స్త్రియం పురుష విగ్రహమ్) (2) నిష్కారణంగా, మారీచవధ కాలంలో లక్ష్మణుణ్ణి అనరాని మాటలు అంది. దేవరహస్యం ప్రకారం ఇవి నిందలు కావు

'భోగే భవానీ, పురుషేషు విష్ణుః, క్రోధే చకాలీ, సమరే చ దుర్గా'

ఒకే స్త్రీ శక్తి, భోగాలని అనుభవిస్తూ భవానిగా, పురుషరూపాన్ని ధరించి విష్ణువుగా, క్రోధం కల్గినప్పుడు 'కాలికగా, యుద్ధంలో దుర్గా రూపంతో ఉంటుంది.

కాని లౌకికంగా అతణ్ణి స్త్రీ అనడం పాపమే కదా!

అలాగే లక్ష్మణుడు పర్ణశాలనుండి వెళ్లకపోతే రావణుడు తనని అపహరించడు. రావణవధ కుదురదుకదా! **కాని పైకి అవి (లౌకికదృష్టిలో చూస్తే) పాపాలే. అందుకే ఆమెకు శిక్ష 'అశోక వనవాసం'. (కారాగారంలో వసూచం).**

భగవంతుడైనా దోషం చేస్తే శిక్ష నుండి తప్పించుకోవలేడు - అనడానికి పై దోషాలు చేసిన సీతమ్మ సాక్ష్యం.

(3)స్త్రీలు మామూలుగా కొప్పు పెట్టి, పూలు ధరించడం సంప్రదాయం. ఆ రోజుల్లో జడ వేసికోవడం, దుఃఖంలో ఉన్నావని తెల్పడానికి సంకేతం ఆ సీత, జడను ధరించి, అందునా (ఏకవేణీ ధరా లేదా ఏక జటాధరీ) జడని ఒక్కటిగా వేసికొని, తన దుఃఖాన్ని సూచిస్తోంది.

కొప్పుకి పైన పెట్టేది (నాగరం - కొప్పుబిళ్ల) చూడామణి. దీనికి ఉంగరంలావే ఖాళీ చోటుంది. దాంట్లో తలజుట్టు దూర్చి అలంకరిస్తారు.

ఆ చూడా మణినే ఈయడానిక్కారణం, రాముడు రానిని , వెంటనే సీతదని గుర్తింపగలడు కాబట్టి. ఎప్పుడూ పాదాభివందనం చేసే ఆమెపైకి లేచేప్పుడు, రామునకు ముందుగా కన్పించేది, ఈ చూడామణియే.

ఇప్పుడూ సీతా దర్శనానికి ముందు, రామునికి చూడామణి దర్శనమే

కాబట్టి 'సీత రాబోతున్న

దర్శనం కావడమే - అని గ్రహించవచ్చు

❀ ❀ ❀

39వ సర్గము

అమ్మా! రావణ వధ తప్పదు!

'మణిం తు దృష్ట్వా రామో వై త్రయాణాం సంస్మరిష్యతి।
వీరో జనన్యా మమ రాజ్ఞో దశరథస్య చ। (2)'

'హనుమా ! ఈ చూడామణి-మా తల్లినీ, నన్నూ, దశరథుణ్ణి - రామునికి గుర్తుచేస్తుంది. దశరథ సమక్షంలో మా అమ్మ, వివాహకాలంలో రాముడు చూస్తూండగా, నాకు అలంకరించింది (1). ఇక నీవే, నా దుఃఖం తీరేలా సందేశం చెప్పి, రాముణ్ణి రప్పించాలి', అని సీత అంది.

వానరులు శీఘ్రంగా వస్తారనీ, ఎవ్వరూ రామబాణాలకు ఎదురు నిలబడలేరనీ చెప్పి, బయలుదేర బోతూంటే హనుమని ఆపి, జానకి ఇలా అంది.

"మారుతీ ! మఱుగున్నచోట ఒకరోజు విశ్రమించి వెళ్లు. (1) నువ్వుంటే నా దుఃఖం కొంత ఉపశమిస్తుంది. తిరిగి వచ్చేవఱకూ నా ప్రాణాలు నిలుస్తాయో ? లేదో? అయినా ఒక అనుమానం.

సముద్రాన్ని, గరుత్మంతుడూ, వాయుదేవుడూ, నువ్వూ మాత్రమే దాటగలరు గదా! ఎలా వానరులందఱూ రాగలరు! పైగా నువ్వు అందఱికంటె బలవంతుడివి. ఆ అల్పబలం కల వానరులు, ఎలా రావణవధకి సహాయం ఔతారు?

రావణుణ్ణి చంపి, రాముడు నన్ను తీసికొని పోతేనే, నాకు అది కీర్తికరంగా అనిపిస్తుంది. కాబట్టి (వాహా ధర్మ మవాప్నుహి) (2) రాముడిక్కడికి వచ్చేలా, మాట సహాయం చేసి పుణ్యం కట్టుకో. బలానికి, వానరులని తోడు చేసి కీర్తిని పొందు.

లంకని ధ్వంసం చేసి, రావణ సంహారం జరిగితేనే, (3) రాముని శౌర్యధైర్యాలు లోకానికి తెలుస్తాయి" అని సీతమ్మ పలికింది.

స్పష్టంగానూ, అర్థవంతంగానూ సీతమ్మ పలికిన పలుకులు విని హనుమ

'మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనౌకసః।
మత్తః ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్తి సుగ్రీవ సన్నిధౌ। (38)

మహ ప్రకృష్టా ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హితరే జనాః (39)

"అమ్మా! సుగ్రీవుని వద్ద, నా కంటె బలిష్ఠులూ, నాతో సమానులూ ఉన్నారు గాని, నా కంటె తక్కువ వారు లేనేలేరు. అయినా, అందరిలోకి తక్కువవాళ్లే ఇలాటి పనులకి పంపిస్తారు గాని, పెద్దవారిని పంపించరు గదా! (4). అందుకని, బాధపడకు.

రోహిణి చంద్రునితో కూడినట్లు, నువ్వు రామునితో చేరగలవు. నా వీపుపై రామలక్ష్మణులు వచ్చి, లంకని ధ్వంసం చేసి, రావణుణ్ణి చంపి, నిన్ను తీసుకొని పోతారు.

తల్లీ! రామునికంటె గొప్పవాడూ, లక్ష్మణునితోసమానమైనవాడూ లేనేలేరని గ్రహించు.

వానరాలనీ, భల్లూకాలనీ తక్కువగా భావించకు. వారు చేయలేనిది లేదుసుమా!

రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులు. అగ్ని వాయువుల వంటివారు (5).

ఎంతోకాలం నీ విక్కడ ఉండమూ ఉండవు - ఉండవలసిన కొద్దికాలమూ ఓర్చుకోకనూ - తప్పదు" అని ప్రార్థిస్తూ పలికాడు.

విశేషాంశాలు

(1) సముద్రం దాటుతూన్నపుడు, విశ్రాంతి తీసికోమంటే తీసికొని హనుమ, ఆగమంటే ఒక రోజు ఆగుతాడా? కార్యం యొక్క తొందరని గమనించి ఆగనంటాడా? లేదా? అనే పరిశీలనకి, ఈ ప్రార్థన.

ఆగితే, రాక్షసులు హనుమ మీదికి దూకుతారు కాబట్టి, ఎదుర్కొనే ధైర్యం ఉందా? లేదా గమనించడానికీను ఈ ప్రార్థన. ఎదుర్కొంటే, రాక్షసుల బలవిశేషం కూడా, రామునికి చెప్పవీలౌతుంది అని కూడా ఈ ప్రార్థన.

అరణ్యానికి వెడుతూన్న రాముణ్ణీ దశరథుడు కూడా ఒక రోజు ఆగి వెళ్లమన్నాడు. రాముడు ఆగలేదు. రామ భావభావన ఉన్న హనుమకూడా ఆగడు. ఆగలేదు.

(2) సహాయాలు చేయటంలో, వాక్కుద్వారా చేయడమూ పుణ్యప్రదమే. సంపాతి చెప్పిన మాట ప్రకారమే ఈగా సీత లంకలో ఉన్నదని హనుమ నిశ్చయించాడు.

బల-ధైర్య-పరాక్రమ-భావాలు లేవష

ఉపకారమే.

(3) రాము విడిపించడానికే ఆలోచన, సీతమ్మకి లేనేలేదు. ప్రవర్తించకుండా, ఆతని ప్రవర్తనకు రాక్షసులు సహాయపడకుండా, కోరుతోంది ఆమె.

అది జరిగేవఱకూ, తాను చిత్రహింసల పాలైనా బౌతానన్నది తప్పు. అవకాశం దొరికిందని భర్తను చేరతాననలేదు.

లంకలో బందీలైనతోట స్త్రీలకి విముక్తి కల్గాలని పాటుపడిన సీతమ్మ, లోకంలోని స్త్రీ జాతికి ఆదర్శ ప్రాయురాలు.

(4) సర్వాధిక బలిష్ఠుడు తానే. కాని ఇలా చెప్పుకోవడం ఎంత గొప్పదనమో ఆలోచించాలి.

నిజంగా 'గొప్ప' కానివాడు డంబాలు పలుకుతూంటే, 'గొప్ప' అయినవాడు 'కాదని' చెప్పడం, ఎంత గొప్పదనం!

అమ్మవారికి ధైర్యం కోసమే, ఇలా మాట్లాడడం - కాబట్టి అసత్యం కాదు.

(5) సూర్యుడు - రాముడు, చంద్రుడు లక్ష్మణుడు.

సూర్యుడున్నంతసేపూ చంద్రునికి ప్రకాశం లేనట్లు, రాముడున్నంతసేపూ లక్ష్మణుని నోట మాట సరిగా రాదు. సీత సంధ్యాకాలం వంటిది. అంటే ఇద్దఱి చేతనూ రక్షింపబడేది.

సూర్యప్రకాశం ఎప్పుడూ తగ్గనిది. చంద్ర ప్రకాశం తగ్గుతూ పెరుగుతూ పోయేది.

క్రోధానికి వశుడయ్యే లక్ష్మణుడిలాటివాడు. సూర్య చంద్రు లిద్దఱినీ రాహుకేతువులు గ్రహించేటట్లు, విరాధ-రావణులు వీరిని పట్టారు. రాహు కేతువులు నశించినట్లు, విరాధ రావణాదులు నశించారు.

కథ మిగిలింది లోకంలో.

అగ్ని వాయువులు వీరిద్దఱూ. అగ్ని లక్ష్మణుడు. వాయువు రాముడు.

అగ్నిని మండింపచేయాలన్నా-మండే అగ్నిని ఆర్పాలన్నా వాయువే అవసరం.

శత్రువుని భస్మం చేసేవాడు అగ్ని. ఆ భస్మాన్ని ఎగురగొట్టేవాడు వాయువు.

* * *

40వ సర్గము

"మఱొక గుర్తు చెప్తాను - జాగ్రత్తగా వెళ్లిరా!"

మారుతీ ! సగం ఎండిపోయిన పైరు, వాన జల్లుకి తేరుకున్నట్లు, నా పని సగం అయినట్లుగా తోస్తోంది. అందుకని, మఱొక గుర్తుచెప్తాను విను. ఒకనాడు చెమటకు నా నుదుటిబొట్టు జారిపోగా, 'మణిశిల'ని అరగదీసి నా చెక్కిలిమీద బొట్టుగా వినోదంకోసం నా రాముడు పెట్టాడు. ఈవిషయం కూడా చెప్పు.

ఇంత కష్టంలో ఉన్నా, ఈ చూడామణిని చూస్తూ (పాదాభివందనం చేసిన ప్రతిపర్యాయమూ ఆ రాముని చూపులు దీనిపై పడతాయి కాబట్టి) ఆయనను చూస్తూన్న ఆనందం పొందుతూ ఉండి, ఈనాడు నీ చేతికిస్తున్నాను. ఇక ఈ జీవితాన్ని తట్టుకోలేను. ఒకే మాసం ఉంటాను. తర్వాత జీవించడం అనిశ్చయం. ఇదివఱకటిలా నా విషయంలో ఉపేక్షించడం తగదు." అని చెప్పుమని పల్కింది సీత. ఆమెకు ధైర్యం కలిగే మాటల నెన్నింటినో చెప్పి "అమ్మా! ఇంకా ఏదైనా గుర్తు ఒకటి ఇవ్వు" అన్నాడు.

'చూడామణిని చూచి నిన్ను నమ్ముతాడు. అది దివ్యాభరణం' అని సీత పల్కగానే, హనుమ ఎగిరేందుకు వీలుగా దేహాన్ని పెంచసాగాడు. అప్పుడా తల్లి హనుమని సాదరంగా చూస్తూ 'నాయనా ! 'శివశ్చ తేఽధ్వా చ హరిప్రవీర!' (24) హనుమా! నా క్షేమాన్ని సుగ్రీవునికీ, అమాత్యులకూ తక్కిన వారికీ చెప్పు. నా దుఃఖాన్నీ, రాక్షసుల బెదిరింపులనీ రామునికి చెప్పు. దారిలో ఏ అడ్డంకి లేక, సుఖంగా వెళ్లు' అని పల్కింది.

'అల్పావశేషం ప్రసమీక్ష్య కార్యం
దిశం హ్యుదీచీం మనసా జగామ' (25).

ఆ మాటలు విని "మఱికొద్ది పని మిగిలిందని భావించి, ఉత్తర దిక్కుకు పోవాలని, మనసుతో ఆలోచించాడు మారుతి. (మారుతి కనుక్కోవాల్సిన అంశాలు రెండు. సీత జీవించి ఉందా? లేదా? - రావణుని నివాసస్థానం - అవేవి. సీత - ఆమెయొక్క పద్ధతీ మొదలైన అన్నింటినీ తెలిసికోగలిగాడు. రావణుని నివాసస్థానం 'లంక' అనేది తెలిసింది. ఊరికే రావణుని నివాసం తెలిసికొంటే యేం లాభం? వాని బలం -మదం-సైన్య ప్రతాపం - పోరాడే తీరు మొదలైనవి రామునకు చెప్పాలిగా ! అందుకని ఇంకొద్ది పని మిగిలింది' అనుకున్నాడు ఆంజనేయుడు.

❀ ❀ ❀

41వ సర్గము

అశోక వన ధ్వంసం

'న సామ రక్షస్సు గుణాయ కల్పతే న దాన మర్థోపచితేషు యుజ్యతే ।
న భేద సాధ్యా బలదర్పితా జనాః పరాక్రమస్త్వేవ మమేహ రోచతే' ।(3)

ఆంజనేయుడిలా భావించసాగాడు. 'తమోగుణం నిండిన రాక్షసులతో మెత్తదనం (సామ గుణం) ఎందుకూ పనిచేయదు. మహా - ఐశ్వర్య సంపన్నులైన వీరికి ఏమి దానం ఇయ్యగలం ? అయోధ్యారాజ్యాన్ని విడిచిన రాముడు, ఏమీ ఎవరినుండీ స్వీకరించడు కాబట్టి ఏమియ్యగలడు? మదంతో ఐకమత్యంతో ఉన్న వీరిలో భేదం కల్పించడం సాధ్యంకాని పని. ఇక దండోపాయం (చంపడం) ఒకటే శరణ్యం. కొందరిని చంపితే, మిగిలిన వారికి అధైర్యం వస్తుంది. ముఖ్యమైనపని చెడకుండా, దానికి అనుకూలంగా ఎన్ని పైపనులు చేసినా, అది సరైనదే-అని పెద్దలమాట. పని చిన్నదే అయినా, అనేక విధాల ప్రయత్నం చేయాలి. శత్రుబలాన్ని కిష్కింధలో చెప్పగలితేనే, నా రాకకి ప్రయోజనం.

పైగా, రావణుణ్ణి కామపరవశుణ్ణిగా చూచాను. అతణ్ణి కోపంతో ఊగిపోతున్నప్పుడూ, మంత్రులతో-సైన్యంతో ఉన్నప్పుడూ చూడాలి. రావణుణ్ణి అలా చూడాలంటే వానికి ఇష్టమైన ఈ అశోకవనాన్ని పాడుచేయాలి. దాంతో తన సైన్యాన్ని పంపుతాడు. వారి ఆయుధాలనీ, ప్రతాపాన్నీ, యుద్ధపద్ధతినీ, తెలిసికొని రామునికి చెప్ప వీలవుతుందని ఆలోచించి. ఆకాశంలోకి ఎగిరి తిరుగుతూ, ఆ గాలికి చెట్లని ఊపసాగాడు. వృక్షాలని విరిచేసాడు. వాటిని ఆధారం చేసికొన్న పెద్దపెద్ద లతలన్నీమట్టికరచాయి. పక్షులు ఎగిరిపోసాగాయి. చెట్లని విసరడంతో జలాశయాలకి అందంగా కట్టబడిన మెట్లు విరిగిపోయాయి. చక్కని సన్నగా పాటే సెలయేళ్ల మధ్య, విఱిగిన చెట్లుపడి అందం పోయి ఆ ప్రాంతం రొచ్చురొచ్చు అయిపోయింది. లతాగృహాలూ, చిన్నచిన్న క్రీడా పర్వతాలూ నుగ్గునుగ్గు కాసాగాయి, ఎక్కడెక్కడి లోకాలనుండో తెచ్చి, అపురూపంగా వేసికొన్న చెట్లన్నీ ఛిన్నభిన్నం కావడమే కాక, కొన్ని నడిమికి విఱిగి, కొన్ని మొదలంట నాశనమయి, మఱికొన్ని తలలు విఱిగి, మొత్తానికి, ఏ చెట్టు ఎక్కడ విఱిగితే మఱి జీవించదో, అలా చేయబడ్డాయి.

అయినా హనుమకి దుఃఖంగానే ఉంది. కారణం- 'ఒక్క రాక్షసుడూ పోరాటానికి రాకపోవడమే! 'స విహ్వలాఽశోక వన ప్రతానా - వనస్థలీ శోక లతా ప్రతానా - జాతా దశాస్య ప్రమదా వనస్య-కపేర్బలాద్ధి ప్రమదావనస్య (20)' చూస్తేనే ఆనందం కల్గించే లతలు కల వన ప్రదేశం, శోకంతో నిండిన పుష్పాలు కలదిగా అయ్యింది. రావణుని ప్రమదా(స్త్రీలయొక్క)వనం,(విహారానికై ఉన్న ఉద్యాన వనం), ప్రమదా(సీతయొక్క) అవనుడు (రక్షణకై వచ్చిన వాడు) అయిన హనుమ ధాటికి రూపు చెడింది.

❀ ❀ ❀

42వ సర్గము

అనుకున్నదే అవుతోంది సుమా !

అశోకవనంలో వృక్షాలు పెద్ద చప్పుళ్లతో విఱగడమూ, పక్షి మృగ సమూహాలు చెల్లాచెదరై పోవటమూతో పాటు, రాక్షస నాశనానికి వీలైన అశుభ శకునాలు కన్పించాయి. కాపలా ఉన్న రాక్షస స్త్రీలు లేచారు. విశాల శరీరం కల హనుమని చూచారు. భయం పుట్టించేందుకై మారుతి తన రూపాన్ని మఱింత చేసాడు. భయపడిన రాక్షసస్త్రీలు, వెంటనే సీత వద్దకి వచ్చి 'వీడెవడు ? ఎవనివాడు ? ఎందుకు - ఎక్కడనుండి -ఎవరి కొఱకు వచ్చాడు ? నీతో మాట లేమిటి ? భయపడక చెప్పు' అనగానే తొట్రుపాటు లేని, పతివ్రత సీత "అహిరేవ హ్యహేః పాదాన్విజానాతి న సంశయః (9). 'ఓ! రాక్షసీమణులారా ! కామరూపంతో వచ్చిన వీణ్ణి రాక్షసుడే అనుకున్నాను. పాము, ఎక్కడ ఉండేదీ, ఉండగలిగేదీ, ఉంటున్నదీ, లేనిదీ, పాముకే తెలుస్తుంది. కామరూపంతో వచ్చిన రాక్షసుడేమో అనిపిస్తోంది. ఇతణ్ణి నేను ఎఱుగను" అంది. (1)

ఈ మాటలు వింటూనే రాక్షసస్త్రీలు కొందఱు పరుగెత్తారు. అక్కడే నిలబడిపోయారు కొందఱు. రావణునికి చెప్పాలని మఱికొందఱూ పోయి "ఓ రాజా! మహాపరాక్రమ వంతుడూ, సర్వ భయంకరుడూ అయిన ఒక వానరుడు, సీతతో మాట్లాడి, అశోకవనంలో ఉన్నాడు. ఆమె నడిగాం. ఏమీ చెప్పడంలేదు. ఇంద్ర - కుబేరులే పంపించారో లేదా రాముడే పంపాడోగాని నీకిష్టమైన ప్రమదావనాన్ని నాశనం చేయడమే కాక, అతి రమణీయ ప్రదేశాలన్నింటినీ పాడుచేసాడు. కాని, సీతమ్మ ఉన్న శింశుపావృక్షం గాని, ఆ చోటుని గాని ఏమాత్రమూ తాకలేదు. నీకిష్టమైన వనాన్నిపాడు చేసినందుకూ, నీవు మనను ఉంచిన సీతతో మాట్లాడినందుకూ వాణ్ణి రెండు విధాలుగా దండించాలి" అని అన్నారు.

అప్పుడే నేయి వేసిన అగ్నిహోత్రంలా మండిపడుతూ కోపంతో రావణుడు కను గ్రుడ్లు త్రిప్పాడు. మండుతూ ఉండే వత్తి నుండి మంటతో నూనె బిందువులు నేల పడ్డట్టు, వేడి కన్నీటి బిందువులు కళ్ల నుండి రాలిపడ్డాయి. (దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్చిషస్స్నేహ బిందవః - 23). వెంటనే, తనతో సమానులైన వారిని పిలిచి, హనుమని పట్టి తెమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు.

మారణాయుధాలు చేత ధరించి, క్షణాలలో వికారరూపులైన రాక్షసులు గుంపులు గుంపులుగా బయలుదేరారు. అశోకవనద్వారం వద్దనే యుద్ధానికై ఎదురుచూస్తున్నట్లు నిలబడ్డ హనుమంతుని వద్దకు, మిడుతలు అగ్నిమీదికి పోయినట్లు, వెళ్లారు. (అగ్నిలో మిడుతలు భస్మమౌతాయి గాని, అగ్నిని మిడుతలు ఏమీ చేయలేవు).

ఆంజనేయుణ్ణి, ఆయుధాలు కలవారంతా చుట్టుముట్టారు. కొందఱు ఎదురుగా నిలబడ్డారు. అనేకాయుధాలని విసరడం ప్రారంభించారు. ఏదీ అతణ్ణి ఏమీ చేయలేకపోతోంది. పోరు విజృంభిస్తూన్న రాక్షసులని చూచి, ఉత్సాహంకల ఆంజనేయుడు, వారి యుద్ధపద్ధతిని తెలిసినవాడై, తోకని నేలపై కొట్టి, నోరంతా తెఱచి పెద్ద కేక పెట్టాడు (2).

ఆతని భుజాల చఱపు లంక అంతా మార్మోగింది. ఆ మ్రోతకి ఆకాశంలో ఎగిరేపక్షులు నేలపడ్డాయి. అప్పుడు పెద్దగొంతుతో ఎక్కడెక్కడికి వినిపించే ధ్వనితో

"జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥
దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్ట కర్మణః ।
హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ॥ (3)

న రావణ సహస్రమ్మే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్। (33-35)"

ఓ రాక్షస జనులారా! అతిబలుడైన రామునికి, మహాబలుడైన లక్ష్మణునికి జయము. రామునిచే రక్షింపబడే సుగ్రీవునకునూ జయము. నేను కోసల దేశాధీశుడైన రాముని దాసుణ్ణి. వాయుపుత్రుణ్ణి. ఎలాటి శత్రువులనైనా సంహరించగలను.

రాళ్లూ, చెట్లూ ఇతరాయుధాలతో పోరాటానికి నేను దిగడం అంటూ వస్తే, వేయిమంది రావణులు కూడా నా ముందు చాలరు. మీ రంతా చూస్తూండగానే లంకా నాశనం చేసి, సీతమ్మకి నమస్కారం చేసి, ఇప్పటికి పని పూర్తి చేసికొని పోతాను' అని అన్నాడు. భయపడిపోయిన రాక్షసులు, రాజాజ్ఞ ఉందని భయపడి, యుద్ధంచేయడం మొదలెట్టారు. తన చుట్టూ మూగిన రాక్షసులంతా తనపైకి వస్తూంటే, అశోక వనద్వారానికి ఉన్న పెద్ద ఇనుపగుదియ ఊడదీసి, రాక్షసుల మీదపడి, చాలమందిని బీభత్సంగా చంపి, గరుడుడు సర్పాన్ని పట్టుకొన్నట్టు, ఆ గుదియతో ఆకాశానికి ఎగిరి, మళ్లీ పూర్వంలాగానే, ఆ ద్వారంవద్ద నిలబడ్డాడు.

రాక్షసులు కొందఱు, గుంపుగా మళ్లీ వెనక్కి కదిలి, జరిగినవిషయం రావణునకు చెప్పారు. కనుతెప్పలని పూర్తిగా తెఱచి, గ్రుడ్లని కదప కుండా తీక్ష్ణంగా చూస్తూ, అనేక యుద్ధాలలో జయం తెచ్చిపెట్టిన ప్రహస్తుని పుత్రుడు 'జంబుమాలి' అనే రాక్షసుణ్ణి యుద్ధానికి పొమ్మని రావణుడు ఆజ్ఞాపించాడు.

విశేషాంశాలు

(1) సీతమ్మకి తెలిసి కూడా, హనుమగూర్చి తెలియదనడం 'అసత్యం' కదా! అని శంక. సత్యం చెప్పడమనేది ధర్మం. తాను సత్యం పల్కినందువల్ల, వేఱొకరికి (ఉపకారికి) అపాయం కలిగేటప్పుడు తెలియదని, ఈ విధంగా పలకడం అసత్యం కాదనేది ధర్మసూక్ష్మం. గోవుని చంప పరిగెత్తే వెట్టివాళ్లు, మహర్షిని అడిగారుట "గోవు ఎటు పారిపోయింది?" అని. "చూచిన కళ్లు చెప్పలేవు. చెప్పేనోరు చూడలేదు" అన్నాడాయన. ఈ వేదాంతితో మనకేమిటని వారు వెళ్లిపోయారట. ఏ కోణంలోనైనా ఇదీ పాపమే అయితే, అనుభవింప సిద్ధమై సీతమ్మ ఇలా పల్కింది.

మఱో అర్థంకూడ ఉంది. హనుమ ఇలాటి వాడనీ, ఇక్కడుంటాడనీ ఒకవేళ ఆమె చెపితే, సమయానికి తగినట్టు వ్యవహరించే బుద్ధిమంతుడైన అతడు, సీత చెప్పినట్టు అక్కడ లేకపోయినా, పరిస్థితిని బట్టి సీతమ్మ చెప్పినట్టు వ్యవహరించకపోయినా, అప్పుడైనా సీతమ్మ 'అబద్ధం' ఆడినట్లు (రాక్షసుల దృష్టిలో) అవుతుంది. నిజం చెప్పమని మఱింత హింసిస్తారు. సమాధానం చెప్పగల హనుమని హింసిస్తే, రాక్షస బలమూ హనుమకి తెలుస్తుంది. తనకీ హింస తప్పుతుంది,' అని కూడ సీత భావన. ఇది అమ్మవారు చూపిన ధర్మసూక్ష్మం.

అలాగే మఱొకటి. దశరథుడు రథాన్ని ఆపమంటూంటే, రథం తోలమని (అరణ్యానికి బయలుదేరుతూ) రాముడాజ్ఞాపించాడు. సుమంత్రుడైన తాను, రాజాజ్ఞని పాటించాలి. ఏం చేయమంటావని రాముణ్ణి అడిగాడు.

రథం చప్పుడులో వినబడలేదని చెప్పమని రాముడన్నాడు. (నాశ్రౌషమ్) విన్పించిందని చెప్పి వెను త్రిప్పితే తండ్రి దశరథుడు అధర్మపరుడై, మాట తప్పిన వాడౌతాడు. ధర్మాన్ని తప్పబోయే తండ్రిని, ధర్మం తప్పనీయకుండా చేసేందుకై అసత్యమాడవచ్చనీ, అలా ధర్మం గతి తప్పేప్పుడు అసత్యం ఆడడం అధర్మం కాదనే, ఈ ధర్మసూక్ష్మం, 'అయ్యవారు' చూపినది.

(2) యుద్ధానికి రాక్షసులంతా వచ్చాక, సీతని రాక్షసులు అడిగిన ప్రశ్నకి, తాను సమాధానం చెప్పాడు, యుద్ధం చేయకుండా ఆగినది-అందఱూ రావడానికే. మీద

విసరుతూన్నా మౌనంగా ఉన్నది - వారి యుద్ధ పద్ధతీ, బలమూ గ్రహించడానికే. రామ భావభావన ఉన్న హనుమ, రామునిలాగే ఇక్కడ ముందుగా వారినే ప్రారంభించ నిచ్చాడు. (తాటక - విరాధ - ఖర దూషణాది వధలో ముందు వారే యుద్ధం ప్రారంభిస్తారు). వారి బలం గ్రహించాక, వారికంటె పెద్దగా అఱవు, వారికంటె వేగంగా ఆకాశంలో తిరగడం, వారు చేయలేని ఇనుప గుదియని లాగివారిని చంపడం, వారు ఎన్నడూ చేయలేని, తోక గిరగిరా తిప్పి నేల బాదడం, వంటి కృత్యాలు చేయడం, చేసాడు. దీనితో భయపడ్డారు రాక్షసులు. అదే, హనుమ కోరుకున్నది కూడ. ఇనుప గుదియని లాగడం - ఇలా అన్ని ప్రధాన ద్వారాలనీ నాశనం చేసి, మా వానర సైన్యాన్ని లంకలోకి తేగలనని సూచించడానికి - ఎక్కడో యుద్ధం చేస్తూన్నా, సీతమ్మ, స్పష్టంగా దూరంనుండైనా తనకి కన్పించడానికి - ఇలాంటివి పీకి యుద్ధం చేయడమనేది ఎఱుగని రాక్షసులకి, ఇంకా ఇలాటి చిత్రాలు ఎన్నో చేయగల ఈ కోతితో, యుద్ధం చేయలేమనే భయం కల్గించడానికి - వచ్చినవాడు వానరుడు మాత్రం కాడని గ్రహింప జేయడానికిను.

(3) జయత్యతిబలో రామో .... మారుతాత్మజః వఱకూ ఉన్న భాగాన్ని పడుకునేటప్పుడు చదువుకుంటే, చెడ్డకలలు రావనేది అనుభవంలో ఉన్న విషయం. అలాగే నిత్యం మననం చేసే వారిపై, క్షుద్రశక్తులు పనిచేయనే చేయవు. తనకు తాను తన గుఱించి చెప్పుకున్న మాటలుకదా అవి! రాముని వద్దనుండి వచ్చేటప్పుడూ, వచ్చాకా, కూడ (దూతోఽహం గమిష్యే) నేను 'రామదూత'ని అన్న ఆంజనేయుడు, అమ్మ వారిని చూచాక, పల్కరించాక, 'సుఖంగా వెళ్లిరా, విఘ్నం లేకుండుగాక' (శివశ్చతేఽధ్వా చ) అని ఆశీర్వచనం పొందాక - 'దాసోఽహమ్' - నేను రామదాసుణ్ణి అన్నాడు.

యజమాని చెప్పిన పనికి వెళ్ళకుండా నిరాశగా పల్కేవాడూ లేక శాశ్వతంగా పని కాని తీరుగా చేసేవాడూ అధమ దాసుడు. చెప్పిన దానిని మాత్రం చేసేవాడు మధ్యమ దాసుడు. చెప్పిన పనిని సానుకూలపఱచేందుకై ఇంకా ఏమేమిచేయాలో ఆలోచించుకొని మఱి చేసికొని వచ్చేవాడు ఉత్తమ దాసుడు. ఇలాటి ఉత్తముడు ఆంజనేయుడు.

కాబట్టి ఆంజనేయుడు రామదూత కాడు. రామదాసుడు లేదా రామబంటు. ఇక సీతా విషయమైన అపహరణాన్ని చెప్పి, సీత కోసం ప్రాణాన్ని, రాముని ఒడిలో విడిచి, రామునిచే అగ్నిసంస్కారం పొందిన జటాయువు రామబంధువు. (తర్వాతి కాలంలో దురదృష్టవశాత్తూ 'రాంబందు-రాబందు' అయింది. చరిత్ర పోకండా ఉండాలంటే 'రామబంధు' అనడం ఉచితం).

* * *

43వ సర్గము

రావణుడు ఇక ఉండబోడు!

'అస్త్రవిజ్ఞయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః।
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః (8)

హనుమ కింకరులనందరినీ చంపి, పాడుబడ్డవనాన్ని కూడ చూచి, మేరుపర్వత శిఖరంలా ఎత్తుగా, అందంగా ఉన్న చైత్య ప్రాసాదాన్ని పరిశీలించి, దీన్ని పగులగొట్టి నా శక్తి చూపాలి' అని భావించాడు. (వనాన్ని పాడుచేయడం - చెట్లతో యుద్ధాన్ని చేయగలను - అని చెప్పడంకోసం. ప్రాసాదాన్ని విఱుగ కొట్టాలనుకోవడం, లంకలో ఉన్న ఇన్ని ఎత్తైన మేడల్లో ఎక్కడో ఓచోట దాగి బ్రతుకుదాం-అనే 'ఆశ', రాక్షసులకి లేకండా చేయడంకోసం-ఇలాతోచినట్టు యుద్ధం చేయడం, చేసేవాడు 'కపి', కాబట్టి అతని ధర్మయుద్ధ మిదేమో అని భావించేందుకు. అలాగ, తోచినట్టుగా ఇష్టంవచ్చినట్లు చేసే యుద్ధం, రాక్షసులకి రానేరాదని 'నిరాశ' పఱచేందుకూ, ఒక ప్రక్క సీతమ్మకి సంపూర్ణధైర్యం కల్గించేందుకూను.

చైత్య ప్రాసాదం, సీతమ్మకి రావణ భవనానికి నడుమ అడ్డుగా ఉంటుంది. దీన్ని తీసేస్తే, తానేం చేసేదీ సీతమ్మకి తెలిసి ధైర్యంగా ఉంటుందని మారుతి భావన. తన రూపాన్ని పెద్దది చేసి చూపడం, పెద్దశరీరం చేసి చూపే అలవాటున్న రాక్షసులు, ఎన్నడూ హనుమంతుడంతటి రూపాన్ని ధరించలేమని భావించేందుకు). అంతలోనే ఆ భవనం మీదికి దూకాడు. జబ్బ చఱిచాడు. సింహనాదం చేసాడు. యుద్ధానికి పిలిచాడు. గంగానదిలో సుడిగుండంలా ఎందరినీ తనలో కలిపి తిప్పుతున్నాడో తెలియదు. ఆ గృహానికి, శిల్పవిన్యాస మెంతో ఉన్న బంగారు స్తంభం ఉంది. దాన్ని పెకలించి మిక్కిలి వేగంగా తిప్పాడు. ఆ వేగానికి నిప్పుజనించింది. (ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిః - వేగంగా తిప్పబడిన వాయువు నుండి 'Current' or 'Power' పుట్టింది.) భవనం చూస్తుంటే తగులబడసాగింది. స్తంభాన్ని అడ్డంగా తిప్పి నూరుగురు రాక్షసులనీ ఒకే మోదుతో పైకి పంపించి, తాను ఎగిరాడు.

ఆకాశంలో నిలిచాడు. పక్షులు నేలరాలేంతటి అఱుపుతో "సీతాన్వేషణానికి వానరరాజు సుగ్రీవుడు, వేలకువేల మందిని పంపాడు. నూఱు, వేయి, పదివేల ఏన్గుల బలం వారున్నారు వారిలో వాయుదేవుని బలం ఉన్న వారున్నారు. అస్త్రాలన్నీ తెలిసిన

రామునికి (1) మహాబలుడైన లక్ష్మణునకూ జయము. రామరక్షణలో ఉన్న సుగ్రీవునకు శుభము కల్గుగాక ! వానరు లందఱికీ కోరలూ, గోళ్లే ఆయుధాలు. (2) అవి విఱిగినా, విఱిచేసినా, ఇలా ఇనుప గుదియలతో - ఏది కన్పిస్తే దానితో చంపుతాం. ఆయుధాలంటూ మాకు అక్కఱలేదు. మీ రావణుడు, రామునితో వైరం కావాలని పెంచుకున్నాడు. వాడూ బ్రదుకడు. లంకా ఉండదు, అని చాటింపు వేస్తూ తిరుగుతున్నాడు ఆకాశంలో

విశేషాంశాలు

(1) మంత్రపూర్వకంగా పనిచేసే మారణాయుధం అస్త్రం. 'మాకు అనేక-అస్త్రాలున్నాయి. రాముడేం చేయగలడనుకోవద్దు.

రాముడు అస్త్ర వేత్త. పైగా 'జయత్యతి బలోరామః' - తాను వేసిన బాణాలు బాధిస్తాయిగాని, ఎదుటివాని బాణాలు వ్యర్థమౌతాయి. ఇలాటిది 'అతి బల' విద్య. విశ్వామిత్రుడుపదేశించాడు రామునికి. కాబట్టి 'అతిబల విద్య' కలవాడూ, మీకున్న అస్త్రవిద్యే తనకీ ఉన్నా, ధర్మంతో నిత్యమూ జీవించేవాడూ, అయిన రామునికి పలికినట్లు, ఇది నీకు పనిచేయదని సారాంశం.

ప్రతిపర్యాయమూ 'సుగ్రీవునికి జయం' అనడానిక్కారణం - ఈ సుగ్రీవుని భార్యని 'వాలి' ఎత్తుకుపోతే, వాణ్ణి చంపి, భార్యని సుగ్రీవున కిప్పించాడు.

ఇప్పుడూ అదే కథ. రావణుడు, రామ భార్యని ఎత్తుకువచ్చాడు 'వాలి'లా.

కాబట్టి న్యాయాధికారి, ఒకే నేరానికి, వ్యక్తిని బట్టి శిక్షని మార్చనట్లు, ఓ రావణా ! నీకూ అదే శిక్ష విధించక తప్పదు. ఆ శిక్ష, నా మీద పడదని ఆలోచింపకు. అస్త్రాలని ఎఱుగున్నవాడు రాముడు! అని రావణునకు హనుమ హెచ్చరిక.

ఈ విషయం అందఱికీ ఒకేసారి చెప్పేందుకూ, అందఱూ కలిసి ఆలోచించుకొని తమ భయాన్ని రావణునికి చెప్పేందుకూ, ఆకాశంలో ఎగరడం.

(2) మాకు సహజమైన ఆయుధాలు గోళ్లూ, కోరలూ, వాటికి, రామకోవడం, పదునుపెట్టుకోవడం వంటి బాధలులేవు.

కత్తి లేదా ఇతర మారణాయుధాల గాయాల బాధ తగ్గుతుందేమో గాని, మా గోళ్ల, కోరల గాయాల బాధ మరణాంతం చావుతో సమానమే. గమనించండని హెచ్చరిక.

❀ ❀ ❀

44వ సర్గము

మఱికొంతమంది మంత్రి పుత్రులూ! పొండి!!

రావణుని ఆజ్ఞకు కట్టుబడి, ప్రహస్తుని పుత్రుడు జంబుమాలి యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఎఱ్ఱటి పూదండలు మెడలో వ్రేలాడుతున్నాయి. ఎఱ్ఱటి వస్త్రాలు కట్టాడు. ఇంద్రధనుస్సు వంటి వింటినుండి, పిడుగుచప్పుళ్లలా వింటి నారి ధ్వనుల్ని దిక్కుల్లో నింపుతూ, కంచర గాడిదల రథం మీద రాసాగాడు. హనుమ, పూర్వం కూచున్నట్టే ద్వారపు దూలం మీద కూర్చున్నాడు. చూస్తుండగానే వింటినుండి అర్ధ చంద్రాకార బాణం హనుమంతుని ముఖానికి తగిలి, రక్తాన్ని చిమ్మించి, ఉదయసూర్యునిలా నుదుటిపై కన్పించింది. మఱుక్షణంలో, ముద్దమొన ఉన్న పదిబాణాలు వేగంగా శరీరానికి గుచ్చుకున్నాయి. ఒళ్లు తెలియని కోపం హనుమకి వచ్చింది. ఇటు అటు చూచాడు. పెద్ద బండరాయి కన్పించింది. పెళ్లగించి జంబుమాలి మీదికి విసిరాడు. మళ్లీ విడిచిన పదిబాణాలూ ఆ రాతిని, ముక్కలు ముక్కలు చేసాయి. అవమానంగా భావించిన మారుతి, పెద్ద మద్దిచెట్టుని విసిరాడు. మళ్లీ పూర్వంలానే వ్యర్థమై పోయింది. ఇక లాభంలేదని, మళ్లీ ఇనుపగుదియని తీసి జంబుమాలి వక్షఃస్థలం మీదకొట్టి, నేలమీద పడేసి, తలా, చేతులూ, మోకాళ్లనూ దానితో బాది, గుఱ్ఱాలనీ, రథాన్నీ నాశనం చేసాడు. ఆభరణాలు కూడా చెదరకుండా శ్వాసవిడిచాడు, జంబుమాలి.

'కింకరులు' అనే భయంకరమైన రాక్షసులు పోయారు. 'జంబుమాలి పోయాడు' అని విన్న రావణుడు, ఎఱ్ఱటి కన్నుల్ని త్రిప్పుతూ, ఏడుగురు మంత్రి పుత్రులనూ పిలిచి, 'మీరు హనుమమీదికి పొండి' అని ఆజ్ఞాపించాడు. (తస్య చైవ శిరో నాస్తి న బాహూ నచ జానునీ న ధనుర్న రథో నాఽశ్వాః తత్రాదృశ్యన్త నేషవః (17) – జంబుమాలి శరీరం ఎలా ఏ అవయవానికి ఆ అవయవం, వేఱువేఱుగా పడి ఉందో, అలాగే ఈ శ్లోకంలో పదాలు కూడా, ముక్కముక్కలుగా ఉండడం వాల్మీకి రచనలో విశేషం.

ఒక్కడు – అందునా వానరుడు – అందునా ప్రత్యర్థి రాముని నుండి వచ్చినవాడు – ఇంతమందిని నిస్సహాయుడై చంపుతున్నాడనగానే, ఎంతటి తెలివిలేనివాడు కూడా, ఉన్న సైన్యాన్ని అంతనీ, ఒక్క మాఱు పంపిస్తాడు గాని, ఒకరిపిమ్మట ఒకరిని యుద్ధానికి పంపిస్తాడా ? ఓడిపోతూ కూడా ? అందఱినీ ఒక్కమాఱు పంపడం, పరువుతక్కువ అని ఆలోచిస్తాడా? యుద్ధకాండలో కూడా, అందఱినీ ఒక్కమాఱు పంపడం జరుగలేదు – కాబట్టి ఈ రాక్షసు లందఱినీకూడా రామదాసుని చేతిలో మరణింప చేయాలనీ, తాను రాముని చేతిలో మోక్షాన్ని పొందాలనీ, రావణాభిప్రాయంగా తోస్తుంది).

45వ సర్గము

ఇంకా ఎవరొస్తారో! రండి!!

రావణాజ్ఞపై ఏడుగురు మంత్రిపుత్రులూ, ఒకేమాఱు రథాలమీద బయలుదేరారు. బంగారపు జెండాకఱ్ఱలు, బిరుదు జెండాలు, ఉన్నత వంశీయ అశ్వాలూ, కలిగిన రథాలు బయలుదేరాయి. చక్కని చెక్కడం పని కల పళ్లతో, మెఱుపులుకల మేఘాల్లా బయల్దేరి 'నేను ముందు అంటే నేను ముందు' అని హనుమ మీదికి దూకారు.

(ఎవరు, ఏయే ఘట్టంలో, హనుమచేత చావవలసివస్తే, రావణుడు వారికి వారికి, వార్త పంపుతున్నాడు. 'నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్' అంటే యిదే !

చావవలసిన యోగం వీళ్లకి ఉన్నా, ఆంజనేయుడు చంపాడని అనుకోవడానికే ఈ ప్రయత్నం.

'అడవి రక్షణలేని యబలుండు వర్ధిల్లు - రక్షితుండు మందిరమున చచ్చు-' (పోతన 7/41) - ఏ రక్షణాలేని నిస్సహాయుడు జీవిస్తాడు. అన్ని రక్షణలూ ఉన్నవాడు, తన యింట్లోనే పోవచ్చు' అని.

గృహ-వివాహ-సంతాన యోగాలెలాగో, అలాగే మృత్యువనేదీ ఒక యోగమే. అలబ్ధస్యలాభో యోగః-నిన్నటి వఱకూ లేనిది - నేడు రావడం యోగం. ఇప్పటి వఱకూ లేని రావణబుద్ధి, ఈ రోజా వీరిని ఎందుకు పంపమంది? వీరికి చావుంది కాబట్టి) ఆ ఏడుగురూ, ఒకేసారి బాణవర్షం ప్రారంభించారు.

చేసేది లేక, కొందఱిని గ్రుద్ది, మఱికొందఱిని క్రుమ్మి, ఇలాగే గీరి, ఱక్కి, కొరికి, వారందఱినీ చంపేసాడు.

దీనిని గమనించి, రాక్షస సైన్యమంతా పారిపోతూంటే, చూచి, మఱికొందఱిని కూడ చంపాలనే ఉత్సాహమున్న వాడై, అందఱూ కన్పించడానికి వీలుగా, అందఱికీ కన్పించేందుకుగా, మళ్లీ తోరణద్వారమే ఎక్కికూచున్నాడు.

(ఆ ద్వారమూ, ద్వారం మీద హనుమా - ఈ రెంటినీ చూస్తున్న రాక్షసులందఱి పై ప్రాణాలూ - పైనే పోయాయి).

❋ ❋ ❋

46వ సర్గము

మళ్లీ తోరణద్వారమే ఎక్కిన హనుమ

అమాత్య పుత్రులు కూడ హనుమ చేతిలో చనిపోయారని విని రావణుడు క్రుంగిపోయి, విరూపాక్ష - యూపాక్ష - దుర్ధర - ప్రఘస - భాసకర్ణులని పిలిచి "ఓ! సేనానాయకులారా ! మీ అందరినీ వెంట పెట్టుకుని నాగ - యక్ష - అసుర - మహర్షులని ఎందరినో జయించాను. విశేషించి దేవేంద్రుణ్ణి ముప్పుతిప్పలు పెట్టాను. వారంతా కలసి చేసే పనియిది - అని భావిస్తున్నాను.

ఇతడు చూపే పరాక్రమం బట్టి, వానరుడు కాడని ఎప్పుడో తేలిపోయింది. కోతిజాతికి చెందిన వాలి - సుగ్రీవ - నీల - ద్వివిదులనీ - భల్లూక జాతికి చెందిన జాంబవంతుణ్ణి చూచాను గాని, వారెవరికీ ఈ తేజస్సూ, బలం, ఇష్టం వచ్చినట్లు పోరాడే శక్తీ, అలసట లేని తనమూలేవు. ఏదో మహాభూతం ఇలా వచ్చి ఉంటుంది. భయపడక, ఆత్మరక్షణం చేసికొంటూ, వాణ్ణి పట్టతెండి" అన్నాడు.

5 రథాలూ, ఒకేసారి విడిచిన బాణాల్లా కదిలాయి. హనుమచుట్టూ మోహరించాయి. దుర్ధరుని వింటినారి ధ్వనించింది. హనుమ శిరసుకి ఐదు బాణాలు తగిలాయి. ఆకాశంలోకి ఎగిరిన అతనిపై నూట్లకొలది బాణాలని భుజానికి గ్లాని లేకుండా విడుస్తూనే ఉన్నాడు దుర్ధరుడు.

చూచిచూచి, ఏ ఆయుధమూ దొరుకని హనుమ, తనంతతానే, కొండపై పిడుగులా, దుర్ధరుని రథంపై పడ్డాడు. దుర్ధరునికి, గాలి పీల్చవలసిన అవసరం ఇక లేకపోయింది.

విషయం అర్థమైన విరూపాక్ష. యూపాక్షులకు, ఇది కోపకారణం అయింది. వాళ్లిద్దరూ మీదికి దూకుతూండగానే, నేలమీది పెద్ద మ్రానున్న మద్దివృక్షాన్ని వాళ్లమీదికి వేసాడు. ఈ యుద్ధవిధానం తెలియని కారణంగా, వాళ్లిద్దరూ మట్టికరిచారు.

ముగ్గురు చనిపోవడం చిత్రంగా తోచిన ప్రఘసుడూ, భాసకర్ణుడూ చెరి ఒకవైపునుండీ శూలాలు పట్టుకొని, కత్తులతోనూ చిత్ర విచిత్రంగా గాయపరుస్తూ హనుమని రక్తపు ముద్ద చేయసాగారు. దుర్మార్గులకి వెంటనే సమాధానం చెప్పాలని, మృగ-పర్వ సంకులమైన పర్వతాన్ని హనుమ వారిమీద విసరి చంపాడు.

సహజమైన కోతి చేష్టలతో ఒకవిధమైన అలజడీ, కంగారూపుట్టించి, గుఱ్ఱాలు గుఱ్ఱాలతోనూ, ఏనుగులు ఏనుగులతోనూ, రథికులు రథికులతోనూ పోరాడేలా చేసాడు(1). ప్రాణభీతితో పరిగెత్తే మృగాలు ఒకటికొకటి తగిలి రెండూ చావడం అనేక సందర్భాల్లో జరిగింది.

'దారి' అనేది తెలియకుండా విరిగిన రథాల ముక్కలూ - రాక్షస శరీరాలూ- అవయవాలూ - గడ్డగట్టిన నెత్తురు బురదా - అసహ్య వాసనాతో ఆ ప్రదేశమంతా నిండిపోయింది. ప్రళయకాలంలో ప్రజాక్షయం చేస్తూన్న కొద్దీ, ఉత్సాహం పెరిగే యమునిలా, మళ్లీ తోరణద్వారం మీద కూర్చుని 'ఎవరొస్తారా ?' అని ఎదురు చూడ సాగాడు హనుమ.

విశేషాంశాలు

(1) హనుమ లంకకి ఎగిరే ముందునుండీ, రామ భావభావన కల వాడేనని అనేకా ధారాల ద్వారా నిరూపింపబడుతోంది.

అందుకే, సీత బ్రతికున్న విషయమూ, రావణ నివాసస్థానమూ మాత్రమే, కనుక్కోవలసినవాడే అయినా, రాముని యుద్ధానికి ఎదురయ్యే అన్ని ప్రశ్నలనీ, ఆయన మనసులో తావే వేసికొని, సమాధానాలని సిద్ధం చేసి కొంటున్నాడు.

రావణ సైన్యం, యుద్ధ పద్ధతి, ఆయుధాలు - రహస్యాలు వంటివి అన్నీ ప్రశ్నలే కదా ! ఇలాటి హనుమ యుద్ధంలో కూడా రామ పద్ధతినే అవలంబించాడు.

నిస్సహాయుడై 14 వేల మందిని రాముడు చంపినట్లు తానూ జంబుమాలినీ - ఏడుగురు అమాత్య పుత్రులనీ - ఈ ఐదుగురు సేనానాయకులనీ పొట్టబెట్టుకున్నాడు.

రాముడు వారిలో వారికి యుద్ధాన్ని కల్పించినట్లు, తానూ, ఇక్కడ రథిక - అశ్వ - గజాల మధ్య యుద్ధం ఏర్పాటు చేసి వధింపచేసాడు.

రామదూత అంటే 'సందేశహరో దూతః' అన్నట్లు, వట్టి సందేశాన్ని మాత్రం చెప్పివచ్చేవాడు ఔతాడు. కాని రామ భావభావన ఉండీ, సర్వాత్మనా రామ విజయాన్ని కాంక్షిస్తున్నవాడు కాబట్టే ఈయన 'రామదాసుడు' ఔతాడు.

❀ ❀ ❀

47వ సర్గము

రావణ వంశనాశన ప్రారంభం

కోపం, దుఃఖంతో, నిండిన తండ్రియైన రావణుని చూపు 'అక్షకుమారుడి' పై పడింది. అంతలోనే ద్వారంవద్దకు వచ్చిన బంగారు రథం ఎక్కాడు. రత్నాలూ - మణులూ పొదిగిన టెక్కెం దానిది. ఏ అడ్డూ లేకుండా పరిగెత్తే గుఱ్ఱాలున్న ఈ రథానికి దేవతలు ఎప్పుడూ భయపడేవారు.

రథంలోని ఇటు గోడలకు అమ్ముల పొదులూ, ప్రక్కగా విల్లూ, ఆ క్రింది వరుసలో తోమరాలూ, శక్తి ఆయుధాలూ ఉంటే, అటుప్రక్క గోడలకు, అతడు యుద్ధాల్లో జయించినప్పుడు - అప్పుడప్పుడు వేయబడిన వెండి-బంగారు పూలదండలు ఎన్నో అమర్చబడి ఉన్నాయి.

తోరణ ద్వారం వద్ద హనుమని తన తేనెరంగు కన్నులతో చూస్తూనే అమిత పరాక్రమవంతుడని, మెచ్చుకోలుతో చూచి లోపల ఎంతగానో ప్రశంసించాడు.

ఎలా యుద్ధం చేయాలో ఆలోచించుకుంటూండగానే, అక్షుడు హనుమంతునికి చేరువ అయ్యాడు. ఎప్పుడు గురిచూచాడో, ఎప్పుడు బాణాన్ని ఎక్కుపెడుతున్నాడో, తెలియదుగాని, వింటినారి వంగి, మామూలు స్థితికి వచ్చి, ధ్వనిస్తూ ఉండడాన్ని బట్టి, ఎదురుగా ఉన్న ఆంజనేయుని నుదుటి రక్తధారలు అతని కళ్లని ఎఱ్ఱగా చేయడం బట్టి, బాణాలు విడువబడ్డాయని అర్థమౌతోంది.

విషంతో సమానమైన మూడుబాణాలు, తన రక్తానికి కారణమని గమనించి మారుతి, సంతోషించాడు. అక్షుని యుద్ధాన్ని మనసా ప్రశంసించాడు. చంపితే, వీణ్ణే చంపాలని భావించాడు.

ఈ పోరాటం (రావణ పుత్రునితో యుద్ధం కదా!) విలువైనదని భావించి, ఆకాశంలో నిలబడి ఎందరో చూడసాగారు.

దుమ్ము రేగింది. సముద్రం అలలు పెంచింది.

సూర్యుడు చల్లబడ్డాడు. గాలి ఆగింది.

ఆకాశం రంగు మారింది. కొండలు కదిలాయి.

అక్షుడికున్నాడా హనుమ పరాక్రమం నచ్చింది. బాణాలని వర్షంగా కురిపిస్తున్నా, గాయమై రక్తం సెలయేటులా ప్రవహిస్తున్నా, చలించని అతణ్ణి ప్రశంసించాడు. ఎన్ని బాణాలు విడిచినా బాణబాణానికీ నడుమ సందులో నుండి వేగంగా నిరాయుధుడై తప్పించుకొనే అతని బుద్ధి చాతుర్యానికి సంభ్రమపడ్డాడు అక్షుడు. రెండే రెండు బాణాలతో హనుమని చంపదలచి ఎదుటొమ్ముపై కొట్టాడు.

అంతే! యుద్ధంలో ఇంతసేపూ వినోదించాను. విజృంభించే వీణ్ణి గడితేర్చక పోవడం సరికాదు. యుద్ధతంత్రం తెలిసినవాడు కాబట్టి, చంపాలి (రామ జయంకోసం), ఉపాయమేమిటి? అని ఆలోచించి వీనిని ప్రాణాలతో విడిస్తే, వానరసేన చాలవటుకు వీడితో పోరులో నిమగ్నమౌతుంది.

అంటుకున్న నిప్పుని ఆర్పకపోవడం బుద్ధిహీనుల లక్షణం అనుకుని, ఒక్కమాటు ఆకాశానికి ఎగిరి, గుఱ్ఱాల మీదికి దూకి అఱచేతులతో కీటకాలని చంపినట్లు చంపి, ఇరుసుని విఱుగదన్నాడు.

ఆ సమయానికి ఆకాశంలో ఎగిరే ఆ రథం నేలబడింది. దేహాన్ని విడిచి స్వర్గానికి పోయె మహర్షిలా రథాన్ని విడిచి, అక్షుడు ధనుస్సూ ఖడ్గంతో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు ఆకాశంలోనే.

పైపైకి ఎగిరివస్తున్న అక్షుణ్ణి చూచి ఒక్కమారుగా క్రిందికి దిగి, కాళ్లు రెండూ పట్టి, గరుడుడు సర్పాన్ని లాగా, వేలమార్లు గిరగిరా త్రిప్పి నేలమీద విసిరాడు.

నేలమీద నెత్తురూ, మాంసపు ముద్దలూ, విఱిగిన అవయవాలూ మాత్రం కన్పించాయి. యుద్ధం చూచిన వారికి తెలిసింది – అవి అక్షకుమారుని వని.

ఎఱ్ఱని కోపంతో వెలిగే కన్నులున్న హనుమని భయభయంగా చూస్తూ యక్ష-నాగ-దేవతలు ఆశ్చర్యపడుతూంటే, తన స్థానం ఇదే అన్నట్లుగా మళ్లీ 'తోరణ ద్వారం' ఎక్కి కూచున్నాడు హనుమ.

(దుమ్ము రేగడం- సముద్రం అలల్ని పెంచడం – సూర్యుడు చల్లబడటం – గాలి ఆగిపోవడం – ఆకాశం రంగు మాఱడం అనేవి క్రమంగా పంచభూతాలలోని మార్పుల్ని సూచిస్తాయి. వాటి సహజ లక్షణాలని పంచభూతాలు కోల్పోవడం రావణుని అశుభాన్ని సూచిస్తున్నాయి. పంచభూతాలనీ విరోధించకుండా ఏమనైనా చేయాలి. ఏతేషామవిరోధేన.....అని కదా సంకల్పం చెప్తోంది).

❀ ❀ ❀

48వ సర్గము

బ్రహ్మాస్త్రం హనుమని కట్టి తెచ్చింది

పుత్రుడు పోయిన దిగులుతో కొంతసేపటికి తేరుకున్న రావణుడు, పుత్రుడైన మేఘనాథుణ్ణి చూచి (ఇంద్రుణ్ణి జయించడంచేత 'ఇంద్రజిత్' అనేది బిరుదు పేరు) "నాయనా! అస్త్రాలనీ, శస్త్రాలనీ ఎఱిగి, సురలకీ, రాక్షసులకీ మన ధర్మ ప్రకారం బాధలని కల్గించిన వీరుడివి. బ్రహ్మని ఆరాధించి బ్రహ్మాస్త్రాన్ని పొందినవాడివి. దేశకాల విధానం తెలిసిన మతిమంతుడివి. ఈ తపోబలం, పరాక్రమం మనకి విజయాన్ని తెస్తుంది. చూచావుగా! మనవారంతా ఒకరివెంట ఒకరు యమపురికి వెళ్లారు. మన అక్షుడుకూడ వెళ్లాడు. నీయంత సమర్థత లేకపోవడం కారణం.

మన సైన్యం నశించకుండా, ఎదుటివాని బలం తెలిసికొని పో ! వాడివేగం వాయువుకీ, తేజస్సు అగ్నికీ, లేవనిపిస్తోంది. వజ్రాయుధానిక్కూడా లొంగని పరాక్రమశీలిగా అగుపిస్తున్నాడు. నాకు నిన్ను పంపడం ఇష్టంలేకున్నా, దివ్యమైన నీ అస్త్రబలాన్ని స్మరిస్తూ, రాజక్షత్ర ధర్మాన్ని బట్టి పంపుతున్నాను! జాగ్రతతో విజయం సాధించు" అన్నాడు. తన చుట్టున్న వారంతా జయ జయధ్వానాలు చేస్తుంటే, తండ్రికి ప్రదక్షిణం చేసి, నమస్కరించి యుద్ధానికి వెళ్లాడు ఇంద్రజి. (ఇంద్రజిత్తు).

నాలుగు పెద్దపులులున్న రథం మీద, వింటినారిని మ్రోగిస్తూ, వస్తూనే క్రూరనారాచాల్ని విడిచిన ఇంద్రజిత్తుని మారుతి చూచాడు. క్రూరమృగాల అఱపులూ, పక్షులు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుతూ చేసిన ధ్వనీ, రాక్షస వీరుల కోలాహలంతో దిక్కులన్నీ ధ్వనిమయమైతే, ధూళితో కళ్లు కన్పించనంతగా అయింది.

ముందుగా ఎదుటి వారి బలాన్ని పరిశీలించే స్వభావమున్న హనుమ, ఆత్మరక్షణ చేసికో ప్రారంభించాడు. దాన్ని భయంగా భావించిన ఇంద్రజిత్తు, బంగారపు ములుకులుండి ఱెక్కలు కట్టిన, పొడుగాటి బాణాలని వజ్రాయుధంలో సమాన వేగంలో విడిచాడు. ఇంద్రజి బాణాలు విడిచిన ప్రతిసమయంలోనూ భేరీలూ-కాహళులూ-తప్పెట్లూ-వింటినారి ధ్వనులూ మిన్నుముట్టు తున్నాయి. బాణం విడిచే సమయానికి ఎదురుగా ఉండి, బాణం తగిలే కాలానికి ఒక్కక్షణం ముందే, పైకి ఎగురుతున్నాడు పావని.

ఇద్దఱూ అమిత వేగమున్నవాళ్లే. యుద్ధ విశారదులే. ఒకరి కొకరు తగ్గక పోరాడుతున్నారు. ఇంద్రజిత్తు బాణం వేయడంలో ఎంత గట్టివాడో, తప్పించుకోవడంలో మారుతి అంత గట్టివాడు. ఇలా ఎంత సేపైనా ఈ యుద్ధాన్ని, ఎటూతేలకుండా

చేయడం ప్రయోజనకరం కాదనీ, హనుమని జయించడం సాధ్యం కాదనీ, తలచి బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు ఇంద్రజి. (1) ఏ అస్త్రానికీ వశంకాకుండా ఉండే వరం బ్రహ్మ ఇచ్చినా, బ్రహ్మాస్త్రానికి కట్టుబడక తప్పదని హనుమకి తెలుసు. (2)

"గ్రహణే చాపి రక్షోభి ర్మహాన్మే గుణదర్శనః।
రాక్షసేంద్రేణ సంవాదః తస్మా ద్గృహ్ణన్తు మాం పరేః (45)

అందుకని భావించాడు మనసులో 'నన్ను రాక్షసులిలా కట్టేసినా, అదీ నా మంచికే సుమా! (భగవంతుడేం చేసినా అది మన మంచికే చేస్తాడు. కష్టమని మనకి అన్పించినా, అదీ ఒక సుఖమేనేమో అని భావించగలగాలి. రావణుణ్ణి రాత్రి చూచాను. పగలు చూడలేదు. అతనితో మాట్లాడలేదు. నా ప్రతాపాన్ని చూపించాక అతని అభిప్రాయ మేమిటో తెలియాల్సి కూడా ఉంది. పైగా నేనుగా అతనికి చెప్పాల్సినది కూడా ఉందనిపిస్తోంది. అతనితో మాట్లాడితే, అతని మంత్రుల, సేనాపతుల అభిప్రాయమూ బయటపడి, వారి ఆలోచన బయటకు వస్తుంది. అందుకని బంధన మంచిదే. పెద్దల శాపం, శాపం ఎన్నడూ కాదు. వరమే.) రావణునితో మాట్లాడవచ్చుగా అని భావించి, కదలకండా ఉండిపోయాడు.

చేష్టలుడిగి కూచున్నా, గర్జనమాత్రం విడువని హనుమ, తనేమైనా చేస్తాడేమోనని భయపడి, రాక్షసులు హనుమని జనుపనారతో, చెట్టు పట్టంతో గట్టిగా కట్టారు. తనని కడుతూ ఉన్నాసంతోషిస్తూనే ఉన్నాడు హనుమ. (రావణుణ్ణి మామూలుగా చూడాలంటే ముందుగా అనుమతి కావాలి. అనుమతించినా, ఎక్కువ మాట్లాడే అవకాశ ముండదు. మాట్లాడే అవకాశం లభించినా, మంత్రులు ఏదో సమాధానం చెప్పి పంపేస్తారు. కాబట్టి 'తాను' అనే ఒక వ్యక్తిగా పోయి, తననే రావణుడు చూస్తూ, తనతోనే మాట్లాడేలా చేయించుకోవాలనీ, లేదా రావణుణ్ణి రప్పించేలా చేయాలనీ భావించిన మారుతి, రావణుని కిష్టమైన వనం ధ్వంసం చేయ ప్రారంభించి, ఇప్పటికి ఇంత చేసాడు.

విజయగర్వంతో హనుమంతుణ్ణి దూరం నుండి చూసాడు ఇంద్రజి. అప్పటికే రాక్షసులునారతో, చెట్ల పట్టంతో మారుతిని కదలకుండా కట్టేయడం అయిపోయింది. హతాశుడై, 'అయ్యో చేసినదంతా దండుగ అయిపోయింది(3) బుద్ధిహీనులైన రాక్షసులకి ఈ రహస్యం తెలియదు. బ్రహ్మాస్త్రంతో ఒకణ్ణి కట్టివేస్తే, మఱి దేనితోనైనా ఆ వ్యక్తిని తిరిగి కడితే, బ్రహ్మాస్త్రం పనిచేయదు. పోనీ మళ్లీ బ్రహ్మాస్త్రం వేద్దామా ? అంటే రెండవ మాటు అదే వ్యక్తిపై పనిచేయదు. ఎంతో కష్టపడి హనుమని బంధించినా ప్రయోజనం లేకపోయింది' అని దుఃఖపడ్డాడు.

ఇంకా త్రాళ్లతో బిగించి కట్టి లాగుతూన్న రాక్షసులని ఇంద్రజీ వారించలేదు. కట్టెలతో, పిడికిళ్లతో పొడుస్తున్నారు పావనిని. కట్టబడిన మారుతి ఉన్న రథం, ఈ రాక్షస జనకోలాహలాల మధ్య, ఇంద్రజిత్తు ప్రశంస ఘోషలమధ్య, రావణ సభాభవనానికి చేరింది. మదపుటేనుగుని కట్టి తెచ్చినట్లుంది ఆ తీరు.

సభలోని రాక్షస ప్రముఖులు "ఇతడెవడు? ఎవరివాడు? ఇక్కడినుండి ఏమి పనిపై వచ్చాడు?" అని అనుకుంటూంటే, అదే హనుమని చూచి వానిచే దెబ్బలుతిని బ్రతికున్న వారంతా "చంపండి – భక్షించండి" అని అరుస్తూంటే (4) హనుమ, మాత్రం రావణుణ్ణే చూడాలని భావించిన కారణంగా, రావణ దర్శన మౌతుందనే ఆనందం చెక్కుచెదరక ఉన్నాడు. రావణునికి మరీ దగ్గరగా తీసికొని పోగా, హనుమ ఆతని పాద సమీపంలో ఉన్న వృద్ధమంత్రుల్నీ, ఇతర ముఖ్యుల్నీ చూచాడు.

రావణుడు పావనినీ, మారుతి దశకంఠుణ్ణీ, పరస్పరం చూచుకున్నారు. ఒకరికొకరు ఆశ్చర్యపడుతూంటే, అక్కడి వృద్ధమంత్రులడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానంగా 'నేను వానర రాజైన సుగ్రీవుడు పంపితే దూతగా వచ్చినవాణ్ణి' అని అంతమాత్రమే మారుతి చెప్పాడు (5).

విశేషాంశాలు

(1a) రావణుడు బ్రాహ్మణుడా ? క్షత్రియుడా ? అనేది, ఓ పెద్ద అనుమానం లోకంలో క్షత్రియ ధర్మాన్నిబట్టిపో, అని ఇంద్రజిత్తుని ఆజ్ఞాపించడం బట్టి క్షత్రియుడే అని తెలుస్తుంది. రావణుని తండ్రి విశ్రవసుడు – బ్రాహ్మణుడు. తల్లి కైకసి – రాక్షసి. ఏ కులంవారికి, అదే కులపు స్త్రీలో వివాహమైతే, పుట్టినవాళ్లని 'సజాతీయులు' అంటారు. వివాహం లేకపోతే, బ్రాహ్మణ స్త్రీకే పుట్టినా బ్రాహ్మణుడు కాడు.

మను ధర్మశాస్త్రం ఆధారంగా బ్రాహ్మణ క్షత్రియులకు, క్షత్రియ వైశ్యులకు, వైశ్య శూద్రులకు పుట్టిన పిల్లలు మూర్ధాభిషిక్త – మాహిష్య – కరణులు అని పిలువబడతారు. దశరథునికి శాపమిచ్చింది ఈ 'కరణ' జాతివాడే.

బ్రాహ్మణునకు క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర స్త్రీలలో పుట్టినవాళ్లూ, క్షత్రియునకు వైశ్య శూద్ర స్త్రీలలో, అలాగే వైశ్యునికి శూద్రస్త్రీలో జన్మించిన వాళ్లని 'అపశదులు' అంటారు.

బ్రాహ్మణునికి వివాహిత క్షత్రియ స్త్రీ యందు జన్మిస్తే క్షత్రియుడే. అలాగే క్షత్రియునికి వివాహిత వైశ్యస్త్రీయందు, అదేవిధంగా వైశ్యునకు శూద్ర స్త్రీయందు పుడితే

పురుషజాతి వాడే ఔతాడని శంఖు మహర్షి. కాబట్టి బ్రాహ్మణుడే అయిన విశ్రవసునికి, వివాహం కాని క్షత్రియ రాక్షసస్త్రీ కైకసికి పుట్టిన రావణుడు బ్రాహ్మణ జాతివాడు కాడు.

బ్రాహ్మణ జాతివాడే అయినా బ్రాహ్మణ ధర్మంతో లేకపోతే బ్రాహ్మణుడు కాడు (గొడ్డలి పట్టిన పరశురాముడు). వ్యాసునికి శూద్ర స్త్రీయందు పుట్టిన విదురుడు శూద్రుడే అయ్యాడు.

కుల వ్యవస్థ శ్రీమద్రామాయణ కాలం నాటికి ఉంది కాబట్టి, ఆ వివరాలు తెలిసికోకపోతే కొన్ని చోట్ల కథకి అడ్డుతగులుతుంది. అందుకై వ్రాయబడింది.

కులవ్యవస్థ, ఈనాడు లేదని అందఱూ 'చెప్తూనే' ఉన్నారు కాబట్టి, 'క్షేత్రబీజ ప్రాధాన్య చర్చ' అక్కఱలేదు.

ఇలాటి జాతి సంకరాలూ, వివాహిత స్త్రీలు ఇతర పురుషులనుండి పిల్లలని పొందడాలూ ఎంతో దోషంగా అన్పిస్తాయి నేడు. పిల్లలులేక, వంశం నిర్వంశమై పోయే కాలం అది. తపస్సు చేసి సంతానం కోరుకునే రోజులు అవి. అధిక సంతానం(3 దాటి) వద్దు మొఱ్ఱో! అనే, ఈ కాలపు మనం, వాళ్ళ బాధని అర్థంచేసికోలేం. ఒకప్పుడు సరే భర్తపోతే, వేఱు పెళ్ళిలేదు. చిన్న వయసులో నైనా దురదృష్టవశాత్తూ, అలాటి స్థితి కలిగినప్పుడు, ఒకప్పుడు–తప్పు–అన్న వారే కూతురి పరిస్థితిని బట్టి అంగీకరిస్తున్నారు గదా! ఆ 'బాధ' ఆ కష్టం ఉన్నవారికి తెలుస్తుంది. తొందరపడి నిందించకూడదు.

పిల్లలు లేకపోవడంలోని 'బాధ' పిల్లలు కన్నవారికీ, కంటామేమో అని భయపడే వారికే తెలియదు. 'ధర్మం' అనేది యుగానికి ఒక్కోవిధంగా ఉంటుంది. యుగం మాఱినా, మఱో యుగధర్మం ఆచరించడం 'అధర్మం'.

(1) అస్త్రాలన్నింటికీ తలమానికం వంటిది బ్రహ్మాస్త్రం. అతి ముఖ్యమైన సందర్భాలలో వాడబడేది. సీత కావాలన్న లేడి మారీచుణ్ణీ, కాకిరూపంలో వచ్చి సీతని బాధపెట్టిన ఇంద్రపుత్రుణ్ణీ, బ్రహ్మాస్త్రంతో కొట్టాడు. మొత్తానికి, సీత సంతోషం కోసమే బ్రహ్మాస్త్రం వేసాడు. ఇంద్రజికి ఇష్టమైనది రామవధ. కాబట్టి రామునిపైన వేయాలి. కాని హనుమ మీద ప్రయోగించేసాడు.

ఇంద్రజిత్తు వద్ద ఉన్న అతి శక్తిమంతమైన ఆయుధాన్ని ప్రయోగించేంత చీకాకు చేస్తే – ప్రయోగిస్తాడా ? లేక సంయమనంతో ఉంటాడా ? – అని పరీక్షించాలని హనుమ ఆలోచన. ఈ బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగం బట్టి ఇంద్రజిత్తు, యుద్ధానికి భయపడ్డాడనీ, యుద్ధంలో ఓర్పులేని వాడనీ హనుమకి అర్థమైంది.

(2) పరమాత్మ యిచ్చిన వరం, ఏ అస్త్రాలకి కట్టుబడడు హనుమ అనేది. అలాగే, క్షణకాలం బ్రహ్మాస్త్ర బాధ పొందాలనే శాపాన్ని కూడ వరంతో సమానంగా భావించేవాడే హనుమ కాబట్టి, బ్రహ్మాస్త్ర బాధకి సిద్ధపడే ఉన్నాడు. ఇంద్రజిత్తు వలన బంధింపబడలేదనీ, దైవశాపం కారణంగా బంధింపబడ్డాననీ హనుమ భావిస్తూంటే, తన ప్రతాప ఫలితమే అని ఇంద్రజిత్తు భావించాడు. లేని శక్తి, ఉందని భావించే లక్షణం, ప్రతి పక్షానికి ఉండడం, మంచిదేనని హనుమ భావించాడు.

(3) మనం చేసే ఆలోచనకి, దేవుని అనుకూలత కూడ ఉంటే ఏ కార్యమైనా ఫలిస్తుంది. ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని వేసినా, బుద్ధి హీనులైన రాక్షసులు నారతో కట్టి ఇంతటి అస్త్రాన్నీ వ్యర్థపఱచారు. (బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి - బుద్ధి అనేది ఈ శరీర రథానికి సారథి. అందుకే భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు శరీరమనే రథాన్ని తోలుతూ ఉంటే, భగవంతునిచే రక్షింపబడే మానవులకు ప్రతినిధియైన అర్జునుడు రథంలో కూచుని ఉంటాడు. మనని నడిపించేది 'బుద్ధి'. ఆ బుద్ధే భగవంతుడు. అలాటి బుద్ధి-హీనులు అంటే దైవ - అనుకూల్యం లేనివారు)

రాముని బ్రహ్మాస్త్రం కాకి మీద ఫలించడాన్ని లక్ష్మణుని ద్వారా, సీతా సందేశం ద్వారా విని హనుమ ఆనందించాడు. ప్రత్యక్షంగా ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని చూచి, రాముని ముందు ఇంద్రజిత్తు పనికి రాడని సంతోషించాడు.

(4) అతి ముఖ్యమైన బ్రహ్మాస్త్రం వ్యర్థమైందనే బాధ రాక్షసులలో ఎవరికీ లేదు. హనుమని 'చంపండి-తినండి' అనే సహజ ధోరణి తప్ప. తమకి గాయాలుచేసి భయపెట్టిన వాణ్ణి వధించడమే వారికిష్టం తప్ప - కట్టడం తప్పు - అనే ఆలోచన, వారికి లేనే లేదు. అలాటి రాక్షసులని వధించడం తేలికే - అని హనుమ భావన.

(5) 'నిన్ను భయపెట్టిన వాలిని-రామసహాయంతో చంపిన సుగ్రీవుని దూతని' అనే అర్థం రావణునికి కలిగి, -యుద్ధంలో ఓడుతాం - అనే అభిప్రాయం కలగాలని, ఒకే వాక్యంలో అర్థం అయ్యేలా హనుమ చెప్పాడు. రాజు, నేరుగా దూతతో, అందునా 'కపి' వంటి నీచ ప్రాణితో మాట్లాడరాదు - కాబట్టి,మంత్రులద్వారా అడిగించాడు రావణుడు. రాముడు కూడా మొదటగా ఆంజనేయుణ్ణి చూచినప్పుడు, లక్ష్మణుని ద్వారా పావనితో మాట్లాడాడు. నేరుగా తాను మాట్లాడలేదు. కాబట్టి రావణునకు రాజధర్మం తెలుసని హనుమ గ్రహించాడు.

❀ ❀ ❀

49వ సర్గము

అధర్మమే నాశనానికి కారణం

'అహోరూప మహాధైర్య మహాసత్త్వ మహాద్యుతిః।
అహో రాక్షస రాజస్య సర్వ లక్షణ యుక్తతా॥
యద్యధర్మో న బలవాన్ స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః।
స్యాదయం సురలోకస్య సశక్రస్యాపి లక్షితా ॥ (17 ; 18).

తాను చేసిన పనికి రావణుడే వస్తాడేమోనని భావిస్తే, తననే వాని వద్దకి తీసికొనిపోయినందుకు ఆశ్చర్యపడ్డ హనుమ, రావణుణ్ణీ, అతనిచుట్టూ, ఓ సారి చూశాడు. హనుమ, మంత్రుల వెనుకగా సభలోనికి తీసుకురా బడ్డాడు. దుర్ధరుడూ, ప్రహస్తుడూ, మహాపార్శ్వుడూ, నికుంభుడూ అనే రాక్షసులు, రావణునికి ఎదురుగా అర్ధచంద్రాకారంగా కూర్చుని ఉన్నారు. వారి వెనుక అదే ఆకారంగా అనేక రాక్షసమంత్రులు, అనేక విధమైన ఆలోచనలని ఈయగలవాళ్లు, కూచుని ఉన్నారు. వారందఱికీ అభిముఖంగా – మేరుపర్వతంలాగానూ, ఆకర్షణీయంగానూ ఉన్న రావణుడు హనుమకి ఎదురుగా కన్పిస్తున్నాడు.

శ్రేష్ఠమైన బంగారంతో చేయబడి, నిండుగా ముత్యాలు పొదిగిన కిరీటం, నుదుటి నుండీ గడ్డంవఱకూ ఉన్న ముఖ భాగపు కొలతకి సరిపోయేలా ఉంది. కనులు తెరిచినప్పుడూ, మాట్లాడుతున్నప్పుడూ రావణుడు త్రిప్పిన తలకి అనుగుణంగా, మెల్లగా కదులుతూ ఒక వింత ఆకర్షణ నిస్తోంది కిరీటం.

తలకు సరిపడ కంఠం, బలిష్ఠంగా ఉంది. వజ్రాలూ, విలువ కట్టలేని మణులూ ఉన్న హారాలని కలిగి ఉంది కంఠం.

కస్తూరి వంటి సుగంధ ద్రవ్యాలతోనూ, రక్తచందనపు మైపూతతోనూ వక్షఃస్థలం పరిమళ భరితంగా ఉంది. అన్నీ, ఎప్పుడూ చూడని ఆభరణాలే. చూచినవే అయితే, క్రొత్త వనితనం కల్గినవి.

ఒక్కొక్క హారం, ఒక్కొక్క కాంతిని వెదజల్లుతూఉన్నా, అన్ని రంగులూ ఒకదానికొకటి, పొసగేవే తప్ప సరిపడనివి కావు. ఈ హారాలూ, మైపూతలూ అన్నింటికంటె మించి ప్రకాశిస్తూన్నవి ఆ ఎఱ్ఱటి కళ్లు.

పడగవిప్పిన పదితలల పాములా పది తలలూ మెఱుస్తూ ఉన్నాయి. పలువరుసకి అటూ ఇటూ ఉన్న రెండు కోరలూ ధగధగ ప్రకాశిస్తూంటే, వాటికి సరిపడ్డ పెదవులు

కోపంతో చలిస్తూ ఉన్నాయి. కాటుకలా నల్లగా ఉన్న రావణునితో, మెడలో తెల్లగా ఉన్న హారాన్ని మాత్రం చూస్తే, కొంగ విహరిస్తున్న ఆకాశం కన్పిస్తోంది.

భుజాలకి భుజకీర్తులూ, మోచేతులకు పైన దండ కడియాలూ, మణికట్లులకి మణిబంధాలూ, వాటికి వ్రేలాడే అపరంజి సన్నని కుచ్చులూ, కుచ్చులలో చిన్ని గంటలూ, కదిలినప్పుడు చేసే చిఱుసవ్వడీ, మనసుని కదిల్చి వేస్తోంది.

చక్కగా సింగారించుకొన్న రావణుడు, నవరత్న స్ఫటిక సింహాసనంలో కూర్చుని ఉంటే, సమీపంలో నిలబడ్డ సుందరాంగనలు, పిల్లగాలికంటె మెల్లని వేగంతో, హృదయ సుఖావహమైన వింజామరలు వీస్తున్నారు.

హనుమ నిశ్చేష్టుడయ్యాడు. ఓహో! రావణుని రూపం ఎంత గొప్పది? (రాముడు సరితూగడు).

నిత్యం ముల్లోకాలనీ జయించడానికి పోతూండే ఈతని ధైర్య మెంతది? (దీనిలోనూ రాముడు తూగడు.)

కైలాసాన్ని శంకరుడితోనే ఎత్తగల వీని బలమెంతగొప్పది? (దీనికి రాముడు సాటిరాడు).

ప్రతిపక్షంవాడైన నన్నుకూడా ఆకర్షించేంత అద్భుతమైన ఈతని తేజస్సు ఎంత గొప్పది? (రాముణ్ణి చూచిన నేను ఇతణ్ణి ప్రశంసిస్తున్నా నంటే దీనిలోనూ రాముడు వెనుకబడ్డట్టే)

కాని ధర్మ విషయంలో రాముని కాలి గోటికి పోలడు. (ఇదే రాముని జయ రహస్యం. రావణ వధ వెనుక దాగిన సత్యం). ఈ ధర్మమే లేకుంటే దేవేంద్రుడితో సమానంగా దేవరాజ్యాన్ని ఏల గలిగేవాడే. వీడి అధర్మమే వీనికి పతనహేతువు. వీడికున్న శక్తి అంతులేనిది' అని మనసులో భావించాడు.

(ఆంజనేయుడు రాముని రూపాన్నీ, రావణ రూపాన్నీ రెంటినీ చూచాడు. 'రామః కమలపత్రాక్షః సర్వసత్వ మనోహరః అన్నాడు సీతతో. ఇలాటి అందం – ఆకర్షణా ఇద్దరిలోనూ ఉన్నాయి. కాని, 'రూపదాక్షిణ్య సంపన్నః' ఇతరులయెడ కరుణ – రక్షించాలనే బుద్ధీ ఆయనకే ఉన్నాయి కాని వీనికి లేవు. కాబట్టి–రావణుని కంటె రాముడే గొప్ప – అని నిశ్చయించాడు. రాముని దాసుడే అయినా రావణుణ్ణి గూర్చి ప్రశంసిస్తూ భావించడం, హనుమ నిష్పక్షపాత ధోరణికి నిదర్శనం.

❀ ❀ ❀

50వ సర్గము

నీకు మంచిని చెప్పేవారు లేరు! నే చెపుతా విను!!

కిమేష భగవాన్నందీ భవేత్సాక్షాదిహాగతః।
యేన శప్తోఽస్మి కైలాసే మయా సంచాలితే పురా॥ (3)

గోరోచనపు రంగు కళ్లతో ఉన్న హనుమని చూచి, రావణుడు ఇలా భావించాడు. 'ఒకప్పుడు కైలాసం ఎత్తబోయినప్పుడువాకు శాపం ఇచ్చిన నందీశ్వరుడే వానర రూపంతో వచ్చాడా ? (1) లేక బాణాసురుడే ఈ రూపంతో వచ్చాడా ? అనుకొని ప్రహస్తునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఓయీ ! ఎక్కణ్ణించి వచ్చాడు వీడు ? కారణం ఏమిటి? అశోక వనాన్ని ఎందుకు పాడుచేసాడు ? ఎందుకు యుద్ధం చేసాడు ? కనుక్కోండి - అని. ప్రహస్తుడు హనుమని అడుగుతూ 'ఓరీ! వానరా! నీకు క్షేమాన్ని నేను కల్పిస్తాను. ఇంతకీ నువ్వు కుబేర-యమ-వరుణులలో ఎవడి గూఢచారివి ? (2) విష్ణువు గాని పంపాడా ? భయపడక జరిగింది జరిగినట్టు చెప్పి విడిపించుకుపో!" అన్నాడు.

హనుమ రావణుణ్ణి చూస్తూ 'నేను దేవేంద్ర-యమ-వరుణ-కుబేర దూతను గాను. విష్ణువు పంపమూలేదు. వానరుణ్ణి. రాక్షస రాజైన నిన్ను చూడాలనుకొన్నాను. మామూలుగా అయితే దర్శనం లభించదు. ఇలా అయితే తప్పక లభిస్తుందని వనాన్ని పాడుచేసాను. (3) ఇంతలో బలవంతులైన రాక్షసులు వచ్చారు. ఆత్మరక్షణార్థం నేను పోరాడితే వాళ్లు చనిపోయారు. దేవాసురులు ఎవరూ నన్ను ఏ అస్త్రం-పాశంతోనూ బంధించలేరని బ్రహ్మవరం ఉంది. నిన్ను చూడ వీలౌతుంది గదా అని బ్రహ్మాస్త్రానికి లొంగిపోయాను. (4) బ్రహ్మాస్త్రం విడిపోయింది. అయినా నీతో చెప్పాల్సిన మాటలు కొన్ని ఉండి రాక్షసులు బంధిస్తే వచ్చాను. నన్ను, అమిత తేజోబలాలున్న రామప్రభువు దూతగా పంపాడు. స్వామీ! నీకు హితవు చెప్పాలని ఉంది. విను' అన్నాడు.

విశేషాలు

(1) కుబేరుని పుష్పక విమానాన్ని తెస్తూంటే, శివపార్వతులు విహరిస్తున్న కారణంగా ఇలా పోరాదని నందీశ్వరుడు రావణుణ్ణి అడ్డగించాడు. కోపించిన రావణుడు నందిని 'కోతిముఖం వాడవని' అవహాస్యం చేసాడు. అలా అవహసించినందువలన, ఆ కోతులవలనవే నీకు చావు మూడు గాక ! అని శపించాడు నందీశ్వరుడు.

ఈ కథ ఉత్తర కాండలో ఉంది. ఉత్తరకాండని వాల్మీకి వ్రాయకపోతే, ఈ కథకి సంబంధించిన ఆలోచనని రావణుడు ఎలా చేయగలడు? చేసిన అపరాధం కష్టకాలంలోనే గుర్తుకు వస్తుంది. కష్టకాలంలోనే తన పుత్రుడు అక్షుడు, హనుమచేతిలో పోయాక, ఈ చంపినవాడు, అలనాడు నన్ను శపించినవాడా? అని భావించాడు రావణుడు.

కాబట్టి నిష్కారణంగా ఎవరినీ అపహాస్యం చేయరాదు. శాపం నిజమౌతోందనే భయం రావణునిలో ఉంది - అంటే శాపం ప్రకారం తన చావు తప్పదని రావణునకు తెలుసన్నమాట. అందుకే రాముని చేతిలో మోక్షం పొందాలని,ఎవరు ఏం చెప్పినా సీతని విడువలేదు. ఈ మాటలు ఎవరితోనో అన్నవి కాక, తన మనసులో భావించుకొన్నవి - కాబట్టి మరింతగా నమ్మవలసినవి.

(2) రావణునితో పాటు,రాక్షసులకీ భయం ఉంది - ఇంద్ర - యమ - వరుణ - కుబేర- విష్ణువుల విషయంలో. కారణం-వాళ్లందరికీ అపకారం రావణుడు చేసాడు గనుక. యుద్ధం చేసి ఎవరెవరిని గెలిచాడో, వారు వారందరి గురించీ భయపడుతూ ఉన్నారు రాక్షసులు. కాబట్టే - వైరం తగదని పెద్దలమాట. పదిమందిని చంపినవాళ్లే చూసి 'వాం ధైర్యస్థుడు' అని, కొందరు అల్పబుద్ధులు లోకంలో అనుకుంటారు. కాని, తనచే చంపబడిన వారి బంధుమిత్రులు ఎవరు, తనని చంపుతారోనని వాం పిరికితనంలో ఉండేది, వాడేనని, గమనించాలి. రావణునికే కాదు. వాని వెంట ఉండే మంత్రులకున్నూ ఇంద్ర-వరుణ-యమ-కుబేర-విష్ణువుల విషయంలో భయానికి కారణం అదే. దుర్మార్గుని వెంట ఉంటే-ఆ భయంలో పాలు, మనకీ కల్గుతుంది.

(3) తాను నేరుగా మాటాడరాదని రావణుడు ప్రహస్తుని ద్వారా అడిగిస్తే, ప్రహస్తుడికి చెప్పాల్సినవాడు తాను కాదనీ, రామదాముడు కాబట్టే రావణునితో మాట్లాడే అర్హత కలవాడిననీ భావించి హనుమ, అలాగే మాట్లాడాడు.'రావణా! నిన్ను ద్వేంచుకొని నీతి చెప్పుదామనుకొంటే, తప్పు నీలో ఉండి కూడా ఎందరినో చంపావు. ఆత్మరక్షార్థం దాడిచేస్తే వాళ్లు పోయారు. నువ్వు ముందే వచ్చి ఉంటే, ఇందరూ బ్రతికుండే వారు అయినా, ఒక్కడికి వరిపోని ఇందరుండి ప్రయోజనం లేదు. అని చెప్పడం దీని సారాంశం.

(4) బ్రహ్మవరం గొప్పదే ఐతే నీకున్నట్లుగా నాకూ వరాలున్నాయని చెప్పడం, నీ గొప్పదనం ఏమీలేదని చెప్పడం దీని భావం. బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగం నీ పుత్రునికి తెలియదు. ప్రయోగించాక ఎలా రక్షించుకోవాలో నీ సైన్యానికి తెలియదు. వీరు యుద్ధానికి పనికిరారని భావం. బుద్ధిమంతులూ - అమర్షుళ్లూ ఒక కార్యం తల పెట్టి కొంత చేయగానే, నీచులూ, అహంకారులూ మేం చేస్తామని వస్తే బుద్ధిమంతులు వెంటనే పనిని విడిచి వెళ్లిపోతారు. అదే - బ్రహ్మాస్త్రం మీద మామూలు కట్లు కడితే నిష్ప్రయోజన పడడమంటే.

❀ ❀ ❀

51వ సర్గము

ఈ కాండలోనే అతి ప్రధానమైన హనుమంతుని సందేశం

రావణా ! నీకు సోదరుని వంటివాడూ, నాకు రాజూ, మహాత్ముడూ, రామానుగ్రహ పాత్రుడూ అయిన సుగ్రీవుని సందేశాన్ని విను. చతురంగ బలాలు కలవాడూ, ప్రజారంజకుడూ ఐన దశరథుని పుత్రుడు రాముడు, తండ్రి ఆజ్ఞపై దండకారణ్యానికి భార్య సీతతో, తమ్ముడు లక్ష్మణునితో కలిసి వెళ్లాడు. పతివ్రతయైన సీత, అరణ్యంలో కన్పడకుండాపోతే, రాముడామెను వెదుక్కుంటూ ఋశ్యమూకంలో ఉన్న సుగ్రీవుణ్ణి కలిసాడు. సీతనిప్పిస్తానని సుగ్రీవుడూ, వానర రాజ్య మిప్పిస్తానని రాముడూ, పరస్పరం ప్రతిజ్ఞలు చేసికొన్నారు.

వాలిని చంపి, వానరరాజ్యం సుగ్రీవుని కిప్పించాడు రాముడు. వాలిని నీవు ఇంతకు ముందెఱుగుదువుగా! వాణ్ణి ఒక్కబాణంతో చంపేసాడు. తాను అన్నమాట ప్రకారం, సీతని వెదకడానికై సుగ్రీవుడు అనేక వేలకోట్ల వానరాలని, గరుత్మంతుడూ వాయువుతో సమానవేగం గల వారిని, అన్ని దిక్కులకి పంపితే, హనుమంతుడనే పేరున్న వాయుపుత్రుణ్ణి నేనిలా వచ్చి సీతమ్మని చూచాను.

పరదారా న్మహాప్రాజ్ఞ నోపరోద్ధుం త్వ మర్హసి
న హి ధర్మవిరుద్ధేషు బహ్వపాయేషు కర్మసు ।
మూలఘాతిషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః॥ (18)

సర్వశాస్త్రాలూ చదివి, ధర్మస్వరూపం తెలిసినవాడివి నీవు. ఇతరుల భార్యలను చేపట్టడం ఏ మాత్రమూ నీకు తగినది కాదు. ధర్మ విరుద్ధమైన ఇలాటి పనులవల్ల ఎన్నో కష్టాలు సంభవిస్తాయి.

రాజా ! రామునికి అపకారం చేసి క్షేమంగా ఉండేవాడు లేడు. రామునికి కోపం వచ్చిందంటే అది లక్ష్మణునికొచ్చినట్లే. అంటే ఇద్దరికీ కోపం వచ్చినట్లు. పరదారాపహరణమనే అధర్మం పోవాలంటే రామునికి సీత నిచ్చి వెయ్యాలి.

నేను సీతని తేలేదని అంటావేమో? నీచ జనుల్లా అబద్ధం ఆడకు. నువ్వే తెచ్చావని దుఃఖిస్తూ ఉన్న ఆమెని, నీ లంకలోనే స్పష్టంగా ఇప్పుడే చూచి వస్తున్నాను.

ఆమె దుఃఖంతో కన్పిస్తోందిగా అనుకుంటావేమో! లోలోపల మథనపడుతూ, నీ ప్రాణాలు తీయడానికిసిద్ధంగా తెచ్చుకున్న 5 తలల మహాసర్పమని గమనించు. ఎంత అరిగించుకోగల శక్తి ఉన్న వాడైనా, మహావిషాన్ని మింగడం మంచిది కాదు.

తపస్సువల్ల చావులేని వరం వచ్చిందనుకోకు. దేవాసురుల వల్ల మరణం లేదుగాని, పశుపక్ష్యాదులూ, మానవుల వలనా మరణం లేదనేది, వరంలో లేదు. రాముడు మానవుడు. మేం తిర్యక్ జాతివాళ్లం (1).

నా ధర్మం నన్ను రక్షించదా ? అని భావిస్తావా? అదీ సరికాదు.

పుణ్యంవల్ల రాజ్యం లభించినా, పాపం వల్ల రోగం కల్గితే రెండూ కలిసి అనుభవించి తీరాలి.

పోనీ! అలాగే పుణ్యపాపాల ఫలితాన్ని ఒకే కాలంలో అనుభవిస్తానంటావా? అది నీ విషయంలో కుదరదు.

నువ్వు చేసిన ధర్మానికి ఫలం, చావులేక పోవడం. అధర్మానికి ఫలం చావు. ఇవి రెండూ ఒక కాలంలో అనుభవించే వీలులేదు.

ధర్మ–అధర్మాలలో ధర్మం గొప్పదని ఎవరికైనా తెలుసు గదా ! ధర్మం తనదైన ధర్మఫలాన్ని ఇచ్చినంతకాలం, అధర్మం తన ఫలాన్ని (చెడుని) ఇయ్యదు. ధర్మం అనుభవించే కాలంలోనే, అధర్మఫలం అనుభవించకూడదని వ్యక్తి భావిస్తే, అధర్మఫలం రాకుండా, ధర్మాన్ని మఱింతగా ఆచరించాలి.

ఇది నీకే సమన్వయించి చూచుకో ఇతరుల భార్యని తేవడం అధర్మం. తపస్సు చేసి పుణ్యాన్ని సాధించడం ధర్మం. ఆ తపశ్శక్తి ఫలంగా రాజ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నావు. అధర్మమైన సీతని తేవడానికి సంబంధించిన 'కీడు', ఆమెని రాముని కప్పగిస్తే, రాకుండా పోతుంది.

పోనీ ధర్మాధర్మాలు మా రాక్షస జాతికి లేవంటావా ? లౌకికంగా ఆలోచించినా, ఒకనిభార్యని ఒకరు అపహరించడం సరైనదంటావా? అదే నీ విషయంలో జరిగితే సహించగలవా? ఇక బలాబలాల విషయమే రాక్షసులకి ప్రధానమంటావా ? ఒంటరిగా 14 వేల మంది రాక్షసులని జనస్థానంలో చంపాడు రాముడు. నిన్నే నాలుగు సముద్రాలు తిప్పిన వాలిని, ఒక్కబాణంతో సంహరించాడు రాముడు.

కోతులకి అధిపతి సుగ్రీవుడు. అతనితో మైత్రి రామునిది. సైన్యానికి ఆహారపదార్థాలు కావాలిగా! అంటావా ? కోతులకి లంకానగరం చెట్లుచాలు. ఫలాలూ పుష్పాలూ లేని పక్షంలో ఆకులే చాలు.

ఉండేచోటు కావాలంటావా? ఎక్కడైనా అభిమానం లేనివి కాబట్టి, పరుంటాయి. దుస్తులంటావా ? ఆ బాధ వాటికి లేదు.

నడిచి అలసిపోతాయంటావా ? ఆ దుఃఖం అవి ఎరుగవు. ఎగిరే లక్షణం కలవి కాబట్టి యుద్ధం వాటికేం తెలుసంటావా ? అవి పిచ్చి యుద్ధం ప్రారంభిస్తే, ఎలా యుద్ధం చేయాలో? మీకే తెలియదు. మిమ్మల్ని ఒక పద్ధతీ, వ్యవహారమూ లేక చీకాకు పరుస్తాయి.

మేం చంపేస్తామంటావా? ఆ పనే నువ్వు చేయగల్గిన వాడివైతే, నా చేతిలో ఇందఱు చావరుగదా? నిన్ను మాత్రం విడిచిపెడతామా ? అంటావా ? రామ దాసుణ్ణి నన్ను నువ్వు ఏమీ చేయలేవు. నువ్వు, నన్ను ఏమైనా చేయగలవనే భయం ఉంటే, ప్రాధేయపడతాను గాని, ఇలా నీకు ఉపదేశం చేస్తానా?

సాత్వికుడైన రామునికి నీ మీద ద్వేషం ఉండదనుకుంటున్నావా? వానర సమూహం ముందు రావణుణ్ణి లంకతోసహా నిర్మూలం చేస్తానని నీ పేరు చెప్పి మరీ ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. అపకారం చేస్తే ఇంద్రుడైనా, రాముని బారి నుండి తప్పించుకోలేడు.

దొంగసొత్తు, ఇంట ఉంటే చాలు శిక్షకి అర్హుడు. ఇక దొంగతనం చేసి, దొంగ సొత్తుని ఇంట ఉంచి, ఇమ్మని చెప్పినా ఇవ్వని వానికి శిక్ష అత్యధికం. ఆ శిక్ష వధయే తప్ప వేఱు కాదు.

సీతా తేజస్సుచేత నీ లంక మొత్తం తగులబడుతూన్నదని గమనించు. నువ్వు చేసిన తప్పుకి, నీ జ్ఞాతి – మిత్ర – సోదర – ఆప్తులందఱూ భార్యాపుత్రులతో, నాశనమై పోతున్నారు. నీ కారణంగా రాక్షసవంశం ముందునాటికి ఉండదు.

నేను 'కోతి'ని కాబట్టే నా మాట నమ్ము. (రాముడు మానవుడు. నీవు రాక్షసుడివి. నేను, మానవ రాక్షసులలో ఎవరినీ కాదు. జాతి పక్షపాతంలేదు. అతడు పురంలో ఉండేవాడు. నువ్వు నగరంలోని వాడివి. ఇక నేను, పుర నగరాలు రెంటిలోనూ ఉండేవాణ్ణికాదు. చెట్లపై నివసించే జాతికి చెందివాణ్ణి. ఈ పక్షపాతమూ లేదు.

అతడికి ఒకప్పుడు ఐశ్వర్యం ఉండి, ఇప్పుడు లేదు. నీకు ఇప్పుడు ఉండి, పోబోతోంది. నాకు ఒకప్పుడు ఉన్నదీలేదు – ఇప్పుడు రాబోయేదీ లేదు. అందుకని మధ్యస్థుణ్ణి. నమ్మదగినవాణ్ణి). రామదాసుడిని అయి, అతని శక్తిని ప్రత్యక్షంగా చూచినవాణ్ణి. నీ శక్తిని ఇంతకుముందే పరిశీలించినవాణ్ణి.

పంచభూతాలనీ, లోకాలనీ ఒకమాఱు సంహరించి, సృష్టించగల శక్తి రామునికుంది. పంచభూతాలని మాత్రం తాత్కాలికంగా అదుపుచేయ గల శక్తి నీకుంది.

'బ్రహ్మా స్వయంభూశ్చతురాననో వా రుద్రస్త్రిణేత్రస్త్రిపురాంతకో వా - ఇంద్రో మహేంద్ర స్సురనాయకో వా - త్రాతుం న శక్తా యుధి రామవధ్యమ్‌' (45) చెప్పలేని ఐశ్వర్యం కలవాడు ఇంద్రుడు. వృత్రుడనే పేరుగల రాక్షసుణ్ణి చంపాక మహేంద్రుడయ్యాడు. మీదట ఆయన దేవతలకు అధ్యక్షుడయ్యాడు. అలాటి ఇంద్రుడు-మహేంద్రుడై - దేవేంద్రుడై కూడా రాముణ్ణి ఏమీ చేయలేడు. ఇక, ప్రళయకాలంలో జనుల్ని సంహరించి ఏడ్పించేవాడూ, బ్రహ్మకే సృష్ట్యాదికాలంలో వేదాలని చెప్పేవాడూ, అయిన రుద్రుడు గాని - ఆయనే ప్రళయకాలంలోనే కాక, ఇతర కాలంలోనూ మన్మథుణ్ణి నుదుటి కన్నుతో సంహరించి, త్రిణేత్రుడైనప్పుడు గాని, ఒక్కణ్ణే కాక త్రిపురాసులని చంపి త్రిపురాంతకుడై యుండీ, ఏమీ చేయలేడు. రుద్రుణ్ణి కూడ సృష్టిచేసిన బ్రహ్మగాని - పుట్టుకయేలేక స్వయంభువుడని పేరొందికూడా - నాల్గు వేదాలనీ ఉచ్చరించి చతురాననుడై యుండి కూడా, ఈయన రాముణ్ణి ఏమీ చేయలేడు. వేఱువేఱుగా కాదు. ఒక్కొక్కరూ మూడు రూపాలతో ఉండి, ముగ్గురూ కలిసివచ్చినా, ఏమీ చేయలేరని గమనించు.

(బ్రహ్మ, దేవతలని సృష్టించి, నీకు వరాలిచ్చాడనుకోకు. రామునికి ఎదురుతిరిగితే, ఆయన నిన్ను రక్షించడం మాట అటుంచి, తనని తానే రక్షించుకోలేడు. నీకు శిరస్సులని అనుగ్రహించినవాడూ, ఆరాధ్యదైవమూ అయిన రుద్రుణ్ణి నమ్ముకోకు. రామునితో విరోధం కదా నీది. తన పుత్రుణ్ణి (జయంతుడు కాకిగా మాఱితే, బ్రహ్మాస్త్రం రాముడు వేసాడుగా) రక్షించుకోలేని ఇంద్రుడు, రామవిరోధివి నిన్ను ఎలా రక్షిస్తాడు ?

ఇలా భయంలేక చెప్పిన హనుమని, 'చంపండి' అని క్రోధంతో ఆజ్ఞాపించాడు రావణుడు.

విశేషార్థాలు

(1) తిర్యక్ అంటే పశుపక్షి క్రిమిజాతులని భావం. ఱెక్కలుంటే పక్షిజాతి, లేకపోతే పశుజాతి. వానరజాతికి ఱెక్కలులేవు గాని పక్షిలా ఎగురుతుంది. బరువు మోయడం, బుద్ధిలేకపోవడం పశులక్షణం. వానర జాతి బరువు మోయగల్గుతోంది. బుద్ధిలేనిది కాదు. తిర్యక్ అంటే 'అడ్డముగా' అని అర్థం. వెన్నెముక భూమికి (లంబంగా) నిలువుగా ఉంటే (కాళ్ల నుండి తలవైపుకి) అది బుద్ధికల జాతి! భూమికి సమాంతరంగా, అంటే, అడ్డంగా వెన్నెముక ఉంటే తిర్యక్ జాతివాళ్లు. నిటారు వెన్నెముక ఉండేవారికి

జ్ఞానం, అలా లేకపోతే అజ్ఞానమని లక్షణం. జాతీ, బుద్ధీ, పరిలేని వాకే అధర్మమని తోస్తే, నీకు ఎందుకు తోచలేదు ? నా కంటె బుద్ధిహీనుడివా ? అని ప్రశ్న. ఇతర ముఖ్య విశేషాలు !

ఈసర్గ ముఖ్యమైనదని పెద్దలు చెప్తారు – ఎందుకో చూద్దాం!

'స్యాత్సందేశ హరోదూతః'. సందేశాన్ని పట్టికెళ్ళి చెప్పేవాడు దూత. ఆ పనిని ఈ సర్గంలో చేసాడు హనుమ. శ్రీ మన్మహాభారతంలో కృష్ణపరమాత్మ స్వయంగా ఈ దూతకృత్యాన్ని చేసాడు. భారత రామాయణాలకు చాలచాల పోలికలున్నాయి.

ఈ సందర్భానికి సంబంధించినంత వఱకూ స్వల్పంగా చూస్తే – అక్కడ భగవంతుడు (కృష్ణుడు) రాయబారి–ఇక్కడ భగవద్భక్తుడు (పావని) రాయబారి.

అక్కడ కనకం (రాజ్యాన్ని) గుఱించీ–ఇక్కడ కాంత (స్త్రీ) గుఱించీ కలహం.

అక్కడ అన్నదమ్ముల మధ్యా– ఇక్కడ నరరాక్షసుల మధ్యా వైరం.

అక్కడ దూత భూతలంలో–ఇక్కడ దూత ఆకాశమార్గంలో వెళ్లాడు.

అక్కడ ద్రౌపది ప్రోత్సాహం – ఇక్కడ రాముని ప్రోత్సాహం.

అక్కడ ఊహించి ధర్మరాజాదులు చెప్పిన మాటలని చెప్పడం–ఇక్కడ ఎవరూ చెప్పని మాటలను ఊహించి చెప్పడం.

అక్కడ చిన్నరూపాన్ని పెద్దది చేసి భయపెట్టడం (విశ్వరూపం) – ఇక్కడ పెద్దరూపాన్ని చిన్నదిచేసి భయంలేకండా చేయడం.

అక్కడ కౌరవులే త్రాళ్లతో కట్టి దౌర్జన్యానికి నాంది పల్కడం–ఇక్కడ తానే వనాన్ని ధ్వంసంచేసి నాంది పల్కడం.

అక్కడా–ఇక్కడా దూతలు నిర్భయంగా పల్కడం; అక్కడా దూతని ఏమీ చేయలేకపోవడం – ఇక్కడా అంతే కావడం.

అక్కడ వాయుపుత్రుడైన భీముడు ప్రతిజ్ఞలు చేస్తూ ప్రకటించినట్లు కురుక్షేత్రం రావడం – ఇక్కడ వాయుపుత్రుడైన హనుమ ప్రకటించినట్లు యుద్ధం రావడం.

ధర్మా ధర్మాల్లో ధర్మం గెలవడం – ఇలా రెండు ఇతిహాసాలలోనూ అద్భుత సామ్యం కన్పిస్తుంది.

అలాంటి హనుమకు అర్థమైనదీ, రావణునకు చెప్పినదీ, అయిన ఈ సందేశంలో రావణుని గూర్చి, హనుమ భావన ఇలా ఉంది.

(1) **రావణా!** దొంగతనంగా సీతని తేవడంవల్ల, రామలక్ష్మణుల కంటె తక్కువ వాడివి.

(2) సీతనిపట్టమహిషిని చేస్తానన్నావు. పట్టమహిషీత్వం మాటేదికాదని తెలియనంతటి రాజువి నువ్వు.

(3) ఇతరులు స్పృశించిన దాన్ని చూడరానివాడుగా, రాజుండాల్సి వస్తే, అన్యభార్యని తెచ్చావు. రాజగౌరవం తెలియదు.

(4) వారిని గూర్చి తపస్సు చేసి, వారివే పాల ద్రోహమంటే, కృతఘ్నుడివే.

(5) తపస్సు వారి నారాధిస్తూచేసావు కాబట్టి, వారికంటె తక్కువవాడివి.

(6) సీత సామాన్యురాలే అని నీ కనిపిస్తే, సంవత్సరం గడువెందుకు ?

(7) సీతయందలి సంకల్పంతో స్వభార్యలలో కామం నశించిందన్నావు. సంకల్పానికే అంత ఫలం (బలం) వస్తే, బలవంతం చేస్తే, నీ గతి ఏమౌతుంది?

(8) మీ అన్నయైన కుబేరునితో విరోధం నీకున్న కారణంగానూ, నీ తండ్రితో ద్వేషం ఉన్న కారణంగానూ, అందఱికీకూడా తండ్రీ సోదరులతో విరోధం ఉంటుందనుకోవడం సరికాదు.

(9) సీత విషయంలో కామం ఉండి, భార్యలంటే గిట్టడం లేదని పల్కావు. సీతా విషయంలో కామం ఉన్నంతకాలం, ఆమెను నాశనం చేయలేవు. కామమూ నశించదు. రాముణ్ణి శరణువేడితే, కామమూ నశిస్తుంది. శ్రేయస్సూ కల్గుతుంది. లేదా, లంకా నాశనం తథ్యం.

(10) యోగ్యుడైన ఏ పురుషుడైనా తన కామాన్ని తన భార్యకు తప్ప, ఇతరులవద్ద చెప్పడు. దీన్ని అతిక్రమించి పల్కడం నీలోని మహాదోషం.

(11) పుట్టుకవేళనే, స్త్రీ పరాధీనురాలు. వివాహిత అయితే భర్తా – తండ్రీ, ఇద్దఱు ఆమెకు రక్షకులు. అంటే నీకు శత్రువులు. కాబట్టే నీకు శత్రువులు ఇప్పుడు ఇద్దఱయ్యారు.

(12) రాముని వాక్కు నాకు విలువైనది. సీతయొక్క రూపం నీకు విలువైనది.

(13) వాక్కుద్వారా (మంత్రాన్ని మననం చేయడం) భగవంతుడు రక్షిస్తాడనేది వేద ప్రతిపాదితమైన విషయం. దేవుడే దిగివచ్చి, రూపంతో రక్షించాలనేది రాక్షస ప్రతిపాదితమైన అంశం.

(14) దేహంలో ఉన్న కాలూ-చేయీ మొదలైన ఇంద్రియాలు, దొంగతనమూ మొదలైన నేరాలని చేస్తే, రాజుకి తెలుస్తుంది. శిక్షించే అధికారం రాజుకి ఉంటుంది.

అదే నేరం, బుద్ధిలో చేస్తే, అది రాజుకి తెలియదు గాని లోనున్న పరమాత్మకు తెలుస్తుంది. పరమాత్మ శిక్షించక మానడు. రాజైన నాకు శిక్షించే రాజు లేడంటావా? నీకు పూర్వ చరిత్రజ్ఞానం లేదన్న మాటే.

(15) బుద్ధిలో చేసిన దోషానికి విఱుగుడు, పశ్చాత్-తాపం. నీ బుద్ధి చేసిన నేరం, సీతని తేవడం. 'తప్పు' - అని, రామునికిచ్చి వేయడం విఱుగుడు.

(16) 16 గురు ఋత్విక్కులూ, యజమానీ, పత్నీ మొత్తం 18 మందీ యజ్ఞకాలంలో, యజ్ఞం సమాప్తమయ్యేంత వఱకూ ఒకటిగా భావించి, ఆచరించే యజ్ఞం 'తానూనప్త్రం' అనేది. వానరులందఱిచేతా సుగ్రీవుడు, దీన్ని చేయించాడు. అందుచేత, బుద్ధిచేత చంచలులైన వానరులంతా, ఒకటిగా మెలగుతారు గాని, ఎవరికి తోచినవిధంగా వారుండరు.

(17) చెల్లెలైన శూర్పణఖభర్తని చంపినంత దుర్మార్గుడివి నువ్వు. మాఱు తల్లి కొడుకుకి, తన ప్రాణం అడ్డుగా వేసి ఉండేవాడు అతడు.

(18) ఎన్నో వంతెనలూ, జలాశయాలూ, అగడ్తలూ, మేడలూ ఉన్నాయి - ఇవన్నీ దాటిరావడం రామునికి సాధ్యమా? అనుకోకు. ఎగిరే లక్షణ మున్న వానరాలమీద వాళ్లు రాగలరు. 'భక్తి' అనేది చెప్పలేని శక్తి నిస్తుంది వ్యక్తికి. విరోధం అనేదికూడా, చెప్పలేని శక్తినిస్తుంది వ్యక్తికి. అయితే, మొదటిది సత్ఫలితాన్నీ, రెండవది దుష్ఫలితాన్నీ ఇస్తుంది.

(19) బొట్టు ధరించడమనేది పతివ్రతా లక్షణాల్లో ఒకటి. చెమటపట్టి కొద్దిగా అక్కడున్న బొట్టు జారిపోతే కూడా సహించక, మణిశిలని అరుగ దీసి, సీతకి బొట్టునుంచాడు రాముడు. కష్టంలో కూడ వినోదంకోసం చెక్కిలి పై ఉంచాడు. క్షణకాలం కూడ 'తిలకధారణం' లేకుండా ఉండడాన్ని సహించడాయన. ఇంతకాలం ఎలా సహించాడంటావా? సీత ఉన్న చోటు తెలియక. తెలిసాక ఊరుకొనే ప్రసక్తిలేదు.

(20) నీ విజయ స్తంభాలన్నింటినీ పీకి కాపలా వాళ్ల మీదికి విసిరి, స్తంభాలని విఱుగ గొట్టాను. సైన్యాన్ని చంపాను. అంటే, నీకు విజయం రావేరాదు. పరాజయంలోకూడా సైన్యాన్ని మిగల్చనని గమనించు.

(21) నందీశ్వరుడూ మొదలైన వాళ్లిచ్చిన శాపాలు నీకున్నాయి - వట్టి వరాలేకాదు. అహంకారివై వరాలు మాత్రమే గమనిస్తూ ఉన్నావు. నీవు చేసిన తప్పుకి, నీవు ఏ శిక్ష అనుభవించాలో అదే 'శాపం' అంటే. తప్పైందని వేడుకోవడమే 'శాపమోక్షం' అంటే. అసలు నీమీద శాపమే పనిచేయదనే భ్రాంతితో ఉన్నప్పుడు, నువ్వు ప్రాధేయపడవుగదా!

నువ్వు శాపమోక్షాన్ని గూర్చి ప్రాధేయపడితే, రామునికి నిన్ను వధించడం చాలాచాల కష్టం. అడిగే బుద్ధి నీకు కలుగకపోవడం, ఆయనకు విరోధివై ఆయన పనిని తేలిక చేయడమే. అయితే మీ యిద్దటి మధ్యా లంకాజననాశనం తప్పనిసరి ఔతోంది. గమనించు.

(22) నన్ను అనేక విధాల చంపాలని, ముందు - వెనుక భాగాలలో, ఆకాశంలోనూ అనేక విధాలుగా యుద్ధం చేయగల నిపుణులని పంపావు. నీటి ప్రతాపం పల్లంవైపే. అగ్ని ప్రతాపం పై భాగంవైపే. పృథివీ ప్రతాపం తన గర్భంలోనే. కాని వాయు ప్రతాపం అన్ని దిక్కులలోనూ ఉంటుందని గుర్తించు. (విజ్ఞానశాస్త్రం ఇదే మాటలని Air exerts pr in every d n అంటుంది.) అందుచేత నీ వాళ్లు నన్నేమీ చేయలేదు.

(23) పై చెప్పిన నీరూ-నిప్పు-నేలా అన్నీ వాయువు లేనిదే ఎంతమాత్రమూ ప్రయోజనపడలేవు. నీరు ప్రవహించాలన్నా-నిప్పు మండాలన్నా, నేల కదలాలన్నా వాయువుండాలి. ఆ వాయువుత్రుణ్ణి నేను.

(24) బ్రహ్మవేత్తని వెఱ్ఱివానిగా సామాన్య జనం చూచినట్లు, నువ్వుకూడా బ్రహ్మవేత్త అయిన రాముణ్ణి వెఱ్ఱివానిగా చూస్తే, నీకు వేదవిద్య - ప్రతిదినమూ ఒంటబట్టినట్టు లెక్కే. వేదంలో ప్రామాణ్యబుద్ధి లేనివాడు నీవంటి వాడు, వైదికమైన యాగాలని లంకలో చేయించడం, తెల్లవారు జామున విప్పించడం వంటి పన్నీ దండుగే.

(25) బ్రహ్మవేత్తని అసమర్థునిగా లెక్క కడితే, నీ తండ్రే మొదటి అసమర్థుడౌతాడు.

(26) బ్రహ్మవేత్త రాముణ్ణి మోసగించి, నువ్వు కుశలంగా ఉండవనేది నిశ్చయం. నువ్వు రాముణ్ణి మోసగించినా, ఆయనకు ఏలోటూ రాదు కాని, నీకు వంశనాశనం ఫలితం.

(27) వాలి బ్రతికున్నప్పుడు, భార్య, పుత్రులు, పురం, రాజ్యం భోగాలూ ఇలా అన్నీ మీ యిద్దటికీ సమానమని అంగీకరించి 1 నెల పాటు కిష్కింధలో గడిపావు. వాలి పోయాక, సుగ్రీవుడు రాజయ్యాడు. వాలి, కిష్కింధా రాజుగా నీతో ఆ అంగీకారాన్ని చేసికొన్నాడు కాబట్టి, నేటిరాజు సుగ్రీవునికి ఉన్న ఆ అధికారం, రామునిపరమైంది.

మృగాన్ని ఎవరుకొడితే, ఆ మృగం వారిది. అలాగే రాజైన వాలిని కొట్టిన బాణం రామునిది. కాబట్టి రాజ్యం- అధికారం-రామునిది. వాలితో సోదర స్నేహం చేసావు కాబట్టి, సుగ్రీవుడు పంపించగా వచ్చిన నేను, నిన్ను సుగ్రీవుని సోదరునిగా సంబోధించాను.

(28) నీ పుత్రుడైన ఇంద్రజిత్తుకి వైదికయాగ-క్షుద్రతాంత్రిక విశేషాలు రెండూ తెలుసు. వైదికయాగాలు రామునికే ఫలిస్తాయి, నీలో అధర్మం ఉన్నందువలన. ఆ క్షుద్ర శక్తులు నాముందు నిలువవు. నేను భూతబేతాల నాశనాన్ని చేయగలను కాబట్టి.

(29) అస్త్రాలలో పెద్దదైన బ్రహ్మాస్త్రం నన్నేమీ చేయలేకపోయింది. అంతకుమించిన అస్త్రం మీవద్దలేదు. ఈ అస్త్రం మఱొసారి ప్రయోగించే వీలు ఇంద్రజిత్తుకి లేదు.

(30) నేను కట్టుబడి నీ సభాభవనానికి వచ్చిన కారణం, నీ గుఱించి మంత్రులేమంటారో విందామని, నీ దుష్టప్రవర్తనకి నువ్వే కారణమా? వారి ప్రోత్సాహం కారణమా? తెలిసికొందామనీను. లంకిణి దగ్గఱనుండి చాలమంది రాక్షసులు సీతని తేవడం తప్పు-అని నాతోనే అన్నారు. ఆ ఆలోచనని సభలో ఎవరైనా సమర్థిస్తున్నారో? -విందామనీను.

(31) నిర్ణయాన్ని చేసే అధికారిక ప్రజాపతులు 9 మందిలో నీ తండ్రి పులస్త్యుడు కూడా ఒకడైతే, అలాటి ధర్మాధికారి పుత్రుడివి నువ్వు. సీతని దొంగిలించి వంశపు పరువునీ, తండ్రి గౌరవాన్నీ మంటకలిపావు.

(32) భగవంతునితో మైత్రిచేసి రామానుగ్రహం వల్ల రాజ్యాన్ని పొందినవాడు సుగ్రీవుడు. భగవంతునికి కానిపని చేసి, రామద్వేషంతో, నీతో పాటు లంకనీ, రాజ్యాన్నీ, పోగొట్టుకొనే వాడివి నువ్వు.

(33) నీ నాశనానికి సీతయెడ రాగం, రామునియెడ ద్వేషం కారణం.

(34) వాలి ఉన్నంతకాలం నీకు ధర్మం చెప్పాల్సిన అవసరం సుగ్రీవునికి లేక పోయింది. ఇప్పుడు అధికారికంగా చెప్పాల్సిన అవసరం ఏర్పడింది. దానికి నిమిత్తంగా నేవొచ్చాను.

(35) ఎంత తపస్సు చేస్తే అంతకు సరిపడ మూల్యాన్ని ఇయ్యడమే 'వరం' అంటే. దాన్ని తప్పు పనులకు వినియోగించిన కొద్దీ ఆ సొమ్ము 'జరిమానాల' రూపంలో వ్యయమై పోయి, ఆర్థికంగా దరిద్రుడై పోయినా, - నేరంచేసినవాడు - అనే పేరు మిగిలి పోతుంది. వరాల ఫలం అనుభవించకపోగా, ఈ చెడ్డపేరు అదనంగా వస్తుంది.

(36) ఇంద్రుణ్ణి జయించడానికి తపశ్శక్తి లేక, తపస్సు చేసి శక్తి సంపాదించి, ఆ మీదట జయించావు. కాబట్టి ఇంద్రుణ్ణి జయించింది నీ తపశ్శక్తి గాని నువ్వుకాదు. ఆ శక్తి ఇంద్రజయానికి వ్యయమై పోయింది. ఇప్పుడు నీకు తపశ్శక్తి దాదాపు లేనట్లే.

(37) అందరూ కలిసి నిర్ణయం చేసికొన్న నియమాలే ధర్మ సూత్రాలు-అని రాక్షసులైన మీ మతం. అనాదిగా వచ్చేవి కాదనేది మీ భావం. అయినా సంన్యాసి రూపాన్ని వేసి ధర్మపూర్వకమైన వేషంలో అధర్మాన్ని చేసావు. వారి ధర్మానికనుగుణమైన రూపంలో, నీ రాక్షస ధర్మాన్ని ఆచరించావు. అది తప్పు. కాదని పలుమార్లు వాదించినా, వైదికధర్మానికే లొంగి, సన్యాసి వేషం కట్టావు. నిజమైన రాక్షస ధర్మం అదికాదు. తాను నమ్మిన సిద్ధాంతానికి లొంగి ఉండడం సరియైన ధర్మం.

(38) నువ్వు సీతని ఇచ్చేటట్లయితే దూతనైన నేనుకూడా, ఇతనిలో పశ్చాత్తాపం ఉందని రామునకు (recommend) నచ్చ చెప్తాను. ప్రత్యక్షసాక్షిని కాబట్టి, నా సూచనకు విలువ ఉండి తీరుతుంది. శిక్ష పూర్తిగా తొలగవచ్చు లేదా తగ్గవచ్చు.

(39) పంచ భౌతికమైన ఆయుధాలచేత చావరాదని వరం అడిగి పుచ్చుకున్నావు. రాముడు కొట్టేది ధర్మమనే బాణంతో, అధర్మమనే దోషిని. ఈ ధర్మమయ బాణం ఎలా పనిచేసిందో, మారీచవధలో ప్రత్యక్షంగా చూచావు. పరోక్షంగా తాటక-సుబాహు-ఖరదూషణ త్రిశిరాది రాక్షసుల నుండి నీ పుత్రుడి, చావు వరకూ చూచావు. బ్రహ్మాస్త్రం పంచభూతాల కంటె గొప్పది. దానితో సంహరిస్తానని పల్కుతావా? అప్పుడు మీ సిద్ధాంతమే వీగిపోతుంది.

(40) రామునిది ధర్మసైన్యం. పశ్చాత్తాపం కల్గిన సీతచుట్టూ ఉన్న రాక్షస స్త్రీలలో, కలగాంచిన త్రిజటలో, దుఃఖం కల్గిన సరమ-అనలలలో, బాధపడుతూన్న లంకాజనంలో, (చివరికి నన్ను చూచి నందీశ్వర శాపంవల్ల వచ్చిన వానరుడా? అని ఆశ్చర్యపడిన నీలో) ధర్మం కన్పిస్తోంది. కాని, దేహబలమే రాజనీతికి అర్హత- అవే రాక్షస మతానికి అనుగుణంగానూ, ధర్మం ముఖ్యంకాదనే సూత్రానికి అనుసరణం గానూ, నీవు దీన్ని అంగీకరించవు. దేహబలమే గొప్పదంటావా? నీకంటె ఎన్నో రెట్లున్న వాలి దేహబలం, ధర్మంముందు, ఒక్కబాణంతో ఎగిరిపోయింది.

(41) అధర్మం చేసినవానికి, ధర్మబలం తగ్గుతుంది. అపకారం ఎవరికి జరిగిందో, వానికి ధర్మబలం పెరుగుతుంది. వాలి అధర్మం చేస్తే, అపకారం పొందిన సుగ్రీవునికి ధర్మబలం పెరిగింది. అది రామబాణంలోనికి చేరి, వాలిని వధించింది. ఈ వాలి వధలోని అంతర్యం తెలుసుకో సుగ్రీవుడు 'సోదరా'! అని సంబోధించాడు. సుగ్రీవుని సోదరుడు వాలి. వాలిని వధించినవాడు రాముడు. ఇప్పుడు నీకు విరోధి రాముడు. ఆలోచించుకో!

(42) అశోకవనంలో ఏయేవి ధ్వంస మయ్యాయో వెదికి చూసుకో. బలవంతానా, దౌర్జన్యంగా లేదా అపహరించి, మోసగించి ఆ యీ లోకాలనుండి తెచ్చిన అన్నీ నాశనమయ్యాయి. వాటితోపాటు, ఉన్నవికూడా పాడయ్యాయి. పేరుకి, నేను నాశనం చేసానంటున్నారు గాని, నీ అధర్మమే వీటిని నశింప చేసింది.

అధర్మంగా ఆర్జించిన ద్రవ్యం, ధర్మమయంగా ఆర్జించిన దానిలోని కొంతతో నహా, పోయి తీరుతుంది. పోయినదాన్ని, అధర్మమైనదని భావించేంతవలకూ నష్టం తప్పదు. అలా భావించి, ధర్మాచరణానికి పాల్పడకపోయినా, నష్టం జరుగుతూనే ఉంటుంది.

(43) తేబడిన రాక్షస స్త్రీంబాధ-నీ భావిమరణానికి కారణం. ఏ ఒక్కరో ఒక చోటనుండి ప్రార్థించిన దానికంటె,ఎక్కువమంది ఆర్తులు దుఃఖిస్తే, దానికి ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. అనేక రాక్షస స్త్రీల దుఃఖం, ఈ లంకనుండి విన్పిస్తోంది. వారి ఏక గ్రీవ ప్రార్థన, నీ వధకే.

(44) స్త్రీ పరాధీనురాలు కాబట్టి, సీత మీద నీవు చూపిన క్రోధం, మోహం అన్నీ రాముణ్ణే చేరాయి.

(45) వివాహబంధంలో, స్త్రీహృదయం భర్తహృదయంలో మంత్రాలద్వారా బంధింపబడుతుంది. ఆమె వేఱొకచోటనుండి వచ్చి తనని చేరినప్పటికీ వివాహ మంత్ర ప్రభావంవలన, తన భార్యని వేఱొకడు అక్రమంగా కామిస్తే, అది, భర్తయైన తన హృదయంలో ప్రభావితమై, భర్తకి బలం చేకూరి, వ్యతిరేక శక్తిలో కామించినవాడిని వధిస్తుంది. (పెళ్లిలో మంత్రాలతో నీరు పోయిస్తూ చేసేది ఇదే).

(46) రాముని బలాన్ని ప్రత్యక్షంగా ఎఱుగున్న నేను, నీ బలాన్ని కూడా చూచి, ధర్మానికి సంబంధించిన ఆయ వ్యయపట్టిక (Balance Sheet) ని, మా రాజైన సుగ్రీవునికి చెప్పాలని వచ్చాను.

(47) దేశం దాటి విదేశానికి వచ్చే నాకు, స్వదేశానుమతి (Pass-Port) అక్కఱలేదు కారణం-సుగ్రీవుని అధికారికమైన ఆజ్ఞతో, అధికారపుహోదాలో మంత్రిగా పర్యటనకి వచ్చాను కనుక.

(48) విదేశమైన మీ నుండి అనుమతి (Visa) అక్కఱలేదు. కారణం, మా సామ్రాజ్యానికి సంబంధించిన దొంగసొత్తు నీవద్ద ఉంది గనుక.

(49) ఉందనిఎలా తెలుసంటే, సంపాతి అనే పక్షిరాజు సాక్ష్యం (Eye-witness) ఉంది గనుక. ప్రస్తుతం అది నిశ్చయమై మవ్వు కాదనలేవు గనుకనూ.

(50) మా బంధిఖానాలో ఉన్న పట్టమహిషితో మాట్లాడడానికి, అనుమతి తీసుకోలేదే? అంటావా? నేను ఆమె భర్తకు దాసుణ్ణి ఆయన ఇచ్చిన ఉంగరాన్ని, వాని ప్రతినిధిగా తెచ్చిన వాణ్ణి-గనుక. ఆ మాటకొస్తే నీకే మాట్లాడే అధికారం లేదు.

(51) వనం చెడగొట్టావేమిటి? అంటే వానరులకి వన ధ్వంసం సహజ లక్షణం గనుక.

(52) సుగ్రీవుడు నిన్ను-'సోదరుడు' అన్నాడు కాబట్టి, అడక్కుండా నీకు సలహా ఇచ్చే అధికారమున్న వాడు గదా!

(53) ఇంద్రజిత్తు వేసిన బ్రహ్మాస్త్రం నన్ను బాధించదు. కారణాలు కొన్ని.

(1) రామదాసుణ్ణి కాబట్టి, ఆ అస్త్రం రాముని మీద వేసినట్లే.

(2) బ్రహ్మాస్త్రంలో ఉన్న అగ్ని - వాయుపుత్రుడైన నన్ను, మిత్రుని పుత్రుడనే ఆలోచనతో ఏమీ ప్రతికూలం చేయదు.

(3) పోనీ రాముణ్ణి బాధించవచ్చుగా–అంటే సూర్య వంశీయుడూ, ధర్మపరుడూ రాముడు.

(4) సీతా దుఃఖం పోగొట్టాలని నేను వచ్చి నందుల్లకై, ఆమె తపస్సూ, శీలమూ నన్ను రక్షిస్తాయి.

(5) అధర్మం లేనివాని మీద ప్రయోగించబడిన బ్రహ్మాస్త్రం విఫలమై, ప్రయోగించిన వాణ్ణి దహిస్తుంది. అఫలితాన్ని బట్టి, ఎదుటి వ్యక్తి ధర్మాన్ని పరీక్షించాలి. నా మీద బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించిన నీ పుత్రుడు ఇంద్రజిత్తుకి గాయాలు కావడంబట్టి, ధర్మం రామునిదనీ, అధర్మం నీపుత్రునిదనీ గమనించు.

(54) మానవులు రాక్షసులకి ఆహారపదార్థం. అందుకై రాక్షసులకి మానవులంటే పుట్టుకలోనే జాతిద్వేషం– తక్కువ బుద్ధీ ఉంటాయి. అలాటి మానవ జాతి కాంత అయిన సీత యందలి కామం, నీకు సజాతీయం కాదు. వేదం లోని 'జాయా' పదానికి అర్థం తెలియని వాడివి నువ్వు.

(55) ఇద్దరిలోనూ సామనస్యం ఉంటే, అది 'కామం'. కామం తిరస్కరింపబడితే అదిక్రోధం. ఒకని కామం, రెండవ వానికి క్రోధం అవుతుంది. దీని ఫలితం 'శోకం'. దీన్ని అనుభవించబోతున్నావు సుమా!

(56) మీ లంకలో నీకు హితాన్ని బోధించేవారు లేరా? లేక నువ్వు వినవా? అని సీతమ్మ ఇంతకు ముందే నిన్ను అడిగింది. హితాన్ని బోధించేవారు లంకలో లేక కాదు. నీకు భయపడి చెప్పరు. కాని నేను నిన్ను భయపెట్టదలచి చెప్పుతున్నాను. అసత్యం కానిదాన్ని చెపుతూంటే, నిజం కాబట్టి నువ్వు వింటున్నావు.

(57) ఇదంతా చెప్పగలిగింది రామ శక్తి వలనవే. ఇనుప మొద్దులో ఒకరిని చంపామంటే శక్తి మొద్దుది కాదు. మోదిన వ్యక్తిది. లంకారాక్షసిని మోదానంటే శక్తి, రామునిదే తప్ప నాదికాదు. అలాగే ఇంత సందేశాన్ని చెప్పగల్గానంటే శక్తి రామునిది.

❀ ❀ ❀

52వ సర్గము

దూతని చంపవద్దు! తప్పు!!

దూతగా వచ్చిన పావనిని చంపవలసిందని విన్నవాడై, విభీషణుడు రావణునితో "రాజా! రోషంతో ఆజ్ఞాపించావు. ప్రశాంత చిత్తుడివై ఆలోచించు.

లోక ధర్మాన్ని తెలిసినవాడివీ, విద్వాంసుడివీ, పెద్దల పరిపాలన పద్ధతిని ఎఱుగున్న వాడివీ అయిన నీలాటివాడు ఇలాటి ఆజ్ఞ చేయడం తప్పు.

దూతకి దండనం తప్పుకాదు గాని, మరణదండన తప్పు" అన్నాడు.

'న పాపానాం వధే పాపం విద్యతే శత్రుసూదన' పాపాచారుడైన వాణ్ణి చంపితే పాపంరాదు. కాబట్టి చంపాల్సిందే" అని రావణుడు పల్కితే, విభీషణుడు "లంకేశ్వరా! ప్రశాంతుడివై విను. కోపం - ప్రతి ప్రాణికీ సహజం. ఆ క్షణంలోని ఆలోచన సరైనదో కాదో, విజ్ఞులైనవారు కోపం పోయి, ప్రసన్నులయ్యాక తెలిసికొంటారు.

నీ పుత్రుడైన అక్షునితో పాటు ఎందఱినో చంపినందువల్ల ఈ దూత నిస్సందేహంగా శత్రువే. అయినా ఏ దేశంలోనూ, ఏ జాతివాడైన దూతనీ చంపరాదని శాస్త్రం.

అయితే, కొరడాదెబ్బలూ, జుట్టు తీసివేయడం, శరీరముపై వాతలూ వంటివి, వాని దోషానికి తగినట్లు విధించవచ్చును.

మంచి చెడులని ఎఱిగినవాడివీ, ఉత్తమ శిక్షణని పొందినవాడివీ అయిన నీవు, కోపవశంతో ఇలా చేయద్దు. ఇతణ్ణి చంపినందువల్ల మనకి ఏ లాభమూ లేదు సరికదా - కోతినీ, దూతనీ, చంపారనే అపఖ్యాతి వస్తుంది.

పైగా, శత్రువులు వీనిని పంపించారు. ఇతరుల అధీనంలో ఉన్న ఇతడు, వాళ్లు చెప్పమన్న మాటల్ని చెప్పాడు కాబట్టి, ఇతని తప్పుకాదు.

'అస్మిన్వినష్టే న హి దూత మన్యం
పశ్యామి యస్తౌ నరరాజపుత్రౌ।
యుద్ధాయ యుద్ధ ప్రియ! దుర్వినీతా
వుద్యోజయేద్దీర్ఘ పథావరుద్ధౌ॥ (22)

నిశాచరాణా మధిపోఽనుజస్య
విభీషణస్యోత్తమ వాక్యమిష్టమ్।

జగ్రాహ బుద్ధ్వా సురలోక శత్రూ
మహాబలో రాక్షసరాజముఖ్యా (26)

'రావణా! ఇతణ్ణి చంపితే 100 యోజనాల సముద్రం దాటి మరొక్కరు ఇక్కడికి రాలేరు.

ఇతడు చనిపోతే, మరెవరిని రాముడు దూతగా పంపగలడు? రాబోయే యుద్ధానికి, యుద్ధప్రియుడైన నీవు అవకాశం చేసుకోవాలి గాని, యుద్ధాన్ని మాను కొంటావా?

పౌరుషవంతులూ, శస్త్రధరులూ ఐన కోట్లకొలది యోధులు నీ వద్ద ఉంటే, వారిలో ఏ కొందఱిని పంపించివా నీ ప్రభావాన్ని రామలక్ష్మణులకి చూపి, వాళ్ళని దండిస్తారు గదా!" అన్నాడు.

'ఇది సరియైనదే' అని, ఆలోచించిన మీదట, రావణుడు ఒప్పుకున్నాడు.

(హనుమని చంపితే, రామలక్ష్మణుల రాక ఉండదు. రాముని చేతిలో వధ సాగదు. మోక్షలబ్ధి తనకుండదు.

పైగా రామదాసవధ సరికాదు. ఒక్కడే ఇందఱిను చంపినాడని తెలిసిన రావణుడు, హనుమని చంపవలసినదిగా ఎవరిని ఆజ్ఞాపించగలడు? ఎవరికి చంపేశక్తి లేదుగా!

శక్తియే ఉంటే, ఇంతకు ముందే చంపగలిగే వారుగా!

మన వద్దకి రామలక్ష్మణులు వచ్చే ఉపాయం ఉండదని విభీషణుడు పల్కగానే, రావణుడు సరేనని అంగీకరించడం, మోక్షం కోరుతున్నాడనడానికి ప్రత్యక్ష సాక్ష్యం.)

(మహాభారతంలో కూడ శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ దూతగా కౌరవులవద్దకు వెళ్లినపుడు దుర్యోధనుడు త్రాళ్లతో కట్టదలచగా, శ్రీకృష్ణుణ్ణి దూతగా భావించివా కూడ ఇలా కట్టదలచడం తప్పే అవుతుందని పెద్దలు మందలించారు).

❀ ❀ ❀

53వ సర్గము

శీతోభవ హనూమతః

తమ్ముడు విభీషణుడు చెప్పిన మాట నచ్చిన రావణుడు "విభీషణా! దూతని చంపడం మంచిదికాదు (1). కాని, దానితో సమానమైన అవమానం వీడికి చేసి, వీడి ఆప్త-దాయాద-స్నేహితులంతా పరిహసించేలా చేయాలి. (ఏనుక్కి తుండం - మనిషికి చేతులూ - సింహానికి పంజా - గుఱ్ఱానికి ముందుకాళ్ళూ - గాడిదకు వెనుక కాళ్ళూ) కోతికి తోకా బలిష్ఠంగా ఉండి చాలయిష్టమైనవి. (ఆత్మరక్షణచేసేవి). అందుకని, వీనితోకకి నిప్పంటించి నాలుగు మార్గాల కూడళ్ళ కలుపుతూ ఊరంతా త్రిప్పండి అని ఆజ్ఞాపించాడు.

పాత గుడ్డపీలికలు తోకకి చుట్టి, నూనెతో తడిపి నిప్పంటించగానే మారుతి ముఖం ఎఱ్ఱబడింది. కోపం పెరిగింది. తోకని ఒక్కసారి విదిలించి, చుట్టూ ఉన్న రాక్షసులని పడత్రోసాడు. హనుమ తోకకి నిప్పంటించారని తెలిసి, వినోదంగా చూడ్డానికి పిల్లలనుండి వృద్ధులవఱకూ వచ్చారు.

ఆ సమయంలో ఇలా హనుమ ఆలోచించాడు. 'వీళ్లిలా చేసినా, నా ధాటికి తట్టుకోలేరని నాకు తెలుసు. కోపం, వీళ్లని చంపమంటోంది. తీరా, రాముడు, రావణుణ్ణి చంపుతానని ప్రతిజ్ఞచేసి ఉన్నాడు. కాబట్టి, రామ ప్రతిజ్ఞకోసం ఈ అవమానం భరించక తప్పదు. అయినా, ఏది చేసినా మన మంచికే అంటారు. రాత్రిపూట నగరం చూచాను. నన్ను త్రిప్పేటప్పుడు లంకనీ, నగర రక్షణ పద్ధతులనీ వివరంగా గ్రహిస్తాను. చూడడం త్రిప్పడం ద్వారానే కదా సాధ్యం. ఈ 'ఊరేగింపు' అవసరమే అని భావించాడు.

శంఖాలు ధ్వనించాయి. భేరీలు మ్రోగుతున్నాయి. ధ్వజాలు చలచుకుంటున్నాయి. తోకకి నిప్పు అంటుకున్న హనుమ బంధింపబడి, రాక్షస జనమధ్యంలో నడుస్తూ రాసాగాడు.

వీథులనీ, కూడళ్లనీ, ఇళ్ల వరుసలనీ, ఇళ్లలోని విమాన పద్ధతులనీ, రహస్యద్వారాలనీ, ఇలా ఇళ్ల-వీథుల విశేషాల నన్నీ పరిశీలనగా చూస్తూ, నిప్పుగురించిన ఆలోచన లేక, పోతూంటే, కూడళ్లలోనూ, మంటపాలవద్దా నిలువబెట్టి - 'గూఢచారి'గా వచ్చి పరాభవం పొందుతున్నాడని - అపహాస్యం చేయసాగారు రాక్షసులు.

ఇంతలో రాక్షస స్త్రీలు సీతతో "అమ్మా! నీతో ఏదో మాట్లాడిపోయాడు చూచావా! ఆ ఎఱ్ఱమూతి కోతి తోకకి నిప్పంటించారు. ఊరంతా తిప్పుతున్నారు". అని చెప్పారు. "శ్రుత్వా తద్వచనం క్రూర మాత్మాపహరణోపమమ్" ఆ మాట విని, తన ఆత్మనే అపహరించినట్లుగా బాధపడుతూ, అగ్నిని సీత ఇలా ప్రార్థించింది.

'యద్యస్తి పతిశుశ్రూషా యద్యస్తి చరితం తపః ।
యది చాస్త్యేక పత్నీత్వం శీతో భవ హనుమతః ।

యది కించిదను క్రోశస్తస్య మయ్యస్తి ధీమతః ।
యది వాభాగ్యశేషో మే శీతో భవ హనూమతః ।

యది మాం వృత్త సంపన్నాం తత్సమాగమ లాలసామ్ ।
స విజానాతి ధర్మాత్మా శీతో భవ హనూమతః ।

యది మాం తారయే దార్య స్సుగ్రీవ స్సత్యసంగరః ।
అస్మాద్దుఃఖాంబు సంరోధాత్ శీతో భవ హనూమతః । (28 నుండి 31)'

నేనే పతిసేవా పరాయణు రాలనైతే, నాకు తపోబలం ఉన్నట్లైతే, నేనే పతివ్రతనైతే, **ఓ అగ్నీ! హనుమకు నీవు చల్లగా ఉండు!**

రామునికి నా మీద ఏమాత్రపు దయ ఉన్నా, నేను ఏ కొంచెం అదృష్టవంతురాలినైనా, **ఓ అగ్నీ! హనుమకి నీవు చల్లగా ఉండు!**

నా పాతివ్రత్యాన్నీ, రాముణ్ణిచేరాలనే ఆరాటంలో ఉన్న తనాన్నీ, హనుమ, గుర్తించినట్లైతే **ఓ అగ్నీ! హనుమకి నీవు చల్లగా ఉండు!**

తన ప్రతిజ్ఞని నెరవేర్చుకొనే వాడూ, పూజ్యుడూ, ఐన సుగ్రీవుడు నన్నీ దుఃఖంనుండి దాటింపచేసేటట్లయితే, **ఓ అగ్నీ! హనుమకు నీవు చల్లగా ఉండు!** (అని ప్రార్థించింది. (2) అంతే! హనుమకి, తన తోకనున్న అగ్ని, మంచులా చల్లగా ఉన్నట్లనిపించింది.

'నాకు బాధ కల్గడం లేదు. నిన్నటిరోజున సముద్రం దాటేప్పుడు సముద్రుడూ-మైనాకుడూ, అంతటి తొట్రుపాటులో రామునికి సహాయపడితే, (3) అగ్నిదేవుడు సహాయపడడా? సీతమ్మకు నాపైగల కరుణా, రామతేజమ్మూ, నా తండ్రి వాయుదేవునికి అగ్నిదేవునితోడి స్నేహమూ దీనికి కారణాలు' అని భావించి - 'ఇప్పుడేం చేయాలి?' అని మళ్ళీ ఆలోచించి, తన మహాకాయాన్ని చిన్నదిగా చేసి, కట్లని వదులుచేసికొని సింహనాదంతో లంకాద్వారం మీదికి ఎగిరాడు. (4)

అందరూ చూస్తుండగా నాల్గు దిక్కుల్నీ ఓసారి చూచి, ద్వారానికి ఉన్న ఇనుప గుదియని ఊడదీసి అక్కడి కాపలా వాళ్లని చంపి, ఒక్కసారి అటు, లంకవంక చూచాడు. ఇటు తోక చివర చల్లగా ఉన్నా మండుతూ ఉండడం గమనించాడు.

విశేషాంశాలు : సంతానం ఆపదలో ఉంటే చదువుకోవలసిన శ్లోకాలు :

(1) నందీశ్వరుడు శాపమీయగా, వచ్చిన వానరుడు వీడు. ఇతణ్ణి మామూలు కోతిగా భావించి చంపడం ఏం ఉపద్రవాన్ని తెస్తుందో? అనే భావనలోపం చేసి, పైకి

విభీషణుని మాట విన్నట్లుగా నటించి, తోక కాల్చండని ఆదేశించాడు. బ్రహ్మాస్త్రానికూడా కట్టుపడని కోతికి, తోక కాలిస్తే శక్తి ఉండదని, రావణుడంతటి వాడాలోచించాడంటే, అది ఎంతవఱకు సమంజసం? కాబట్టి నిజమైన హనుమశక్తిని గమనించాలనే, ఇలాటి ఆజ్ఞనిచ్చాడనిపిస్తుంది. తన శాపానికి సంబంధించిన అనుమాన నివృత్తికే ఇలాటి ఆజ్ఞ. ఇక, ఇంద్రజిత్తుకి రాజనీతి తెలియదు కాబట్టే, దూతపై బ్రహ్మాస్త్రం వేసాడని కూడా ఫలితమయ్యింది. బ్రహ్మాస్త్రం పనిచేయలేదనే దుఃఖం, రాక్షసులలో ఎవరికీ లేదు- కోతి తోక కాలుతోందంటే వినోదిద్దామనే ఆనందం తప్ప. సీతని లంకలో దాచానని రావణుడెవరికీ చెప్పలేదు. సీతావార్తని తెలిసున్న హనుమనికూడా చంపేస్తే, మఱికొంతకాలం తన లంక జీవించి ఉంటుందిగా! ఈ విభీషణుడు కూడా వద్దని చెప్పిన సీతాపహరణాన్ని చేయనే చేసాడు గదా! మఱి ఇప్పుడెందుకు విభీషణుని మాట వింటున్నాడు? కారణం ఒక్కటే. వీలయినంత తొందరగా తనకి రాముని చేతిలో మోక్షంరావాలి. తాను ఈ హనుమని చంపలేడు. అయితే, అతణ్ణి ఎలాగో ఒకలా, రాముని వద్దకి వెంటనే మాత్రం వెళ్లేలా చేయకుండానూ ఉండగలడు (అతికష్టం మీద). కాని, అది తనకోరికకు వ్యతిరేకం కాబట్టి దూతని చంపను - అని అన్నాడు.

(2) ఈ నాల్గు శ్లోకాలూ అతిముఖ్యమైనవి. రాబోయే రామాయణ కథని సంక్షిప్తంగా చెప్పేవి. **(పుత్రుడు, లేదా సంతానం ఆపదలో ఉన్నప్పుడు కొందఱు తల్లులు చదువుకొన్నవి. ఫలితాన్ని సాధించినవికూడా).** ధర్మమయమైన రాముని బాణాలు, సీతయందు ఏ విధమైన అధర్మం ఉన్నా పనిచేయవు. నిత్యం రావణుడు, ఆమెను నిర్బంధిస్తూ ఉంటే ఆమె లొంగలేదు.

ఏ కోణంలోనైనా, రావణునియెడ అభిమానం ఆమెకు ఉందేమో తెలిసికొని రమ్మని, హనుమకి చెప్పడం ఎలా? ఉంటే, తన బాణాలు పనిచేయవు కదా! నిజంగా రామునకు అనుమానం ఉండికాదు. లోకం అనుకొనే వీలులేకుండా కనుక్కొని రావాలి హనుమ. రాముడు నోటితో, ఇలా కనుక్కొని రమ్మని చెప్పలేదు(డు).

అయితే రామమనస్సుని గ్రహించగల అమ్మవారు, ఈ శ్లోకంలో 'యది చాస్త్యేక పత్నీత్వమ్' అనేమాటలో - తనపై రామునికి, లోకదృష్టిలో కలుగబోయే అనుమానానికి సమాధానం చెప్పడంతో పాటు, ఎదురు పరీక్షకూడా పెట్టింది. నేనే పతివ్రతనైతే ఈ నిప్పు చల్లబడుగాక! అనేది ఒక అర్థం. నా భర్త రామ చంద్రుడే ఏకపత్నీ వ్రతుడైతే ఈ నిప్పు చల్లబడుగాక! అనేది మఱో అర్థం.

తనపై పరీక్షకి, తాను పతివ్రతనని నిరూపించుకొనటంతో పాటు, 'ఓ రామచంద్రా! నువ్వు ఏకపత్నీ వ్రతుడవేనా?' అని పరీక్షించి, తోక చల్లబడడం వలన నిజం గ్రహించాలని, లోకానికి చెప్పిందామె. అమ్మవారు-అయ్యవారికంటె గట్టిదికదామఱి.

(3) ఈ శ్లోకాలవలన, హనుమ తమ యిద్దఱినీ కలుపగలడనీ, సుగ్రీవుడు రామకార్యాన్ని నెఱవేర్చగలడనీ కూడా, జరుగబోయే కథ ముందుగానే తెలియ వీలయింది. సీతాశక్తి (రావణా! చంపుతానుగాని రామాజ్ఞలేదు అన్న సీత శక్తి హనుమకి), నిజమని అర్థమైంది.

(4) 'శీతోభవ' అంటే నిప్పు చల్లబడింది గదా! 'హతోభవ!' అంటే రావణుడు చనిపోయేవాడే! కాని. అది రాముడు చేయాల్సిన పని. పైగా అమ్మవారు కరుణా రూపిణి. ఆ పనిచేయలేదు. ఇంత బాధలో ఉండికూడాను. 'కుపుత్రో జాయేత క్వచిదపి కుమాతా న భవతి' పుత్రుడు దుర్మార్గుడై పుట్టి ఏడ్పించవచ్చునేమో గాని తల్లి దుర్మార్గురాలై పిల్లలని బాధ పెట్టదని అర్థం. **లోకాన్ని చూచినా, పదిమంది బిడ్డలని ఒకే ఆప్యాయతతో తల్లి సమానంగా పెంచి పెద్ద చేస్తుంది కాని, ఆ పదిమంది బిడ్డలూ తల్లిని అలా చూడనే చూడరు.**

(5) రామాజ్ఞ లేదుకాబట్టి, నిన్ను చంపడంలేదని అన్న సీత, మఱి 'శీతోభవ' అని అగ్నిని చల్ల బఱచడంలో ఆజ్ఞ పొందాలిగా! అని అనుమానం. ఇది 'ఉపకారం' అని అన్పించిన పనికి ఇతరుల అనుజ్ఞ అక్కఱలేదు. అలాగే కర్తవ్య బాధ్యతలకీ అక్కఱలేదు. తల్లి ప్రతిదినం బిడ్డలకు అన్నం పెట్టడానికి తండ్రిని అడగాలా?

అన్నిటికంటె అసలైనది- రావణ వధ రామునిచే జరగాలి. వధ పురుషకార్యం. ఆ రాముని పని, తాను చేయవలసి వస్తే అనుజ్ఞ కావాలి గదా! ఈ అగ్నిని ముట్టించడమనేది ఆ ప్రయత్నంగా జరిగింది. దీనికి అనుజ్ఞ, అక్కఱనే లేదు.

అమ్మవారి చూడామణి హనుమ వద్ద ఉంది. అంగుళీయకం రాజ్యాధికార ముద్ర. అది తన వద్ద ఉంది. అంటే, తనకి, ఆజ్ఞ ఇచ్చే అధికారం ఉన్నట్లే కదా!

(6) అగ్నిదేవుడు, సీతా పాతివ్రత్యాన్ని నిరూపించడమే కాక, ఆమె ఆజ్ఞకు బద్ధుడు కూడ కావడం, ముందునాటికి సీత-అగ్ని ప్రవేశం చేయబోయేప్పుడు కూడ దహింపడనీ, పాతివ్రత్యాన్ని నిరూపిస్తాడనీ తెలిసికోవాలని సూచించేందుకే.

(7) "బ్రహ్మాస్త్రమే పనిచేయని ఇతణ్ణి పట్టుకోవడం కష్టం-పట్టుకొని కట్టినా, త్రెంచుకుని మనని చంపుతాడు. అయినా రావణాసురుడు లేనప్పుడు, అతని పరోక్షంలో ఈ వధలు జరిగాయి గాని, అతని సమక్షంలో అయితే జరుగవు సుమా,! అనుకొనే వీలు లేకుండా అతని సమక్షంలోనూ చంపాడు. అలా అని, అధర్మపరుడు కాడు. ధర్మాన్ని చెప్తూనే ఉన్నాడు- 'సీతనిస్తే చాలు' అంటున్నాడు' - అనేభావన రాక్షసులలో కలిగి, రావణునికి,- అందఱూ రావణుడు చేసింది 'తప్పు' - అని చెప్పేలా చేసి సీతమ్మ నిప్పించాలనీ, లేదా రావణునికి వ్యతిరేకులై రాక్షసులని రామాభిమానులుగా చేసి, భేదోపాయంద్వారా దండం కాక, దండోపాయంద్వారా భేదం చేయదలిచాడు మారుతి.

❀ ❀ ❀

54వ సర్గము

లంకా దహనం

కట్లు తెంచుకుని ఉత్సాహంతో హనుమ 'ఈ రాక్షసులకి ఇంకా దుఃఖం కలిగేందుకు నేనేం చేయాలి? ఈ కోటల్లా ఉన్న భవనాలని తగులబెడితే న్యాయంగా ఉంటుంది' అని భావించి, నిప్పుగల తోకని ముందుగా ప్రహస్తుని ఇంటికి పెట్టాడు. మహాపార్శ్వ – వజ్రదంష్ట్ర – శుక – సారణ – ఇంద్రజిత్ – ఇలా పెద్దపెద్ద మంత్రుల భవనాలకి నిప్పుపెట్టి విభీషణుని ఇల్లు మాత్రం విడిచి రావణ భవనానికి పెట్టాడు. (విభీషణుడు ధర్మాత్ముడని, శూర్పణఖ రామునితో ఒకప్పుడు చెప్పిందని లక్ష్మణుడు హనుమకి చెప్పాడు – అదీకాక, సభలో అసలు మాట్లాడినదీ, ధర్మబద్ధంగా మాట్లాడినదీ విభీషణుడే. అందుకు విడిచాడు.)

బంగారంతో కట్టిన యిళ్లు నేలకూలుతున్నాయి. పుణ్యం క్షీణించిన వాళ్లు నేలపడ్డట్లు, మేడల మీది నుండి రాక్షసులు దూకుతూ, కంగారుగా దిగుతూ, వృద్ధులూ, పిల్లలూ, స్త్రీలూ, జారుతూ అనేక అవస్థలకి గురి అవుతున్నారు. అయినా విడువకుండా హనుమ రశ్మికేతు–సూర్యశత్రు – హ్రస్వకర్ణ – దంష్ట్ర – రోమశ – మత్త – ధ్వజగ్రీవ – హస్తిముఖ – విద్యుజ్జిహ్వ – కుంభకర్ణ – నరాంతక – మొదలైన రాక్షసుల ఇళ్ల నన్నింటినీ, విడువకుండా ముట్టించాడు.

రావణ భవనం, చూస్తూండగానే నాల్గువైపులా అంటుకొని, గాలికి మరింతగా మండసాగింది. రత్నాల కిటికీలూ – మణులు తాపడం చేసిన గుమ్మాలూ – వాటిమీద అలంకారాలూ – ఎక్కడెక్కడ నుండి తెచ్చిన బంగారపు ప్రతిమలూ – అన్నీ తగులబడి, ముద్దగా కరిగి నేలను పాటి, బూడిదై గాలికి ఎగిరి, ఆకారం చెడి, పనికిరానంతగా అయిపోయాయి.

'అగ్నిదేవుడే కోతిగా వచ్చాడు' – అని అనుకొంటూ పాలుత్రాగే బిడ్డలతో సహా నేలమీదికి దూకుతూ, ఏడుస్తూ, జుట్టు ముడులు వీడి రాక్షసస్త్రీలు ఏడవడం మొదలెట్టారు. 'క్వచిత్కింశుక సంకాశాః – క్వచిచ్ఛాల్మలి సన్నిభాః – క్వచిత్కుంకుమ సంకాశాః – శిఖా వహ్నేశ్చకాశిరే' మోదుగపూవు – బూరుగ పూవు – కుంకుమ రంగులలో అగ్ని అక్కడక్కడా ప్రకాశిస్తూ కన్పించింది. (దహించే వస్తువును బట్టి రంగు మార్పు.)

అనేక రాక్షసులని చంపి, భవనాలని కాల్చి, 'తాతా!, తండ్రీ!, పుత్రా'!, అని, యీ తీరుల ఆర్తనాదాలు వినబడుతూంటే, హనుమ, మనసులో రామధ్యానం చేస్తూ నిలబడిపోయాడు. దేవతలూ, మునులూ హనుమని 'ప్రళయకాలాగ్ని' అని భావించారు.

❋ ❋ ❋

55వ సర్గము

కోపం చాల చెడ్డది (కోపాన్ని కోప్పడాలి)

'ధన్యాస్తే పురుష శ్రేష్ఠాః యే బుద్ధ్యా కోపముత్థితమ్!
నిరుంధంతి మహాత్మానో దీప్త మగ్ని మివాంభసా ॥

క్రుద్ధః పాపం న కుర్యాత్కః క్రుద్ధో హన్యా ద్గురూనపి ।
క్రుద్ధః పరుషయా వాచా నరస్సాధూ నధిక్షిపేత్॥

వాచ్యావాచ్యం ప్రకుపితో న విజానాతి కర్హిచిత్ ।
నా కార్యమస్తి క్రుద్ధస్య నావాచ్యం విద్యతే క్వచిత్ ।

యస్సముత్పతితం క్రోధం క్షమయైవ నిరస్యతి ।
యథోరగస్త్వచం జీర్ణాం స వై పురుష ఉచ్యతే॥ (4 నుండి 7).

బుద్ధి అనే నీటితో, కోపమనే అగ్నిని ఎవడు ఆర్పుకోగలడో వాడు గదా గొప్పవాడు!

కోపం వస్తే కోపం వల్ల కలిగిన మోహంతో జ్ఞానం నశించి ప్రతిభావంతుడు కూడ గురువులనైనా చంపుతాడు. పెద్దలను నిందిస్తాడు.

చేయరానిపనీ, అనరాని మాటా, అనేవి కోపియైన వానికి ఉండవు.

పాము తన కుబుసాన్ని విడిచినట్లు, ఓర్పుతో ఎవడు కోపాన్ని విడుస్తాడో పురుషుడంటే వాడే.

ఒళ్లు తెలియని కోపంతో లంకని కాల్చేసాను. సీత కూడా కాలి ఉంటుంది. స్వామి ఘాతకుణ్ణి నేను. కోపం చాలా చెడ్డది.

ఇప్పుడు నేను అగ్నిలో దూకాలా? సముద్రంలో పడిపోవాలా? దురదృష్టవంతుడైన నాకు-కోపంతో ఒళ్లు తెలియక, ఈ అనర్థం దాపురించింది, అనుకుంటూ – తనకారణంగా ఇక్ష్వాకు కులంలో ప్రస్తుతం జీవించిన వారంతా మరణిస్తారని భావించసాగాడు.

ఇంతలో పుణ్య శకునాలు కన్పించాయి.

పూర్వం కూడ ఇలాగే కన్పించడం వలన ఆమెకు శుభం కల్గింది.

అయినా 'నాగ్ని రగ్నౌ ప్రవర్తతే ।
అపి సా నిర్దహే దగ్నిం న తా మగ్నిః ప్రధక్ష్యతి' ॥ (23-29)

తన తేజస్సుతో తాను రక్షించుకోగలిగిన ఆ పతివ్రత సీతని, అగ్ని స్పృశించలేదు.

సీతారామ ప్రభావంచేత అగ్ని వన్నేమీ దహింపలేదు.

అయినా, తపస్సూ, సత్యవాక్యం చేత, సీతమ్మ అగ్నిని దహించగలిగినదైతే అగ్ని ఆమెను దహించడమా? అని భావిస్తూ ఉండగా, చారణుల వాక్యాలు అతని చెవిని పడ్డాయి.

'ఎవరూ చేయలేని పని హనుమ చేసినాడు. అగ్నితో లంక లంకంతా తగులబడినా, అశోకవనంలోని సీత చెక్కు చెదఱక పోవడం చిత్రంగా ఉంది' అని చారణులు అనుకుంటున్నారు.

ఈ మాట వినగానే పరమానంద భరితుడైన హనుమ, ఆమెని ప్రత్యక్షంగా చూచి, ఆమె సెలవు పొంది వెనుకకు మఱలాలని సంకల్పించాడు.

(అగ్ని 2 విధాలు. సేంధనాగ్ని - అనింధనాగ్ని అని). ఏదైనా కట్టె - కాగితం మొదలైన ఇంధనాలని బట్టి మండితే ఆ అగ్ని సేంధనాగ్ని.

ఏ నిమిత్తమూ లేక వెలిగేది అనింధనాగ్ని.

ఈ రెంటిలోనూ రెండవది గొప్పది. సేంధనాగ్ని, ఇంధనం అయిపోగానే ఆరిపోతుంది. అనింధనాగ్నికి ఆ అవసరం లేదు.

'న దహ్యతే దహ్యమానే శరీరే' - శరీరం తగులబడుతున్నా దహింపబడనిది 'ఆత్మ'.

నాగ్ని రగ్నౌ ప్రవర్తతే - అగ్ని అగ్నిని దహింపదు - అంటే అనింధనాగ్నిని, సేంధనాగ్ని ఏమి చేయలేదని భావం. (ముందునాటి అగ్ని పరీక్షా కాలంలో కూడా ఈ కారణంగానే, సీతని అగ్ని దహింపలేదు).

(కోప స్వభావం కలవాళ్లు కోపాన్ని తగ్గించుకోదలిస్తే (కోపం వలన రక్తం వేడెక్కి ఆరోగ్యం చెడుతుంది కాబట్టి ఆరోగ్యవంతులు కాదలిస్తే) ఈ పై శ్లోకాలని నలభై రోజుల పాటు మననం చేసికోవాలని పెద్దల మాట. ఫలితాన్ని పొందిన వారున్నారు).

❀ ❀ ❀

56వ సర్గము

ఇక్కడి నుంచి వెడతాను! - అక్కడి నుంచి తెస్తాను!!

హనుమ సీతమ్మను చూచి 'తల్లీ! అదృష్టవశాత్తూ నిన్ను చూడగలిగాను' అని బయలుదేరబోతూంటే. ఆమె 'నాయనా! లంకని జయించి తీసికొనిపోగల బలం నీకున్నా, రాముడే వచ్చి ఆపనిచేసి, నన్ను తీసికొనిపోవడం అతనికి తగిన పని' అంది.

'అమ్మా! నేను వెళ్లి వస్తాను. భల్లూకాలతో, వానరాలతో, రాముణ్ణితోడి తెస్తాను. నీ దుఃఖాన్ని రాముడు తొలగిస్తాడు' అని మారుతి ఆమెని ఊరడించి, ప్రయాణమై పోబోతూ ఆమెకు నమస్కరించాడు. సీతమ్మకు నమస్కరించి ఆమెని చూడగల్గాడు. నిప్పంటుకున్నా చల్లగా ఉన్నప్పుడు 'ఆమెదయే' అనుకున్నాడు. లంకాదహనంలో ఆమెకు కష్టం కల్గిందేమోనని భయపడి ఆత్మహత్య శరణ్యమనుకొన్నాడు. వెళ్లి పోబోయేప్పుడు తిరిగి నమస్కరించాడు. ఇదే నిజమైన శరణాగతి. తిరిగిపోవాలని ఆలోచించి అరిష్ట పర్వతం దగ్గరికి పోయాడు.

ఆ పర్వతం అనేక వృక్షాలతో గుహలతో నిండి ఉంది. గుహల్లో సింహాలూ, పులులూ ఉన్నట్లు ధ్వనులు విన్పిస్తున్నాయి. భయంలేని హనుమ తన పాదాలు పెట్టగానే ఆయన పాదాల క్రింద ఎన్నో శిలలు పొడి అయ్యాయి. ఎగరాలని సంకల్పించి పర్వతాన్ని గట్టిగా అదిమి పట్టగానే, శిఖరం ఊగులాడసాగింది.

పర్వతాన్ని క్రిందికి అదిమి పట్టడం వలన, గుహలలోని సింహాల్పై బరువుపడి, అవిచెప్పలేని గర్జనలు చేసాయి. ఏదో జరుగుతోందనే భయంతో, విద్యాధరులంతా ఎలా ఉన్నవారు అలా, ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోయారు. సర్పాలన్నీ మెలికలు తిరిగి వేగంగా బుసకొడుతూ, నేలమీదా, గాలిలోనూ పడగలెత్తి తిరుగసాగాయి.

ఒక్క ఊపులో హనుమ ఎగురగానే, ముప్పై - పదీ - యోజనాల పొడవూ వెడల్పూ గల ఆ పర్వతం నేలలోనికి దిగబడి నేల సమతలమై, లంకకి సమీపాన పర్వతమనేది లేకుండా పోయింది. ఆకాశంలో పెద్దగా కన్పిస్తూన్న మారుతి, దూరంగా చిన్నగా కన్పించసాగాడు ఉత్తర దిక్కుగా పోతూ. (ఈ పర్వతం ఎత్తుగా ఉండకపోవడం వలన కూడా వానరసేనల రాకల విషయం తెలిసే అవకాశం ఉంది). అదీకాక, తాము చేయలేని పని 'ఒక్కడే' చేసాడని మరోసారి రాక్షసులు గమనించేలా చేయడం కోసమూ, ఈ పర్వతాన్ని నేలకి సరిపోయేలా క్రుంగ చేసాడు.

❀ ❀ ❀

57వ సర్గము

దృష్టా సీతా (సీత కన్పించింది)

సముద్రంలా ఉంది ఆకాశం.

చంద్రుడు అందులో కలువలాగా ఉన్నాడు.

సూర్యుడు, తిరుగుతూండే ఎఱ్ఱని పక్షిలా అన్పిస్తున్నాడు.

పుష్యశ్రవణ నక్షత్రాలు రెండూ రెండు హంసల్లా ఉన్నాయి. మేఘాలే నాచు.

తెల్లని పెద్ద శరీరమున్న ఐరావతం (ఒక ఏనుగు) ఒక ద్వీపంలా ఉంది.

చంద్రకిరణాలు సముద్రపు కెరటాల్లా అన్పించాయి.

హనుమ, ఒక పడవలా వెళ్లిపోతూంటే, ఆకాశాన్ని మ్రింగుతున్నాడా! అన్పించింది.

మేఘాలలోకి వెడుతూ, తిరిగి బయటపడుతూ ఉన్న హనుమ ఆకాశంలో వెళ్తున్న ఏనుగులా అన్పించాడు.

ఆనందంతో చేసిన గర్జన, సూర్యమండలం దాటి విన్పించి, ఆకాశం బద్దలయ్యేంతగా అన్పించింది. ఉత్తర దిక్కున ఉన్న వానరులు ఈ విన్పించిన గర్జనని బట్టి, పని పూర్తయ్యుంటుందని తెలిసికొన్నారు.

సర్వథా కృతకార్యోఽసౌ హనుమాన్నాత్ర సంశయః ।
న హ్యస్యాకృత కార్యస్య నాద ఏవం విధో భవేత్ ॥ (23)

జాంబవంతుడు, పని సఫలమై యుంటుందని చెప్పగానే, వానరులంతా పర్వత శిఖరాలకి ఎగిరారు.

చెట్ల చివర కొమ్మలకి వేగంగా ఎగ్రబాకారు.

తమ వస్త్రాలని చేతిలో ఉంచుకొని బంధువులకి స్వాగతం చెప్తున్నట్లు, చెట్లకొమ్మలని ఊపేసారు.

దగ్గఱ దగ్గఱగా వచ్చిన హనుమకి, వారంతా నమస్కరించి నిలువబడితే, హనుమ ఱెక్కలులేని కొండ ఆకాశంలో నుండి పడ్డట్లు, మహేంద్ర పర్వతంపై వ్రాలాడు. అలా వచ్చిన హనుమకి వానరులు, పళ్లూ, కందమూలాలూ కానుకగా ఇచ్చారు.

హనుమకూడా, జాంబవంతుడు మొదలైన వృద్ధులకి, యువరాజా అంగదుడికీ నమస్కరించి

'దృష్ట్వా సీతేతి విక్రాంత స్సంక్షేపేణ న్యవేదయత్ ।
నిషసాద చ హస్తేన గృహీత్వా వాలిన స్సుతమ్। (36)

'సీతని చూచాను.' అని ఒక్కమాటలో చెప్పి, తనకు యువరాజైన అంగదుని చేతిని చేత్తోపట్టుకొని పర్వతం మీద కూచోబెట్టి, మిగతా వానరాలంతా మూగి వింటూంటే, ఇలా అన్నాడు హనుమ.

'వానరులారా! ఉపవాసాంలో కృశించి, తల అంతా జటలు గట్టి, ఒంటి జడలో, మురికిపేరుకున్న సీతమ్మని, రాక్షస స్త్రీం మధ్య ఉండగా చూచాను' అన్నాడు.

దానితో, కోతులు కొన్ని గంతువేసాయి.

మరికొందరు అంకెలు వేసారు.

తోకలు నేలమీద బాదారు.

కిచకిచ ధ్వనులు చేసారు.

ఒకరు చేసినవి చూచి మరొకరు. చూస్తూనే మరికొందరు, పర్వతాలెక్కి దూకి కొందరు, హనుమంతుణ్ణి తాకితాకి మరికొందరు, ఇలా వింతచేష్టలని చేయసాగారు.

అంగదుడు మాట్లాడుతూ 'హనుమా! బలపరాక్రమాంలో పాటు, నీ స్వామిభక్తి కూడా చెప్పుకోదగ్గది. మా భాగ్యం వల్ల, సీతమ్మని చూడగలిగావు. ఇకమీదట ఆయన సుఖంగా ఉండడం మన అదృష్టం. అయితే, ఈ వానరుల కోరిక మేరకు, 'మొత్తం కథ వివరలిచాం'. అనగానే వానరులంతా చేతులు జోడించి, హనుమ ముఖం చూడసాగారు.

అంగదుడు పెద్దబాలిపై కూర్చుండగా, అతనికి ఎదురుగా అంతంటె చిన్న రాళ్లపై ప్రక్కప్రక్కగా హనుమ జాంబవంతులు కూచున్నారు.

ఇతర వానరులంతా నిలబడి, కూచునీ, వీరిద్దటి వెనుక ఉండగా ఏం చెప్తాడోనని వానరులు కళ్లప్పగించి ఎదురు చూడసాగారు.

❀ ❀ ❀

58వ సర్గము

చేసింది చెప్పాను! - చేయాల్సింది చెప్పండి!!

జాంబవంతుడు ప్రీతితో 'సీత ఎలా ఉంది? రావణుని ప్రవర్తన ఎలా ఉంది? పూర్తిగా చెప్పితే, తర్వాత ఏం చేయాలో ఆలోచిద్దాం. దేన్ని చెప్పాలో, రామునికి ఏది దాచాలో మాకు చెప్పు' అన్నాడు హనుమతో.

(కష్టంలో ఉన్న రామునికి ఉత్సాహం కల్గించడానికి - దుర్మార్గుని వద్ద ఉన్న సీతమ్మ విషయంలో కొన్నిటిని దాచి, ఎలాగైనా రాముణ్ణి ఉత్సాహపఱుద్దామనే సదాలోచన జాంబవంతునిది.

గగుర్పొడిచిన శరీరంతో, సీతమ్మకు నమస్కరించి హనుమ ఇలా చెప్పసాగాడు. (ప్రణమ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత - తన జీవనానికీ - ఇలా చెప్పగల్గడానికీ కారణం ఆమె. పైగా - ధ్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా - రామునికంటె గుణాధికురాలు సీత - అని హనుమ ఆలోచన కూడా).

మీరు చూస్తూండగానే 'దక్షిణ దిక్కుకి ఎగిరాను కదా! ఇంతలో బంగారు శిఖరంకల పర్వతం నాకు అడ్డుగా నిలిచింది. దాన్ని తోకతో కొట్టాను. అది వేలవేల బీటలిచ్చినా, 'పుత్రా! నేను నీకు తండ్రి వంటివాణ్ణి. ఒకప్పుడు ఱెక్కలని నఱుకుతూన్న ఇంద్రుని బారి పడకుండా నన్ను, మీ తండ్రి వాయువు రక్షించాడు. అందుకని సహాయపడగలనని చెప్పాడు' అయినా నేనాగేది లేదని వెళ్తూంటే, పర్వత రూపంతోనే అతడుండి పోయాడు సముద్రంలో.

ఇంతలో నాగమాత 'సురస' అనే ఆమె అడ్డుపడి, తనకి ఆహారం కావాలని పల్కింది. నా కథ అంతా చెప్పినా వినకపోతే, ఆమె తెఱచిన నోటికి మించి నేను నోరు తెఱచి, అంగుష్ఠమాత్ర రూపంతో ఆమె నోటిలో ప్రవేశించి బయటికి రాగా, నన్నాశీర్వదించింది.

ఈ అడ్డుకూడా దాటి వెడుతూంటే, గరుత్మంతునిలాంటి నా నీడనిపట్టి ఏదో లాగింది. అది కూడా నోరు పెంచసాగింది. బాగా పెద్దది చేసాక దాని మర్మస్థానాలని తెంపి ఆకాశంలోకి వెళ్లిపోయాను.

అది పర్వతాకారంతో సముద్రంలో చచ్చిపడపోయింది.

లంకలోకి దిగగానె ఒక స్త్రీ నన్ను చంపదలచింది. ఆమెని ఒక్క ఎడమ పిడికిడి పోటులో ఓడించి ప్రదోషకాలంలో పట్టణంలోకి వెడుతూంటే, 'రాక్షసులనందరినీ జయిస్తావు' అని అది పల్కింది.

రాత్రి రాత్రంతా వెదికాను. సీత కన్పడలా. దుఃఖిస్తూ ఉండిపోగా, బంగారపు ప్రాకారంతో ఉద్యానవనం కన్పించింది.

ఆ అశోకవనంలో శింశుపావృక్ష సమీపంలో, సీతమ్మ కన్పించింది.

దుమ్ము కొట్టికొని పోయిన తలకలదీ.

ఒకే వస్త్రం శరీరమంతా కట్టుకొన్నదీ, ఉపవాసాలతో చిక్కిన శరీరం కలదీ, కమల పత్రాక్షి ఆమె.

పెద్దపులుల మధ్య లేడిలా రాక్షసస్త్రీల బెదిరింపుల మధ్య ఉన్నదామె.

ఇంతలో రావణుడు భార్యలతో ఆ స్థలానికి రాగా, శరిరం ముడుచుకొని దీనురాలై ఆమె ఉండిపోయింది. తన నాదరించుమని నమస్కరించి బ్రతిమలాడి, రెండు మాసాలు గడువు నిచ్చానన్నాడు.

'తనని దొంగిలించాడనీ- రామదాస్యానికి కూడా తగడనీ-వాని నాలుక వేయి వ్రక్కలు కావాలనీ' పరుషంగా సీతమ్మ పల్కింది.

ఇంతలో మండోదరి అనే భార్య 'సీతమ్మతో ఏమి పని? ఇందరున్నారుగా' అని రావణుని వారించింది.

పిమ్మట ఎందరో రాక్షసులు, ఎన్నో విధాలుగా ఆమెని హింసించారు. అందరూగా బెదిరించి ప్రయోజనం లేదని నిద్రపోతూంటే, త్రిజట అనే రాక్షసి లేచి, తనకు కల్గిన స్వప్నం ప్రకారం సీతని రాక్షసస్త్రీలంతా శరణువేడాలని పల్కింది.

త్రిజట చెప్పింది నిజమైతే, మిమ్ములని నేను కాపాడుతానని సీతమ్మ పల్కింది.

ఆ సమయంలో నాకు తోచిన ఉపాయంతో ఇక్ష్వాకు వంశాన్ని కీర్తించాను. ఆమెకు సమాధానంగా సుగ్రీవ మంత్రిత్వం – రామ సుగ్రీవ సఖ్యమూ–చెప్పి, అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చి, ఇప్పుడే రామ లక్ష్మణుల వద్దకు తీసుకుపోతా నన్నాను. రాముడే వచ్చి, రావణుని చంపి తీసికొని పోవాలని ఆమె బదులు చెప్పింది.

ఆమె తిరిగి గుర్తుగా చూడామణి నిస్తూ, రెండుమాసాల గడువును మళ్లీ చెప్పింది. నాకోపం వచ్చి పర్వతాకారంతో అశోకవనాన్ని పాడు చేసాను.

దానికోపించిన రావణుడు 20 వేలమంది కింకరుల్ని పంపితే, ప్రాసాదం కూల్చి నూర్గురినీ, మళ్లీవచ్చిన మంత్రి పుత్రులనీ, ఆ పిమ్మట వచ్చిన సేనానాయకులని పరిఘతోనూ, చివరగా వచ్చిన రావణపుత్రుడు అక్షకుమారుణ్ణి ఆకాశంలో పాదాలుపట్టి గిరాగిరా త్రిప్పి, చంపేసాను.

రోషపడిన రావణుడు ఇంద్రజిత్తుని పంపితే, సైన్య హీనుడైన అతడు బ్రహ్మాస్త్రం వేసాడు. రాక్షసులు పగ్గాలతో కట్టారు. రావణుని వద్దకు తీసికెళ్లారు. సీతమ్మకోసమే వంపాననీ, వాయుపుత్రుణ్ణనీ, చెప్పుకుని, రామునికి వాలిసోదరుడైన సుగ్రీవసఖ్యం, అన్నీ చెప్పి సీత నిచ్చేయమని చెప్పాను.

నన్ను చంపమని ఆజ్ఞచేసిన అన్న రావణునకు, విభీషణుడు తగదని సూచించాడు.

తోకకాల్చమని రావణాజ్ఞ కాగానే, శరీరం కుంచించుకుని కట్లు వదిలించుకుని, పరిఘతో(ఇనుపగుదియ) రాక్షసుల్ని చంపి, లంకంతా కాల్చికాల్చి, సీతమ్మ బ్రతికుందనే చారణుల వాక్యం విని, శుభశకునాలని గమనించి, సీతని ప్రత్యక్షంగా చూచి, ఆమెవద్ద సెలవు గైకొని, అరిష్ట పర్వతమెక్కి బయలుదేరి, వాయుమార్గంలో మీ వద్దకు రాగలిగాను.

రామ ప్రభావంతోనూ, మీ అనుగ్రహంవల్లా, సుగ్రీవాజ్ఞ నెరవేర్చాను.

చేసినది మీకు నివేదించాను. చేయనిదీ, చేయవలసినదీ మీరు చెప్పాలి అని ఒక క్షణం ఆగాడు హనుమ.

(సుందరకాండ మొత్తం కథని, హనుమ చెప్పడంకూడ విశేషమే. కథ పూర్తిగా జరిగాక, ముగింపులో, మళ్లీ కథని వింటాం. అంటే, కథ పునరావృతమౌతూంటుందన్న మాట. ఇదీ విశేషమేగా మరి).

❀ ❀ ❀

59వ సర్గము

ఆమె పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి చంపడానికి చాలు!

హనుమ మళ్లీ చెప్పడం ప్రారంభించాడు. 'రావణుడు మహా తపస్సంపన్నుడు. ఆ కారణంగానే సీతమ్మని స్పృశించినా, వాడు భస్మం కాలేదు. (ఇప్పుడిప్పుడు, తపోబలం తగ్గిన కారణంగా-తగ్గుతున్న కారణంగా పుత్రశోకం-భవన నాశనం-సైన్యనష్టం కలుగుతున్నాయి. ఇప్పుడైనా సీత నిచ్చివేసి జాగ్రత్త పడవచ్చునని సూచన).

మీరంతా అంగీకరిస్తే, ఇటునుండి ఇటే లంకకిపోయి, రావణుణ్ణి నేను చంపగా, మనం మిగిలిన వారితో యుద్ధం చేసి, జానకిని రామలక్ష్మణుల కిచ్చివేద్దాం.

ఇంద్రజిత్తు ఏ అస్త్రాన్ని వేసినా, నాకు లెక్కలేదు. అనుజ్ఞనిస్తే ఇంద్రజిత్తుని కూడ చంపేస్తాను. సముద్రం చెలియలికట్టని దాటినా, మందరం చలించినా, జాంబవంతుడూ, అంగదుడు శత్రుసైన్యానికి చాలు. పనస నీలురు మందర పర్వతాన్నైనా ధ్వంసం చేయగలరు. అమృతాన్ని త్రాగిన మైందద్వివిదులు అశ్వినీదేవతల పుత్రులు కదా! వీరికి మరణం లేని వరంకూడ బ్రహ్మ ఇచ్చాడుగదా! నా పేరూ, ఊరూ, అన్నీ లంకలో చెప్పి వచ్చాను.

మేఘాలచే కప్పబడిన చంద్రరేఖలా ఉన్న సీత, నిత్యం రాముణ్ణే స్మరిస్తూ ఉంది. నహుషుడు ఎంత నిర్బంధించినా, ఇంద్రుణ్ణే ధ్యానించే శచీదేవిలా, ఆమె సంపన్నుడైన రావణుణ్ణి అణు మాత్రం ధ్యానించడం లేదు. కరుణా స్వభావురాలైన ఆమె, అంతచేసినా రావణుణ్ణి దహించలేదు.

ఆమెను ఇలా నిర్బంధించి, దుఃఖింపచేసి నందువలననే, వాని తపశ్శక్తి చాల నశించిపోయింది. 'నిమిత్త మాత్రం రామస్తు వధే తస్య భవిష్యతి'- ఆమె పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి చంపుతుంది. రాముడు కేవలం నిమిత్తమాత్రునిగా ఉంటాడు. సహజంగా పద్మినీ జాతి స్త్రీయైన ఆమె, సన్నని శరీరం కలది. కాగా వియోగం వలన మరింత చిక్కి, పాడ్యమినాడు ప్రారంభించిన, లేదా పాడ్యమినాడు చదివిన విద్యలా కృశించి ఉంది. (ప్రతిపత్పాఠశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా) అందుకని ఈ విషయంలో ఏం చేయాలో ఆలోచించండి'- అని ముగించాడు.

❀ ❀ ❀

60వ సర్గము

రామాజ్ఞనే పాటించాలి!

హనుమ చెప్పింది విని అంగదుడు, 'వానరులారా! సీతని తీసికొని పోకుండా రామునివద్దకు పోవడం, నాకూ యుక్తమనిపించడం లేదు. మేం సీతని చూసాం. కాని తీసికొని రాలేదు' - అంటే, ఏం సమంజసంగా ఉంటుంది? మనతో సమానంగా ఎగురగల్గినవాడు ఏ జాతిలోనూ లేడు. పరాక్రమవంతుడూ లేడు. ఇక అక్కడ,-వీరుడు-అన్పించిన అందర్నీ, హనుమ స్వయంగా సంహరించేసాడు. ఇక చేయాల్సింది ఏమున్నది? కాబట్టి సీతని తీసికొని రామసన్నిధికి పోదాం' అన్నాడు.

వృద్ధుడూ - కార్యవిచక్షణశీలీ జాంబవంతుడు ఈ మాటలని విన్నాడు. 'అంగదా! యువరాజైన నీవు చెప్పింది చాలబాగుంది. కాని 'యథా తు రామస్య మతిర్నివిష్టా- తథా భవాన్ పశ్యతు కార్యసిద్ధిమ్' (1) రాముడు ఎలా చేయమన్నాడో, ఆయన బుద్ధికనుగుణంగా మనం చేయాలి గాని మన చిత్తానికి తోచినట్లు కాదుసుమా! అన్నాడు.

విశేషాంశాలు

'రాముని ఆలోచనానికి అనుగుణంగా మనం చేయాలి' అని చెప్పిన జాంబవంతుని మాట చాలగట్టిది. జాంబవంతుని ప్రోత్సాహంమీదనే లంకా నగరానికి వెళ్లడానికి, హనుమ సాహసించాడు. 'ఈ సందర్భంలో రాముడైతే ఏం చేస్తాడు' అని, ప్రతి సందర్భంలోనూ హనుమ ఆలోచించే ప్రవర్తిస్తున్నాడు. దీన్నే 'రామ భావభావన' అనుకున్నాం. ఆ భావనతోనే లంకా ధ్వంసం చేసాడు.

హనుమ చేసిన లంకాధ్వంసం వలన ఏమి తెలిసింది?

(1) 'కింకరులు' అనే కాల్బలాన్ని పూర్తిగా చంపగా, బలిష్ఠమైన కాల్బలం లేకుండా పోయింది.

(2) మంత్రులలో చాలమంది ముఖ్యులైన వారికి పుత్రశోకం కల్గించడం వలన, యుద్ధం అంటే వారికి భయం ఏర్పడింది. మనశ్శోకంలో వారు సరైన సూచనలని రావణునకు ఈయక, రావణ నాశనాన్ని కోరేలా అయింది.

(3) చైత్యప్రాసాదాన్ని పడగొట్టడంవలన, - హనుమ- అనే కోతిజాతివాడు మనుష్యులనే కాక మేడలని కూడా కూల్చగలడని రాక్షసులకి అర్థమైంది.

(4) విరూపాక్ష యూపాక్షాది సైన్యాధ్యక్షు లంతటి వారిని కూడ చంపడం వలన, సైన్యానికి మఱింత భయం ఏర్పడింది.

(5) సైన్యాధ్యక్షులూ, మంత్రులూ, మంత్రిపుత్రులూ, నశించినా, రావణుడు ధైర్యంగా ఉంటాడుగా!- అనుకొంటే, వానికీ తన పుత్రుడు పోయినందువలన మనశ్శోకం కల్గింది. అందుకని అతడి యుద్ధమూ నిరుత్సాహకరంగా ఉంటుందని రాక్షసులకి తోచింది. ఎవరి ప్రాణాలని వాళ్లు రక్షించుకొంటే సరి, అనే అభిప్రాయం అందఱికీ తోచింది.

(6) త్రిజట మొదలైన రాక్షస స్త్రీలకి, సీత, తమని రక్షింపగలదనే దృఢనిశ్చయం ఏర్పడింది. ఆమె సామాన్యురాలు కాదని తోచింది.

(7) రావణుణ్ణే ధైర్యంగా చూస్తూ, 'సీతనిస్తే బ్రతుకుతావు' అని చేసిన ఉపదేశం, రాక్షసులందఱికీ నచ్చింది. వారిలా దొంగతనం కాక, 'దొరతనం' హనుమలో ఉండడం వలన కూడా వారిలో భయం ఏర్పడింది.

(8) తమ పక్షంలో ఉన్న విభీషణుడు కూడా రావణుణ్ణే వ్యతిరేకించాడని తెలిసిన రాక్షసులకి, తమ 'గెలుపు' పై నమ్మకంపోయి, చేసేది 'అధర్మమే' అని తెలిసి, యుద్ధానికి అంత ఇష్టాన్ని చూపించలేకపోయే పరిస్థితి కల్గింది.

(9) రాక్షసులు హనుమతో యుద్ధం చేయకుండా ఉండి ఉంటే, వీళ్లు ఇంతటి దద్దమ్మలనే విషయం హనుమకి తెలియకుండా ఉండేది. ఇలాటి వీళ్లని నమ్ముకుని, రావణుడు, రామునితో ఏమి యుద్ధం చేయగలడని, హనుమకి అర్థమైందని, రాక్షసులకి బాగా అర్థమైంది.

[illegible]

(1) రావణునికి ఐశ్వర్యం (ఈశ్వరస్య భావః - ప్రభువుగా చెలాయించే అధికారం) సంపదా అనేవి రావడానికి 'లంకావాస్తు' కారణం. కాబట్టి, ముందు దీన్ని- దెబ్బతియ్యాలి- అని భావించి-

(i) పల్లంగా ఉండి నీటి పాఱుదల కల్గిన ఈశాన్య భాగంలో, ఎక్కడెక్కడా విఱుగగొట్టిన మేడ మిద్దెల శిథిలాలనీ, చెట్ల కొమ్మలనీ వేసి ఎత్తుచేసాడు. దీని వలన నీరుకూడా ప్రవహించడం ఆగి, ఎటుగా నీరుపోరాదో, ఆ ఆగ్నేయం వైపు సెలయేళ్లు ప్రవహించసాగాయి.

(ii) అగ్ని దిశయైన ఆగ్నేయంలో నాటబడిన అగ్ని సంబంధమైన వృక్షాలు రావి, జువ్వి, వంటివి వానిని పూర్తిగా పెళ్లగించివేసాడు.

(iii) దక్షిణ పశ్చిమాలలో ఉన్న ప్రాకారపు గోడలు, తూర్పు ఉత్తరాల ప్రాకారపు గోడల కంటె ఎత్తుగా ఉంటే, ఆ విధానాన్ని తల క్రిందుచేసాడు.

(iv) దక్షిణ పశ్చిమాలు కలిసే నైఋతి దిక్కులో ఎత్తైన క్రీడాపర్వతాలూ, బరువైన మేడలూ ఉంటే, అటు ఎత్తునీ తగ్గించి, బరువులేకుండానూ చేసి, ఆ బరువుని ఈశాన్యంలో (తూర్పు ఉత్తరాలు) ఉంచాడు.

(v) సింహద్వారాన్ని కాల్చి, గదికీ గదికీ మధ్యలో ఉండే గోడలని విఱుగగొట్టి, 'ఆయము' అనే కొలతని మార్చాడు.

(vi) పిశాచ భాగమైన పడమటిభాగం, తూర్పుకంటె తక్కువగా ఉంటే, అక్కడున్న మేడమిద్దెలని ధ్వంసం చేసి పిశాచ భాగాన్ని మఱింత పెద్దది చేసాడు.

(vii) ఈశాన్యంలో ఉండాల్సిన జల యంత్రాల్ని ఆగ్నేయం (దక్షిణ పడమర) లోకి విసిరేసాడు.

(2) శాపం కారణంగా, బ్రహ్మాస్త్రం తనని బాధించవలసి ఉంది. ముందునాటకి జరుగబోయే రామరావణ యుద్ధంలో గనుక ఆ బ్రహ్మాస్త్రం, తనని కట్టివేస్తే, ముఖ్యమైన యుద్ధంలో రామునకు తాను సహాయం అందజేయలేకపోతాననే భయంతో, ఆ బాధేదో ఇప్పుడే పడిపోతే మంచిదని భావించి, 'బ్రహ్మాస్త్రానిక్కూడా వశుడు కాడనే' అంతటి యుద్ధం చేసి, బ్రహ్మాస్త్రాన్ని కావాలని మీద వేయించుకున్నాడు.

(3) దాన్ని పనిచేయకుండా చేసిన రాక్షసుల వెఱ్ఱితనమూ, ప్రయోగించిన ఇంద్రజిత్తు అసమర్థతా ఒక్కసారే అర్థమయ్యాయి.

4) తాను, 'ఇక్ష్వాకు కుల ప్రతినిధి' బ్రహ్మాస్త్రం తనని బాధించక పోవడం వల్ల, తన మీద ఏది వేసినా రామునిపైనే అని అర్థమై, ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రం, రాముని మీద పని చేయలేదనీ, పనిచేయదనీ తెలిసి ఆనందమైంది.

(5) తన తోకకి నిప్పంటిస్తే, అమ్మవారి ఆజ్ఞవల్ల (శీతోభవ) తగుల బడలేదు సరికదా, వేడితనం కూడ లేదు సరికదా చల్లగా కూడ ఉంది- దీనికి ఆమె తపశ్శక్తి అత్యున్నత స్థాయిలో ఉండడం కారణం. మఱి రావణుని తపశ్శక్తి తెలిసికొందామని అంటించగానే, రావణ మందిరం కూడా తగులబడింది కాబట్టి అతని తపశ్శక్తి స్థితి చాలచాల తగ్గి, అమ్మ వారిముందు ఓడిపోయేదిగా ఉంది.

అందుకని రావణుణ్ణి, అతడు తిరిగి తపస్సు ఆర్జించేలోగానే వధించాలి వధించా లంటే అతణ్ణి యుద్ధానికి సిద్ధం కాలేని పరిస్థితికి తేవాలి. దానిలో భాగంగానే.

(i) ఆయుధాలని తగులబెట్టాడు. అవి వెంటనే సిద్ధం కాలేవు కదా! పైగా, ఎందరికని సిద్ధం చేయ సాధ్యం?

(ii) యుద్ధం మరింతగా సాగుతూంటే, రాక్షసులు దాక్కొనే-లేదా పారిపోయే రహస్య ద్వారాలని తగులబెట్టి, బహిరంగ పరిచాడు.

(iii) మేడమిద్దెలన్నింటినీ, తమ వారైన కోతులు ఎగురగలిగినంత ఎత్తే ఉండేవిధంగా, పొట్టిచేసాడు.

(iv) సముద్రం దాటిరాగానే, లంకా నగర రాజయిన రావణుని మందిరం కన్పించేలా, అడ్డుగా ఉన్న చెట్లన్నింటినీ ధ్వంసం చేసాడు.

(v) ఎవరి ముఖం చూచినా తమతమ బంధు-మిత్ర-పరిజన మరణంతో శోకభరితంగా కన్పించేలా చేసాడు.

(vi) పశువు లెన్నో, లంకాదహన కాలంలో మరణించాయి కాబట్టి, మాంస భోజనం రాక్షసులకి ఉండదు.

(vii) అన్ని చెట్లూ దాదాపు పోయాయి కాబట్టి, వారికి మద్యమూ ఉండదు.

viii) ఈ రెండూ లేక వారికి యుద్ధ ఉత్సాహమూ ఉండదు-ఒక ప్రక్క బంధుశోకం కూడాను.

(xi) ఎవరెవరు ఎంతెంత బంగారు-వెండి ఆభరణాలని దాచుకొన్నారో అవన్నీ ముద్దలుగా కారి నేలమీద పడితే, ఈ కాలిన ఇళ్లని బాగుచేసికొనే లోగానే యుద్ధం ప్రకటించాలని నిశ్చయించాడు హనుమ. అటు ఇల్లు-బంధువులు- పశువులు పోయిఏడుస్తూంటే, ఇటు యుద్ధం- అనగానే అంతా రావణుణ్ణి తిట్టిపొయ్యాలనీ, వాణ్ణి ఓడించాలనీ, హనుమ భావన. అలాగే జరిగింది కూడ.

(xi) తగులబడ్డ వాటినీ, బూడిదనీ, తన వాయుశక్తితో కుబేర స్థానమైన ఉత్తర దిక్కున ఉంచాడు.

(xii) సుగ్రీవుని ఆజ్ఞపై వెళ్లి చెప్పాల్సింది చెప్పకుండా రావడమా? అనుకొని, చెప్పవలసిందంతా చెప్పాడు. ఇలా అనుకొన్నాడు "చెప్పాల్సింది ఉందనిపించి చెప్పాను. వాడు వద్దని అనలేదు. నాకు మానాలనీ అన్పించలేదు. నాకు నిజమనిపించి చెప్పాను. వాడు అబద్ధం కాదనుకొని విన్నాడు" అని.

(xiii) 'సీతని తీసికొనిపో!' అని రావణుడు అనలేదు. అన్నా, సీతమ్మ రాదు. వస్తానన్నా 'రామాజ్ఞ' లేదు కాబట్టి, తాను తీసికొనిపోడు. రమ్మని అడిగినది

కేవలం అమ్మవారిని గమనించడానికే. ఆమె రానన్నాక ఆమె మీద భక్తి, మఱింత పెరిగింది. అది రాముణ్ణి మించింది.

(xiv) ఆంజనేయుడు రావడం, వనం ధ్వంసం చేయడం, వీరోచితంగా పోరాడడం, రావణుని వద్దకు రావడం, వచ్చికూడా నిర్భయంగా ఉపదేశించడం, అనేవి, విభీషణుణ్ణి రామదాసుణ్ణి చేసాయి. అలాగే రావణుడు సీతాపహరణానికి పర్ణశాలకు పోవడం, మోసం చేయడం, సీతమ్మని తేవడం, ఎందఱు చెప్పినా వినకపోవడం, ఇంత జరిగినా తప్పుని దిద్దుకోకపోవడం, నచ్చక, విభీషణుణ్ణి రావణ విరోధిని చేసాయి.

(xv) యుద్ధమే రామ రావణులకు జరిగితే, ఎదుటి వారిని జయించగల శక్తి ఉన్న వాలి మెడలోని 'కాంచనమాల' అనే సువర్ణహారం, వాలి పిమ్మట సుగ్రీవుణ్ణి చేరింది కాని రావణుణ్ణి కాదు.

(xvi) (వానరుడు కాని హనుమని, వానరుడు కాదని గ్రహించిన రావణుడు, సీతనీ-రాముణ్ణీ కూడా, మానవులు కాదని గ్రహించలేడా?) పైకి మాత్రం, రావణుడు. సీతా రాముల్ని మానవులుగానే గ్రహించాడని కోపించిన హనుమ, యుద్ధమే సాగాలని భావించాడు.

ఇదంతా రామభావభావనతోనే సాగింది. కాబట్టే, సీతాదేవి జీవించి ఉందా? రావణుని చోటెక్కడ? అనే ప్రశ్నలకి సమాధానం మాత్రమే తెలిసికొని రమ్మన్న రాముడు, హనుమని 'ఇవన్నీ ఎవరు చేయమంటే చేసావు?' అని ప్రశ్నించలేదు.

"సీతని తెచ్చి ఆమీదట రాముని దగ్గఱకు వెడదాం" అని అనడానిక్కారణం, అంగదుడు యువరాజు. రాజు ప్రత్యక్షంగా లేనప్పుడు యువరాజునీ, యువరాజు లేకపోతే సైన్యాధ్యక్షుణ్ణీ అడగాలనే రాజనీతి నియమానికి లోబడి, పై విధంగా పలికాడు హనుమ.

ఈ అంగదుడే ఒకప్పుడు వానరాలలో భేదం తెచ్చి ప్రాయోపవేశనం చేయించిన ఘనుడు. ఇప్పుడు కూడా తానో నిర్ణయం చేస్తే, అంగదుడు ఏమంటాడోనని భయపడి, పై విధంగా పలికి, జాంబవంతు డెలాగూ కాదంటాడని తెలిసి, పరోక్షంగా అంగదునికి 'రామాజ్ఞ పాటించాలి' అనే ఉపదేశాన్ని చేసాడు. జాంబవంతుడు వృద్ధుడు-పైగా తనకంటె బలశాలి. త్రివిక్రమావతారాన్ని చూచిన పుణ్యాత్ముడు-రామునిచే గౌరవింపబడేవాడు-లంకకి వెళ్లేందుకు హనుమని ప్రోత్సహించి పక్కినవాడున్నూ. అందుకని, అంగదునికి అతనిచేత చెప్పించాడు హనుమ.

❀ ❀ ❀

61వ సర్గము

ఆనందంతో మధువన ధ్వంసం

రామాజ్ఞని పాటించాలన్న వాక్యాన్ని, అంగదాది వానరులంతా అంగీకరించి, మహేంద్ర పర్వతంమీద నుంచి కిష్కింధవైపు ఒక్కసారి ఎగిరారు.

క్రిందినుండి చూస్తే మేరుమందరపర్వతాలూ, మదపుటేనుగులూ ఆకాశంలో ప్రయాణిస్తూన్నట్లుంది.

అందరూ హనుమని అలా ఆనందంతో చూస్తూ, ముందుకూ వెనుకకూ వేగంగా ఎగురుతూ, రామునికీ వార్తను ఎవరిమట్టుకు వారు, ముందు చెప్పాలని ఉబలాటపడుతూ పోయారు.

ఇంతలో వాళ్లకి నందనోద్యానవనంలాటి సుగ్రీవుని మధువనం కన్పించింది. చెట్లతో, లతలతో ఉండీ, సుగ్రీవుని మేనమామ దధిముఖునిచే రక్షింపబడుతూన్న మధువనం అది.

వెంటనే అంగదుణ్ణి అనుజ్ఞ అడిగారు 'తేనెలు త్రాగుతాం' అని. జాంబవంతునితో సహా అంగదుడు అనుజ్ఞ ఈయడం తడవుగా, ఒక్కసారి కోతిమూక అంతా, వనంపై పడింది.

'గాయంతి కేచిత్ ప్రణమంతి కేచిత్ ।
నృత్యంతి కేచిత్ ప్రహసంతి కేచిత్ ॥

పతంతి కేచిత్ విచరంతి కేచిత్ ।
ప్లవంతి కేచిత్ ప్రలపంతి కేచిత్॥ (14)'

కొందరు పాడుతూంటే, కొందరు నృత్యం చేస్తూంటే,

కొందరు పక పక నవ్వితే, కొందరు నేలమీద దొర్లితే,

కొందరు తిరుగుతూంటే, కొందరు ఎగురుతూంటే, కొందరు పిచ్చిమాటలు మాట్లాడసాగారు.

ఒకళ్లతో ఒకళ్లు, ఏమీ లేకపోయినా రహస్యం చెప్పుకున్నారు.

కొమ్మల నుండి క్రిందికీ, క్రిందినుండి మీదికీ కొందఱు దూకారు. ఒక కోతి నవ్వుతూ ఒకనిమీదపడితే, కారణం ఏమీలేకుండా, వీడు మఱింత నవ్వుతూ వానిమీద పడ్డాడు.

ఒకడు ఏడుస్తూంటే, మరోడు పాడుతూ వచ్చి, పడతోసాడు. వారిలో తాగనివాడు లేడు. పీకలదాకా త్రాగి పిచ్చిగంతులు వేయసాగారు. అందరికీ మత్తు బాగా ఎక్కింది. కాని ఎవడికీ 'చాలు' అన్న తృప్తి లేదు.

అందఱూ ఒక్కుమ్మడిగా ఆకుల్నీ, చెట్లనీ విఱుగగొట్టడం ప్రారంభించారు. దధిముఖుణ్ణి కాదని, అందఱూ పెడసరంగా మాటాడారు కోపంతో

వన రక్షకుడైన దధిముఖుడు కొందఱిని తిట్టాడు. కొందఱిని వేడుకున్నాడు. కొందఱితో పోట్లాడాడు. కొందఱిని చేతితో చఱిచాడు. అందఱు వానరులూ కలిసి, అనేక విధాలుగా నిందిస్తూ, తమతప్పు తమతమ మత్తులో తెలియక, అతణ్ణి ఇవతలకి ఈడ్చారు. గోళ్లతో ఱక్కి, కోరలతో కొఱికి, అఱచేతులతో చఱిచి, కాళ్లతో తన్ని, మధువనంలో 'తేనె' గానీ, తినడానికి ఏ పదార్థమూ కాని లేకుండా పాడు చేసేసారు.

(మారుతి, తన విజయాన్ని వివరించి చెప్పడంతో, అది విన్న వానరులందఱికీ తమకుతామే హనుమంతులమన్న భావన కల్గింది. మధువనమే అశోకవన మన్పించింది. దధిముఖుడే రాక్షసు డనిపించింది. ఫలితం ఇది.

యోగ్యుడైనవాడు కార్యాన్ని నిర్వహించడానికీ, అయోగ్యులు వాణ్ణి అనుసరించాలని తపనపడుతూండడానికీ ఉన్న వ్యత్యాసమే హనుమకీ–వానరులకీ, అశోకవన మధువన ధ్వంసాలకీ మధ్య కన్పిస్తుంది).

రామభావ భావనతో హనుమ సత్కార్యాన్ని చేస్తే, సరికాని హనుమ భావభావనతో వానరాలు వనాన్ని ధ్వంసం చేసాయి.

లోకంలో అక్కడక్కడ, కొందఱి ప్రవర్తన సరిగా ఇలాగే పిచ్చి మాటలూ, తోపులాటలూ వెఱ్ఱి నవ్వులతో ఉంటుంది. వాళ్లూ ఈకోవకి చెందినవారే.

'ఇల్లంతా మధువనమై పోయింది. కిష్కింధా పురాగ్రహారికులు (కోతులు) పిల్లలు' అంటూ చిన్నప్పుడు పెద్దలు మందలించేవారు. ఆ మందలింపు మాటల్లో కూడా ఇతిహాసపు ఛాయ తొంగిచూడడం, నరనరాల్లోనూ జీర్ణించిన వారి పాండిత్యానికి నిదర్శనం. ఆ మాటలని బ్రతుకనిద్దాం).

❀ ❀ ❀

62వ సర్గము

రాముని బంటుకి ముందుగా సుగ్రీవుని బంటు

ఈ వన ధ్వంసాన్ని చూస్తూ హనుమ 'వానరులారా! భయంలేదు. కావలసినంత త్రాగండి. నేనున్నాను ఎవరైనా వస్తే' అంటూ వారిని ప్రోత్సాహపఱిచాడు.

అసలే కోతులు. అందునా తాగారు. ఇక చెప్పాలా? అంతలో అంగదుడు 'పని సాధించుకొని హనుమ వచ్చిన శుభ సందర్భంలో తాగి తీరాల్సిందే. హనుమ చెప్పినట్లు (చేయదగని) అకార్యం చేసినా చేయవచ్చును' అన్నాడు.

అంతే! అంగదుణ్ణి మెచ్చుకొని, కాపలావాళ్లమీద పడ్డారు. పట్టుకొని కొట్టి కట్టేసారు. కుండల కుండల తేనెని త్రాగడం మొదలెట్టారు. తేనె తుట్టెలతో కాసేపు కొట్టుకున్నారు.

తాగితాగి మత్తుతో చెట్లకొమ్మలు పట్టుకొని కూర్చున్నారు. కొందఱు చెట్ల ఆకులు వేసుకుని కూచున్నారు.

కొందఱు సింహగర్జననీ, కొందఱు పక్షికూతలనీ, కొందఱు ఱంకెలనీ చేసారు. కొందఱు కోతులు చేసే అన్ని చేష్టలూ చేయసాగారు.

దానితో వనాన్ని రక్షించే సేవకులు దధిముఖునితో 'హనుమ చెప్పగా, వానరులంతా వనం నాశనం చేసారు. మమ్మల్ని లెక్కచేయకుండా వనం పాడుచేస్తున్నారు' అనగానే దధిముఖుడికి కోపం వచ్చి 'రండి-మనమంతా కలిసి పోరాడుదాం' అన్నాడు.

దధిముఖుడు చెట్టునీ, అతని సేవకులు రాళ్లనీ తీసికొని వానరుల మీదికి వెళ్లారు. అంతే! చెట్టుని తెస్తూన్న దధిముఖుణ్ణి అంగదుడు రెండు చేతులతో బాదాడు.

తండ్రికి సాక్షాత్తూ మేనమామ అనే ఆలోచనని, 'తాగుడు' ఏనాడో హరించింది. అంతేకాక, నేలమీద అతణ్ణి పడేసి, కాలితో, మోకాలితో కుమ్మి తన్నాడు.

చేతులూ, తొడలూ దెబ్బతినగా రక్తంకారుతూ సేవకులైన వారిని పిలిచి, అంగదుడు కూడా ఇలా చేస్తున్నాడు. సుగ్రీవునితోనే చెప్తాను. తండ్రి తాతలనుండి వచ్చే యీ వనాన్ని ఇలా పాడుచేసినందుకు, ఈ వానరులందరికీ సుగ్రీవుడు భయంకర శిక్ష విధిస్తాడు- అన్నాడు.

అంటూనే ఆకాశమార్గంలోనికి పోయి, తన సేవకులతో దీనముఖంతో సుగ్రీవుని వద్ద దిగి, పాదాభివందనం చేసి నిలబడ్డాడు.

(సుగ్రీవశ్చోగ్రదర్శనః- సుగ్రీవుడు గట్టిదండన విధించే లక్షణం కలవాడనీ, అందుకని ఆ భయంకర రూపాన్ని చూడడం కంటె చావడం మేలనీ, ఒకప్పుడు వానరులనుకొన్నారు.

ఆ గడువు మఱింత దాటిపోయినా జరగాల్సిన పని అయింది. అయినా, కోపంతో సుగ్రీవుడూ, రోషంతో లక్ష్మణుడూ, నడుమ అంతర్మథన పడుతూ రాముడూ ఉంటారని, హనుమకి తెలుసు.

మనందరం సుగ్రీవుని వద్దకు వెడదామని లీసికెడితే, ఏదైనా పొరపాటున 'ఎందుకింత ఆలస్యం చేసారు?' అని అడిగితే, అంతా హనుమని 'దోషి' గా చూపిస్తారు.

దానివలన మారుతికి తక్కువదనమేమీ ఉండదు- రాముడు- ఇలాటి ప్రశ్నను హర్షించడూ కూడ.

అయినా, పావని అంతటివాడు కూడ, సుగ్రీవునితో మాటపడ్డాడనిపించుకుంటాడు. అందుకని కోపం తగ్గి, మనస్సు ప్రశాంత పడేందుకై ముందుగా దధిముఖుణ్ణి పంపితే, 'సీతజాడ తెలిసిందని' గుర్తించిన సుగ్రీవుడూ, రామలక్ష్మణులూ ప్రసన్నులౌతారనీ, వానరులకి భయం ఉండదనీ, తమకి అవమాన భారం కూడా ఉండబోదనీ గ్రహించి, హనుమ- జాంబవంతులు, మధువన ధ్వంసానికి ప్రోత్సహించారు.

ఈ, లోభావం తెలియని వానరులు, తామే హనుమంతుల మనుకొని, మధువనమే అశోక వనమనీ భావించి పాడుచేసారు.

దీన్నేగా 'కపిబుద్ధి' అంటారు.

సందర్భ అసందర్భాలూ, సమయ-అసమయాలూ, ఔచిత్య-అనౌచిత్యాలూ లేకుండా ప్రవర్తిస్తే, అది కోతి లక్షణమే ఔతుంది మఱి.

కోతుంకి కోతిరూపంలోనే ఉన్న ఆంజనేయునికీ ఉన్న భేదాన్ని ఇక్కడ గమనించవచ్చు. కాబట్టి ఆంజనేయుడు కోతి కాదు(డు)).

* * *

63వ సర్గము

ప్రీతో౾స్మి సో౾హమ్

'జరిగినదంతా చెప్పు' అనగానే దధిముఖుడు లేచి 'రాజా! మీ నాన్న ఋక్షరజుడు గాని, అన్న 'వాలి' గాని ఏనాడూ ఎవ్వరినీ ఈ వనంలోకి రానీకుండా రక్షించారు. కాని, వానరులు ఎంత అడ్డగించినా వినకుండా, ఇష్టం వచ్చినట్లు, తేనెని త్రాగడం- పూలని తుంపడం- కాయల్ని తినడం- చెట్లని విఱవడం- ఒకటేమిటి? మమ్మల్ని అనేక విధాలుగా బాధించడమూ చేసి, మొత్తం వనాన్ని ధ్వంసం చేసారు. మమ్మల్ని భయపెట్టి అవమానించారు' అన్నాడు.

వానర భాషలో చెప్తున్న దధిముఖుని మాటలు విని, ఏడుస్తూ చెప్తున్న కారణంగా, సీత కేదో అనర్థం కల్గిందని లక్ష్మణుడు భయపడ్డాడు. కాని, బుద్ధిమంతుడైన సుగ్రీవుడు 'లక్ష్మణా! సీతమ్మ వానరులకి కన్పించి ఉంటుంది. హనుమ మాత్రమే ఈ అసాధ్యకార్యాన్ని చేయగలడు. బుద్ధి-పట్టుదల-పరాక్రమము మొదలైన అన్నీ, పరేంగితజ్ఞతతో (ఇతరుల మనోభిప్రాయన్ని గ్రహించడం) పాటు వానికే ఉన్నాయి. సీతని చూసి ఉండకపోతే ఆ ఉత్సాహం వారికి రాదు'. (**నైషా మకృతకృత్యానా మీదృశస్స్యాదుపక్రమః- 15**) అన్నాడు.

చెవులకింపైన ఆమాటల్ని రామలక్ష్మణులు విని ఆనందపడ్డారు. సుగ్రీవుడు దధిముఖుణ్ణి చూచి

'ప్రీతో౾స్మి సో౾హం యద్భుక్తం వనం తైః కృతకర్మభిః ।

మర్షితం మర్షణీయం చ చేష్టితం కృతకర్మణామ్॥ (27)' దధిముఖా! పని నెఱవేర్చుకొని వచ్చిన వీళ్లు, వనాన్ని ధ్వంసం చేసారు కాబట్టి వారిని క్షమించు. చేతికి కార్యసిద్ధి అందినట్లుంది. సీతని చూడ్డానికి వాళ్లు చేసిన ప్రయత్నాన్ని వినగోరుతున్నాను. వెంటనే వాళ్లని ఇక్కడికి పంపించు. రామలక్ష్మణ సమేతంగా నేను వినాలి' అన్నాడు.

రామునికి లక్ష్మణునికి కన్నులు సంతోషంతో విప్పారాయి. అది చూచిన సుగ్రీవుని ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. తప్పు తమది కాదని, సుగ్రీవుడు గమనించాడని గ్రహించిన దధిముఖునికి, సంతోషమైంది. వానర సమూహంతో, ఆకాశమార్గంలో, తన మధువన ప్రదేశానికి దధిముఖుడు తిరుగు ప్రయాణమైనాడు. 'రమ్మను' అనే ఇలాటి కబురుకోసమే హనుమ జాంబవంతులు ఎదురుచూచింది).

❀ ❀ ❀

64వ సర్గము

వినయమం కలదీ–పతివ్రతా, సీతమ్మ

దధిముఖుడు వెళ్లాక సుగ్రీవుడు రాముణ్ణి ఓదారుస్తూ 'స్వామీ! సీతని చూడకపోతే, గడువుదాటిన పిమ్మట నన్ను చూచే ధైర్యం వారికి లేనేలేదు– ఉండదు.

పని సాధించి ఉండకపోతే, అంగదుడు అసలురాడు– వనాన్ని పాడు చేయనిచ్చి ఉండడు. ఆనందంతో, కావాలని వనాన్ని పాడు చేసినా, సీత జాడ తెలిసిందని నాకెంతో ఆనందంగా ఉంది.

కౌసల్య, అదృష్టవంతుణ్ణే కన్నది. అసాధ్యుడైన హనుమ సీతమ్మజాడ తెలిసి ఉంటాడు. ఇది మఱియెవ్వరూ సాధించ వీలులేనిది.

జాంబవంతుణ్ణే మంత్రిగా, అంగదుణ్ణి సేనా నాయకునిగా, హనుమంతుణ్ణి కార్యనిర్వాహకునిగా చేసుకుంటే ఎంతటి పనైనా అయినట్లే.. చింతించకు అన్నాడు.

అక్కడ మధువనానికి వెళ్లిన దధిముఖుడు, అంగదుణ్ణి చూచి 'యువరాజా! కావలావాళ్లు ఏదో తెలియక చేసినారని క్షమించు. యువరాజైన నువ్వే, దీనికి ప్రభువని వాళ్లకి తెలియదు. సుగ్రీవునికి ఈ విషయం చెప్తే, ఆయన కోపించకపోగా–సంతోషించి, 'అందఱినీ తన దగ్గఱకు పంపించమని చిరునవ్వుతో ఆజ్ఞ చేసాడు' అన్నాడు.

దధిముఖుని మాటలు విని అంగదుడు, 'శత్రు నాశకులారా! మనం పని సాధించినవాళ్లం. ఇక్కడ ఉండద్దు. యథేచ్ఛగా తేనె త్రాగి అలసట పోగొట్టుకున్నారు గదా! నేను స్వతంత్రుణ్ణి కాను.

యువరాజునే అయినా, మిమ్మల్ని, కార్యసాధకుడైన పావనినీ ఆజ్ఞాపించడం సరైనదికాదు!– అనగానే కోతులు ఆనందించగా, హనుమ, 'ఇప్పుడు మా యువరాజువు కావు. రాజువే కాబట్టే ఇలా చెప్పగలిగావు. మఱొకడైతే ఐశ్వర్యమదంతో మఱోలా ఆజ్ఞ చేసేవాడు. ఇలా చెప్పడం నీకే తగును. ఇలాటి వినయం, రాజులో కన్పించదు. నీకు శుభం జరగాలి. మనం వెంటనే వెడదాం. నీ ఆజ్ఞ శిరోధార్యం' అని అందఱూ కలిసి ఆకాశానికి ఎగిరారు.

అక్కడ రాముణ్ణి, సుగ్రీవుడు ఓదారుస్తూండగానే వానర గర్జనలు విన్పించాయి.

సుగ్రీవుడు ఆనందంతో తోకని పెద్దది చేసాడు.

ఆకాశంలో వానరులు ఎగిరివస్తూ కన్పించారు.

కొన్ని కోట్లసైన్యం అలా వస్తూంటే అదో చిత్రంగా, వర్ణించలేని రీతిగా ఉంది.

హనుమా, అంగదుడూ వానర సైన్యాన్ని వెంటబెట్టుకొని రాగా, హనుమ, రామునికి తలవంచి నమస్కరించాడు.

'నియతా మక్షతాం దేవీం రాఘవాయ న్యవేదయత్' (38). 'రామచంద్రా! సీతాదేవి తన నియమం తప్పక మహాపతివ్రతా మూర్తియై జీవించి ఉంది'- అని చెప్పగానే హనుమని ఇష్టంతో అధిక గౌరవంతో రాముడు చూచాడు.

లక్ష్మణ సుగ్రీవుల ఆనందం శరీరంలో పట్టలేదు.

(రామ భావభావన ఉన్నవాడు హనుమ. సఖులైన కోతులతో మాత్రం తాను కన్పించిన మఱుక్షణంలోనే 'దృష్టా, సీతా' అన్నాడు. (సీత కన్పించింది)

రాముని వద్ద 'నియతామక్షతామ్' అన్నాడు. (పాతివ్రత్య నియమం కలిగి జీవించి ఉంది).

ఇలా అనడంలో కారణం ఉంది. వానరులకి, సీత జాడ మాత్రమే ముఖ్యం. వారికి సరిపోయే సమాధానం అది.

సీత పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి వధిస్తుంది కాబట్టి, రామునికి సీతా పాతివ్రత్యం ముఖ్యం. అలాగని పతివ్రతయై ఉండి కూడా జీవించి ఉండకపోతే ప్రయోజనం లేదు. కాబట్టి, ఆమె ప్రాణాలతో ఉండడమూ,

పతివ్రతయై జీవించి ఉండడమూ అనే ఈ రెండూ ముఖ్యం రామునికి. ఎవరికి ఏ సమాధానం చెప్పాలో, ఏ స్థాయిలో ఆలోచించాలో తెలిసిన కార్యసాధకుడైన హనుమ లోకంలో సహాయపరులు కాదలచిన అందఱికీ ఆదర్శప్రాయుడు.

❀ ❀ ❀

65వ సర్గము

జరిగింది ఇది!—జరుగబోయేది మువ్వు చెప్పు!!

వానరులంతా అంగద సమక్షంలో రామలక్ష్మణులకూ, సుగ్రీవునికీ నమస్కారం చేసారు. వానరు లందటినీ చూచి, సీతా విశేషాలడగ్గానే, హనుమ, సీత ఉన్న దక్షిణదిక్కుకి తిరిగి నమస్కారం చేసి, '100 యోజనాల దక్షిణ సముద్రం దాటి రావణలంకలో పరమ పతివ్రతనీ, సౌందర్యవతినీ, నీ మీదే మనస్సుంచిన ఆమెనీ చూచాను.

ప్రమదావనం అనే పేరున్న అశోకవనంలో, రాక్షస స్త్రీల మధ్య బెదిరింపబడుతూ ఉంది ఆమె. కటిక నేల మీద నిద్రిస్తూ, శోకానికి గుర్తుగా ఒకే జడ ధరించి ఉంది.

రావణుని మీదికి మనసు పోనీయక, చనిపోవడానికి నిశ్చయించుకొని ఉందనిచెప్పి, కాకాసుర వృత్తాంతాన్నీ, మణిశిలా వృత్తాంతాన్ని కూడా విన్నవించి, నెల గడువును కూడ చెప్పిందని' చెప్పాడు.

ఆమె యిచ్చిన చూడామణిని రామునికి ఇస్తూ, 'జరిగింది జరిగినట్లుగా చెప్పాను. ఇక సముద్రం దాటే ప్రయత్నం చెయ్యాలి' అన్నాడు హనుమ.

(వానరులతో ఇదే విషయాన్ని హనుమ చెప్తూ, తాను సాధించిన విజయాలని చెప్పి, కాకాసుర, మణిశిలా వృత్తాంతాలని చెప్పలేదు. ఇక్కడ తన విజయాలని విడిచి, ఆ రెండు వృత్తాంతాలూ చెప్పాడు.

తన విజయాలని చెప్పడం, అహంకారానికి గుర్తు అవుతుందని మానేసాడు.

వానరులకి ఇవి అముఖ్యం.

కాకాసుర మణిశిలల విషయం రామునికి ముఖ్యం.

ఈ రెండూ హనుమకి ముఖ్యం.

కాబట్టి రెంటినీ ఎఱుగున్నాడు హనుమ. అందుకని వాటిని ఇక్కడే చెప్పాడు).

❀ ❀ ❀

66వ సర్గము

వివరించి చెప్పవూ!

సలక్ష్మణుడై రాముడు, హనుమ చెప్పిందంతా విన్నాడు. చూడామణిని గుండెలపై పెట్టుకొని దుఃఖించాడు.

'ఈ మణి మా మామగారు సీతమ్మకిస్తే, దీన్ని ఆమె వివాహ సమయంలో మొదటగా ధరించింది.

సుగ్రీవా! ఈ చూడామణి మా మామగారైన జనకునికి దేవేంద్రుడిచ్చినది. దీనిలోని మణులు సముద్ర గర్భంలో పుట్టినవి. ఇది నా సీత శిరస్సుపై ఎప్పుడూ ఉండేది.

దీన్ని చూస్తూంటే, సీతమ్మని చూస్తూన్నట్టుంది. సీతమ్మ, ఒక నెల అయినా జీవించి ఉండగలుగుతోందంటే, చాల కాలం జీవిస్తూన్నట్లే. నేనామెను చూడక క్షణమైనా ఉండలేను. (మనస్సుతో నిత్యం దర్శిస్తున్నాడు. దర్శిస్తున్నదే ఆమెను కదా!)

రాక్షసుల మధ్య ఆమె ఎలా ఉందో!

దాహం వేస్తున్న వానికి, మఱింత మఱింతగా నీళ్లు ఇచ్చి తృప్తిచేసినట్లు, నాకు ఆమెని గూర్చి మఱికొంత చెప్పవూ!

ఔషధం లభిస్తేనే, సేవిస్తేనే, రోగికి ఉపశాంతి కల్గుతుంది.

ఆమెని గూర్చి, ఆమె నాకు చెప్పిందాన్ని గూర్చి, వివరంగా చెప్పవూ!' అని ప్రార్థించాడు రాముడు.

❀ ❀ ❀

67వ సర్గము

......అని సీతమ్మ ఆశీర్వదించింది

హనుమ రామునితో చెప్పా, 'సీతమ్మ నీ ఒడిలో పరుండి, లేవగా, కాకి ఒకటి ఎగిరివచ్చి ఆమె స్తన మధ్యంలో గాయం చేసిందట.

మఱల కొంతసేపటికి అలాగే చేస్తే, ఆ రక్తస్పర్శకి నీకు తెలివి వచ్చి, సీత నడిగి, విషయాన్ని గ్రహించి, కాకిని చూచి, దర్భనే బ్రహ్మాస్త్రంగా మంత్రించి ప్రయోగించావట.

ముల్లోకాలూ తిరిగి వ్యర్థమై, రక్షణలేని కాకి, మిమ్మే శరణువేడితే, వ్యర్థంకారాదని దాని కుడి కంటిని పొడిచి విడిస్తే, ఆ కాకి, మీకూ, దశరథునికి నమస్కారాలు చెప్పి దేవలోకం వెళ్లిందట కదా!

కాకి మీదనే బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించిన స్వామీ, మహా పరాక్రమ వంతుడూ, ఎందుకు ఉపేక్షిస్తున్నాడు?

లక్ష్మణుడు కూడా ఎందుకు రక్షింపరావడం లేదు? నేనేదో మహాపాపాన్ని చేసి ఉంటానని పల్కి ఆమె దీనదీనంగా దుఃఖించింది.

దాని కామెని ఓదారుస్తూ, 'నీవు పడే దుఃఖాన్నీ, లక్ష్మణ శోకాన్నీ వివరించి త్వరలోనే లంకని భస్మం చేయడానికి రాబోతున్నారని ధైర్యం చెప్పి, నమ్మించి', నేనడిగినమీదట ఆమె యిచ్చిన చూడామణిని, గుర్తుగా తెచ్చి నీకిచ్చాను.

వెళ్తున్న నన్ను చూచి, సీతమ్మ ఎక్కువ సేపులో తక్కువ మాటలని, కన్నీటితో, డగ్గుత్తికతో పల్కుతూ 'హనుమా! రామ లక్ష్మణులనీ సుగ్రీవుణ్ణీ, మంత్రులనీ అడిగానని చెప్పు. ఎలాగైనా నన్ను దాటించే ఉపాయం ఆలోచించమని రామునికి చెప్పు. రాక్షస స్త్రీల బెదరింపులు కూడ చెప్పు.

నీ ప్రయాణమూ-మార్గమూ సుఖవంతమూ, ఫలవంతమూ అగుగాక!' (శివశ్చ తేఽధ్వా చ కపిప్రవీర!) అని దీవించింది-అన్నాడు.

❋ ❋ ❋

68వ సర్గము

అమ్మా! త్వరలో పట్టాభిషేకం జరుగుతుంది!!

హనుమ ఇంకా ఇలా చెప్పసాగాడు. 'సీతమ్మ ఇంకా ఇలా అన్నది-హనుమా! రాముడు, రావణుని ఎంత శీఘ్రంగా చంపి, నన్ను తీసికొని పోతాడో, ఆ విధం ఆలోచించమన్నదని నువ్వు, అనేక పర్యాయాలు నా మాటగా రామునికి చెప్పు. రహస్య స్థలంలో ఒక రోజుండి వెళ్లినట్లయితే, ఈ దురదృష్టవంతురాలి శోకం, కొద్ది తగ్గుతుంది. మీరు తిరిగివచ్చే వఱకూ నా ప్రాణాలు ఉంటాయా? నువ్వు సముద్రాన్ని దాటివచ్చినా, అందఱికీ ఆ శక్తిలేదు కాబట్టి ఎలా రాగల్గుతారు? వాయువూ, గరుడుడూ, నువ్వూ మాత్రమే దాటగల సముద్రాన్ని, రామలక్ష్మణులైనా ఎలా దాటగలరు? నన్ను రాముడే వచ్చి రావణవధ చేసి తీసికొనిపోవాలని చెప్పు. ఆ కార్యానికి తగిన ప్రయత్నం నువ్వు చెయ్యాలి' అన్నది.

'ప్రభూ! ఆ మాటలకి నేనిలా చెప్పాను.' తల్లీ! వానరాలకీ, భల్లూకాలకీ అధిపతి అయిన సుగ్రీవుడు, ఆకాశంలో ఎగిరేవాళ్లలో శ్రేష్ఠుడు. మహాబలిష్ఠు. ఈ పని చేయాలనే కృతనిశ్చయంతో ఉన్నవాడున్నూ. తన సైన్యమంతా అతని చెప్పుచేతలలో ఉంది. అందఱికీ మనోవేగం ఉంది. ఆకాశ-పాతాళ మార్గాల్లో ఏ దిక్కుకైనా ప్రయాణించగల శక్తి ఉంది. వానర వీరులు సామాన్యులు కాదు. అనేక పర్యాయాలు భూమినంతా చుట్టివచ్చిన మహావీరులు.

ఆ సుగ్రీవుని వద్ద ఉన్న వారిలో, కొందఱు నాతో సమానులు-కొందరధికులు. అయితే ఏ ఒక్కరూ నా కంటె తక్కువవారు కారు. (మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ తత్ర సన్తి వనౌకసః) రాజులు, దూతలుగా తక్కువవారినే పంపుతారు గాని, ఎక్కువవారిని పంపరు. అందుకె, ఓదేవీ! దుఃఖపడకు. ఈ సముద్రం దాటడమంటే, ఆ వానరులకి ఒక్క గంతువేయడం లాంటిది. ఇక రామలక్ష్మణులెలాగ అంటావా? నా వీపు, వారిని మోయడానికే ఉంది. లంకా సింహ ద్వారం వద్ద కోదండాన్ని ధరించిన రాముణ్ణి, వాయువులాంటి అన్నకి, తోడైన అగ్నివంటి లక్ష్మణుణ్ణి, వారివెంట ఎలుగు, వానరసైన్యాలనీ, చూస్తావు త్వరలోనే.

కన్నులతో చూస్తూండగానే సింహనాదాలని వింటావు. అవి ఈ పర్వత ప్రాంతాలలో ప్రతిధ్వనించడాన్ని కంటావు. లంకా వధ జరగడం తథ్యం.

'నివృత్త వనవాసం చ త్వయా సార్థ మరిందమమ్ ।
అభిషిక్త మయోధ్యాయాం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ (28).
తతోమయా వాగ్భిరదీన భాషిణా శివాభిరిష్టాభి రభిప్రసాదితా।
జగామ శాంతిం మమ మైథిలాత్మజా।
తవాపి శోకేన తదాఽభిపీడితా। (29)

'అమ్మా! రావణునితో సహా శత్రువుల నందఱినీ జయించి, వనవాస నియమాన్ని పూర్తిచేసి, రాముడు అతిశీఘ్రంగా అయోధ్యలో నీతో పట్టాభిషిక్తుడౌతాడు. ఆ శుభఘడియని తొందరలోనే కాంచగలవు' అని శుభప్రదమైన మాటలని, మనః పూర్ణంగా మాట్లాడి, ఓదార్చగా, సీత ప్రశాంతురాలై ఆనందాన్ని పొందింది. రామచంద్రా! **ఆమె కోసం నువ్వు శోకిస్తున్నావనే శోకం తప్ప, వేఱే ఆమెను పీడించే మఱో శోకం లేదు! అని చెప్పి హనుమ ముగించాడు.**

విశేషాంశాలు

(1) దక్షిణ దిక్కుకి హనుమ నమస్కరించడం, సంప్రదాయం కాదు. కాని, అమ్మవారుండడం చేత పవిత్రమైనదనే భావంతో నమస్కారం. తనని, సరిగా మాటాడిస్తూ, తనయందు రామునికి పూర్వమున్న భావం మఱింతగా పెరిగేలా చేయమని, అమ్మవారి అనుగ్రహాన్ని మనసులో ప్రార్థిస్తూ కూడ నమస్కారం.

(2) రావణునితో మాట్లాడినపుడు తనకూ వానికీ మధ్యగా సీతమ్మ వేసిన గడ్డిపోచ, ఆంజనేయునితో మాట్లాడేటప్పుడు వేయలేదు. కారణం, రామ ప్రతినిధిగా వచ్చిన ఆంజనేయుడు తనకి అభీష్టుడే కాని శత్రువు కాదు– అని. బుద్ధిమంతుడై ఆంజనేయుడు ఈవిషయాన్ని రావణ సంభాషణ కాలంలో గడ్డిపోచ వేయడం చూచాడు కదా! తనతో మాటాడేటప్పుడు తృణాన్ని వేయకపోవడాన్ని చూచి, సీతాభిప్రాయాన్ని గమనించి, మఱింత చొరవతో, ఉత్సాహంతో అమ్మవారి అనుగ్రహాన్ని పొందాడు.

(3) రాముడు, చూడామణిని స్వీకరించి హనుమతో మాటాడుతూ 'నన్ను ఆమె వద్దకు తీసికొనిపో (66వ సర్గము)' అంటాడు. శివుడూ శక్తీ కలిస్తే, వ్యక్తి ఔతాడు. తాను శివుడు. ఆమె శక్తి. ఎవరైనా శక్తినే 'తెచ్చుకోవాలి' కదా! ఆమె రాదు. తేబడవలసిందే.

(4) కౌసల్యా పుత్రుడివి నీవు– అని సుగ్రీవుడు రామునితో అన్నాడు (64వ సర్గము). సీతా వియోగంతో రాముడు ఆత్మత్యాగం చేసినా, లేక సీతనే అసలు

ఎక్కడుందో గుర్తించలేక పోయినా, ఆ అపకీర్తి ఆ తల్లికి వచ్చి ఉండేది. 'ఈ తల్లి కొడుకు కదా రాముడు'–అని. (భరతుడు–కైక కొడుకు అన్నట్లుగా) అందుచేత, నిజమైన పుత్రోత్సాహం కల్గించిన వాడివి నువ్వని రామునితో పల్కడం, ఇక్కడి విశేషం.

(5) ఆంజనేయుడు సుందరకాండ మొత్తంమీద సాధించింది. అమ్మవారికి సంతోషం కల్గించడం. అదే వ్యక్తికి కావల్సినది. 'సంతోషమె సగము బలం' అనే నానుడి ఇక్కడ పుట్టిందే. రాముడొస్తాడనే ఆశ చిగిర్చింది.

కాబట్టి సంతోషంతో ఉండి, ఆశతో ఉండాలనీ, దుఃఖంతో ఉండి నిరాశావాక్యాలని పల్కి కూడదనీ తెలుసుకోవాలి. చదివేవీ చూచేవీకూడా దుఃఖమయాలూ– నిరాశని పుట్టించేవిగా ఉంటే, మనకి మిగిలేది 'అసంతృప్తి' మాత్రమే. 'మాకశ్చిత్ దుఃఖభాగ్భవేత్' ఏ ఒక్కరూ దుఃఖంతో ఉండరాదనేది, ప్రాచీనుల ఆశీస్సు.

(6) ఏ క్షణాన్నీ హనుమ, లంకలో వ్యర్థం చేయలేదు. బండిమీద తనని కట్టిపడేసి తీసికెడుతూంటే (48వ సర్గము) లంకని చూడసాగాడు హనుమ. ఎవరియింటి ప్రక్కన ఎవరి యిల్లు ఎంతెంత ఎత్తులో, ఎంతెంత చెక్కడపు పనితో ఉన్నదీ గమనించాడు. తర్వాత తగులబెట్టడంలో, ఇదే ఉపయోగపడింది. ఆకారణంగానే విభీషణుని యిల్లు విడువ గలిగాడు.

(7) రావణునికి మరణశిక్షే విధించాలి– అనే దేవతల కోరికకి అనుగుణంగానే, శ్రీమహా విష్ణువు రాముడై పుట్టాడని (**సహి దేవైః . . . . జజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః** – అయోధ్యాకాండ 1/7) అయోధ్యకాండలో చెప్పబడింది – **కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామిత తేజసా**– అలాటి పుత్రుణ్ణి కని, దేవతల తల్లి అదితి, ఇంద్రుణ్ణి కన్నప్పటి ఆనందంతో ప్రకాశించిందని వాల్మీకి మహర్షి అన్నాడు.

అందుకని కర్త రాముడు. కర్మ సీతాపహరణం. క్రియ రావణవధ. మొత్తం వాక్యం 'రాముడు రావణుణ్ణి సీతాపహరణం చేసినందుకు వధించాడు' అనేది. వధ, ఎలా ఎవనిచే చేయబడాలని నిర్ణయమో, అలానే వధకి కాలం కూడా దైవనిర్ణయమే. దాని ప్రకారమే, కైకద్వారా 14 ఏండ్లుగా, దేవతలు కాలనిర్ణయంచేసారు. అదే కాలాన్ని, రావణుడూ సీతకి గడువుగా పెట్టాడు. ఈ ఇతిహాసం ఆలోచించిన కొద్దీ అమృతాయమానంగా ఉంటుంది.

సుందరకాండ ప్రథమశ్లోకం ప్రథమాక్షరం 'త' అనేది. చివరి శ్లోకం చివరి అక్షరం 'త' అనేది (తత్). అందటికీ ఆనందాన్ని కల్గించేదీ, ఆర్తిని పోగొట్టేదీ, ఎప్పుడూ సంతోషరూపంతో ఉండేదీ అయిన అమ్మవారు అందటికీ దుఃఖంకలిగేలా, తాను ఆర్తిలో ఉంది.

నిస్సంతోషిణి ఐనప్పుడు, అమ్మవారంతటి ఆమెకు, ధైర్యాన్నీ సంతోషాన్నీ, ఆశనీ హనుమ కల్పించడం, అతి సుందరం కదా! అందుకనే, సుందరకాండని పారాయణం చేస్తే ఆ రామానుగ్రహాన్నీ, సీతాశీస్సులనీ పొందిన హనుమ యొక్క శక్తి, మనలో ప్రవేశించి, మనకి ధైర్యమూ, సంతోషమూ, క్రొత్తదైన ఆశా, మనస్సులో కల్గుతాయనేది నిస్సంశయమైన విషయం. అనుభవంలో ఉన్న సత్యం. శుభం భూయాత్. పరమేశ్వర ప్రసాదోఽస్తు.

(1) కాండ మొత్తంమీద మరో విశేషం

ప్రతి వ్యక్తికీ గురువూ-దైవం-అని ఇద్దఱుంటారు. కనిపించనివాడే దేవుడు- అయినా నిత్యజీవితంలో జరిగే సంఘటనలూ- అనుభవాలూ ద్వారా ఆయన కన్పిస్తూంటాడు.

ఆయన కన్పించని దేవుడైతే, ప్రత్యక్షంగా కన్పించే దైవం గురువు. (దేవే రుష్టే గురుస్త్రాతా గురౌ రుష్టేన కశ్చన) దేవుడు శపించినా, గురువు రక్షించ గలడట గాని గురువు శపిస్తే రక్షించగలవారు మఱెక్కడా ఉండరట. సూర్యపుత్రుడై కూడా, గురుశాపం పొందిన కర్ణుడు సాక్ష్యం మనకి. చివరికి దుష్టచతుష్టయంలో ఒకడనిపించుకున్నాడు. అలాంటి గురు శిష్య సంబంధం గోచరిస్తుంది ఈ కాండలో.

శరీరమనేది ఒకే క్షేత్రం. పొలాన్ని దున్ని, దాంట్లో ఏ విత్తనం వేస్తే, ఆ చెట్టే వచ్చినట్లు, కామ-క్రోధ-లోభ-మోహ-మద-మాత్సర్య (అసూయ) అనే వాటిలో ఏ విత్తనాలని వేస్తే, ఆ చెట్లే బాగా ఏపుగా పెరుగుతాయి. ఇంటి గోడమీద పెరిగే రావిచెట్టు- గోడనీ, ఇంటినీ కూడా ఎలా ధ్వంసం చేస్తుందో, అలాగే, ఈ విత్తనాలలో ఏ ఒకటి పడ్డాచాలు- శరీరం (అసలే శరీరం-శీర్యత యితి శరీరమ్- నశించేది) మొత్తాన్నీ- ఈ శరీరంతో చేరి మైత్రితో ఉండే అందఱినీ - సహకరించినవారినీ - కూడా ధ్వంసం చేస్తుంది.

అలాటి శరీరమనే క్షేత్రంలో, బుద్ధి అనే నాగలితో ఏర్పడిన నాగటిచాలులో జన్మించిన 'ఆత్మ' సీత. ఈ 'ఆత్మ' అనేది భగవంతుని సొత్తు అయితే, (జీవ+ఆత్మ- పరమ+ఆత్మ-రెండూ ఆత్మలే) దాన్ని 'నేను-నాది-నావాళ్లు' అనే అహం-కార-భావన ఉన్న మనస్సు- రావణుడు ఎత్తుకుపోయాడు.

ఆ ఆత్మని, వాని శరీరం (లంక)లో బంధించాడు. ఆమెని వెదకి తేవడానికై చారణ మార్గంలో (చరణమంటే వేదశాఖ. వేదం చెప్పిన మార్గంలో, అంటే పూర్వులైన

మహర్షులు నడిచిన బాటలో- పెద్దలు అనుసరించిన విధానంలోనే) వెళ్లి గురువు లేదా ఆచార్యుడైన హనుమ, ఆ ఆత్మ స్వరూపాన్ని వెదకడానికి పోవడం సుందరకాండ ప్రారంభం.

సంసారమనే సముద్రాన్ని దాటడం (సముద్రంలో ఎన్ని అలలు నిరంతరం వస్తూంటాయో, అలా సంసారంలోనూ అన్ని బాధలు. ఎన్ని జంతువులుంటాయో- అన్ని అడ్డంకులు, ఓ మంచి పని చేయాలనగానే, ఎదురౌతాయి). అయినా దాటడం అనే మొదటి గొప్పపని హనుమ చేసింది.

రామునికోసం, సుగ్రీవాజ్ఞ నెరవేర్చడం కోసం వెళ్లాడు. ఆచార్యుడు కూడా లోకక్షేమానికి, లేదా భగవత్ప్రీతికి చేయాలి ఏపనైనా. (తనకోసం కాకుండా)-4 దిక్కులకి నమస్కరించడం నాల్గు దిక్కుల యందూ ఉన్న యోగ్యులయిన ఆచార్యులయిన మహర్షుల తపస్సూ, అనుగ్రహ శక్తీ, తనయందు ప్రవర్తించడానికి. ఆత్మప్రదక్షిణ నమస్కారం అంటే ఇదే. 4 దిక్కులవారి ముందు 'నేను తప్పు చేసాను' అని ఒప్పుకోవడం కూడా దీనిలోని భావం. దిక్కులకి నమస్కరించడంలో, నా జీవనకాలాన్ని పెంపొందించండి' అని ప్రార్థన చేసే అంతటి శక్తి ఉంది,

ఇక ఎగిరేప్పుడు చేసిన చేష్టలు ప్రాణాయామానికి సరిగా సరిపోయేవే. 'ముక్కు పట్టుకో'- 'ఉత్తిష్ఠంతు భూతపిశాచా' అంటూ చదువుతారు. వట్టిగా ముక్కు పట్టుకొన్నా, మూతి తుడుచుకున్నా ప్రయోజనం లేదు. అక్కడ ప్రాణాయామాన్ని చేయాలి. (కుడిముక్కు రంధ్రం నుండి గాలిపీల్చి, బంధించ గలిగినంతసేపూ బంధించి, మెల్లగా, ఎడమ ముక్కురంధ్రం నుండి విడువడం). ఇలా ఒకసారి ఇక్కడ చేయడం ప్రాణాయామం. బ్రతికుండే కాలాన్ని నిలువచేసుకోవడమని అర్థం.

'ఒక వ్యక్తి' రోజుకి 21,600 సార్లు గాలి పీల్చి విడువవలసివస్తే, ఎన్ని ప్రాణాయామాలు చేస్తే అంత జీవనకాలాన్ని దాచుకున్నట్లే. అంత మరణకాలాన్ని వాయిదా వేసికొన్నట్లే'. అందుకే దీని పేరు ప్రాణ+ఆయామం=ప్రాణాన్ని (జీవనకాలాన్ని)- సంపాదించడం- అని. తాను వచ్చేవరకూ, వానరులని మహేంద్ర పర్వతం వద్దనే ఉండమని చెప్పడమూ, వచ్చాక ఇది అందరి విజయం అని చెప్పడమూ, గురువుయొక్క వినయ లక్షణాన్ని చెప్తుంది. పదిమందిలో 'ఒకడు'గా ఉంటే గొప్పవాడు గాని, పది మందిలో 'ఒక్కడు'గా ఉంటే కాదు.

తన విజయాన్ని సర్వ సమదృష్టితో చూచిన గొప్ప ఆచార్యుడు హనుమ. బయలుదేరగానే, మైనాకుడు విశ్రాంతి తీసికోమన్నాడు. ఆచార్యుడు సాధన ప్రారంభించ

గానే, భగవదనుగ్రహం చేత సంమాన సత్కారాదులు లభిస్తాయి. అంతలో ఆనందపడి సాధనమానేస్తే, మైనాకుని మీద విశ్రమించినట్లే ఔతుంది. అలా చేయరాదని భావం. మైనాకుణ్ణి హనుమ తిరస్కరింపక, స్పృశించి వెళ్లాడు.

అలాగే, సంమాన సత్కార వైభవాలని తిరస్కరింపక – స్వీకరించి, సాధనమాత్రం మఱువకూడదు. కొంతదూరంలో సురస వచ్చింది. ఆమెని శిక్షించగల సామర్థ్యం ఉన్నా, తాను తనని పెద్దచేసికొన్నాడు గాని ఎదుర్కోలేదు. సాధకుడు. తనని ఎదుర్కొన వచ్చే వాళ్లని ఎదిరించడం కంటె,శిక్షించడం, శిక్షింపచేయడం కంటె, తన గరిమని(గొప్పదనాన్ని) ఎక్కువ చేసికొని అవతలివారు తల వంచేలా చేయాలి. ఆ పని అయిపోయాక, మళ్లీ సామాన్యరూపం ధరించడమంటే, దర్పాన్ని తగ్గించుకోవడ మన్న మాట. పెరిగిన దర్పం, ఎదుర్కొనడానికి మాత్రమే ఉపయోగించాలి. ఈ సురస నాగులతల్లి. కశ్యపుని రెండవ భార్య కద్రువు. మొదటి భార్య వినత. ఆమె పుత్రుడు గరుడుడు. కద్రువకి గరుడుడు సవతి పుత్రుడు .

ఆంజనేయుడూ, గరుడుడూ బలంతో సమానమని వాల్మీకి అనేక పర్యాయాలు వర్ణించాడు. (వైనతేయమహం శక్తః పరిగంతుం సహస్రశః (కి/67/14) – ఋతే సుపర్ణరాజానం మారుతం వా మహాజవమ్ – (కి67/24) జగామాకాశ మావిశ్య వేగేన గరుడోపమః – (సుం 1/16) – ఉత్పతిష్యన్ విచిక్షేప పక్షిరాజ ఇవోరగమ్ –(సుం 33)– దదృశే గరుడే నేవ హ్రియమాణో మహోరగః –(సుం 34)– – వ్యోమ్ని తం కపిశార్దూలం సువర్ణ ఇవ మేనిరే –(సుం 75) – గరుడుడంటే నిజంగా ద్వేషం ఉన్న కద్రువు, గరుడునితో సమానుడైన హనుమ వెళ్లేప్పుడు, ద్వేషం ఉన్నట్లు నటించింది దేవ ప్రార్థనపై. హనుమ కూడా, అలనాటి గరుడునిలా, ఈనాడూ ఆమెని తల్లిగానే భావించి, ఎదురుతిరక్కుండా, లొంగకుండా జయించాడు. ఇద్దఱూ ఒకరి కొకరు శరీరాన్ని పెంచుకున్నారు – ఒకరు మ్రింగాలనీ – మఱొకరు మ్రింగబడ రాదనీ.

కోరికలు అధికమైకొద్దీ కర్మలు (పూజ మొదలైనవి) అధికమౌతాయి. కాని, ఆ కర్మలకి లోబడకూడదు. అంటే, కోరికతో కాక నిష్కామంగా చేయాలి. హనుమ బంధింపబడక పోవడమంటే ఆ కోరికలకు లొంగక పోవడమని అర్థం.

మూడవది సింహిక. నీళ్లలో ఉండీ, జల చరాలని తిననిది అది. ఈర్ష్య సింహిక. ఈర్ష్య తన తోటివారిని వేధించదు. తనకంటె పైవారిని బాధిస్తుంది. ఆకాశంలో ఎగిరే హనుమని పట్టుకోవడమంటే ఇదే. ఆ ఈర్ష్య ప్రత్యక్షంగా బాధించదు. పరోక్షంగా వ్యక్తమౌతుంది. అందుకే హనుమని పట్టుకోకుండా, అతని నీడని పట్టుకుంది. సురసని చంపక, సింహికని చంపాడు.

శాస్త్రం చెప్పిన కర్మలు (సు-రస) ఆనందాన్ని కల్గించేవి. శాస్త్రం చెప్పని కర్మలు (హింసక - సింహిక) వ్యక్తిని నాశనం చేసేవి. వెంటనే అలాటి క్షుద్రశక్తులు కలిగే కర్మలని విడవాలి. అందుకే సింహికని చంపాడు. రాత్రివేళలో లంకలో ప్రవేశించాలనుకున్నాడు మారుతి. పగలంతా బయటి వ్యవహారాల్లో తన అసలురంగు బయటపడకుండా తిరిగే స్వభావం వ్యక్తిది. ఇంట్లో (రాత్రిపూట) తన సహజరూపంలో కన్పిస్తాడు. రావణుని నిజరూపం, రాత్రిపూట వాని ఇంట్లోనే తెలిసికోవాలి - అని భావన.

పెద్దరూపాన్ని పొందిన హనుమ, చిన్నరూపం ధరించడం, ఒకసారి ఉన్నత స్థానాన్ని పొందినా, లఘుత్వాన్ని పొందగల వినయానికి చిహ్నం. ఈ పనిని చాల తక్కువమంది చేయగలరేమో! లంకని చూచాడు మారుతి. అదే శరీరం అంటే. ఇదే అన్ని భోగాలనీ అనుభవించేందుకు తగిన చోటు.

శరీరం మెత్తదనాన్నీ, కళ్లు సుందర దృశ్యాలనీ, చెవులు మధుర ధ్వనులనీ .... ఇలా జ్ఞాన - కర్మేంద్రియాలు ఐదూ, తమతమ భోగాన్ని శరీరానికి అందించే చోటు, ఈ శరీరమే.

సర్వ ప్రపంచానికి రాత్రి ఎప్పుడో, అప్పుడు యోగి మేల్కొంటాడు (యా నిశా సర్వ భూతానామ్........) అందుకని రాత్రి కాలంలో హనుమ లంకలో ప్రవేశించాడు. 'నేను' అనే భావన ఉన్నంత కాలం, ఏ వ్యక్తికీ ఆత్మదర్శనం కాదు. 'లంకిణి' అనేది ఎదురై, 'నేను' ఉన్నానంది. దాన్ని జయించి లోపలికి వెళ్లాడు. ఆత్మదర్శనానికి 'అద్వారేణ' - ద్వారంగుండా కాక, వెళ్లాడు. అద్వారేణ=భగవంతుని ఆజ్ఞపై, భగవంతుని పనిపై, ప్రాకారం దూకి వెళ్లాడు.

శరీరానికి ఉండే మహాభోగాలు ప్రాకారం. దూకడమంటే దూకబడే వస్తువుని క్రిందుచేయడం. కాబట్టి భోగాలని తక్కువ చేయడం, అని అర్థం. లోపల ఎన్నో రమణీయ దృశ్యాలనీ, ఎందఱో సుందర స్త్రీలనీ చూచినా, అతని మనస్సు కానందం కలుగలేదు.

దేవాలయానికి ఎన్నో రమణీయ దృశ్యాలు చిత్రింపబడ్డా, దేవుని మీదే దృష్టి ఉన్నట్లు 'ఆత్మ'ని దర్శింపగోరే వారికి, ఎన్ని అందాలు అంతకు మించినవి వచ్చినా, పట్టవు. అప్సరసలు రాగానే, తపస్సులో ఓడడమంటే, ఆత్మదర్శనంపై నిష్కల్మషమైన ఆలోచనలేదని భావం. అంతఃపురంలో అనేక స్త్రీలు, రావణునికి లొంగి పడి ఉన్నారు. అంటే మనస్సుకి లోబడిన వాళ్లెందఱు అక్కడ ఉన్నారో తెలుస్తోంది.

ఆత్మ దర్శనానికై మఱల అన్వేషిస్తే, అశోకవనం కన్పించింది. విషయ భోగాలనుండి మరలి, భగవంతుణ్ణే ధ్యానించడం అ-శోక స్థితి. 10 ఇంద్రియాలలో పుట్టే

దురాలోచనలే, రాక్షసస్త్రీలు. తమకి అనుగుణంగా ప్రవర్తించవలెనని ఆత్మని బాధ పెడుతూండడమే, సీతని హింసించడమంటే. అకార్యమని ఆత్మా, తప్పు లేదు - చేయవచ్చునని మనస్సూ - ఈ రెంటి సంవాదమే సీతా రావణ సంభాషణ.

నువ్వు 'అకామ'వైతే స్పృశించనని రావణుడన్నాడు. ఆ విన్నవువందు, కామాశ్విరాలు - అనేది హేమావ్యార్థం. 'కోరిక' లేకపోతే ఆత్మని - 'మనసు' - ఏమీ చేయలేదు. మారీచమృగాన్ని తెమ్మనిమనసుద్వారా కోరడంవలననే ఆత్మకి బంధనం కల్గింది.

'నిన్ను నా పట్టపురాణిని చేస్తాను' వంటి మాటల్ని, ఎన్నింటిని రావణుడు సీతతో అంటున్నాడో, అవన్నీ, మనసు మనని ఎలా మభ్యపెట్టి, ప్రలోభపెట్టి, వంచిస్తోందో చెప్తాయి - 'ఓ సీతా! నాతో ఉండు. ఆనందపడు.. భోగాల్ని అనుభవించు' వంటి రావణుని మాటలద్వారా, మనస్సు నిత్యమూ చేసే దుర్బోధ - త్రాగు -తిరుగు - భోగాల్ని అనుభవించు - దేవుడూ లేడు - దయ్యమూ లేదు' వంటివి తెలుస్తాయి.

'నేను రామునిదాననే' అంది సీతమ్మ. సీతమ్మ-ఆత్మ. 'ఆత్మ' అనేది పరమాత్మ వస్తువు కాబట్టి, ఆత్మ అయిన తనని, పరమాత్మకే చేర్చు-అని, మనసుతో చెప్పిందని భావం. రాముని ఆజ్ఞ లేక శపించడం లేదన్నది.

జ్ఞానమూ, కర్మ అను రెండు రెక్కలతో పురుషుడు అనే పక్షి, పరమగతిని పొందుతాడు. అలాటి పక్షియైన ఆచార్యుడు వేదశాఖల యందుంటాడు. ఎప్పుడూ సంతోషంతో నిండిన మనస్సు కల్గి ఉంటాడు. ఎప్పుడైనా నిరుత్సాహపడే శిష్యునకు, ఉత్సాహం కల్గిస్తాడు. బుజ్జగిస్తూ ధైర్యం చెప్తాడు. అట్టి ఆచార్యుడు హనుమ చెట్టుపై ఉన్నాడని సూచన.

సీత దుఃఖిస్తూ తన పాపమే తన దుఃఖానికి కారణమన్నది. భగవంతునికీ, నానినే నమ్మిన భాగవతునికి (రామలక్ష్మణులకి) అపచారం చేయడమే, ఆ పాపం. రాముణ్ణి స్త్రీ అనడం, లక్ష్మణుణ్ణి పరస్త్రీ కాముకుడనడం సీత పాపాలు. పాపం చేస్తే, భగవంతునికైనా శిక్షతప్పదని, భగవంతుడే నిరూపించాడు. తన ప్రయత్నంతో తాను భగవంతుని చేరడంకంటె, ఆయనే వచ్చి తీసి కొని పోవడం, మఱింత అనుగ్రహ విశేషాన్ని చెప్తుంది. అందుకే సీత, రాముణ్ణే రమ్మనీ, తనని తీసికొని పొమ్మనీ కబురుచేసింది.

తన సైన్యం మరణిస్తున్నారని వినగానే 'రావణ నేత్రాల' మండి-పడ్డ, రెండు కన్నీటి బొట్లు, (అగ్నితో నూనె (స్నేహము) కోపానికి - ప్రేమకి సంకేతాలు. మండుతున్న లోకను చూచి హనుమ భయపడలేదు. భగవంతుని పనికై కష్టపడ్డాలు

వచ్చినా, సహించాలని దీని భావం. ఆచార్యుడైనవాడు (హనుమ) తన శరీరమే ప్రధానమని భావించకూడదు. శిష్యుడు మాత్రం, తనకి జ్ఞాన భిక్షచేసే ఆచార్యుని శరీరం, క్షేమంగా ఉండాలని కోరుకోవాలి. అదే, సీతా ప్రార్థనం 'శీతోభవ' అనేది.

'న జాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్ - న దహ్యతే దహ్యమానే శరీరే' పుట్టుట-చచ్చుట లేనిదీ, దహింపబడే శరీరంలో ఉండికూడా, దహింపబడనిదీ, ఆత్మపదార్థం. ఆమె ఇక్కడ సీతగా చెప్పబడింది. కాబట్టే ఈ ఆత్మ-(సీత) పరమాత్మకు చెందిన సొత్తు' - అని ప్రతిక్షణమూ సీతమ్మ పలుకుతూంటుంది. భగవంతుని యందే బుద్ధికల జీవుణ్ణి, గురువులు ఉపదేశించిన మార్గంలో వెళ్లి పరీక్షించి, ఈ జీవుడు సరియైన వాడే అని గ్రహించి, పరమాత్మతో చేర్చడానికి నిశ్చయించి, వెనుతిరిగి హనుమ వెళ్లడం సుందర కాండం.

(ii) ఇంకా లోతు విశేషాంశం

సంశయాన్ని కల్గించేది మనస్సు. నిశ్చయంగా తేల్చిచెప్పేది బుద్ధి. మనస్సు మనిషికి సంబంధించినది. ('బుద్ధింతు సారథింవిద్ధి') బుద్ధి, పరమాత్మ, ఇంట్లో గదిగదికీ 'కరెంటు ఫ్యూజు'లుండి, మొత్తానికి 'మెయిన్ స్విచ్' ఉన్నట్లు శరీరంలో 6 'ఫ్యూజు'లూ, ఒక 'మెయిన్‌స్విచ్' ఉన్నాయి. (ఇది అర్థమయ్యేందుకు ఇలా వ్రాయబడుతోంది. మహర్షులు క్షమింతురు గాక!)

కూర్చున్నప్పుడు వెన్నుపూస చివరన ఉండేది 'మూల+ఆధార' చక్రం. రెండు తొడల నడుమ స్వాధిష్ఠాన చక్రం. బొడ్డునందు మణిపూరకం. హృదయం ఉన్నచోట అనాహతం. కంఠం క్రిందుగా ఉన్న గుంటలో విశుద్ధి చక్రం. రెండు కనుబొమలూ కలిసేచోట ఆజ్ఞాచక్రం. బ్రహ్మరంధ్రంలో (మాడు) సహస్రార (1000 రేకులున్న కమలం) చక్రం.

యోగాభ్యాసాన్ని చేసేవాణ్ణి 'సాధకుడు' అంటారు. అతడికి 'బుద్ధి'తో యోగం ఏర్పడితే, అంటే, కచ్చితంగా యోగంలో నిష్ణాతుణ్ణి కావాలనే పట్టుదల కలిగినట్టైతే, నడుమ యోగవిధానాన్ని ఆపక, యోగ-భ్రష్టుడు కాడు. 'యోగసిద్ధి' కలిగినవాడు ఔతాడు. ఆ సిద్ధికలవాడే 'యోగి'! సాధకుడు రాముడు. బుద్ధి ఆంజనేయుడు, 'ఈ సాధకుడు ఆ 'బుద్ధి'తో పరిచయం చేసికొన్నాక 'సిద్ధి'ని పొందకమానడు' అని కదా! యోగరహస్యం. అలాగే, రాముడు హనుమతో కార్యాన్ని సాధించుకొంటాడని భావం.

ప్రకృతి, పురుషుడు అనేవి రెండు. ప్రకృతి సీత. పురుషుడు రాముడు. కలిసి ఉన్నప్పుడు, దశ-ఇంద్రియాలూ (రావణుడు) మోసగించి ప్రకృతిని వెదకడానికి 'బుద్ధి'తో

కలిసి, వేదంలో చెప్పబడిన మార్గంలోనే (చారణా చరితపథం) ప్రయాణించి తిరిగి ఆమెని తెచ్చుకున్నాడు.

'బుద్ధి' ప్రయాణించేముందు, సూర్యునిచేత ప్రచోదనం చేయబడే (హనుమ) మహేంద్రునికీ, (గాయత్రీ మంత్రార్థమిదే), తనంతతానుగా జన్మించిన జీవాధారమైన ప్రాణవాయువుకీ, నమస్కరించాడు.

ఉత్తరం నుండి దక్షిణానికి ఎగిరాడు హనుమ. (అంటే (Map) పటానికిఅడుగు 'దక్షిణం' కాబట్టి) శరీరాకారానికీ దక్షిణం వెన్నెముక చివర అవుతుంది. మూల+ఆధార చక్రంలో ఉన్న 'కుండలిని' అనే శక్తిని సహస్రారానికి చేర్చడానికై చేసిన ప్రయాణమే సుందరం. ఇలా ప్రయాణించే బుద్ధిని (మే+నాక, స్వార్థే ప్రజ్ఞాదిత్వాత్అణ్) భ్రష్టణ్ణి చేయడానికి చేసే ప్రలోభం, మైనాకుడు. సౌఖ్యం, తన వంశంలో ఉన్నా విడువడం సాధకుని కర్తవ్యం. ఇందాక సుఖాన్ని విడిచినట్లు, 'బుద్ధి' ఈసారి దుఃఖాన్ని కూడా కాదన్నాడు. సంకెలలు, బంగారానివైతే మాత్రం, సంకెళ్లే కదా!

సాధకుణ్ణి బాధించేది 'హింసిక'. అదే సింహిక. (పక్షి=క్షిప, పశ్యక=కశ్యప వంటిది). ఈ విఘ్నం రాబోతోందని, ముందే సుగ్రీవుడు చెప్పాడు - అంటే ఆటంకాలు వస్తాయి. సాధన జాగ్రత్త అని ముందే చేసిన హెచ్చరికగా గమనించాలి.

'లంక' అడ్డొచ్చింది పిమ్మట. పై చెప్పిన విధంగా 'లంకా', 'కాలం' ఔతుంది. 'కాలం' తమోగుణానికి సంకేతం. 'కాలం' అంటే నలుపుకదా! తమస్సు, బుద్ధిని అడ్డగించిందన్నమాట. జ్ఞానం, పతనం కాకపోతే (హనుమ ధైర్యం వీడకపోతే) తమస్సు (లంక-కాలం) వశమౌతుంది. 'సీతనివెతుక్కో' అన్న హేతువిదే.

బుద్ధి అయిన హనుమద్వారా సాధకుడైన పరమాత్మకు చేర్చబడిన సీతయే కుండలిని. దశేంద్రియాలనీ అదుపుచేయ ప్రయత్నించేది మంద+ఉత్+అరి=శత్రువుల ప్రభావానికి (రావణుణ్ణి) శత్రువు. 'మండోదరి' మాత్రం తనకు భగవంతునిగా, దశేంద్రియాలనే కొలుస్తుంది. కుండలిని (సీత) సహస్రారంలో (రామునితో) త్వరలో కలుస్తుందని చెప్పినది త్రిజట.

అన్నీ తెలిసే స్థితి ప్రాజ్ఞం. కళ్లకి కన్పించేది విశ్వం. నిద్రలో మానసికంగా కలిగే స్వప్నావస్థ తైజసం. ఈ మూడూ ఒకదాని కొకటి జతపడిన స్థితి 'త్రిజట'. పరమాత్మకు సంబంధించినదే 'అంగుల+ఈయకం'. దీన్ని ఈయడం ద్వారా, ప్రకృతిని పురుషునితో కలుపుతానని 'బుద్ధి సాధకునితో (పరోక్షంగానైనా) చెప్పి నట్లయింది. బుద్ధి (హనుమ) ప్రకృతిని (సీత) తీసికెడతానంటే, కాదు-రాముడే

(పురుషుడే) రావాలని చెప్పడం, సహస్రారం నుండి మూలాధారానికి 'శక్తి' రావాలనీ, వచ్చిన ప్రకృతిని పరమాత్మతో లీనం చేయాలనీ చెప్పడం).

సాధకుని అజాగ్రత్తవలన కొన్ని చక్రాలు దాటిన బుద్ధియోగం ప్రకృతిని జారవిడిచి భ్రష్టతని పొందవచ్చు. 'జారిపోతానేమో' అనే సీతా భయమిదే. మూలాధారం నుండి సహస్రారానికీ, అక్కడి నుండి మూలాధారానికి రావడమే సంపూర్ణయోగం అంటే. ఉత్తరాన గంగ (సహస్రారం) ఉంది. దక్షిణాన రామేశ్వరం (మూలాధారం) ఉంది. అక్కడనుండి ఇక్కడికి వచ్చి, తిరిగి అక్కడకి పోవడంతో తీర్థయాత్ర ముగిసినట్లు అనడంలో ఔచిత్యమిదే.

సాధకుడు కుండలినీ శక్తిని ఒక సంపూర్ణభ్రమణం చేయించాలి-అవి. కాకాసుర కథ విన్పించాడు హనుమ. క+అకా=సుఖ దుఃఖాలే 'కాకం' అంటే. అందుకే ఇంద్రియాధిపతి అయన ఇంద్రపుత్రుడిగా కాకిని చెప్పారు.

ప్రకృతిని బాధించడమే సుఖదుఃఖాల లక్ష్యం. బ్రహ్మ+అస్త్రం వేయడమంటే జ్ఞానాన్ని పంపడం, దానితో సుఖదుఃఖాలు ఏం చేయలేక పోయాయి ప్రకృతిని.

శిరోమణిని (చూడామణిని) ఆమె ఈయడమంటే, భగవంతుని గూర్చిన జ్ఞానతపనని తెల్పడమే.

కుండలినీ శక్తికై, ఒక చక్రంనుండి మరోచక్రానికి ప్రయాణించే కాలంలో, వ్యతిరేక శక్తుల్ని ఎదుర్కోవడమే రాక్షస వధ.

ప్రమద+అవనం అంటే అహంకార నిలయమన్నమాట. వి+భీ+షణుడు. దారేషణ, పుత్రేషణ, ధనేషణల భయం తొలగినవాడు, 'బుద్ధి'ని ప్రశంసించాడు. 'లంక' తమోనిలయమైన శరీరం. **కుంభక+ఋణుడు =కుంభకర్ణుడు.** కొంతకాలమే యోగంలో ఉండేవాడు. మిగిలిన కొంతకాలం యోగ భ్రష్ట స్థితిలో ఉంటాడు. తమోనిలయమైన లంకలో బుద్ధి ప్రవేశించి, తమోవృత్తుల అహంకారాన్ని అణచి, కుండలినిని సహస్రారానికి చేర్చే సాధనని చేయడానికి తగు ఏర్పాట్లు అయ్యాయని, పురుషునితో చెప్పి, సాధకునికి ఉత్సాహం కల్గించడమే, సుందరకాండలోని భావం. (ఈ స్థాయిలో ఇంతకుమించి అందజేయడం కష్టమని ఇంతే వ్రాయడం జరిగింది).

కేవలం సుఖాలు ప్రాప్తించగానే పారాయణాన్ని ఆపకుండా, పైపై దర్శనమైనా, స్పృశించి మాత్రమే తన పని కొనసాగిస్తూనే వెళ్లిన ఆంజనేయుణ్ణి మార్గదర్శకునిగా భావించి, నిరంతరమూ - అంటే జీవిత కాలమూ - పారాయణ చేయడం ఉచితం.

❋ ❋ ❋

శ్రీ రామ పట్టాభిషేక సర్గము

(సంపూర్ణ సుందరకాండ పారాయణ మయ్యాక చదవాల్సినది)

రావణుడు గతించాక, సుగ్రీవుడూ మొదలైన వానరాలూ, విభీషణుడూ అయోధ్యకి బయలుదేరారు. వీరికి ముందుగా పుష్పక విమానం సీతారామ లక్ష్మణులతో నంది గ్రామం వైపుకి కదిలింది. (అయోధ్యకి దగ్గరగా ఉన్న గ్రామం – భరతుడు రామపాదుకలని ఉంచి రాజ్యం చేస్తున్న చోటు).

త్రోవలో అన్ని చోటులనీ సీతారాములు చూస్తూ, అరణ్యంలో తిరిగినప్పుడు ఆయాప్రదేశాలలో జరిగిన విశేషాలూ, అప్పటి కథలూ తలచుకుంటూ, ఒకరికొకరు చెప్పుకుంటూ ప్రయాణించారు. నంది గ్రామం రాగానే, పుష్పకాన్ని ఆపాడు రాముడు. గుహునికి, తాము ఇక్కడ ఉన్నట్లుగా వర్తమానం పంపాడు.

పాదుకలతో రాజ్యం చేస్తున్న భరతుని వద్దకు ఆంజనేయుణ్ణి పంపుతూ, ఇలా చెప్పాడు. 'ఓ! పావనీ! భరతుడు రాజ్యం చేసేచోటుకి పోయి, భరతునితో మాట్లాడు. అతని ముఖంలో ఏమాత్రపు రాజ్యకాంక్ష కనిపించినా, మాటలలో రాజ్యాభిలాష తొంగిచూచినా, నువ్వు వచ్చేయి. నువ్వు ఎదురువస్తే, మేం వెనుతిరుగుతాం' అన్నాడు.

క్షణంలో హనుమ, భరతుని వద్ద వాలాడు. అతని ఒళ్లంతా మలినంగా ఉంది. తల జడలుకట్టి ఉంది. ఫలాలనే ఆహారంగా స్వీకరిస్తున్నాడు. రామపాదుకలనే ధ్యానిస్తూ, ధర్మమూర్తిలా ఉన్నాడు భరతుడు.

రాముడొస్తున్నాడనే వార్త వింటూనే, ఆనంద పారవశ్యంతో మూర్ఛపోయాడు భరతుడు. తేరుకున్న భరతునికి, చిత్రకూటం నుండి రావణవధ వరకూ జరిగిన కథనంతా హనుమ చెప్పగా, మితిలేని ఆనందం పొంది, మహారాజుగా వచ్చే రామునికి చేయాల్సిన సన్నాహాలని చేయవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించాడు.

రామ వృత్తాంతాన్ని ముచ్చటిస్తూ, రామునికి చేసే స్వాగత సన్నాహాలని గమనిస్తూ, మారుతి ఒడలు మర్చిపోయాడు. వచ్చే వానరాలకోసమని వృక్షాలకి కాయలు, అప్పటికప్పుడు భరద్వాజుడు కాయించాడు. చల్లనిగాలి శుభావహంగా

వీచసాగింది. పూలతో, పళ్లతో చెట్లు చూడముచ్చటగా ఉన్నాయి. అందటికీ రాముడొస్తున్నాడని అర్థమైంది.

రామాజ్ఞతో నేలమీద పుష్పకం ఆగింది. సాష్టాంగపడిన భరతుణ్ణి పైకి లేపి కౌగిలించుకున్నాడు రాముడు. భరతుడు లక్ష్మణ సుగ్రీవ- జాంబవంతులకు కౌగిలి మర్యాద చేసాడు. శత్రుఘ్నుడు కూడ అన్నని అనుసరించాడు.

మౌనంగా రాముడు తన తల్లికీ సుమిత్రా కైకేయిలకు నమస్కరించాడు. పురప్రజల స్వాగత ధ్వనులతో దిక్కులు దద్దరిల్లాయి. భరతుడు, రామపాదుకలని తెచ్చి కళ్లకద్దుకొని, రాముని పాదాలకు తొడిగాడు. ఆసమయంలో అందటికళ్లూ చెమర్చాయి.

రాముడు గంభీరంగా చూస్తూ కుబేరుని నుండి తేబడిన విమానాన్ని కుబేరునివద్దకు పోవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించి, కులగురువైన వశిష్ఠులవారికి పాదాభివందనం చేసి ప్రక్కనే కూర్చున్నాడు.

పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదమ్మమ ।
తద్దదామి పునస్తుభ్యం యథా త్వ మదదా మమ ॥ (యుద్ధ 131/2)

భరతుడు, రామునికి నమస్కరిస్తూ ఇలా అన్నాడు. "అగ్రజా! మా అమ్మ కైకేయి మాటను గౌరవించి, ఎలా ఈ రాజ్యాన్ని నా కప్పగించావో, నేమా అలాగే తిరిగి యిస్తున్నామ. ఇది నీది. నాది కాదు. స్వామీ! మదించిన ఎద్దుమాత్రమే మోయగల బండి బరువుని, లేగదూడ మోయగలదా? నీటి ఆటుచే, గండిపడ్డ నదికి ఆనకట్ట కట్టడం, ఎంత తేలికో ఎవరి నడిగినా తెలుస్తుంది! పోలిక ఒకటే అని, గుఱ్ఱాన్నీ- గాడిదనీ, హంసనీ-కాకినీ, ఒక్కటిగా ఏ బుద్ధిమంతుడూ చూడడు. ఇంట్లో మొక్కని నాటాక, అది కొమ్మలతో పెరిగి పెద్దదై, పండ్లు పండక ఎండితే, యజమాని ఎంత దుఃఖిస్తాడో, అలా చిన్నప్పటినుండి నిన్ను ఎఱుగున్న ఈ అయోధ్యా జనం, నువ్వు రాజువికాకపోతే అంత ఖేదపడతారు. పట్టాభిషేకానికి అంతా సిద్ధమై, విఘ్నకారణంగా అడవులకి వెళ్లి అడవినుండి తిరిగి వచ్చావు కాబట్టి నీదే ఈ రాజ్యం.

మంగళ వాయిద్యాలతో, పట్టపుటేనుగు ఘీంకారాలతో, అయోధ్యా జనుల జయజయ ధ్వానాలమధ్య మధ్యాహ్న సూర్యునిలా సింహాసనాన్ని అధిష్ఠించి మాకు కన్నులున్నందుకు చరితార్థులని కలుగచెయ్యి. ఈ రాజ్యం నీది. నీ సొత్తునీకు అప్పగిస్తున్నాను. ఇంతకాలం నేను కాపు కాసాను. కాలచక్రం తిరిగేంతవఱకూ, రాజ్యచక్రం నీదే'. అని సాష్టాంగపడ్డాడు భరతుడు జటాధారియై.

రామచంద్రుడు భరతుని అవ్యాజమైన మాటలని విని 'అలాగే' అన్నాడు.

ముగ్గురు తమ్ముళ్ళకి మంగళ్ళు జటలని తీసేసారు. తలంటుకి కావలసిన ద్రవ్యాలు, కమనవస్త్రాలతో అక్కడికి వచ్చేసాయి. రాముని మాటపై, భరతునికి ముందుగా మంగళస్నానమైంది. సుగ్రీవునికీ, లక్ష్మణునికి కూడా స్నానాలు చేయించారు. రాముడు మంగళస్నానానికి యోగ్యమైన వేషంతో, లేపనాలతో క్షణకాలంలో కన్పించాడు. ఎన్నెన్ని అలంకారాలవో అభినందన పూర్వకంగా, రాముని మెడలో వేస్తున్నారు. అక్కడ సీతమ్మకి అలంకార నిపుణలైన స్త్రీలు, స్నానార్థం లేపనాలతో అలంకరిస్తున్నారు. కొంతసేపటికి, అవి పూర్తయ్యాయి వేడుకలతో.

ఇక, రాజమార్గంలో నిలబడి, అశోక-విజయ-సుమంత్రాది మంత్రులు, వశిష్ఠునితో కలిసి, రాముడు 'అయోధ్య'కు రానున్న సందర్భంగా తగిన ఏర్పాట్లని గూర్చి ఆలోచిస్తున్నారు. అయోధ్యా జనం ఒక్కమాటుగా నందిగ్రామం వైపుకి కదిలారు. దావానలంలామా, రాముడు వస్తున్నాడనే వార్త వాయువుకంటె వేగంగానూ, అందటికీ ప్రాకింది.

రామరథం నంది గ్రామంలో ఒక్కమాటుగా కదిలింది. శత్రుఘ్నుడు రామునికి ఎడమప్రక్కగా నిలబడి, ఛత్రాన్ని పట్టాడు. లక్ష్మణుడు కుడి ప్రక్కగా నిలబడి, చామరంతో వీస్తున్నాడు. భరతుడు రామునికి ముందు భాగంలో దిగువగా కూర్చుని, పగ్గాలని విడుస్తూ గుఱ్ఱాలని అదిలిస్తున్నాడు. తెల్లని వింజామర పట్టి, విభీషణుడు రామునికి ముందుగా ఉండి సేవిస్తున్నాడు.

ఆకాశంలో దేవసంఘాలూ, ఇతర గణాలూ ఎన్నెన్ని స్తోత్రాలో చేసారు. చెప్పలేనన్ని ఏనుగులమీద అసంఖ్యాకంగా మనుష్యరూపంలో ఉన్న కోతులు, ఆనందోత్సాహాలతో దిక్కులు మ్రోగేలా జయజయధ్వానాల్ని చేస్తున్నారు. రాజైన సుగ్రీవుడు, శత్రుంజయమనే పేరున్న ఏనుగునెక్కి, రెండు వరుసలలో రథం ముందు వెడుతూన్న వానరుల వరుసలమధ్య, నిదానంగా ప్రయాణిస్తున్నాడు.

శంఖాలు, దుందుభులు, తప్పెటలు, బాకాలు, కాహళలు ఇంకా పేరు తెలియని అనేకం చేసే ధ్వనులకీ, వెళ్ళే జనసమూహపు ఆనంద నాదాలకీ, దేవసంఘాల స్తోత్రపాఠాలకీ, రాముని గూర్చి చెప్పుకునే జనుల ప్రశంసా వాక్యాలకీ, భూమి ఆకాశాల నడిమి భాగాలు చాలలేదు. ఒకప్పుడిదే మార్గంపై రామరథం అతిదుఃఖంతో వెళ్ళిందని, బాధతో, పూర్వవిషయాన్ని పెద్దలు స్మరించారు. కాని ఈనాడు ఆనంద బాష్పాలులేని ముఖంలేదు. ప్రశంసించని నోరులేదు. జయజయధ్వానాన్ని చేస్తూ గాలిలో ఆడని చెయిలేదు. రామాలంకారాన్ని చూడాలని తహతహలాడని కన్నులేదు.

నక్షత్రాలతో కూడిన చంద్రునిలా ఉన్నాడు రాముడు. ఎవరెవరు యుద్ధంలో ఎంతెంత చేసారో, ఏమేమి జరిగిందో, యుద్ధంలోని ఒప్పులూ, తప్పులూ, రావణుని దోషాలూ ఇలా చెప్పుకుంటూ నడుస్తున్నారు.

ముందుగా మంగళ వాయిద్యాలూ, తర్వాత ఏనుగులమీద వానరాలూ, ఆ పిమ్మట శత్రుజయం మీద సుగ్రీవుడూ, ఆ వెనుక రథంమీద సపరివారంగా రామచంద్రుడూ వస్తూంటే, ఇంటింటా ఎత్తిన జండాలు స్వాగతమిస్తున్నాయి. రామభద్రుడంటే యిష్టంకలవి కాబట్టి, గుఱ్ఱాలు ఆనందంతో హేషాధ్వనులు చేసాయి.

ఏనుగులు ఘీంకరిస్తూ, తుండాలని ఎత్తి ముందుకు రాసాగి, గొలుసులుండడంతో, నిలబడి మఱోసారి ధ్వని చేసాయి. వృద్ధురాండ్రైన ముత్తైదువులు మేడలమీది నుండి పేలాలని శుభసూచకంగా చల్లారు. తమతమ రహస్యాలని దాచుకున్న మిత్రులంతా, చేతులు చాచి రమ్మంటూ స్వాగతం పల్కారు. అయోధ్యలోని ఏ ఇంటిలోనూ, ఎవ్వరూ ఆ కాలంలో ఉండలేదు. అంతా రాజమార్గంలోనే ఉన్నారు.

రామభద్రుని రథం, తండ్రి భవనం ముందాగింది. రాముడు కౌసల్యా, కైకేయి, సుమిత్రలకు పాదాభివందనం చేసాడు. వెంటనే భరతునితో 'తమ్ముడూ! సుగ్రీవునికి విడిది?' అన్నాడు. క్షణంలో సుగ్రీవుణ్ణి ఎనలేని వైడూర్యాలతో నిండిన భవనంలోకి రాజలాంఛనాలతో ప్రవేశింప చేసాడు భరతుడు.

ప్రవేశించిన క్షణంలోనే, సుగ్రీవుడు వానరాలని నాల్గుదిక్కుల సముద్రం నీటినీ అభిషేకానికి తెమ్మని ఆజ్ఞచేసాడు. సమస్త నదీ జలాలనీ తేవడానికి హనుమ, జాంబవంతుడు, వేగదర్శి, ఋషభులనీ నియమించాడు. తెలవారేలోగా సుషేణుడూ, ఋషభుడూ, గవయుడూ, నలుడూ 4 సముద్రాల జలాలనీ, ఇతర శ్రేష్ఠులు నదీ జలాలనీ తెచ్చేసారు.

తెలతెలవారుతూండగా సీతమ్మనూ రాముణ్ణీ, రత్నాసనాలమీద కూర్చోబెట్టారు.

నీలమేఘశ్యాముని ప్రక్క, తెల్లనైన సీతమ్మ, మేఘంలో మెఱుపుతీగలా అన్పించింది.

రామునిచుట్టూ ప్రదక్షిణం చేస్తూన్నప్పుడు నీల పర్వతానికి ప్రదక్షిణం చేసే హంసలా ఉంది.

రాముడామెపై ఒకింతగా ప్రాలి జలంతో అభిషేకించినప్పుడు, శ్వేతపర్వతం మీద ప్రాలిన మేఘపు తునుకలా కన్పించాడు.

కలిసి నడిచివస్తూంటే, రాత్రీపగలూ కలిసి, ప్రక్కప్రక్కన ఉన్నట్లు తోచింది.

రాముడు ముందూ – సీతమ్మ వెనుకాగా నడుస్తుంటే, నీలమేఘం క్రిందుగా ఉదయిస్తున్న చంద్రునిలా అనిపిస్తారు.

రాముడు వెనుకా – సీతమ్మ ముందూగా వస్తూంటే.హంసవెనుక వచ్చే బిలాక పక్షిలా అనిపిస్తారు.

వృద్ధుడూ, నియమశీలుడూ అయిన వశిష్ఠుని ఆధర్యవంలో, అష్టవసువులూ ఇంద్రుణ్ణి అభిషేకించినట్లు, రాముణ్ణి మంత్రపూతమైన మంగళజలాలతో అభిషేకించారు. ఋత్విక్కులు, బ్రాహ్మణులు, కన్యలు, మంత్రులు, యోధులు, లోకపాలురు, దేవతలు, స్వర్గనివాసులు, ఇలా క్రమంగా, వారిని జలాలతో అభిషేకించారు.

తెల్లని ఛత్రాన్ని శత్రుఘ్నుడు పడితే, తెల్లచామరాలతో సుగ్రీవుడు ఒక ప్రక్కా, విభీషణుడు మఱో ప్రక్కా కన్పించారు. వాయువుద్వారా ఇంద్రుడు, నూఱుపూసల బంగారుమాలని రామునికి బహూకరించాడు. భూమి సస్యశ్యామలం కావడం, వర్షాలు కురిసే సూచనలు కల్గడం, సర్వవిధ దానాలూ అయోధ్యలో ప్రారంభం కావడం . . . వీటన్నిటి ద్వారా 'రాముడు వచ్చాడని' అంతా నిశ్చయించారు, తమ రాముడే కాని, వేఱొకడు కాదనీను.

తనకి ఆశ్రయమిచ్చి, నిర్విఘ్నంగా కార్యనిర్వహణం చేసిన సూర్యపుత్రుడు సుగ్రీవునికి, సూర్యకాంతిమణుల బంగారు హారమిచ్చాడు రాముడు. యువరాజు అంగదునికి, రత్న వజ్రవైడూర్యాల అంగదాలని (బాహువులకి పెట్టుకునే ఆభరణాలు) రెంటినిచ్చాడు.

సీతమ్మ తెల్లని రెండు వస్త్రాలనీ, శుభమైన ఆభరణాలనీ హనుమకిచ్చింది. తన మెడలోని హారాన్ని తీసి ముఖ్యులైన వారికి ఇయ్యాలని సాభిప్రాయంగా వానరులనీ, భర్తనీ చూస్తూంటే–ఆమెని చూచి రాముడు ఇలా అన్నాడు.

'ప్రదేహి 'సుభగే!' హారం యస్య తుష్టాసి భామిని ।
పౌరుషం విక్రమో బుద్ధిః యస్మిన్నేతాని సర్వశః' ॥

'సీతా! నీ మనస్సుకి ఎవరు సంతోషాన్ని కల్గించారో, వారికి ఈ హారాన్నియ్యి', అని. సంశయించక సీతమ్మ ఆంజనేయుని కియ్యగా, ఇద్దఱి కళ్లూ కృతజ్ఞతతో చెమ్మగిల్లాయి. (దదౌ సా వాయుపుత్రాయ తం హార మసితేక్షణా) (సుభగ శబ్దం మీదిదే 'సౌభాగ్యం' అనేది. 'సౌభాగ్యవతీభవ' అంటే 'భర్త అనురాగము కలదానివి కా!' అని భావం) ఇతర వానరాలని యథార్థంగా సంమానించాడు రాముడు. విభీషణుడు, రాముని నుండి తన రాజ్యాన్ని పొంది, వీడ్కోలు తీసికొన్నాడు. (లబ్ధ్వా 'కులధనం' రాజా లంకాం ప్రాయాద్విభీషణః– వంశపరంపరగా వచ్చే కులధనం, రాజ్యంకదా! అదికూడా, రావణవధని రాముడు చేసినందువలన, రామునిదే ఔతుంది. అందుకని, విభీషణునికిచ్చిన బహుమానం లంకారాజ్యం).

రాజైన రాముడు, లక్ష్మణుణ్ణి ఎన్నిమార్లు అర్థించినా, యౌవరాజ్యాన్ని అంగీకరించకపోతే, భరతుణ్ణి యువరాజు చేసాడు. (తనకి కావాలని కోరడు. వచ్చిన దానిని పరమాత్మ ప్రసాదంగా స్వీకరిస్తాడు భరతుడు). 11వేల సంవత్సరాలు, రాముని రాజ్య పాలన సుఖంగా సాగింది.

రామరాజ్యం ఎలా ఉంటుంది?

స్త్రీలు ముత్తైదువులుగానే ఉన్నారు. వ్యాధి, చోర జంతుభయం లేదు, పెద్దలు, చిన్నవాళ్లకి ప్రేతకృత్యాలు చేయడం లేదు. ఎక్కడ విన్నా "రామో రామో రామ యితి ప్రజానామభవత్కథాః" రాముడు, రాముడు, రాముడనే మాటలే విన్పిస్తున్నాయి. మేఘుడు సకాల వర్షమిచ్చాడు. భూములు పంటల నిచ్చాయి. చెట్లు పుష్పించి ఫలించాయి. ప్రజలలో, హింసాబుద్ధి లేదు. ద్రవ్యాపేక్ష లేక చతుర్వర్ణాల వారూ జీవించారు.

'అబద్ధం' ఆడాల్సిన, అవసరం లేదు. అంతా ధర్మ పరాయణ బద్ధులై ఉన్నారు.

పారాయణ వలన ఫలము

కుటుంబవృద్ధిం ధనధాన్యవృద్ధిం ప్రియశ్చ ముఖ్యాః సుఖ ముత్త మంచ।
శ్రుత్వా శుభం కావ్య మిదం మహార్థం ప్రాప్నోతి సర్వాం భువి చార్థ సిద్ధిమ్॥
ఆయుష్య మారోగ్యకరం యశస్యం సౌభ్రాత్రకం బుద్ధికరం సుఖం చ
శ్రోతవ్య మేత న్నియమేన సద్భిః ఆఖ్యాన మోజస్కర మృద్ధి కామైః
ఏవ మేత త్పురా వృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్॥

కుటుంబ వృద్ధి, ధనధాన్యవృద్ధి, చక్కని సంతానం, ఉత్తమ సుఖం, ఆయుష్యం, ఆరోగ్యం, సోదరులని చక్కగా చూచుకోవాలనే అభిలాష, సుఖం- అనేవి శ్రీమద్రామాయణాన్ని శ్రద్ధగా వినడం వలన, చదవడం వలన, చెప్పడం వలనా లభిస్తున్నాయి. ఇది జరిగిన కథ. చదివిన, విన్న, చెప్పిన వారికి శుభమగు గాక! విష్ణుబలము వృద్ధి యగుగాక! విష్ణుదేవుని అనుగ్రహము కలుగుగాక !!!

శ్రీ రామ రామ రామ श्री राम राम राम శ్రీ రామ రామ రామ श्री राम राम राम

ఓం శాన్తి శ్శాన్తి శ్శాన్తిః | మంగళం మహత్ శ్రీః శ్రీః శ్రీః శ్రీః శ్రీః | ఓం శాన్తి శ్శాన్తి శ్శాన్తిః

శ్రీ రామ రామ రామ श्री राम राम राम శ్రీ రామ రామ రామ श्री राम राम राम

***

(దీనితోపాటు రామాయణ గాయత్రీ బీజాక్షర శ్లోకాలు)

24 బీజాక్షరాలూ ఉన్న ఈ క్రింది శ్లోక పాదాలని, రోజుకి ఒకసారైనా చదివితే, గాయత్రీ మంత్ర మననం చేసినట్లే.

క్రమ సంఖ్య	గాయత్రీ బీజాక్షరం	పాదము	వివరము
1.	త :-	తపస్స్వాధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ ।	(బాల 1-1)
2.	స :-	సతేన పరమాస్త్రేణ మానవేవ సమాహతః ।	(బాల - 30-6)
3.	వి :-	విశ్వామిత్రో మహాతేజాః భూయస్తేపే మహత్తపః ।	(బాల - 63-3)
4.	తు :-	చతురశ్వో రథశ్శ్రీమాన్ నిస్త్రింశో ధనురుత్తమమ్ ।	(అయోధ్య 14-36)
5.	వ :-	వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానఘ ।।	(అయోధ్య 44-5)
6.	రే :-	ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్ఛ్రాంత వాహనః ।	(అయోధ్య 71-33)
7.	ణి :-	ఉటజే రామమాసీనం జటామండలధారిణమ్ ।	(అయోధ్య 99-25)
8.	య :-	తే వయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్	(అరణ్య - 12-3)
9.	భ :-	మమ భర్తా మహాతేజాః వయసా పంచవింశకః ।	(అరణ్య - 47-10)
10.	గ :-	తతః పరమ సంతుష్టో హనుమాన్ ప్లవగర్షభః ।	(కిష్కింధ - 4-3)
11.	దే :-	నరేంద్ర సూనుర్నర దేవ పుత్రం రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ ।	(కిష్కింధ - 31-1)
12.	వ :-	తతో రావణ నీతాయాః సీతాయా శ్శత్రుకర్శనః ।	(సుందర - 1-1)
13.	స్య :-	తతస్తస్య నగ స్యాగ్రే హ్యాకాశస్థస్య దన్తినః ।	(సుందర - 27-14)

14. ధీ :- నావమాన్యో భవద్భిశ్చ
హరిర్ధీర పరాక్రమః । (సుందర - 46-9)

15. మ :- శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం
యథావదభి భాషితమ్ । (యుద్ధ - 1-1)

16. హి :- రక్షోగణపరిక్షిప్తో
రాజా హ్యేష విభీషణః । (యుద్ధ - 28-27)

17. ధి :- ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ
స్మృతిశ్చ ద్విగుణా తయోః । (యుద్ధ - 50-40)

18. యో :- రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ
రాక్షసాయ న్యవేదయన్ । (యుద్ధ - 66-1)

19. యో :- విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య
రాఘవస్య మహాత్మనః । (యుద్ధ - 81-1)

20. న :- మరణానాని వైరాణి
నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్ । (యుద్ధ - 112-26)

21. ప్ర :- ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య
రాక్షసానాం వధే కృతే । (ఉత్తర - 1-1)

22. చో :- తతః ప్ర చోదయన్సూతః
తానశ్వాన్ రుధిర ప్రభాన్ । (ఉత్తర - 2-28)

23. ద :- తత్రైనాం విజనేదేశే
విసృజ్య రఘునందన (ఉత్తర - 45-18)

24. యా (త్) బ్రాహ్మణస్య తు ధర్మేణ
త్వయా జీవాపిత స్సుతః (ఉత్తర - 76-27)

శ్రీమద్రామాయణపు చివరి శ్లోకం :

తత స్సమాగతాన్ సర్వాన్
స్థాప్య లోకగురు ర్దివి ।
జగామ త్రిదశై స్సార్ధం
సదా హృష్టైర్దివం మహత్ । (ఉత్తర - 110-28)

శ్రీమద్రామాయణ ఫలం శ్రుతి చివరి శ్లోకం :

ఏవమేతత్పురావృత్త
మాఖ్యానం భద్రమస్తు వః ।
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం
బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్ । (ఉత్తర 111-26)

గ్రంథకర్త గురించి

జన్మస్థలం : పశ్చిమగోదావరి జిల్లా 'గంగన్న గూడెం.'

స్వస్థలం : ఒకప్పుడు 'చెఱుకుగనుమ అగ్రహారం' (చిలకంపాడు) ప. గో. జిల్లా.

విద్యాభ్యాసం : కొవ్వూరు ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాపీఠంలో భాషాప్రవీణ, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం నుండి తెలుగు, సంస్కృతాలలో 'ఎమ్మే'లు, సంస్కృత భాషలో నన్నయ మహాకవి వ్రాసిన తెలుగు వ్యాకరణానికి (ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి) అహోబల పండితుడు చేసిన వ్యాఖ్యపై పరిశోధన వ్యాసంవ్రాసి పిహెచ్.డి., పట్టం.

ఉద్యోగాలు : 1970 నుండి చినసింద్రకొలను సంస్కృత కళాశాలలో తెలుగు లెక్చరర్‌గానూ,

1976 నుండి తెనాలిలో సంస్కృత కళాశాలకు ప్రిన్సిపల్‌గానూ -

ముద్రితరచనలు : (1) బాల ప్రౌఢవ్యాకరణ కరదీపిక (తెలుగు)

(2) Proficiency in oriental Learning (ఆంగ్లం)

(3) శ్రీమద్రామాయణాయనమ్ - సుందరకాండ.

(4) శ్రీమద్రామాయణాయనమ్ - బాలకాండ.

(5) శ్రీమద్రామాయణాయనమ్ - అయోధ్యా కాండ

(6) మాంగల్య తంతునానేన (వివాహమంత్రాలకి వ్యావహారిక తెలుగు భాషలో అర్థమూ విశేషాంశాలూ).

ముద్రింపించే దాతలకై ఎదురుచూస్తున్నవి :

శ్రీమద్రామాయణాయనమ్ - ఆరణ్య - కిష్కింధ - యుద్ధ -ఉత్తర కాండలు.

ఇతర విశేషాలు క్లుప్తంగా :

(1) ఆకాశవాణి విజయవాడ కేంద్రం నుండి గత 17 ఏండ్లుగా సంస్కృత పాఠాలు - సూక్తి సుధ - అమరవాణి ప్రవక్తగా.

(2) భద్రాచల శ్రీరామచంద్రుని ఆకాశవాణి కల్యాణ ప్రత్యక్ష వ్యాఖ్యాతలలో ఒకరు.

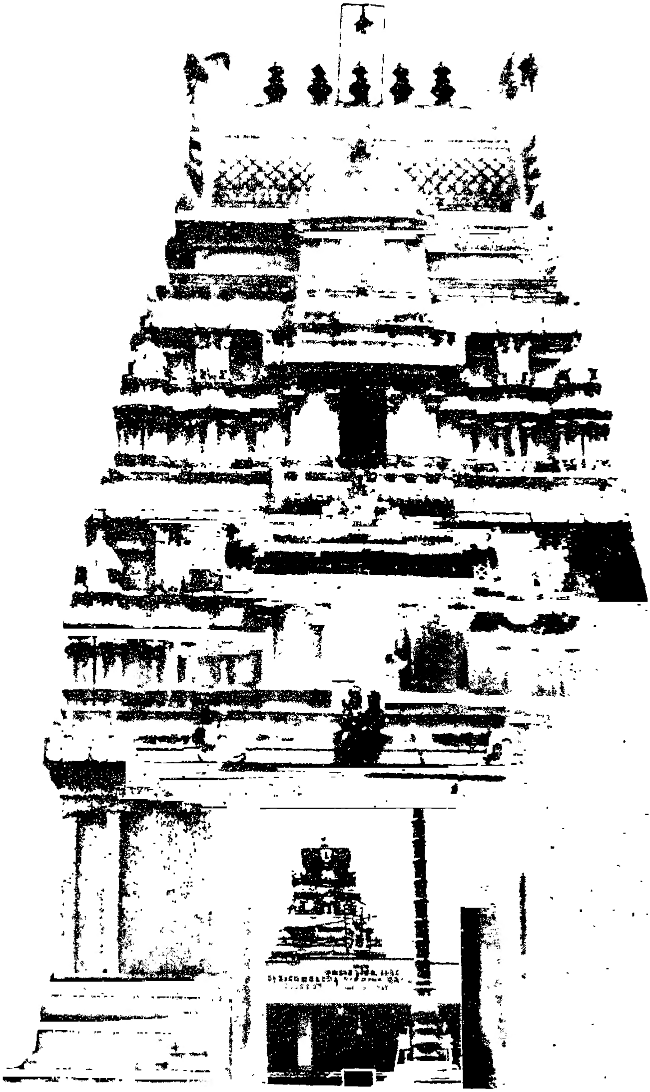
(3) పుష్పగిరి పీఠాధిపతులచే 'రామాయణ ప్రవచన సుధాకర' బిరుదగ్రహీత.

(4) సహస్రాధిక ఉపన్యాసకర్త.

జీవితవాంఛ :

నేడు విచ్చలవిడిగా లభిస్తూ ప్రజచేత చదువబడే నవలలలా, శ్రీమద్రామాయణ-భారత-భాగవతాలు, అదే ప్రజచేత చదువబడేరోజులు చూడాలని.

కృష్ణా నదీ పుష్కరకాలము
ఆంగీరస భాద్రపద శుద్ధ పూర్ణిమ 11-9-1992

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావుగారి

శ్రీమద్రామాయణ ఉపన్యాసములు సాగిన

కొత్తపేట ఆంజనేయ స్వామి వారి దేవస్థానము

గుంటూరు.

మీరు ఈ గ్రంథాన్ని ఏ దృష్టితో చదువదలిచారు?

1. ఆధ్యాత్మిక దృష్టిలోనా?

అయితే

(i) ఎందఱో పారాయణచేసి ఆత్మహత్యలని విరమించుకొన్నారు.

(ii) అనేక విజయాలని (వివాహం - ఉద్యోగం వంటివి) పొందారు.

(iii) మానసిక ప్రశాంతీ, శరీరారోగ్యమూ పొందారు.

ఇలాంటివి ఎన్నో పొందడానికి చదవండి.

2. హేతువాద దృష్టిలోనా?

అయితే

(i) రాముడు చెప్పని 'లంకానాశనం' పనినిచేసిన ఆంజనేయుడు 'రామబంటు' ఎలా ఔతాడు?

(ii) రామలక్ష్మణులతొాడలని గూర్చి సీతమ్మ చెప్పమంటే ఆంజనేయుడు చెప్పడం అనౌచిత్యం కాదా?

(iii) 10 తలలతో 20చేతులతో 'రావణుడు' అనేవాడు అసలు ఉంటాడా?

వంటి వెన్నో ... **వీటికి సమాధానాన్ని పొందడానికి చదవండి.**

3. భాషా విజ్ఞానాభివృద్ధి దృష్టిలోనా?

అయితే

(i) తృణమంతరతః కృత్వా ... అనే గడ్డిపోచ శ్లోకానికి 15 అర్థాలూ

(ii) బభూవ బుద్ధిస్తు ..... అనే శ్లోకానికి గల 9 అర్థాలూ

(iii) కలలు ఎలా ఉంటాయి? ఎన్ని విధాలు? నమ్మవచ్చా? వంటివి ఎన్నో.... **వీటని తెలిసికోవడానికి చదవండి.**

4. అంతరార్థ దృష్టిలోనా?

అయితే

తప్పక చదవండి. **కథ తెలియనిది ఎవరికి? అంతరార్థం తెలియాలి.** విశేషాంశాలలో ఆ అంతరార్థమే వివరింపబడింది.